

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

МИЛИЦА ЦВЕТКОВИЋ
УТИЦАЈ АГРОЕКОНОМСКИХ МЕРА НА РАЗВОЈ
ПОЉОПРИВРЕДЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
- Докторска дисертација -

Текст ове докторске дисертације

ставља се на увид јавности,

у складу са чланом 30, ставом 8. Закона о високом образовању („Сл. гласник РС“, број 76/2005, 100/2007 – аутентично тумачење, 97/2008, 44/2010, 93/2012, 89/2013, 99/2014).

НАПОМЕНА О АУТОРСКИМ ПРАВИМА

Овај текст се сматра рукописом и само се саопштава јавности (члан 7 Закона о ауторским и сродним правима, „Сл. гласник РС“, број 104/2009, 99/2011 и 119/2012).

Ниједан део ове докторске дисертације не сме се користити ни у какве сврхе, осим за упознавање са садржајем пре одбране.

Ниш, 2017. године

UNIVERSITY OF NIŠ
FACULTY OF ECONOMICS

MILICA CVETKOVIĆ
THE INFLUENCE OF AGROECONOMIC MEASURES ON
DEVELOPMENT AGRICULTURE OF THE REPUBLIC
SERBIA

- Doctoral dissertation -

Niš, 2017.

Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације

Ментор: Др Марија Петровић Ранђеловић, ванредни професор

Универзитет у Нишу, Економски факултет

Чланови комисије:

Др Соња Јовановић, ванредни професор

Универзитет у Нишу, Економски факултет

Др Петар Веселиновић, редовни професор

Универзитет у Крагујевцу, Економски факултет

Датум одбране: _____

**ИЗЈАВА МЕНТОРА О САГЛАСНОСТИ ЗА ПРЕДАЈУ
УРАЂЕНЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ**

Овим изјављујем да сам сагласна да кандидат Милица Цветковић може да преда Реферату за последипломско образовање Факултета урађену докторску дисертацију под називом **Утицај агроекономских мера на развој пољопривреде Републике Србије**, ради организације њене оцене и одбране.

Ниш, 10.10.2017.

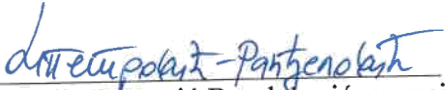
Др Марија Петровић Ранђеловић

Др Марија Петровић Ранђеловић, ванредни професор

**THE STATEMENT OF THE MENTOR'S CONSENT FOR THE SUBMISSION
OF THE COMPLETED DOCTORAL DISSERTATION**

Hereby, I declare that I agree that the candidate Milica Cvetković, can submit the completed doctoral dissertation entitled **The impact of agro-economic measures on the agricultural development of the Republic of Serbia** to the officer for doctoral studies at the Faculty, for the purpose of its evaluation and defense.

Niš, 10.10.2017.

Dr. Marija Petrović Randelović, associate
professor

НАУЧНИ ДОПРИНОС ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Аграрна политика представља сегмент макроекономске политике који се састоји у различитим облицима државне интервенције у пољопривреди. Примарни циљ и значај мера аграрне политике је унапређење економског положаја учесника у пољопривредној производњи. При томе, потребно је имати у виду да циљеви аграрне политике нису само примарна пољопривредна производња и њени носиоци, већ она своје интервенције усмерава и у сегмент производње инпута за пољопривреду, прехранбenu индустрију, промет, потрошњу и политику исхране становништва. Специфични циљеви аграрне политике појединих земаља подложни су променама и зависе од достигнутог степена привредне развијености, места и значаја који пољопривреда има у привредној структури.

Научни допринос докторске дисертације под називом „Утицај агроелекономских мера на развој пољопривреде Републике Србије“ огледа се у идентификовању компаративних предности пољопривреде за свеукупни друштвено-елекономски развој Републике Србије и указивању на значај примене агроелекономских мера аграрне политике за развој пољопривреде Републике Србије. Компаративна анализа искустава земаља Западног Балкана у спровођењу аграрне политике указује на неопходне промене које је потребно спровести у домаћој аграрној политици, како би она продукovala делотворније резултате у овом сектору. Осим тога, докторска дисертација доприноси јаснијем разумевању значаја који прилагођавање аграрне политике Републике Србије Заједничкој аграрној политици Европске уније има на модернизацију, развој и подизање конкурентских перформанси сектора пољопривреде Републике Србије.

Примена агроелекономских мера аграрне политике нема за циљ фаворизовање пољопривреде у односу на друге привредне делатности, већ коришћење расположивих природних ресурса и људског потенцијала у производњи и извозу квалитетне и здраве хране. Услед тога, кључни допринос докторске дисертације огледа се у пружању препорука креаторима економске политике у погледу примене ефикаснијих агроелекономских мера у циљу развоја пољопривреде Републике Србије.

THE SCIENTIFIC CONTRIBUTION OF THE PHD THESES

Agricultural policy of a segment of a macroeconomic policy, comprising various forms of government intervention in agriculture. The primary objective of the importance of agricultural policy measures is to improve the economic status of the participants in agricultural production. In addition, it is necessary to bear in mind that the objectives of agricultural policy are not only primary agriculture and its carriers, but it directs its intervention in the segment of production inputs for agriculture, food industry, traffic, energy policy and nutrition of the population. The specific objectives of the agricultural policy of certain countries are subject to change and depend on the achieved level of economic development, the town and the importance of agriculture in the economic structure.

The scientific contribution of the doctoral thesis entitled "The impact of agro economic measures on development agriculture of the Republic Serbia" lies in identifying the comparative advantages of agriculture for the overall socio-economic development of the Republic Serbia and pointing out the significance of the agricultural economy of agricultural policy measures for development of agriculture of the Republic Serbia. A comparative analysis of the experiences of the Western Balkan countries in the implementation of agrarian policy indicates the necessary changes to be implemented in national agricultural policy, make it produce any effective results in this sector. In addition, the doctoral dissertation contributes to a clearer understanding of the importance of adjusting the agricultural policy of the Republic Serbia on the Common agricultural policy of the European Union has to modernization, development and raising the competitive performance of the agricultural sector of the Republic Serbia.

The application of agro economic measures of agricultural policy is not aimed at favoring agriculture compared to other economic activities, but the use of available natural resources and human potential in the production and export of quality and healthy food. As a result, the key contribution of the doctoral thesis is reflected in the provision of recommendations for economic policy makers regarding the use of efficient agro economic measures aimed at the development of agriculture of the Republic Serbia.

Подаци о докторској дисертацији

Ментор:

Проф. др Марија Петровић Ранђеловић, ванредни професор,
Универзитет у Нишу, Економски факултет

Наслов:

Утицај агроекономских мера на развој пољопривреде Републике
Србије

Резиме:

Пољопривреда као привредна грана има не само директан, већ и индиректан утицај на привредни развој читаве националне економије. Применом одговарајућих мера може се побољшати стање пољопривреде, доношењем адекватне аграрне политике усклађене са европским стандардима.

Пољопривреда Републике Србије би требало да подржана адекватном аграрном политиком искористи своју шансу и понуди квалитетне производе. Развој пољопривреде Републике Србије би требало усмерити ка модернизацији и промени производне структуре у правцу веће тржишне оријентације и побољшања укупне ефикасности аграрног сектора, користећи природни потенцијал којим располаже национална економија за развој пољопривреде.

Аграрна политика Републике Србије је у последњих пар година често била предмет промена и није постојао континуитет мера који би довео до жељеног циља. Економским мерама у оквиру пољопривредне политике регулише се положај аграрног сектора у односу на остале привредне области. Такође, економским мерама аграрне политике регулише се однос појединих грана и линија производње унутар саме пољопривреде.

По узору на земље у окружењу за Републику Србију је важно да усвоји јединствен документ, којим ће бити јасно прецизирана Владина политика према пољопривреди, а да то није Страрегија која ће представљати само слово на папиру, већ документ којим ће се јасно дефинисати и имплементирати мере које ће омогућити спровођење неопходних реформи.

Научна област:	Економија
Научна дисциплина:	Привредни развој и економска политика
Кључне речи:	Пољопривреда, аграрна политика, стратегија, агроекономске мере, привредни развој, субвенције, цене, пореска политика, инвестиције.
УДК:	338.1:338.43(497.11)(043.3)
CERIF класификација:	S 187 Економија пољопривреде S 188 Економија развоја
Тип лиценце Креативне заједнице:	CC BY-NC-ND

Data on Doctoral Dissertation

Doctoral
Supervisor:

Dr Marija Petrović Randelović, Associate professor at the University of Niš, Faculty of Economics

Title:

The impact of agroeconomic measures on the agricultural development of the Republic of Serbia

Abstract:

Agriculture as an economic sector has not only direct but also indirect impact on the economic development of the entire national economy. By applying appropriate measures can improve the state of agriculture, the adoption of appropriate policies harmonized with European standards.

Agriculture of the Republic Serbia should be supported by appropriate policies take advantage of the opportunity and offer quality products. The development of agriculture of the Republic Serbia should be directed towards modernizing and changing the production structure towards greater market orientation and improve the overall efficiency of the agricultural sector, using natural resources at the disposal of the national economy for agricultural development.

The agrarian policy of the Republic of Serbia in the last few years has often been subject to change and there was no continuity of measures that would lead to the desired goal. Economic measures within the agricultural policy regulates the position of the agricultural sector in relation to other economic areas. Also, the economic measures of agricultural policy regulates the ratio of individual branches and lines of production within the agriculture.

Following the example of the neighboring countries for Serbia it is important to adopt a single document which will be clearly specified government policy towards agriculture, but it was not Strategy which is just on paper, but a document that will clearly define and implement measures will enable the implementation of necessary reforms.

Scientific Field:	Economics
Scientific Discipline:	Economic development and economic policy
Key Words:	Agriculture, agricultural policy, strategy, agroeconomic measures, economic development, subsidies, pricing, taxation and investment.
UDC:	338.1:338.43(497.11)(043.3)
CERIF Classification:	S 187 Economics of agriculture S 188 Economics of development
Creative Commons License Type:	CC BY-NC-ND

Списак коришћених скраћеница

Скраћеница	Значење скраћенице
БДП	Бруто друштвени производ
ЗАП	Заједничка аграрна политика
НАТО	Организација Северноатлантског уговора
СФРЈ	Савезна Федеративна Република Југославија
УСД	Амерички долар
РСД	Динар Републике Србије
ЕМУ	Економска и Монетарна Унија
САНУ	Српска академија наука и уметности
СТО	Светска трговинска организација
кW	киловат
САД	Сједињене Америчке Државе
КПЗ	Коришћено пољопривредно земљиште
ПГ	Пољопривредно газдинство
ППГ	Породично пољопривредно газдинство
ПДВ	Порез на додату вредност
Ad hoc	Решење за специфични проблем који се не генерализује
Ad valorem	Такса која се плаћа по вредности
СДИ	Стране директне инвестиције
СИЕПА	Агенције за страна улагања и промоцију извоза
РАС	Развојна агенција Републике Србије
IPARD	Европски пољопривредни фонд за рурални развој
РПГ	Регистровано пољопривредно газдинство
Мил.	Милион
СЕФТА	Централноевропски уговор о слободној трговини између Албаније, Босне и Херцеговине, Македоније, Молдавије, Републике Србије, УМНИКА-а у име Косова и Метохије и Црне Горе
ЈИЕ	Југоисточна Европа
ГМО	Генетски модификовани организми

FADN	Рачуноводствене мреже за пренос података у пољопривреди
EAFRD	Фонд за рурални и аграрни развој
IPA	Инструмент претпиступне помоћи земљама кандидатима, као и потенцијалним кандидатима за чланство у Европску унију

Списак Табела

Број табеле	Назив табеле	Страна
Табела бр. 1	Вредност пољопривредне производње 2008-2015 (% учешће)	14
Табела бр. 2	Макроекономски показатељи економије Републике Србије	24
Табела бр. 3	Периодизација композиције мера аграрне политике Републике Србије	48
Табела бр. 4	Чланови и стално запослени на породичним пољопривредним газдинствима (ППГ) према радном статусу и региону, 2012.	81
Табела бр. 5	Обрачун пореза на додату вредност код пољопривредног газдинства које је у систему пореза на додату вредност (у динарима)	100
Табела бр. 6	Индекси цена пољопривредних производа у Републици Србији 2005-2013. (2010=100)	105
Табела бр. 7	Просечне произвођачке цене 2008-2013. године (Е/т)	106
Табела бр. 8	Кретање цена кукуруза и пшенице на продуктној берзи Нови Сад	109

Табела бр. 9	Прилив СДИ у Републици Србији (у милионима евра)	124
Табела бр. 10	Секторска структура прилива СДИ у Републици Србији (2004-2014)	126
Табела бр. 11	Учешће аграрног буџета у укупном буџету Републике Србије и издвајања за субвенције за период 2010-2015.	128
Табела бр. 12	Премије за млеко у Републици Србији у динарима /литру	131
Табела бр. 13	Регреси у пољопривреди Републике Србије у периоду од 2000-2010. године	133
Табела бр. 14	Преглед подстицајних мера у пољопривреди и руралном развоју	135
Табела бр. 15	Робни спољнотрговински биланс Републике Србије (мил. USD)	142
Табела бр. 16	Извоз и увоз Републике Србије у Европску унију 2005-2014. године	145
Табела бр. 17	Учешће пољопривредно-прехранбеног сектора у трговинском билансу Републике Србије	147
Табела бр. 18	Царински режим Европске уније за поједине групе производа	148
Табела бр. 19	Осигурање усева и плодова у земљама Европе	158
Табела бр. 20	SWOT анализа агропривреде Републике Србије	171
Табела бр. 21	Напредак у европском интеграционом процесу	175
Табела бр. 22	Главни изазови на путу ка Европској унији	177
Табела бр. 23	Предприступни програм за земље средње и источне Европе	187
Табела бр. 24	Пројекти у оквиру IPA програма 2007-2012.	195

Табела бр. 25	Индикативна алокација IPA II корисницима помоћи 2014-2020. (у милионима евра)	199
Табела бр. 26	Највеће природне катастрофе у Републици Србији у периоду 2000-2015. године	209
Табела бр. 27	Учесници у тржишном ланцу воћа и поврћа и њихове основне карактеристике	213
Табела бр. 28	Просечне зараде и индекси номиналних и реалних просечних зарада у пољопривреди Републике Србије 2011. године	224

Списак графикана

Број графикана	Назив графикана	Страна
Графикон бр. 1	Учешће БДП пољопривреде у укупном БДП-у, 2007-2013. у %	18
Графикон бр. 2	Стопе раста БДП-а пољопривреде, 2008-2014.	27
Графикон бр. 3	Индекси пољопривредне производње Републике Србије	67
Графикон бр. 4	Структура биљне производње у 2014. години у %	68
Графикон бр. 5	Структура сточарства у 2014. години у %	70
Графикон бр. 6	Кретање БДП и дохотка пољопривреде	77
Графикон бр. 7	Учешће пољопривреде, шумарства и рибарства у укупној запослености (%) Републике Србије	78
Графикон бр. 8	Заступљеност газдинства без прихода ван пољопривреде у поседовној структури, по регионима (%)	79

Графикон бр. 9	Индекси пољопривредних произвођачких цена, земаља ЈИЕ и ЕУ27	104
Графикон бр. 10	Цена кукуруза март 2017.	109
Графикон бр. 11	Цена пшенице март 2017.	109
Графикон бр. 12	Спољнотрговински биланс пољопривредног сектора Републике Србије у периоду 2008-2012. године	144
Графикон бр. 13	Инструменти које користе пољопривредни произвођачи у Републици Србији у циљу управљања ризиком	160
Графикон бр. 14	Компоненте Инструмента предприступне помоћи	190
Графикон бр. 15	Заступљеност породичних пољопривредних газдинстава без прихода ван пољопривреде у укупном броју и коришћеним површинама	223

САДРЖАЈ

УВОД.....	1
I. ОСНОВНА ОБЕЛЕЖЈА ПОЉОПРИВРЕДЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ	
1. ИНДИКАТОРИ СТАЊА И РАЗВОЈА ПОЉОПРИВРЕДЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ.....	
1.1. Анализа стања пољопривреде у Републици Србији.....	16
1.2. Макроекономско окружење као детерминанта развоја пољопривреде Републике Србије.....	22
1.3. Природни и демографски ресурси као основа развоја пољопривреде Републике Србије.....	28
1.4. Значај пољопривреде за развој националне економије.....	35
2. КОНКУРЕНТНОСТ ПОЉОПРИВРЕДЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ.....	38
II. ЦИЉЕВИ И МЕРЕ АГРАРНЕ ПОЛИТИКЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ	
1. СИСТЕМАТИЗАЦИЈА МЕРА АГРАРНЕ ПОЛИТИКЕ.....	
1.1. Економске мере.....	50
1.2. Техничко технолошке мере.....	53
1.3. Организационо административне мере.....	56
1.4. Земљишна политика.....	60
2. ЦИЉЕВИ АГРАРНЕ ПОЛИТИКЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ.....	65
2.1. Промена структуре пољопривредне производње.....	66
2.2. Ефикасно коришћење средстава.....	71
2.3. Пораст и стабилизација доходака пољопривредног становништва.....	76
2.4. Стабилност цена пољопривредних производа.....	82

III. АГРОЕКОНОМСКЕ МЕРЕ И ЊИХОВ ЗНАЧАЈ ЗА РАЗВОЈ ПОЉОПРИВРЕДЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

1. АГРОЕКОНОМСКЕ МЕРЕ АГРАРНЕ ПОЛИТИКЕ.....	90
1.1. Порески систем и пореска политика као подршка развоја пољопривреде Републике Србије.....	90
1.2. Политика и систем цена пољопривредних производа.....	102
1.3. Кредитна политика у функцији развоја пољопривреде Републике Србије.....	113
1.4. Инвестициона политика и мере подстицања развоја пољопривреде Републике Србије.....	120
1.5. Субвенције као финансијска подршка развоја пољопривреде Републике Србије.....	127
1.6. Спољнотрговинска политика Републике Србије.....	140
1.7. Политика аграрних робних резерви.....	151
1.8. Политика осигурања пољопривредне производње у Републици Србији.....	155
2. ЗНАЧАЈ АГРОЕКОНОМСКИХ МЕРА ЗА РАЗВОЈ ПОЉОПРИВРЕДЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ.....	161

IV. МЕРЕ ПОДРШКЕ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ РАЗВОЈУ ПОЉОПРИВРЕДЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

1. РЕФОРМЕ АГРАРНОГ СЕКТОРА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ У ПРОЦЕСУ ЕВРОПСКИХ ИНТЕГРАЦИЈА.....	166
2. КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА ПОЛИТИЧКОГ ОКВИРА И ПРИМЕЊЕНИХ СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА ПОЉОПРИВРЕДЕ У ЗЕМЉАМА ЗАПАДНОГ БАЛКАНА.....	174
3. ПОЛИТИКА РУРАЛНОГ РАЗВОЈА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ ПРЕМА ЗЕМЉАМА КАНДИДАТИМА.....	184
4. МЕРЕ И ИНСТРУМЕНТИ ПРЕДПРИСТУПНЕ ПОМОЋИ ЗА РУРАЛНИ РАЗВОЈ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ.....	192

V. ПРЕПОРУКЕ ЗА ПРИМЕНУ АГРОЕКОНОМСКИХ МЕРА У ЦИЉУ РАЗВОЈА ПОЉОПРИВРЕДЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

1. ИЗАЗОВИ РЕШАВАЊА РАЗВОЈНИХ ПРОБЛЕМА У СЕКТОРУ ПОЉОПРИВРЕДЕ У НАРЕДНОМ ПЕРИОДУ	203
1.1. Подизање нивоа технолошког развоја и ефикасније суочавање сектора пољопривреде са проблемима климатских промена.....	205
1.2. Повећање ефикасности прехранбеног ланца и подизање конкурентности пољопривреде Републике Србије.....	212
1.3. Обезбеђивање стабилног дохотка и стварање подстицајног пословног окружења за пољопривредне произвођаче.....	220
1.4. Заштита и унапређење животне средине и одрживо управљање природним ресурсима у циљу развоја мултифункционалне пољопривреде.....	225
2. ПРАВЦИ БУДУЋИХ РЕФОРМИ АГРАРНЕ ПОЛИТИКЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ	230
2.1. Значај прилагођавања аграрне политике Републике Србије принципима и захтевима ЗАП Европске уније.....	232
2.2. Стратешка подручја деловања аграрне политике и будући правци примене агроекономских мера за развој пољопривреде Републике Србије.....	238
ЗАКЉУЧАК	245
ЛИТЕРАТУРА	251
БИОГРАФИЈА АУТОРА	266

УВОД

Предмет докторске дисертације је анализа утицаја агроекономских мера на развој пољопривреде Републике Србије. Значај теме произилази пре свега из снажног утицаја пољопривреде Републике Србије на прехранбену сигурност, обезбеђење социјалног мира, остваривање конкурентских предности на путу евроинтеграција и због велике важности прилагођавања Аграрне политике и пољопривреде Републике Србије, захтевима Европске уније и принципима Заједничке аграрне политике (ЗАП). Важност анализе ове проблематике темељи се и на чињеници да је током последњих година аграрна политика са својим мерама предмет многобројних притисака, од политичких и економских до утицаја екстремних временских прилика са снажним последицама на саму пољопривреду.

За израду докторске дисертације, а у складу са постављеним циљевима истраживања, коришћено је више научних метода. Аналитичком методом ће се најпре сагледати улога и значај пољопривреде за свеукупни развој привреде Републике Србије. Важност искустава земаља Западног Балкана, које Република Србија може искористити на путу евроинтеграција, омогућиће примена методе компаративне анализе. Метод индукције, омогућиће извођење општих закључака, полазећи од тренутног стања пољопривреде Републике Србије и агроекономских мера које се примењују, док ће се методом дедукције полазећи од појединачног ка општем, дати препоруке да се кроз неопходне реформе аграрног сектора омогући ефикасније и брже прикључивање Републике Србије Европској унији. Историјским методом и методом тренда кроз праћење хронологије развоја пољопривреде Републике Србије узимајући у обзир чињенице, пратиће се будућа дешавања. И на крају, али не мање битна биће коришћене стандардне методе, стручна литература, приручници, практикуми, чланци.

Истраживање докторске дисертације базирано је на следећим хипотезама:

X1: Агроекономске мере имају одлучујућу улогу у остваривању развоја пољопривреде Републике Србије.

X2: У процесу проширења Европске уније и перспективе која из тога произилази за Републику Србију, развој домаће пољопривреде заузима важно место.

ХЗ: Развој пољопривреде Републике Србије прате хронични проблеми, због одсуства системских и континуираних мера аграрне политике.

Први део рада анализира основна обележја пољопривреде Републике Србије, кроз тренутно стање и проблеме са којима се суочава. Основна карактеристика пољопривреде Републике Србије је економска девастација и стално смањење дохотка пољопривредних произвођача, екстензивност пољопривредне производње (продуктивност рада расте брже од продуктивности земљишта).

Велики утицај на развој пољопривреде Републике Србије има макроекономско окружење. Анализом макроекономског окружења Републике Србије, долази се до закључка да је у последњој деценији остварени раст БДП-а у предтранзиционом периоду недовољан да се премости јаз из 90-их, као и да је неповољна структура и употреба БДП-а довела до увећања дефицита рачуна платног биланса. Смањено учешће пољопривреде у БДП-у упозорава на смањење робе за извоз и повећање тражње за увозом робе. Оваква макроекономска неравнотежа одразила се и на кретање девизног курса односно слабење националне валуте, што се даље одразило и на спољнотрговинску политику.

Поред макроекономског окружења, битне детерминанте за развој пољопривреде су природни и демографски фактори. У руралним областима налази се већина природних ресурса (пољопривредно земљиште, шуме, воде) са богатим екосистемима и биодиверзитетом. Демографска ситуација се већ дуже време погоршава, што доводи до демографског старења становништва. Економске и социјалне последице демографског старења становништва су многобројне, укључујући смањење удела радно активног становништва, успоравање техничког и технолошког развоја, пораст друштвених издвајања за старе итд.

Висок удео пољопривреде у основним макроекономским агрегатима Републике Србије, у односу на друге земље, може се приписати богатим земљишним ресурсима и повољним природним условима за развој пољопривреде. Иако апсолутно изражена, запосленост у пољопривреди бележи високе стопе смањења. Удео пољопривреде у укупној запослености у Републици Србији је и даље висок, међу највишим у Европи, што се објашњава високим уделом запослених на сезонским и повременим пословима у пољопривреди. Значајан фактор развоја

пољопривреде је јачање конкурентности. За остваривање међународне конкурентности неопходно је интензивирати процес руралног развоја, кроз реструктурирање пољопривреде, што подразумева трансформацију великих аграрних предузећа.

Кроз систематизацију мера аграрне политике (економске, техничко технолошке, организационо административне и земљишна политика), и детаљну анализу циљева у другом делу анализираће се свака мера посебно, али је приоритет дат економским мерама, које представљају основу и потпору осталим мерама аграрне политике.

Један од циљева аграрне политике Републике Србије и њених мера је промена структуре пољопривредне производње и пораст продуктивности, што се може постићи инвестирањем у сточни фонд и повећањем површина под кукурузом али су такви резултати краткорочног карактера, док се дугорочно губе тржишта неких других производа са којима се може остварити већа вредност производње. Ту се пре свега мисли на производњу поврћа.

Спор обрт капитала, уложен у пољопривредну производњу, због сезонског карактера, захтева сталне изворе финансирања. Сезонски карактер пољопривредне производње намеће потребу сукцесивног ангажовања средстава за производњу и залихе. Управо због тога постоји стални захтев за допунским средствима за финансирање пољопривредне производње.

Пораст и варијације цена пољопривредних производа су највеће промене у последњих неколико деценија у пољопривреди. Цена представља основни фактор који одређује услове привређивања и финансијску позицију аграрних субјеката у примарној расподели. Из тог разлога, свака земља помоћу аграрне политике настоји да дефинише систем интервенција у области цена који је у складу са политиком развоја пољопривреде. Оптимално дефинисан паритет цена требало би да утиче на стабилност и профитабилност пољопривредне производње. Тиме су произвођачи мотивисани за повећање обима и квалитета производње.

Дугогодишња депресијација цена пољопривредних производа често не може да обезбеди ни минималну амортизацију, што је довело до застареле пољопривредне механизације. Због неодговарајућих и битно нарушених паритета цена долази до

преливања средстава из пољопривреде у друге индустријске гране. Ниже цене пољопривредних производа погодују развоју одређених индустријских грана, чији је основ јефтина пољопривредна производња. На овај начин се пољопривредни произвођачи исцрпљују и губе мотивисаност за озбиљну тржишну производњу.

Утицај и значај агроекономских мера за развој пољопривреде Републике биће предмет трећег дела рада, кроз детаљну анализу сваке мере понаособ. У Републици Србији, као и у већини савремених пореских система, не постоји посебан порез на пестициде, нити порез на ђубрива којима би се спроводила интернализација негативних еколошких екстерналија које настају њиховим коришћењем. Најважнији порези којима су подвргнути пољопривредници су порез на имовину и порез на доходак грађана. Највећи број пољопривредника не плаћа порез на доходак, односно само они који су се определили за својство предузетника су обвезници пореза на приходе од самосталне делатности. Порески систем Републике Србије, упркос негативним еколошким дејствима, средства за заштиту биља и ђубрива опорезује по сниженој стопи. Осим ове мере порески систем и пореска политика као агроекономска мера у циљу стимулације пољопривредне производње, даје пореске олакшице и стимулације за поновно увођење земљишта у процес репродукције.

Што се тиче политике цена као агроекономске мере, у односу на земље у окружењу произвођачи у Републици Србији имају знатно мању подршку државе, па се њихова добит или губитак исказује као резултат остварених цена. Будући да је кроз процес приватизације ланац производње хране за тржиште прекинут и да не постоји власничко учешће примарне пољопривреде у власништву прерађивачких и складишних капацитета сви економски односи у репроланцу се завршавају на примарној расподели преко цена. Држава нема инструменте да утиче на цене примарних производа које формира прерађивачка индустрија на домаћем тржишту, осим делимично преко режима спољнотрговинске размене и интервенција путем робних резерви.

Пољопривреда Републике Србије повремено добија приоритет у развојним документима, држава уз помоћ пољопривреде одржава социјални мир, док привредна грана тоне све дубље. Из сезоне у сезону нарушавају се паритети цена, тако да пољопривреда прехрањује нацију на сопствену штету. Тако су маказе цена

оставиле дубоке последице на домаћу пољопривреду, која све теже сервисира своје обавезе и према држави, а велики број пољопривредних предузећа је пред стечајем.

Током седамдесетих и осмадесетих година XX века кредитна политика је била доминантан вид финансирања домаће пољопривредне активности, док су пословна средства привредних субјеката учествовала са мање од 50%. Крајем прошлог века тенденција се мења, тако што нагло почиње да опада учешће кредитних средстава, а расте учешће сопствених средстава у финансирању пољопривреде. Разлоге у оваквим кретањима не треба тражити у расту акумулативне и репродуктивне способности пољопривредних произвођача, нити у њиховом повећаном систему оспособљености за самофинансирање, већ пре свега у неповољним условима кредитирања, брзом расту инфлације и високим каматним стопама. Све то је демотивисало привредне субјекте да користе кредитна средства, тако да је учешће овог извора у финансирању пословних активности у последњој деценији XX века било ниско и имало опадајући тренд. У том периоду долази и до колапса банкарског система у Републици Србији, што је додатно отежало услове финансирања читаве привреде, а нарочито пољопривреде.

Главне препреке у кредитирању пољопривредне производње Републике Србије су нестабилно тржиште, високе каматне стопе и нерешени имовинско правни односи. Оно што недостаје српској пољопривреди, а што би умногоме побољшало финансијски положај пољопривреде је јака аграрна банка која би била способна да финансира пољопривреду, да пласира капитал, како домаћи, тако и инострани, да из државних депозита субвенције иду преко ње, да буде привилегована аграрна банка какву има Француска и неке друге западне земље.

Да би конкурентске предности једне привреде дошле до пуног изражаја потребно је водити развојну инвестициону политику у складу са развојним интересима и дефинисати стратегију привлачења страних директних инвестиција, кроз фаворизовање њихове алокације у приоритетне секторе националне економије. Све слабости економске политике Републике Србије у транзиционом периоду су доласком светске финансијске и економске кризе, посебно од друге половине 2008. године, дошле до пуног изражаја. У пуној мери се осетило недовољно инвестирање у реални сектор привреде (пољопривреду, индустрију, грађевинарство), пре свега у сектору размењивих добара који би допринео повећању конкурентности домаће

привреде, расту извоза, смањењу спољнотрговинског дефицита и смањењу незапослености. Перспектива пољопривреде Републике Србије у многоме је одређена стратешким опредељењем за улазак у Европску унију. У будућем разоју пољопривредних газдинстава инвестициона активност ће заузимати важно место. Инвестициона политика би требало да буде усмерена на отклањање привредне неусклађености, и стварање услова за примену научно-техничких достигнућа у пољопривреди. Инвестиције имају важну улогу у реализовању циљева аграрног и руралног развоја и стварања услова за бољи живот на селу.

Влада Републике Србије за потребе вођења политике субвенција издваја у просеку око 8,5% укупног буџета. Највећи удео у области пољопривредних субвенција има директна финансијска помоћ на основу које се издваја преко 50% свих средстава за ову намену. Субвенционисање инпута је у протеклом периоду замењено директним плаћањима. Користи од ове субвенције делимично преузимају произвођачи. У пројекцији Министарства пошло се од тога да се износ подршке за ове намене мора смањивати, а планирано је да се од смањења изузме субвенција за гориво, која је дозвољени облик државне помоћи пољопривреди и у земљама Европске уније. Као компензација за смањење субвенција за инпуте, предвиђа се раст директних плаћања по хектару и грлу. Плаћањима по аутпуту односно производњи, се субвенционисала само подршка у виду премија за млеко. Овакви видови подстицаја су неприхватљиви у моделу ЗАП Европске уније, те се морају благовремено рефомисати. Подршке у сточарству обухватала би оне гране сточарства које су подржане и у Европској унији.

Значај спољнотрговинске политике за пољопривреду Републике Србије је велики, јер у највећем делу извоза и увоза доминирају пољопривредни производи. Последњих година извоз премашује увоз, остварујући позитиван спољнотрговински биланс уз помоћ пољопривредно-прехранбених производа. У извозу хране доминирају воће и поврће, као и житарице, у оквиру којих су кукуруз и малине најзаступљенији производи, док је удео шећера у паду. На страни увоза најзаступљенији су производи који се недовољно или уопште не производе у Републици Србији. Структура извоза показује усмереност на извоз сировина и то углавном биљног порекла, што указује на висок ниво екстензивности пољопривреде Републике Србије, тј. слабу заступљеност сточарске производње. Раст

продуктивности као основа конкурентности у сточарској производњи, као и већа извозна усмереност прехранбене индустрије допринела би повећању извоза анималних и високо вредних прерађевина, што би се значајно одрзило на одржање али и повећање суфицита Републике Србије у спољнотрговинској размени пољопривредних производа. Могућности за повећање извоза огледају се пре свега у расположивим аграрним ресурсима и релативно високом нивоу агротехнологије. Међутим, ограничења се јављају услед ниског нивоа продуктивности рада и земљишта, неадекватне аграрне политике, која би у већој мери требала бити усмерена на стимулисање производње и извоз.

Робне резерве као мера аграрне политике у Републици Србији образују се и користе за стабилизацију производње, тржишта, цена и стимулацију извоза, као и за обезбеђење потребе земље у случају ванредног стања, непосредне ратне опасности и рата. Робне резерве чине основни пољопривредни и прехранбени производи, месо у живој стоци и индустријски производи.

Биљна производња, као примарна производња у пољопривреди, изложенија је опасностима од елементарних непогода и других штетних догађаја, него производње у другим привредним гранама. Будући да се биљна производња углавном одвија под отвореним небом, стално је изложена утицају низа природних фактора чије се понашање не може често предвидети. Дејством природних сила стално се догађају материјалне штете у пољопривредној производњи, које су често катастрофалних размера и које доводе до прекида континуитета производње и нарушавања производног процеса. Упркос великом напретку науке и технике у свим областима људске активности, запажа се да је утицај човека на опасности, које угрожавају пољопривредну производњу, много мањи него што је у другим делатностима.

Како истраживачи климатских промена прогнозирају, у будућности се мора рачунати на појаву снажних временских непогода, које би у огромној мери могле да оштете пољопривредне културе. Из тих разлога, сваком пољопривредном произвођачу је важно да се заштити од могућих губитака приноса усева и плодова, који се могу приписати чудима времена. За смањење и отклањања последица од штете користе се разни инструменти за управљање ризиком, а у оквиру њих осигурање заузима значајно место за решавање овог економског проблема.

Осигурање представља важан фактор стабилности сваке производње, будући да надокнађује губитке у производњи и омогућава њен континуирани процес.

Аграрна политика представља сегмент макроекономске политике који се састоји у различитим облицима државне интервенције у пољопривреди. Примарни циљ и значај мера аграрне политике је унапређење економског положаја пољопривреде и субјеката у њој. Другим речима, мерама аграрне политике се настоји да се унапреде услови за пољопривредну производњу и побољша животни стандард пољопривредника. При том, потребно је имати у виду да циљеви аграрне политике нису само примарна пољопривредна производња и њени носиоци, већ она своје интервенције усмерава и у сегмент производње инпута за пољопривреду, прехранбену индустрију, промет, потрошњу и политику исхране становништва. Специфични циљеви аграрне политике појединих земаља подложни су променама и зависе од достигнутог степена привредне развијености, места и значаја који пољопривреда има у привредној структури, као и од других бројних чинилаца. Ипак, без обзира на националне специфичности, у актуелним условима, циљеви аграрне политике који су универзални за све привреде усмерени су ка повећању ефикасности пољопривреде, заштити дохода пољопривредника, обезбеђењу сигурности у снабдевању здравствено безбедном храном и одрживом коришћењу природних ресурса.

Четврти део рада се бави подршком коју Европска унија пружа Републици Србији на путу интеграције у заједницу, при чему је за Републику Србију од великог значаја искуство земаља из окружења која јој могу послужити као добар пример на путу реформе и прилагођавања захтевном тржишту Европске уније.

Земље Западног Балкана јасно су одредиле европске интеграције као политички приоритет, који између осталог дефинише реформе њихових аграрних политика и потребу за модернизацијом пољопривреде. Процес приступања обухвата не само побољшање конкурентности у оквиру целог пољопривредно-прехранбеног ланца, већ и усвајање другачијег модела аграрне политике који је захтевнији у концептуалном, административном и финансијском погледу. Пољопривреда и аграрна политика Републике Србије се значајно разликују у односу на Европску унију, у погледу структуре и процеса производње. Стога су потребне реформе како би се извршило усклађивање домаћег законодавства са правним и институционалним

оквиром Европске уније и пољопривредни сектор интегрисао у јединствено европско тржиште на најфикаснији начин.

Компаративна анализа аграрних политика земаља региона Западног Балкана са аграрном политиком Републике Србије има за циљ да укаже на недостатке и препреке које Република Србија има у том сегменту, а које представљају кочницу процесу европских интеграција. Република Србија на путу европских интеграција мора трајно остварити своје реформске приоритете, јер ће напредак преговора завистити од напретка оствареног у кључним подручјима, а посебно владавини права и нормализацији односа са бившим републикама.

Теоријско разматрање проблема у пољопривреди Републике Србије и начина за њихово превазилажење нема смисла, уколико се не укаже на практичну примену предложених мера. Пети део рада управо упућује на препоруке за примену агроекономских мера у циљу даљег развоја пољопривреде Републике Србије.

Суштина пољопривредне производње је у што бољој сарадњи природе и човека. Вековима је човек усавршавао предмете за рад да би повећао своју продуктивност. Стварао је и усавршавао сорте биља, расе животиња, производио хемијска средства, ђубрива и пестициде, а све са циљем повећања продукције хране. У економској теорији преовладава став да технолошке промене имају веома значајну улогу у развоју пољопривреде. Сведоци смо све брже производње и примене компјутера, компјутерске технологије и примене биотехнолошких поступка и производа у пољопривреди развијених земаља света. Суштина нових технолошких промена иста је као и код класичних технологија, боље коришћење расположивих природних, људских обновљивих и необновљивих ресурса. Изазови развоја нових технологија у пољопривреди и могући економски ефекти заокупљују све већу пажњу стручне јавности.

Поред технолошких, климатске промене такође утичу на многе економске секторе, а пољопривреда је један од најизложенијих, из разлога што пољопривредна производња директно зависи од климатских фактора. Приступ заштите природних ресурса (земљиште, ваздух, вода) је пресудан за опстанак пољопривреде. Климатска варијабилност је из године у годину један од главних разлога који доводе до промена

у годишњим жетвама и представља неизбежан ризик пољопривредне производње. Прилагођавање је критичан изазов за пољопривреду и руралне средине.

Мерило ефикасности у пољопривреди је продуктивност рада, која указује на ефикасност употребе радне снаге. Могући начини повећања продуктивности рада у пољопривреди су побољшање у техничкој (производној) ефикасности фарми, примена нових технологија производње итд. Повећање ефикасности употребе фактора пољопривредне производње се односи, пре свега, на радну снагу као фактор. Стога је неопходно смањити аграрни притисак, путем преусмеравања вишка непродуктивне радне снаге из пољопривреде у друге делатности.

У циљу унапређење пословног окружења, надлежни државни органи би требало да предузму активности у правцу окончања започетих транзиционих процеса усмерених на приватизацију и реструктурирање, повећање ефикасности тржишта добара и развој тржишно оријентисаног сектора, поједностављивање административних процедура, реформе пореског система, остваривање макроекономске стабилности и унапређење квалитета инфраструктуре.

Посебан изазов на путу интеграције Републике Србије у Европску унију намеће питање заштите животне средине. Ово питање земље Европске уније решавају акционим програмима, чије доношење се подудара са првим покушајима Европске уније да се проблем животне средине реши на систематски начин. Њиме су дефинисани основни полазни ставови у погледу процене стања у појединим секторима релевантним за животну средину и утврђени циљеви, принципи и приоритети, као и инструменти неопходни за остваривање циљева.

У процесу европских интеграција Републике Србије посебан акценат се ставља на неколико спорних питања која се тичу мера аграрне политике, која се у области пољопривреде разматрају у предприступном периоду, и то су директна плаћања, квоте и друге мере везане за снабдевеност тржишта, максимално гарантоване количине и површине, политика руралног развоја и други аспекти. Крајњи циљ интеграције аграрне политике земље кандидата је примена ЗАП-а по истом режиму као у земљама чланицама Европске уније. Кључни циљ у области пољопривреде током предприступног периода је да све нове земље чланице буду

припремљене да од момента прикључивања у потпуности прихвате *acquis communautaire*.

**I. ОСНОВНА ОБЕЛЕЖЈА ПОЉОПРИВРЕДЕ РЕПУБЛИКЕ
СРБИЈЕ**

1. ИНДИКАТОРИ СТАЊА И РАЗВОЈА ПОЉОПРИВРЕДЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

На путу развоја и ширења тржишта, укључивањем у међународне токове за привреду Републике Србије од велике важности је пољопривреда, јер представља значајно поглавље у преговорима са Европском унијом. Тренутно стање и карактеристике пољопривредне производње Републике Србије имају велики утицај на даљи правац кретања читаве привреде и успешност усаглашавања националне аграрне политике са Заједничком аграрном политиком (ЗАП) Европске уније.

Тренутно стање и производне перформансе имају велики утицај на преговарачку позицију Републике Србије са Европском унијом у области пољопривреде. Тренутно стање пољопривреде Републике Србије у многоме зависи од њеног третмана у прошлости. Пољопривреда у Републици Србији, услед лошег третмана у периоду после Другог светског рата, је углавном служила за ублажавање негативних економских кретања и као извор акумулације за убрзани развој индустрије. Таква политика имала је за резултат нагло смањење процената пољопривредног становништва. У послератном периоду пољопривреду је напустило око осам милиона школованих млађих људи и село је углавном служило за испомоћ становништву које је отишло у градове. Остарело пољопривредно становништво, без одговарајуће аграрне подршке државе, није могло да се развија и да производи квалитетне тржишне вишкове пољопривредних производа.

Никада у послератном периоду није прихваћена теза да је пољопривреда развојна шанса привреде Републике Србије, и сходно томе пољопривреда никада није имала одговарајући третман што се тиче финансирања. Оваква ситуација намеће закључак да је за бољи третман пољопривреде неопходна адекватнија дугорочна аграрна политика и подршка пољопривреди ради обезбеђивања самодовољности Републике Србије у основним пољопривредним производима. Истовремено, мора се градити отворена тржишна привреда, способна да упосли слободне капацитете у пољопривреди и тако произведе значајније количине квалитетних пољопривредних производа за задовољавање домаћих потреба и извоз на инострано тржиште.¹

¹ Стевановић, С., (2009), Развој тржишне производње у пољопривреди Републике Србије, Нови Сад.

Проблеми наслеђени из прошлости, као и нови изазови, и пропусти у процесу транзиције, учинили су да пољопривреда већ дужи низ година остварује спорији раст у односу на могућности и потенцијале. У периоду од 2001. до 2009. године физички обим пољопривредне производње је порастао само у три (2001, 2004. и 2008. години) од укупно девет година.² Међу многобројним узроцима који су утицали на овакво кретање обима пољопривредне производње издвајају се неповољне климатске прилике (суше и поплаве), а пре свега недовољно улагање, односно недовољан обим инвестиција. На пад пољопривредне производње утицао је и пад потрошње аграрних производа.³

На обим и динамику пољопривредне производње Републике Србије велики утицај има уситњеност и ограничене могућности породичних домаћинстава, бржи раст цене инпута, недостатак ђубрива и заштитних средстава, недовољна техничка опремљеност, ниска продуктивност, нерешено питање финансирања и недовољна средства из аграрног буџета.

Табела бр. 1: Вредност пољопривредне производње 2008-2015 (% учешће)

Производња	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Билна производња	67,8	69,3	68,9	68,5	62,0	67,3	67,3	64,9
Сточарство	32,3	30,1	31,1	31,5	38,1	32,6	35,71	35,71

Извор: Републички завод за статистику Републике Србије

Највеће учешће у бильној производњи у посматраном периоду (2008-2015) има ратарско-повртарска производња, затим воћарска, док најмање учешће остварује виноградарство. Производња ратарских усева, утиче на бильну и сточарску производњу, такође велики утицај има на производњу и прераду млека, како за потребе домаћег тржишта тако и извоз квалитетних производа. На обим и динамику ратарске производње, поред еколошких услова велики утицај имају и економски,

² <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/zbornici/PRMAIV/2013/PRMAIV2013029P.pdf>

³ У Републици Србији просечна годишња потрошња меса и прерађевина је 65,1 кг, док годишња потрошња меса по становнику у Европској унији износи 87 кг. Потрошња свежег и прерађеног воћа са просечних 59,3 кг по глави становника је три пута мања у односу на развијене земље. Од поврћа највећа је потрошња кромпира 38,5 кг, док је просек у Европској унији 79 кг по глави становника. Извор података: Пољопривредни факултет, Нови Сад, 2008. Година.

примена агротехнологије, ђубрива, стручност и примена савремених резултата у производњи.

Што се тиче сточарске производње, присутан је тренд опадања производње са малим процентом пораста у последње две године посматраног периода. Циклична кретања у биљној производњи, одразила су се на циклична кретања и у сточарству. Нарушени паритети између биљне и сточарске производње утичу на кретање динамике сточарске производње. Сточарска производња има велики утицај на коришћење компаративних предности, на интензивирање производње и развој висококвалитетног асортимана за динамизирање извоза.⁴

Пољопривреда као привредна грана има не само директан већ и индиректан утицај на привредни развој читаве националне економије. Применом одговарајућих мера може се побољшати стање пољопривреде и конкурентност у глобалним размерама. Неке од мера могу се диверзификовати у следеће групе:

- у структури пољопривреде треба повећати учешће крупних робних произвођача, јер тренутно доминирају ситни робни произвођачи. Крупни робни произвођачи повећали би продуктивност производње;
- уређење тржишта аграрних производа једна је од мера која треба да се спроведе у циљу смањења монопола на страни тражње и ради успостављања стабилности цена и повећања конкурентности и пласмана производа ван државних граница;
- повећање улоге државе, односи се пре свега на повећање аграрног буџета, а затим и веће учешће субвенција односно премија за даљи развој.⁵

Дугорочна политика развоја аграра мора да пође од тога да је Републици Србији на првом месту неопходно да обезбеди прехранбenu сигурност, затим да повећа степен тржишности пољопривредних производа кроз повећање ефикасности и запослености капацитета, изградњу институција и механизма тржишног привређивања, као и ефикасну заштиту и подршку тржишно оријентисаним произвођачима пољопривредних производа. То је могуће остварити кроз интегрални

⁴ Цвијановић, Д., Субић, Ј., Параушић, Б., (2014) Пољопривредна газдинства према економској величини и типу производње у Републици Србији, Републички завод за статистику, Београд.

⁵ Исто.

рурални развој базиран на мултифункционалној пољопривреди и уравнотежени регионални развој, укључивањем у европске интеграционе процесе.

1.1. Анализа стање пољопривреде у Републици Србији

У последња два века пољопривреда Републике Србије је прошла кроз два карактеристична периода, од аграрне пренасељености до деаграризације, која је почела после Другог светског рата и која још увек траје. Почетком деведесетих година прошлог века пољопривреда Републике Србије је ушла у фазу транзиције, што је довело до приватизације и истовременог одсуства адекватних мера развојне аграрне политике.

Пољопривреда има велики утицај на развој националне економије. У прилог томе упућује чињеница да наука и пракса потврђују да са подизањем степена привредног развоја једне националне економије опада релативни значај пољопривреде. Другим речима, што је земља привредно развијенија у њеној привредној структури пољопривреда има мање процентуално учешће. У привредно развијеним земљама учешће пољопривредног у укупном становништву има тенденцију опадања. Таква кретања се делом могу приписати интензивирању пољопривредне производње и повећању продуктивности у овој стратешкој привредној делатности.

Проблеми наслеђени из претходног периода, проблеми и пропусти у процесу транзиције, као и нови изазови учинили су да пољопривреда Републике Србије већ дужи низ година остварује знатно спорији раст производње у односу на могућности. Корени аграрне кризе се јављају у периоду између два светска рата, то је период који карактерише аграрна пренасељеност, затим период после Другог светског рата, када је пољопривреда била запостаљена на рачун развоја индустрије. Посебно су за српску привреду и пољопривреду биле проблематичне деведесете године прошлог века, због хиперинфлације, међународне блокаде, ратова, НАТО агресије које су оставиле невиђене последице на пољопривреду и аграрни сектор. Ништа мање болна није ни прва деценија XXI века, а коју су обележиле велике суше, поплаве, неповољан економски положај пољопривреде, чији су негативни ефекти и данас присутни.

У периоду дезинтеграције СФРЈ до промена у 2000. години, због економских санкција и других опште познатих регионалних и међународних околности (НАТО бомбардовање), неминовно је Република Србија била усмерена на домаће техничко-технолошке и економске ресурсе за пољопривредну производњу. Од 2000. године постепено се занемарују домаћи ресурси и производња полако почиње да се ослања на донације од међународних заједница.⁶ Са циљем укључивања читаве привреде у евроинтеграције спроводе се реформе аграрне политике у Републици Србији усаглашавањем са ЗАП-ом (Заједничка аграрна политика) Европске уније. У циљу јачања конкурентности агробизниса значајна пажња креатора аграрне политике је усмерена ка структурним прилагођавањима. У том смислу Републику Србију очекују значајне промене у прилагођавању европским моделу аграрног, односно руралног развоја.

Уместо да се у процесу придруживања Републике Србије Европској унији зауставе вишегодишње негативне тенденције у националној економији, које се посебно манифестују у претежној функцији пољопривреде као социјалног стабилизатора, оне су додатно продубљене деловањем глобалне економске кризе. То се пре свега манифестује у општем пада цена пољопривредних производа, чији је интензитет смањења знатно јачи, него што је смањење цена пољопривредних инпута и финалних производа. У условима глобалне економске кризе смањује се тражња за квалитетнијим, здравствено безбедним профитабилним пољопривредним производима, што се негативно одражава и на квалитетну структуру пољопривредне производње.

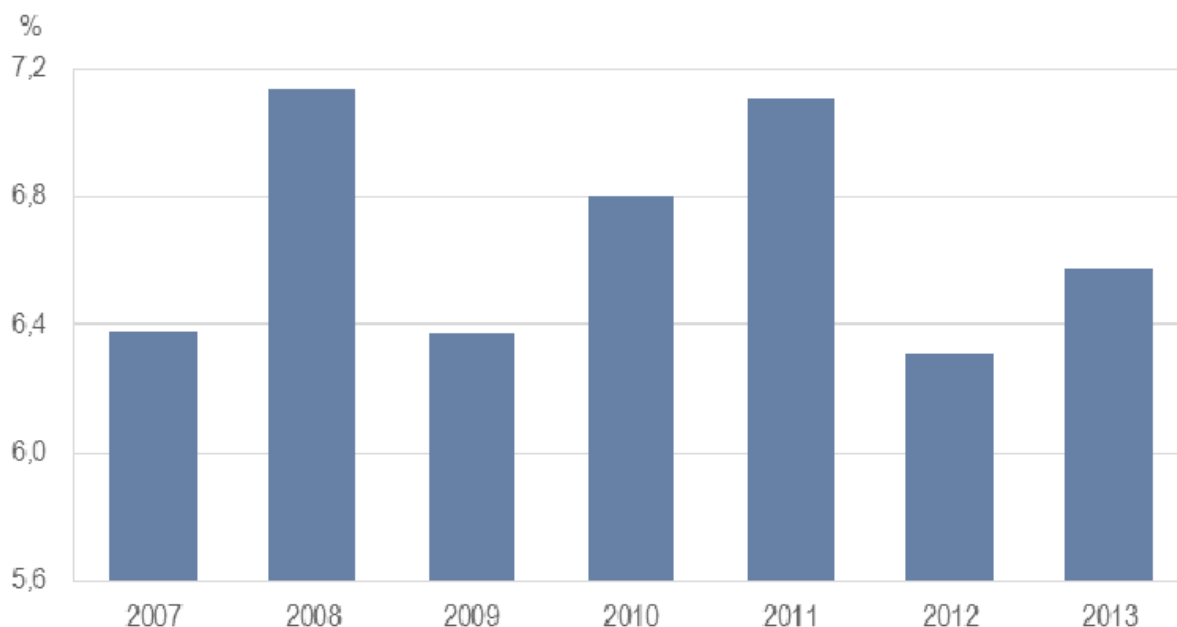
У Републици Србији, пољопривреда учествује са око 12% додате вредности за привреду односно у стварању БДП-а (брuto друштвеног производа), а пољопривредно становништво, према попису из 2012. године чини око 12% укупног становништва.⁷ Значај и улога пољопривреде посебно су дошли до изражаја 90-их година XX века, када се пољопривреда показала као најзначајнији сектор, обезбеђујући прехранбену сигурност и социјални мир. Што се тиче тренутног стања пољопривреде Републике Србије, њени потенцијали и ограничења и даље показују

⁶ Шеварлић, М., (2001) Донације и ревитализација пољопривреде Србије, Агроекономика, Нови Сад.

⁷ Попис пољопривреде 2012, Републички завод за статистику.

исти тренд, а то је да се у пољопривреду мање улаже него што јој је потребно, и да се сходно томе од ње добија мање него што је то могуће.

Графикон бр. 1: Учешће БДП пољопривреде у укупном БДП-у, 2007-2013. у %

Извор: Економски рачуни у пољопривреди у Републици Србији, 2007-2013, Републички завод за статистику.

Република Србија је и даље најбољом аграрна сиромашна земља, јер пољопривреда има велико учешће у стварању бруто друштвеног производа. Да смо сиромашна аграрна земља са ниском продуктивношћу потврђује и чињеница да један српски сељак производи храну за 15 људи, у Немачкој чак 152 особе, Француској 77, Аустрији 56, Словенији 25, а просек земаља Европске уније је између 50 и 80 становника.⁸ Број пољопривредника у Републици Србији показује сталну тенденцију пада, јер они нису спремни за либерализацију тржишта.

Највећи раст физичког обима производње у Републици Србији бележе воћарство и индустријско биље, а највећи пад сточарство, посебно узгој свиња. Међу многобројним узроцима који су утицали на овакво кретање обима производње могу се издвојити неповољне климатске прилике, а затим и недовољна улагања, односно недовољан обим инвестиција који би утицао на продуктивност и обим производње.

⁸ Волк, Т., Ерјавец, Е., Мортенсен, К., (2015) Пољопривредна политика и европске интеграције у Југоисточној Европи, ФАО.

Тако на пример Европска унија улаже у пољопривреду 130 УСД годишње по становнику, а Република Србија свега 29 УСД.⁹

Многобројни проблеми угрожавају развој пољопривреде Републике Србије. Они су присутни веома дуго, а посебно долазе до изражаја данас, у условима силовитих удара глобалне финансијске и привредне кризе, која озбиљно угрожава и привреду Републике Србије, посебно пољопривреду, манифестујући се кроз неповољну аграрну структуру пољопривреде и неорганизованост пољопривредних произвођача, неуређеност тржишта аграрних производа, неконкурентност, нестабилност цена пољопривредних производа, неодговарајућу улогу државе, демографске проблеме пољопривредног становништва, глобалну финансијску кризу и проблеме у кредитирању пољопривредне производње. Пољопривреда Републике Србије, од распада СФРЈ послује у нестабилном окружењу и изразито неповољним условима, са непромењеном производном структуром, што је последица изостајања ефикасних мера аграрне политике.¹⁰

Наслеђени и још нерешени проблеми из претходног периода доприносе да пољопривредна производња, већ дужи низ година, остварује спорији раст у односу на своје објективне производне могућности и значај у економској структури земље. Пољопривредну производњу Републике Србије одликују следеће неповољне карактеристике:

1. висока цена индустријских и аграрних сировина (цене инпута имају раст до 30% на годишњем нивоу што значајно поскупљује трошкове сетве и доприноси ниској продуктивности);
2. ограничена могућност породичних газдинстава, земљорадничких задруга и осталих робних пољопривредних произвођача (преко 50% промета пољопривредно-прехранбених производа је у сивој зони. Избегавање плаћања пореских обавеза наноси штету и произвођачима и држави. Истовремено у великим трговинским ланцима систем плаћања од 180 дана значајно умањује обртна средства пољопривреди и доприноси преливању финансијских средстава из пољопривреде у друге секторе привреде);

⁹ Пејановић, Р., (2005) Политика руралног развоја у Европској унији, Савремени фармер, Пољопривредни факултет, Нови Сад.

¹⁰ Пејановић, Р., (2011) О аграрним кризама, Летопис научних радова, Пољопривредни факултет, Нови Сад.

3. неадекватан систем државног финансирања и политике кредитирања пољопривредне производње (од 1994. године доминантан извор улагања у пољопривреду потиче од аграрног буџета. Последњих година висина средстава у аграрном буџету бележи тенденцију релативног и апсолутног смањења);
4. недостатак потребног репроматеријала, пре свега минералних ђубрива и средстава за заштиту биља (чиме су посебно погођени произвођачи органске хране, који без употребе органских ђубрива, не могу да очекују ни да им принос покрије трошкове производње);
5. смањење потрошње основних пољопривредних производа у земљи као резултат ниске куповне моћи становништва у високом степену доприноси стагнирању пољопривредне производње.¹¹

Што се тиче економске структуре пољопривреде Републике Србије најзаступљенија је ситна робна производња (просечна површина пољопривредног газдинства је око 4,5 хектара обрадивог земљишта у односу на преко 20 хектара у Европској унији). Постсоцијалистичка транзиција није успела да покрене решавање овог проблема. Газдинства средње величине (од 1 до 5 хектара) којих је у Републици Србији чак 76,8% су неспецијализована, сваштарска газдинства, рентирају мало земљишта, мало упошљавају радну снагу, имају застарелу механизацију, мале су економске снаге, имају малу способност кредитног задуживања, низак ниво коришћења система за наводњавање, имају неповољну старосну и образовну структуру, мале приносе и мале тржишне вишкове.¹²

Неорганизованост националне пољопривреде манифестује се кроз недовољну организованост пољопривредних произвођача. Ту се пре свега мисли на удружења попут задруга, кластера, недовољно је развијена кооперација и уговорна производња, нерегулисани су услови откупа и откупних цена, високо је учешће прекупаца нарочито у откупу стоке, што доводи до тога да су пољопривредни произвођачи препуштени суровим условима тржишта. Повезивање пољопривредних произвођача имало би позитивне ефекте, кроз јефтинију набавку инпута, лакши и сигурнији

¹¹ Ђурковић, В., (2013) Финансијска подршка државе производњи органске хране – велика развојна шанса Србије, Универзитет Сингидунум, Београд.

¹² Пејановић, Р., (2010) Ефекти аграрне глобалне финансијске кризе на (агро)привреду Републике Србије, Пољопривредни факултет, Нови Сад.

пласман робе, размену знања и искустава, приступ јефтинијим кредитима, развој робне марке, бољу едукацију и обуку. Једном речју постигла би се боља конкурентност пољопривредних произвођача.

Транзиција привреде Републике Србије оставила је велике последице на пољопривреду. Административни модел управљања замењен је неолибералним моделом тржишног привређивања. Тржиште као кључна институција тржишне привреде није уређено, што се негативно одражава на субјекте привређивања у пољопривреди. Неуређеност тржишта пољопривредних производа манифестује се кроз:

1. монополизованост тражње: тржиштем доминира неколико прерађивача (олигопол) који се кроз картел договарају посебно по питању цена пољопривредних производа;
2. атомизираност понуде: велики број релативно слабо удружених ситних пољопривредних произвођача на страни понуде, што је погодно за монополизацију;
3. велики проценат тржишта је у нерегулисаним токовима откупа и плаћања (на пример високо учешће прекупаца у откупу стоке);
4. нестабилност цена пољопривредних производа, посебно у сточарству;
5. непродуктивно администрирање тражње;
6. неефикасни инспекцијски органи у регулисању тржишта (ветеринарска, санитарна, фитосанитарна, пољопривредна и друга инспекција);
7. недостатак откупних дистрибутивних центара и задруга у функцији пласмана и дистрибуције;
8. недовољно развијено робно берзанско тржиште, не постоје услови за робно берзанско пословање и терминско трговање пољопривредним производима;
9. неефикасан систем робних резерви;
10. домаће тржиште је малог обима и ниске куповне моћи;
11. страном тржиште је захтевно, споро и недовољно се осваја.¹³

За успешан развој Републике Србије, опстанак села, неопходно је да пољопривреда буде стратешка делатност и да држава усмери производњу без

¹³ Пејановић, Р., (2007), Транзиција, рурални развој и аграрна политика, монографија, Економски институт, Београд, Пољопривредни факултет, Нови Сад.

генетски модификованих организама. Добијањем таквог третмана, пољопривреда би у кратком временском периоду могла да удвостручи производњу хране и тада би у потпуности била задовољена домаћа тражња. Пољопривреда Републике Србије, у садашњим светским трендовима, треба уз вођење адекватне аграрне политике да искористи своју шансу и понуди квалитетне производе. Тренутно пољопривреду Републике Србије прате хронични проблеми, због одсуства системских и континираних мера економске политике. Узроци кризе су многобројни, а резултат тога је неповљни економски положај пољопривреде. Негативне тенденције пољопривредне производње су резултат смањења буџетских средстава, и одсуство експанзивне аграрне политике.

Основни праваци будућег развоја пољопривреде и прехранбене индустрије Републике Србије требало би да буду усмерени ка оптималном коришћењу и очувању расположивих и изградњи нових капацитета, повећању обима пољопривредне производње, измени производне структуре у корист интензивних видова производње намењених извозу, и производњи високо квалитетних и пре свега здравих производа. Предузећа у пољопривреди за приоритет морају да имају реструктурирање и иновирање производног програма, као и стабилно побољшање постојећих и увођење нових производа. За свако предузеће, а и читаву националну економију од изузетног значаја су промене и иновације у домену технике и технологије.

1.2.Макроекономско окружење као детерминанта развоја пољопривреде Републике Србије

Транзиција у Републици Србији отпочела је 2000. године, када су се стекли предуслови за њено спровођење. Либерализација трговинских односа и капиталног биланса омогућила је интегрисање привредног система Републике Србије у међународне финансијске и робне токове. Пољопривреда има значајну улогу у укључивању привреде Републике Србије у међународне токове и интеграције, кроз стварање друштвеног производа за извоз.

Прерада и производња здравих пољопривредних производа могу допринети повећању извоза и остварењу суфицита у спољној трговини а тиме и смањењу

спољнотрговинског дефицита земље. Развојне карактеристике пољопривреде, а пре свега производне перформансе значајно детерминишу спољнотрговинску позицију аграра Републике Србије, како на светском, тако и на будућем тржишту Европске уније и тиме утичу на развој трговине. У последњих неколико година, након отпочињања процеса транзиције, пољопривреда Републике Србије показује тенденцију раста, и самим тим пораст извоза. Раст квалитетне пољопривредне производње представља шансу за развој аграрног сектора Републике Србије.

Посматрано са макроекономског аспекта у Републици Србији је спроведена неолиберализација, некономска приватизација и реструктурирање делова привреде. Неолиберализација је довела до распродаје државне имовине, задуживања, динамичног увоза, повећања администрације и нереалне потрошње. Некономска приватизација се негативно одразила на привреду Републике Србије, производни капацитети су угашени, велики број радника је остало без посла, социјална структура се погоршала, настали су велики губици, купљене фабрике су затворене, пољопривредна предузећа су ликвидирани и са њима сточарска и интензивна производња. Пољопривредна имања су продата по нетржишним ценама. Продато је земљиште, профитабилне млекаре, пиваре, шећеране, уљаре и друга профитабилна предузећа по ценама испод тржишних.¹⁴

Започете реформе нису имале континуирани тренд, нити су допринеле привредном и друштвеном развоју. Поред присутних слабости и неравнотеже са макро и микрокономског аспекта, на нежељене токове утицала је и светска економска криза, кроз смањење привредних активности, смањење иностраних улагања. Дошло је до пада бруто друштвеног производа, запослености и зарада, слабљење националне валуте, повећања цена, повећања дефицита, задужености земље и пада животног стандарда.

¹⁴ Поповић, Д., (2005) Привредна активност и макроекономска политика у транзицији. <http://danica.popovic.ekof.bg.ac.rs/My%20Staff/Prvih40strana.pdf>

Табела бр. 2: Макроекономски показатељи економије Републике Србије

Показатељи	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Стопа раста БДП-а	1,0	1,6	-1,5	2,5	-1,75	-0,5
БДП по становнику (у еврима)	3.836	4.351	4.112	4.453	4.664	4.926
Стопа незапослености (у %)	19,2	23,0	23,9	22,1	18,9	17,7
Укупан извоз робе (мил. евра)	7.393	8.441	8.739	10.997	11.158	12.028
Укупан увоз (мил. евра)	12.423	14.250	14.717	15.469	15.487	16.393
Спољнотрговински биланс (мил.евра)	-5.030	-5.809	-5.978	-4.472	-4.329	-4.365
Текући рачун платног биланса (% БДП)	-6,7	-10,94	-11,59	-6,12	-5,96	-4,8
Јавни дуг	44,5	48,2	60,2	63,8	71,0	75,5
Инфлација	6,5	7,0	12,2	2,2	1,7	1,5
Девизни курс (просек РСД/ЕМУ)	103,4	101,9	113,1	113,1	117,3	120,7

Извор: Народна банка Србије,

<http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2016/pdf/G20162018.pdf>http://www.fren.org.rs/sites/default/files/qm/4_7.pdf

Привреду Републике Србије у последњих неколико година карактерише пад већине макроекономских показатеља, и то пре свега пад БДП-а, повећање стопе незапослености, спољнотрговинског дефицита и јавног дуга. Средином посматраног периода (Табела бр.2) долази до стабилизације привредних кретања, па се бележи нешто повољнији ниво макроекономских индикатора, нарочито у погледу раста реалног БДП-а, смањења буџетског дефицита и значајног пада стопе инфлације.

Други половину посматраног периода обележио је пад БДП-а и раст буџетског дефицита и јавног дуга, као индикатора са негативним кретањима, док је са друге стране повећана спољнотрговинска размена уз смањење дефицита, смањење стопе незапослености и настављен је тренд пада инфлације. Макроекономски секторски индикатори, који указују на улогу пољопривреде у целокупној привреди Републике Србије у посматраном периоду не бележе значајнија одступања.

У структури БДП-а Републике Србије доминантно учешће и повећање имају услужне делатности, следе индустрија и пољопривреда са трендом опадања. Оваква кретања неповољно утичу на стварање вредности, запосленост, профитабилност и животни стандард, на развој и раст целокупне економије. Упркос благој тенденцији опадања, пољопривреда и прехрамбена индустрија имају значајну улогу у стварању БДП-а, запослености и извозу. Пољопривреда може допринети повећању извоза и суфицита у спољној трговини, а самим тим и смањењу спољнотрговинског дефицита земље.

Актуелна кретања указује да су макроекономске перспективе земље побољшане и да је опоравак привреде интензивираан. Ревидирана је стопа раста БДП-а у 2015. години навише за 1,25% у односу на 2014. годину, због повољног деловања међународног окружења на инвестициону и извозну активност. Раст инвестиција је довео до повећања извоза, како је Република Србија извозно оријентисана, тако је допринос нето извоза у 2015. години благо позитиван.¹⁵

Економска кретања Републике Србије у 2016. години у великој мери су зависила од кретања у међународном економском окружењу, као и од спровођења реформи реалног и јавног сектора. Бољи услови финансирања и јача инвестициона активност у секторима пољопривреде, саобраћаја и енергетике повећаће потенцијал привреде. Имајући у виду тренутну цикличну позицију Републике Србије и структурне промене наслеђене из претходног периода, као и степен постојећих неискоришћених капацитета, од посебног значаја је проналажење начина да се повећа факторска продуктивност и побољша ефикасност инвестиција.

¹⁵ Јовановић, М., (2016) Програм економских реформи за период од 2016. године до 2018. године, Влада Републике Србије, Београд.

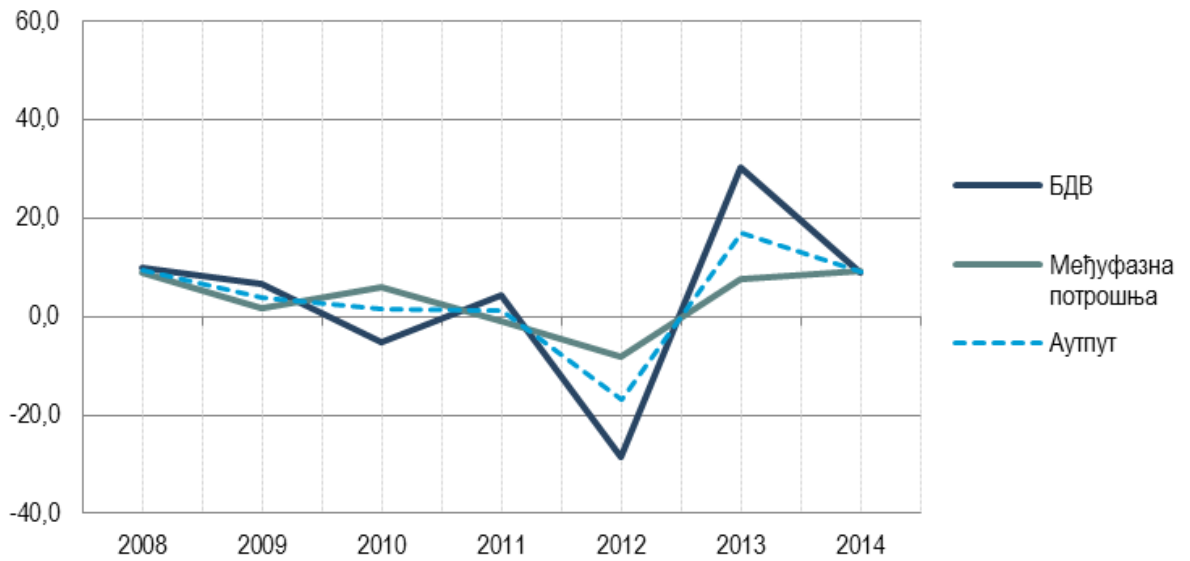
Опоравак привредне активности уз снажно фискално прилагођавање и ниска стопа инфлације су економска обележја последњих година. Услед поплава током 2014. године пољопривреда је забележила значајан пад. Најбрже растућа компонента БДП-а су инвестиције што ствара капацитете за бржи раст производње и извоза. Влада Републике Србије је иницирала и усвојила мере за успостављање стабилности јавних финансија и целокупног макроекономског амбијента. Кредибилан програм фискалне консолидације потврђен је склапањем Аранжмана из предострожности са међународним монетарним фондом, почетком 2015. године, добијена средства из аранжмана су коришћена у случају платнобиланских потреба земље.¹⁶ Направљен је снажан заокрет у вођењу фискалне политике са резултатима већих од очекиваних. Доследном применом мера фискалне консолидације уз програм структурних реформи настоји се да се успостави макроекономска стабилност.

У посматраном периоду (График бр. 2) остварен је раст БДП-а пољопривреде од 18%, док је просечна годишња стопа раста износила 2,4%. Након оствареног реалног раста БДП-а од 9,9% у 2008. години, долази до успоравања раста у 2009. години (6,7%) и пада у 2010. години (-5,1%), након чега следи период раста од 4,4% у 2011. години. Највећи пад забележен је 2012. године (-28,4%), док је 2013. године забележен раст од 30,2%. У 2014. години остварен је слабији раст БДП-а пољопривреде од 9%.¹⁷

¹⁶ Press Release No. 15/67. <http://www.imf.org/external/np/sec/pr/2015/pr1567.htm>

¹⁷ Економски рачуни пољопривреде у Републици Србији 2007-2014., Републички завод за статистику.

Графикон бр. 2: Стопе раста БДП-а пољопривреде, 2008-2014.

Извор: Економски рачуни пољопривреде у Републици Србији 2007-2014.,
Републички завод за статистику

Основни циљеви политике Владе Републике Србије у наредном периоду су:

- макроекономска стабилност;
- заустављање даљег тренда задуживања и
- наставак примене структурних реформи.

Влада Републике Србије ће настојати да у наредном периоду води одговорну економску политику, усмерену на креирање стабилног и предвидивог пословног амбијента. Смањењем нерационалне потрошње, бирократије и непотребних трошкова државе обезбедиће се даљи раст инвестиционе активности како би се подстакло привредни раст и запошљавање. Посебна пажња посветиће се унапређењу пословног амбијента који ће бити стимулативан за развој приватног сектора.

Спровођење рестриктивне монетарне политике и адекватне политике девизног курса и завршетком процеса транзиције банкарског сектора, обезбедиће се монетарна стабилност и кредибилитет финансијског сектора, стабилност девизног курса, раст девизних резерви и раст штедње становништва. У циљу одржавања макроекономске стабилности и привредног раста, економску политику треба усмерити на смањење дефицита платног биланса кроз успоравање раста домаће

тражње и увоза, а повећање конкурентности и извоза, где пољопривредни производи имају велику шансу.

1.3. Природни и демографски ресурси као основа развоја пољопривреде Републике Србије

Природни услови су фактор привредног развоја једне националне економије, а самим тим и пољопривреде. Њихов утицај на развој зависи од нивоа развијености привреде једне државе. Ако је ниво развијености већи утицај природних фактора је нижи и обрнуто. У условима енергетске и сировинске кризе долази до пораста значаја природних ресурса за развој пољопривреде националне економије.

Простор Републике Србије одликује се разноврсним климатским биодиверзитетом, од умерено континенталне до приморске са различитим микроклиматима. По разноврсности и јединствености флоре и фауне, Република Србија је на четвртом месту у свету. Тако разноврсна клима, посебно микроклима, није довољно искоришћена у функцији разноврсне пољопривредне производње. Међутим, глобалне климатске промене могу да представљају ограничавајући фактор развоја неких грана пољопривредне производње.

Република Србија је одувек била пољопривредна земља. Кроз историју, са реформама у држави, мењала се и пољопривреда. До Другог светског рата пољопривреда је била натурална, сваштарска и ситно робна. Поседи су били мали и расцепкани и нису пружали услове за значајнију производњу. Након Другог светског рата долази до аграрних реформи, повећаног коришћења механизације, различитих хемијских средстава, мелиорације и повећања приноса.

На развој пољопривреде утичу природни и друштвени фактори. У групу природних фактора спадају рељеф, вода, клима, земљиште и вегетација. Главни друштвени фактор је човек, јер од односа људи, од примене науке и технике у производњи зависи и степен развоја пољопривреде. Генерална подела природних ресурса, код нас и у свету је подела на исцрпљиве и неисцрпљиве, док се исцрпљиви деле на обновљиве и необновљиве. Обновљиви ресурси су природни ресурси који се троше спорије него што се регенеришу. Обновљиви ресурси обухватају ваздух, воду

и биомасу. Необновљивим ресурсима сматрају се природни ресурси који не могу поново настајати, као што су фосилна горива, у која спадају угљ, нафта, природни гас, метали, уран и други материјали и минерали.¹⁸

Рељеф представља важан елемент географске средине, који у великој мери утиче на живот и рад људи, а самим тим и на производњу пољопривредних производа. Рељеф Републике Србије је представљен пространим равницама, речним долинама и котлинама, побрђем, средњим и високим планинама, што пружа повољне услове за разноврсну пољопривредну производњу. За ратарску производњу, значајне су равнице до 200 метара надморске висине, као и брежуљкасто земљиште до 600 метара надморске висине. Простори који су изнад ове висине су изложени процесу ерозије, са повећањем надморске висине долази и до смањења култура које успевају, а мање је и обрадивих површина.¹⁹

Клима је значајан природни фактор за развој пољопривреде. У Републици Србији је заступљен континентални тип климе, где се средње годишње температуре крећу између 10,6 и 11,9 степени. У зимској половини године, често се јављају мразеви који наносе велике штете усевама и садницама воћа. Лета су доста топла, што погодује гајењу пшенице, кукуруза, шећерне репе, сунцокрета, хмеља, винове лозе, крмног биља итд. Брежуљкасти део регије погодан је за воћарство и виноградарство.

Земљиште или тло представља један од најважнијих фактора за развој пољопривреде. Обзиром на генезу и дејство педогенетских фактора, на територији Републике Србије се издвајају :

- типска (развијена) земљишта, настала под утицајем климе, педолошке подлоге и вегетације и
- атипска (неразвијена) земљишта која постепено прелазе у типска.²⁰

Поред довољних количина падавина у току године, подручје Републике Србије има велики дефицит падавина у вегетационом периоду. Посебно је то изражено у периоду јун-август, када је гајеним биљкама вода најпотребнија. И поред

¹⁸ Тошић, Р., (2006) Природни ресурси Србије, Истраживачко-издавачки центар, Београд.

¹⁹ Лакушић, Б., Природни ресурси Србије, преузето са интернета.

²⁰ Родић, Д. П., Павловић, М. А., (1994) Географија Југославије I, Савремена администрација, Београд.

тога, Република Србија има најмањи проценат наводњаваних површина од европских земаља и оних у непосредном окружењу. Ако желимо бављење озбиљном пољопривредном производњом, чији ће производи бити конкурентни европским, како по обиму, тако и по квалитету, онда изградња система за наводњавање, као и стављање у функцију раније изграђених система, морају бити приоритет у наредном периоду.

У односу на развијене земље Република Србија има висок проценат активног пољопривредног становништва (по попису 2012. године 1.442.628)²¹, што је нарочито изражено после 1999. године услед пада индустријске производње и велике рецесије у другим привредним областима у односу на пољопривреду. Овакво стање не сме бити дугорочно, јер ће у противном имати за последицу опадање продуктивности рада, екстензивност у пољопривредној производњи и погоршање компаративних перформанси пољопривреде Републике Србије.

Са становишта економског потенцијала руралних средина, пре свега у смислу расположиве радне снаге и њених карактеристика, важно је имати у виду различите карактеристике становништва. Према низу релевантних карактеристика, рурално становништво показује неповољније карактеристике него урбано. У прилог томе говоре подаци пописа становништва из 2011. године на основу којих се може закључити:²²

- када се посматрају трендови промене броја становника, у руралној популацији категорије деце и млађе радне снаге показују значајно опадање. У категорији радне снаге средње старости (30-49) тренд опадања броја становника је релативно умерен у урбаној популацији, а веома изражен у руралној;
- образовне карактеристике руралне популације неповољније су у односу на урбану. Знатно већи удео у руралној популацији, него у урбаној бележе особе без школе и оне које су завршиле само основну школу, а изразито је мали удео са вишим и високим образовањем. Посебно је неповољна образовна структура руралне женске популације, у којој трећину чине особе без школе, а више од половине нема никакве квалификације.

²¹ Попис пољопривреде 2012., Републички завод за статистику, Република Србија.

²² Попис становништва 2011., Републички завод за статистику, Република Србија.

Демографске прилике и демографска кретања су у различитим руралним подручјима другачије. У насељима која су лоцирана у близини градова или су уз значајније објекте инфраструктуре демографска структура је веома повољна. Та насеља убрзано расту и интензивно се урбанизују, тако да се квалитет живота у њима битно не разликује од оног у градовима. Нажалост оваквих насеља је мало, односно неупоредиво мање него оних других. А у тим другим (брдско-планинским) насељима се одвијају управо супротни процеси и на демографском плану. Они су мање или више захваћени депопулацијом и сенилизацијом, односно интензивним смањењем броја становника и њиховим убрзаним старењем.²³

Различити демографски показатељи указују на неповољне карактеристике руралног становништва, његово брже опадање, просечно већу старост, израженије процесе старења, неповољнији однос између становништва радног узраста, деце и старих и присуство родног јаза. Индикатори тржишта рада указују на велику запосленост у пољопривреди, велики број лица која раде у неформалном сектору и високу рањивост запослених. Зато је неопходна подршка пољопривредним газдинствима која првенствено треба да има за циљ јачање социјалне структуре, а затим и развојне димензију. Одговорност креатора аграрне политике је да дефинишу имплементационе механизме за пружање подршке газдинствима са ограниченим ресурсима.

Смањење броја пољопривредника је условљено не само емиграцијом у град и одласком у друге секторе и неприхватањем младих да наставе посао својих родитеља, већ и немогућношћу да се буде конкурентан на тржишту са постојећим нивоом и начином производње. Као резултат тога, повећава се број старачких домаћинстава у руралним пределима.

У процесу својинске трансформације, већина прерађивачких капацитета у пољопривреди је приватизовано без икакве надокнаде пољопривредним газдинствима, иако су она продајом пољопривредних производа учествовала у формирању вредности прерађивачких капацитета. Са друге стране, прерађивачка индустрија нема уговорне везе са примарном пољопривредном производњом како би обезбедила упосленост сопствених капацитета. Последице тога су низак степен

²³ Малешевић, К., (1999) О могућем новом приступу популационој политици, САНУ, Београд.

искоришћавања прерађивачких капацитета током године, што произрукује недостатак обртних средстава за започињање новог циклуса пољоприврдне производње.

На приватним пољопривредним газдинствима још увек траје висок степен натуралности производње. Имајући у виду старосну структуру чланова ових газдинстава, као и структуру производње, не може се очекивати повећање степена тржишности пољопривредне производње. С обзиром да ће многа од ових газдинстава у наредном периоду остати без активне пољопривредне радне снаге, могу се створити услови за укрупњавање поседа оних газдинстава која ће задржати пољопривредну радну снагу и наставити да се баве тржишном пољопривредном производњом. Оно што је неопходно су аграрне мере које би подстицале откуп пољопривредних производа, вођење бриге о старачким домаћинствима, укрупњавање индивидуалног поседа и повећање тржишне производње на овим газдинствима.

Спроведен процес денационализације земљишта претходним власницима са циљем подстицања пољопривредне производње у Републици Србији, показао се неефикасним са следећим недостацима. Први, земљиште је у великом броју случајева враћено наследницима који се не баве пољопривредном производњом. Други, велики број пољопривредних предузећа са заокруженим циклусом у пољопривредној производњи је враћањем земљишта остао без основног средства у процесу пољопривредне производње. Већина тих предузећа су били велики тржишни произвођачи. Знатно веће штете ће настати ако се и преостало национализовано земљиште по истом поступку врати садашњим правним наследницима одузетог земљишта. Овај поступак треба окончати што је пре могуће, али са моделима који би омогућили да успешна пољопривредна предузећа задрже постојеће комплексе пољопривредног земљишта, а да правни наследници буду на адекватан начин обештећени, било кроз новчану надокнаду или сувласништво у пољопривредним предузећима. То се не може окончати без значајне подршке државе садашњим корисницима тог земљишта.²⁴

У пољопривреди Републике Србије потребне су хитне и радикалне интервенције, како би у наредном периоду спремно дочекала наступајућу

²⁴ Министарство животне средине и просторног планирања (2009) Извештај о стању земљишта у Републици Србији, Агенција за заштиту животне средине.

либерализацију најосетљивијих сектора и пружала већи допринос расту националне економије. Имајући у виду структуру пољопривредне производње у Републици Србији, расположиве ресурсе и достигнути ниво продуктивности, неопходно је да се промене одвијају у правцу:

- раста продуктивности, стабилизације приноса и промене производне структуре у биљној производњи. Велики простор за принос има производња жита (пшеница и кукуруз), поврћа и воћа. По оствареним резултатима производња индустријског биља Република Србије је на нивоу развијених европских земаља и простора за раст приноса нема много. Са друге стране, постоји потенцијал за раст површина индустријског биља (уљарица, енергетских усева), што би значајно допринело расту вредности пољопривредне производње, али и преко потребној промени њене структуре. Од повртарских усева значајнији утицај на раст вредности пољопривредне производње има само кромпир, чији су приноси далеко испод објективних могућности. Растом приноса овог усева, проширењем производног асортимана и производње поврћа у затвореном простору ова група усева дала би већи допринос расту пољопривредне производње. Производни ефекти производње воћа значајно заостају за развијеним земљама и скромно учествују у укупној вредности пољопривредне производње. Могућности раста лимитиране су недостајућом радном снагом и великим средствима која су неопходна. У овим делатностима развој се мора усмеравати ка новим технологијама и стандардима квалитета;
- достизања веће заступљености сточарства у вредности пољопривредне производње, заустављањем негативних трендова броја стоке и производње меса свих врста, као и растом производње млека. Учешће сточарства у вредности пољопривредне производње опало је за око 30-35% што је изузетно ниска вредност и показатељ недовољно развијене пољопривреде. Без развоја сточарства, пољопривреда Републике Србије ће постати извозник јефтине сировине, што је са аспекта потребе развоја прехранбене индустрије неприхватљиво решење. Расту вредности производње највише би допринело побољшање стања у свињарству и говедарству. Оба сектора суочена су са проблемом неорганизованог тржишта, скупом сточном храном, спором имплементацијом стандарда и сивом економијом. Свињарска и говедарска

производња ће због своје осетљивости бити међу последње захваћене либерализацијом тржишта, што оставља простор да се у наредном периоду негативни трендови зауставе и крену у фазу раста.²⁵

Да би се овако амбициозан план остварио, потребно је убрзати, интензивирати и финансијски адекватно подржати активности на подручју:

- изградње стабилног и одрживог аграрног сектора, који би био конкурентнији на домаћем и међународном тржишту, и који би допринео расту БДП-а и извоза;
- структурног унапређења сектора које је постављено као дугорочан циљ и чије ће остварење у многоме зависити од раста запослености и брзине реструктурирања других делова привреде;
- успостављање ефикасног законодавног и институционалног оквира, усклађеног са међународним стандардима и захтевима процеса интеграције. Ово је примарни циљ чије остварење захтева комплетну и радикалну реформу аграрне политике, бржу хармонизацију домаћег законодавства са захтевима Европске уније, попуњавање и кадровско јачање администрације, изградњу нових и реформисање постојећих институција спремних да одговоре сложеним захтевима трансформације сектора и обезбеде успешно привлачење претприступних фондова Европске уније.

Основни проблеми са којима се пољопривреда Републике Србије суочава су последице ограничења настале у условима централног планирања, тешкоће у развоју у протеклих двадесетак година и тешкоће у прилагођавању тржишној економији. Промене које су неопходне у аграрној политици огледају се у преусмеравању средстава од директне подршке тржишту ка инвестиционој подршци и подршци руралном развоју. Такође, неопходне су промене у оријентацији буџетских средстава са великих пољопривредних субјеката ка породичним комерцијалним газдинствима, а све у циљу повећања конкурентности пољопривреде.

Један од основних праваца Републике Србије је оживљавање села и аграрне производње, коришћењем повољних природних услова. Да би се искористиле

²⁵ Регионални потенцијали у функцији развоја Србије (2014), Министарство пољопривреде и заштите животне средине, Београд.

природне погодности држава би требало мерама аграрне политике, посебно повољним кредитима да помогне укрупњавање фарми и да омогући стварање основа за већи доходак. Због тога је неопходно пројектовати и операционализовати модел фармеризације. Без фармеризације (стварање приватних крупних комерцијалних пољопривредних газдинстава) не могу се остварити задовољавајући резултати у пољопривреди. То би требало да буде основа целокупне јавне политике.

1.4. Значај пољопривреде за развој националне економије

У теоријама привредног развоја све више се истиче нужност постизања и одржавања равнотеже између индустријског и пољопривредног развоја. Ова нужност нарочито се наглашава у теоријама уравнотеженог развоја. Адекватан развој пољопривреде смањује трошкове производње у индустрији, смањује зависност земље од увоза, осигурава виши животни стандард, што доприноси општем развоју, социјалној и политичкој стабилности земље. Нова теоријска литература о привредном развоју, нарочито од тренутка када се окренула проблемима развоја недовољно развијених земаља истиче важност пољопривреде у процесу економског развоја.

Док развијене земље у којима пољопривреда заузима мање важно место, могу остварити привредни раст, односно повећање економских величина без битних промена њихових односа и структуре, докле неразвијене земље да би постигле чак и скроман раст, морају извршити значајне промене економске структуре.

„Релативан пад учешћа пољопривредне производње у укупној производњи никако не значи, бар у највећем броју земаља, апсолутно смањење. Пољопривредна производња само расте спорије од раста других сектора привреде, што доводи до њеног релативног смањења. Узрок овом заостајању је спорији раст потражње за пољопривредним производима од пораста пољопривредне продуктивности, тако да пољопривреда стално ослобађа један део производних ресурса, до тада употребљаваних у пољопривредној производњи, за друге економске активности“.²⁶

²⁶ Ruttan, V., Hayami, Y., (1972) Strategies for agricultural development, Food research institute studies in agricultural economics, trade and development ,volume XI, p.6.

Некада је пољопривредна производња обезбеђивала скоро све потрештине за живот, не само да је обезбеђивала храну за становништво и да је сва прерада ове хране до њених финалних облика вршена унутар пољопривреде, већ је осигуравала стан, одећу, огрев, светло итд. Процес економског развоја значио је отпадање појединих економских функција од пољопривреде и њихово претварање у специјализоване гране индустрије. Данас се пољопривредна производња у развијеним земљама углавном своди на производњу сировина за прехранбену индустрију. Али и као произвођач хране пољопривреда је у великој мери зависна од других сектора, јер производи тих сектора улазе као значајна компонента трошкова пољопривредне производње.

Уз основну функцију пољопривреде у привредном развоју, која се састоји у осигурању довољног пољопривредног вишка, пољопривреда врши и друге функције, које су такође значајне. У почетном стадијуму развоја, експанзијом пољопривредне производње стиче се најважнији извор средстава плаћања која служе за набавку модерних производних средстава неопходних за потребе развоја. Ова функција најуже је везана за функцију производње пољопривредног вишка. У недостатку других извора средстава, пољопривредни вишак не користи се само за снабдевање храном, већ се један део извози за набавку индустријског фиксног капитала.

Велики допринос пољопривреде привредном развоју земље састоји се у осигуравању обилне понуде јефтине радне снаге за развој непољопривредног сектора. Учешће пољопривреде у укупној запослености је и даље релативно високо. Основни разлози високе зависности од пољопривреде су смањене могућности запошљавања и ниска инвестициона активност, нарочито у руралним подручјима.

У почетним фазама привредног развоја допринос пољопривреде акумулацији капитала за индустријски сектор у свим земљама је изразито висок. Путем пореске политике, ниских цена пољопривредних производа, обавезног откупа, приватне штедње у пољопривреди и у многим другим облицима стварају се потребни фондови акумулације за потребе развоја непољопривредног сектора. Што је пољопривреда развијенија, она може послужити као обилнији извор ове акумулације. Посебан допринос пољопривреде економском развоју је производња сировина за домаћи индустријски сектор, као и за извоз. Место и улога пољопривреде у економском развоју зависи од достигнутог степена економског развоја земље, од природних

услова за пољопривредну производњу и односа пољопривредних ресурса и становништва.

У селима Републике Србије живи око 44% укупног становништва, што указује да је Република Србија једна од најруралнији земаља у Европи.²⁷ Пољопривреда је делатност која доприноси бруто националном дохотку са преко 10% и ствара сировине за прерађивачки индустрију, која онда додаје још око 25% у укупном дохотку. По учешћу пољопривреде у стварању националног богатства, Република Србија је аграрна земља у Европи, где јој конкуренцију чине још Албанија, Молдавија и Босна и Херцеговина.

И поред свих потешкоћа, највећа развојна шанса Републике Србије је пољопривреда. Она није обичан сектор, јер се у њој дешавају и велика очекивања и велике супротности. Такође, ни један друго сектор изузев пољопривреде не уједињује све факторе (од произвођача до купаца) у једну општу целину, што указује на важност пољопривреде као активности која производи храну. Стога је пољопривреда на свим нивоима, локалном, регионалном и националном један од основних стратешких праваца развоја.

„Велики значај пољопривреде, произилази из њеног утицаја на очување руралних подручја, јер одређени број становника живи у њима. Посебни су корисни њени ефекти на рурални развој, јер утиче на одржавање природних ресурса, запошљавање радне снаге и сл.“²⁸ Узимајући у обзир да је Република Србија земља у којој је привредни систем још неразвијен и са великим тешкоћама, улога пољопривреде је још комплекснија. Ова грана има тежак задатак, јер мора да апсорбује вишак радне снаге из других сектора привреде који су већ завршили процес транзиције, и у исто време да повећа своју продуктивност и побољша конкурентност, како на домаћем тако и на светском тржишту. Овај процес преноса економских и људских ресурса од непољопривредних ка пољопривредним активностима интензивно траје деценију и по и то ће се наставити до тренутка ревитализације индустријског сектора, сектора услуга, као и осталих профитабилних сектора у односу на пољопривреду.

²⁷ Републички завод за статистику, Попис у пољопривреди, 2012. године.

²⁸ Пејановић, Р., (2007) Дилеме око концепта нашег аграрног развоја, Агроекономика бр.36, Пољопривредни факултет, Нови Сад, стр.18.

Динамичан развој пољопривреде важан је и са становишта спољнотрговинске размене и представља значајну основу за покретање привреде Републике Србије. Извоз домаћих пољопривредних производа, представља један од приоритетних економских циљева на путу развоја Републике Србије. Улога и значај пољопривредног сектора у спољнотрговинској размени, детерминисани су оствареним учешћем у укупном извозу и увозу привреде у целини. Ово је нарочито значајно са аспекта динамике и структуре извоза, који у структури укупног извоза учествује са око 25%. Овај сектор остварује позитиван салдо размене, захваљујући расту извоза и доприноси развоју укупном спољнотрговинском билансу земље.

Развој пољопривреде Републике Србије треба усмерити ка модернизацији и промени производне структуре у правцу веће тржишне оријентације и побољшања укупне ефикасности аграрног сектора, користећи природни потенцијал којим располаже национална економија за развој пољопривреде. Производно и технолошко реструктурирање и раст продуктивности у пољопривреди, као и већа конкурентност треба да се заснивају на примени економских, енергетских и еколошких критеријумима.

2. КОНКУРЕНТНОСТ ПОЉОПРИВРЕДЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

У доба глобализације, поред образовања, предузетништва и иновација, конкурентност се намеће као императив. Повећањем конкурентности унапређује се економски положај, не само државе, него и сваког појединца, јер се на основу повећања конкурентности и дохотка утиче и на подизање животног стандарда. Пољопривреда је део економског система у коме је важно постићи задовољавајући ниво конкурентности. Да би се остварила међународна конкурентност, неопходно је исту остварити и на домаћем тржишту.

Многобројна емпиријска истраживања показују да се конкурентност пољопривреде Републике Србије смањивала још од средине 60-их година XX века, посебно преко пада извоза на тржишта развијених земаља. Имајући у виду економски неделотворан привредни систем, неодговарајућу стратегију развоја и неповољно окружење, негативно стремљење је настављено, па чак и појачано током

90-их година. Ценовна и неценовна конкурентност производа и услуга од 1991. године се погоршавала услед дејства бројних неповољних чинилаца у окружењу.

Иако Република Србија поседује повољне природне услове за развој пољопривреде, незадовољавајућа конкурентност резултат је неадекватних политичких и економских решења. У складу са тим, примарну улогу у креирању и спровођењу стратегије повећања конкурентности и аграрног сектора, требало би да има држава, односно све релевантне институције и органи који су њени репрезенти.

Главни изазов који се поставља пред државу је проналажење и успостављање равнотеже између интервенције саме државе и препуштање пољопривреде тржишним механизмима. Досадашња пракса у Републици Србији, показала је осетљивост, али и значај овог питања. Многобројна искуства показују, да би држава у будућем управљању пољопривредом требало да делује мерама економског, а не административног карактера. Њена улога би требало да буде усмерена ка успостављању равноправних услова за све учеснике на тржишту. Дакле, задатак државе би требало да буде координација између свих релевантних институција система, то јест изградња институција које ће стимулисати развој конкурентности. На тај начин би се дефинисала правила понашања, процедуре везане за контролу поштовања правила, као и адекватни систем мера којима би се ефикасно санкционисало њихово кршење.

Без адекватних законских оквира, којима се уређују области релевантне за функционисање и развој пољопривреде, не могу се створити услови за успостављање макроекономске стабилности и јачање конкурентности аграра. Укидање монопола, јачање ефикасности јавних институција, као и развој јасних процедура и стандарда усаглашених са прописима Европске уније, ствара услове за успешно интегрисање пољопривреде Републике Србије у јединствено европско тржиште.²⁹

Повећање конкурентности представља нужност сваке економије у XXI веку, јер је процес глобализације привреде све интензивнији. Због сталне конкуренције пољопривредни произвођачи суочавају се са неопходношћу повећања квалитета производа, као и праћења трошкова пословања у циљу њихове рационализације. На

²⁹ Ђурић, К., (2015), Економика пољопривреде- практикум, Нови Сад.

актуелност теме конкурентности у Републици Србији указује и чињеница да је 2008. године основан Национални савет за конкурентност Владе Републике Србије, који има за циљ да окупи привреднике и носиоце економске политике ради стварања што повољнијег амбијента привређивања у Републици Србији.³⁰

Површине пољопривредног земљишта значајан су чинилац конкурентности пољопривреде Републике Србије. Посебан проблем пољопривреде Републике Србије је екстензивност производње на уситњеним поседима, и чињеница да су продуктивност рада и величина поседа у пољопривредном сектору у позитивној корелацији. Значајан чинилац конкурентности пољопривредне производње представља и степен коришћења производног капацитета. Републику Србију карактерише низак ниво искоришћености инсталираних капацитета, изузетак су дуванска индустрија, индустрија пива и уља, све остале гране раде са мањим капацитетом, што повећава трошкове производње по јединици производа, чиме производи постају неконкурентни на светском тржишту.

Оно што се намеће као закључак је да би држава уз помоћ правног система и јавне администрације требало прво да створи повољне услове за рационално коришћење расположивог ресурса и тиме пружи свој допринос повећању ефикасности и развијању конкурентских предности. Иако се њена улога истиче у развијању конкурентских предности пољопривреде, држава није једини субјекат који партиципира у том развојном процесу. Поред ресорног министарства, потребно је активирати све остале субјекте заинтересоване за подизање конкурентности на виши ниво. Пре свега, мисли се на примарне произвођаче односно фарме и њихова удружења, затим прерађивачку индустрију, произвођаче инпута за пољопривреду, као и трговинску мрежу. Сви наведени субјекти обједињени ефикасним функционалним мрежама, требало би да допринесу реализацији конкретних мера за повећање конкурентности.

Велики утицај на раст конкурентности поред институционалних и законских решења, има и функционално повезивање примарних произвођача, прехранбене индустрије, трговинских фирми, као и субјеката из сектора услуга у домену пољопривреде, односно формирање кластера. Повезивање ових субјекат у групације

³⁰ Национални Савет за конкурентност, Службени гласник бр. 55/05, 71/05, 101/07 и 65/08, Влада Републике Србије

значило би интензивирање комуникације, размене идеја, покретљивост радне снаге, као и повећање домаће производње и унапређење квалитета производа који би били конкурентнији у извозу.

Искуства развијених тржишних привреда указују да је за развој аграрног сектора, а самим тим и унапређење конкурентности важна едукација носилаца пољопривредне производње, као и подршка научно-истраживачком раду. Реформа образовног сектора у Републици Србији, усмерена је ка обезбеђењу већег удела практичне обуке средњих стручних школа и квалификационе структуре које одговарају потребама специјализоване производње. Значајнији напредак се не може замислити ни без ефикасног научно-истраживачког рада, па се улагање у побољшање опремљености и материјалног положаја образовних и научно истраживачких институција у пољопривреди истиче као незаобилазна мера за повећање конкурентности. Најбољи начин за стимулисање развоја нових технологија у пољопривредној производњи је иницирање и подршка научно-истраживачких пројеката.³¹

Обезбеђење реалних извора финансирања у области пољопривреде, између осталог кроз привлачење страних директних инвестиција, представља један од предуслова за унапређење њене конкурентности. Незадовољавајући економски положај пољопривредних произвођача, који се огледа у хроничном недостатку финансијских средстава за обнављање механизације и примену савремених технологија, требало би да буде превазиђен обезбеђивањем лакшег приступа комерцијалним кредитима.

Управљање, односно менаџмент, представља битан фактор успеха пољопривреде. Као једна од кључних мера која се односи на унапређење конкурентности пољопривреде Републике Србије, истичу се промене у стилу руковођења. Подстицај континуиране едукације, као и афирмисање креативних и иновативних кадрова у великој мери ће допринети ефикасности у процесу одлучивања и процеса усавршавања производа. У условима тржишне економије, како показују искуства развијених земаља, усвајање напредних технологија, које

³¹ Крстић, Г., (2012) Савремени трендови примене информационих технологија у области пољопривреде, Висока пољопривредно-прехрамбена школа, Прокупље.

чине производ конкурентнијим остварује се кроз непрекидно стицање нових знања и подршку иновацијама.

Конкурентност је синоним за продуктивност у пољопривреди. Она се може повећати рационалним коришћењем ресурса, применом стандардизоване технологије, применом савремених знања у производњи и преради, повећањем економичности у пословању путем примене интерне економије у пословању, увођењем савремених технологија у производњи и преради у циљу развоја висококвалификованог, квалитетног и здравствено безбедног асортимана за потребе извоза.

У спољнотрговинској размени конкурентност је способност произвођача, прерађивача и извозника да освајају међународна и регионална тржишта. Произвођачи и прерађивачи креирају квалитетне стандардизоване производе и исте испоручују потрошачима ради остваривања профита.³² Одрживи развој пољопривредне производње, прераде и трговине, као интегрисан сектор, обезбеђује процес индустријализације и укупног економског развоја и доприноси смањењу постојећих разлика у регионалним и руралним подручјима. Битан фактор конкурентности је коришћење расположивих капацитета, који се у преради недовољно користе. Повећање пољопривредне производње допринело би већем коришћењу прерађивачке индустрије, смањењу цене коштања и повећању финалних и конкурентних производа за извоз.

Основни фактор конкурентности пољопривреде су и квалитет извозних производа и висина извозних цена. Да би се постигла што већа конкурентност, неопходно је посветити пажњу трошковима пољопривредне производње, који одређују њихову крајњу цену. Имајући у виду глобалне промене, у сектору аграра неопходна је либерализација тржишта и власничка трансформација предузећа. Уколико се посматра целокупан допринос пољопривреде осталим секторима, прехрамбеној индустрији и произвођачима и прерађивачима инпута и сировина, ово учешће надмашује 40% укупног друштвеног производа, што истиче велики значај пољопривреде за стабилност целокупног привредног развоја.

³² Вапа, Б., (2015) Значај унапређења извозних перформанси и конкурентности економије Републике Србије, Факултет за економију и инжењерски менаџмент, Нови Сад.

Све наведене препоруке, не могу довести до побољшања конкурентности аграрног сектора Републике Србије, уколико се не остваре суштинске измене у процесу доношења стратешких развојних одлука. С тим у вези економска анализа и трошкова ефикасност требало би да постану једини критеријум при доношењу одлука у оквиру ресорног Министарства пољопривреде. Инвестициона улагања у пољопривреду Републике Србије су недовољна за убрзање привредног раста ове делатности. Техничка структура улагања је такође неповољна са становишта економских улагања и производних ефеката. Када су у питању улагања у објекте инфраструктуре на селу, ту је још већа разлика између потреба и онога што је урађено.³³

Конкурентност је крањи циљ транзиције пољопривреде и читаве привреде, то је централна категорија тржишне привреде. Са становишта економске политике, постоји неколико могућих праваца деловања у циљу јачања конкурентности пољопривреде Републике Србије. Они се крећу од традиционалног субвенционисања извозног сектора, финансирања извозних програма, до активне политике девизног курса. Пошто је субвенционисање све више под контролом Европске уније, предност треба дати дугорочном концепту јачања продуктивности у пољопривредној производњи, овај концепт акценат ставља на искоришћавање компаративних предности и отварање према међународном окружењу.

³³ Богавац Цветковић, Н., Илић, Б., Милићевић, Б., (2010), Глобализација и конкурентност аграрног сектора Србије, Економске теме, Ниш.

**II. ЦИЉЕВИ И МЕРЕ АГРАРНЕ ПОЛИТИКЕ РЕПУБЛИКЕ
СРБИЈЕ**

1.СИСТЕМАТИЗАЦИЈА МЕРА АГРАРНЕ ПОЛИТИКЕ

Аграрна политика се најчешће дефинише као скуп мера у оквиру економске политике, које чине стратегију за остварење циљева у погледу уклапања аграрног сектора у развој националне економије, а потом и њено уклапање у међународну поделу рада. Први корак сваке националне економије је избор одређеног модела, односно организационих форми кроз које се може развијати аграрни сектор, а потом следи избор пратећих мера које чине основу утемељења стратегије остварења дефинисаних циљева. Аграрна политика је свесно усмерена акција Владе реализована у пољопривредном сектору, како би били остварени резултати производње, који су усклађени са прехранбеним сектором.

„Свака аграрна политика покушава да усклади кардинално различите карактере понуде и тражње базних пољопривредних производа. Са повећањем степена привредне развијености нужно долази до тога да интервенција срачуната на усклађивање понуде са тражњом покрива све шири скуп пољопривредних производа и постаје све ефикаснија. Физиономија аграрних политика зависи од ресурсно еколошке ситуације у пољопривреди, степена привредне развијености, друштвено политичког система, историјског наслеђа и политичког утицаја аграрног сектора земље“.³⁴

Драстичне промене које су се десиле на тржишту су само један у низу изазова са којим се суочавају пољопривредни произвођачи. Услове на тржишту карактерише, пад цена примарних пољопривредних производа и раст цена инпута, чиме је директно угрожено пословање пољопривредних породичних газдинстава. Као последица промена у политици државних подстицаја, из године у годину, долази до значајног смањења броја корисника подстицаја. Многи аутори, бавећи се овом проблематиком, истичу да у аграрној политичкој пракси Републици Србији хронично недостају агроекономске анализе ефеката реализованих мера аграрне политике, као валидне основе за сагледавање економичности производње одређених пољопривредно-прехранбених производа и економског положаја појединих категорија пољопривредних произвођача.

³⁴ Текић, С., (2005) Аграрни менаџмент, Економски факултет, Ниш.

Још озбиљнији негативни ефекти пољопривреде Републике Србије односе се на производњу, јер су већи произвођачи под притиском постизања стандарда, на пример у случају млекарске индустрије произвођачи су инвестирали значајна средства у основно стадо и опрему, али се сада због турбуленција и сталних промена мера аграрне политике, налазе у незавидном положају. С друге стране, мали фармери немају кредитних обавеза, али из тих разлога немају ни потенцијал да напредују. Непостојање пројекција и плана, доводи до негативних резултата у којима највеће последице трпи управо произвођач, што није случај са тржиштем Европске уније, где постоји апсолутна брига о произвођачу, који није препуштен сам себи. Постоји консензус да је једна од кључних одлика ЗАП Европске уније предвидљивост, јер су свим заинтересованим странама унапред познати седмогодишња политика и буџет. Стабилност политике је тешко економски изразити, али представља важан елемент у планирању произвођача.³⁵

Такође поједине мере аграрне политике Републике Србије наставиле су да се спроводе дужи низ година, иако је установљено да су неефективне у остваривању постављених циљева. Дobar пример је мера регреса за приплодну стоку и селекционе приплодне матице. Циљеви регреса су били повећање матичног стада код фармера, набавка квалитетних приплодних грла, повећање ефикасности код фармера, а самим тим и повећање њихових прихода, стабилизација фарме и повећање конкурентности. Међутим ова мера је дала изузетно мале резултате.

Лоша формулација појединих мера, гломазна документација коју треба доставити и дуго време исплате субвенција или подстицаја честе су појаве у аграрној политици Републике Србије. Један од главних разлога неефикасности, већ поменуте мере регреса за приплодну стоку, је спора исплата средстава (чека се и до годину дана), као и велики део средстава које је фармер морао да плаћа за издавање уверења основним службама. Проблеми који су присутни у овој области су слаба организациона структура и организација послова, неадекватно планирање и велики број малверзација у вођењу евиденције.³⁶

³⁵ Црнобрња, Трбовић, (2009), Ефекти интеграције Србије У ЕУ, ФЕФА, Београд.

³⁶ Јелинчић, Ј., Ђуровић, С., (2009), Пољопривредна политика – сектор млекарске индустрије, Центар за примењене Европске студије, Београд.

Аграрна политика Републике Србије је у последњих пар година често била предмет промена и није постојао континуитет мера који би довео до жељеног циља. Поједине мере се мењају сваке године, што отежава да се утврди прави ефекат тих мера када је реч о крајњем кориснику односно интересној страни. Свака од тих краткотрајних мера је имала различити циљ, што је била отежавајућа околност за произвођаче јер нису могли да планирају своје даље активности. Недостатак краткорочних циљева министарства и некоординираност појединачних мера, честе промене Владе и заокрети политике, код пољопривредних произвођача су учврстили свест да су одлуке и мере нешто што је подложно честим променама и као такве нису погодна тло на којем би могла да се планира производња.

Све мере аграрне политике Републике Србије које се спроводе у циљу развоја пољопривреде подељене су у три групе:

1. мере земљишне политике;
2. економске мере;
3. техничко технолошке и
4. организационо институционалне мере аграрне политике.³⁷

Пољопривреду традиционално карактерише висок степен државне интервенције и у развијеним, и у земљама у развоју. Ипак, неопходно је поставити питање, зашто постоји аграрна политика, Зашто Владе предузимају активности које ће нарушавати природно функционисање тржишта. Постоји неколико начина да се одговори. Неки од њих су повезани са концептом економске ефикасности и претпостављене супериорности конкурентске равнотеже. Отуда, улога економске политике треба да буде одстрањивање свих препрека које спречавају тржишта да постигну конкурентску равнотежу. Други начин се заснива на размишљању за једнакост, то јест размишљање о једнакој расподели богатства међу грађанима.³⁸

Протеклих деценија, аграрна политика Републике Србије, као и мере које су примењиване, мењале су се у зависности од самих циљева и развојних задатака, као и међународног, економског и политичког положаја Републике Србије. Данас, на путу међународних интеграција, креаторе аграрне политике у Републици Србији

³⁷ Ђурић, К., (2015) Економика пољопривреде – практикум, Пољопривредни факултет, Нови Сад.

³⁸ Пејановић, Р., (2000) Нужност нове аграрне политике, Летопис научних радова.

очекују два битна изазова. Као прво, наметнуо се изазов брзог усаглашавања аграрне политике са захтевима Светске трговинске организације (СТО), а као друго усаглашавање са Заједничком аграрном политиком (ЗАП) Европске уније.

Данас је основни правац развоја пољопривреде Републике Србије пружање подршке породичним пољопривредним газдинствима, а од 2000. године аграрна политика је усмерена на решавање проблема насталих у претходним деценијама. Период након 2000. године карактерише честе промене мера подршке пољопривреди, а које су континуирано доводиле до неизвесности за пољопривредне произвођаче, прерађиваче, као и снабдеваче пољопривредним инпутима. Овакав ниво неизвесности, имао је за последицу нижи ниво инвестирања у пољопривреди.

Од 2004. године долази до заокрета у аграрној политици Републике Србије, долази до системских промена у начину примене државне подршке, која је до тада била намењена искључиво регистрованим пољопривредним газдинствима. Од 2007. године, у већој мери је заступљен систем директних плаћања по хектару засејане површине, а повећава се и подршка инвестицијама које су намењене модернизацији пољопривреде и руралном развоју.

Табела бр. 3: Периодизација композиције мера аграрне политике Републике Србије

2000.-2003.г.	2004.-2006.г.	2007.-2008.г.	2009.-2011.г
<ul style="list-style-type: none"> • Ценовна подршка за основне пољопривредне производе; • Материјалне интервенције на тржишту; • Субвенциони сање куповине пољопривредног 	<ul style="list-style-type: none"> • Смањење ценовне подршке; • Субвенциони сање инпута; • Субвенциони сање кредита; • Увођење регистра пољопривредних произвођача; 	<ul style="list-style-type: none"> • Елиминисање подршке руралном развоју; • Елиминисање мера кредитне подршке; • Смањење подршке структурном прилагођавању; • Субвенционисање 	<ul style="list-style-type: none"> • Условљавање подршке плаћањем пензионог осигурања; • Раскид са субвенциони сањем некомерцијалних газдинстава; • Пооштравање услова за

земљишта.	<ul style="list-style-type: none"> • Подршка прилагођавању међународним стандардима. 	пољопривреде по принципу „area and herd payment“.	„area payment“; <ul style="list-style-type: none"> • Смањење подршке структурном прилагођавању; • Смањење инвестиционе подршке; • Покушај напуштања „area payment“ и поновног увођења ценовне подршке.
-----------	---	---	---

Извор: Ловре, К., (2013) Аграрна и рурална политика у Србији.

Промене у пољопривреди се дешавају споро, пре као одговор на тржишне процесе, а не као јасна стратегија и политика за развој сектора. Институционалне и законодавне реформе су започете, али не и окончане о чему сведочи непредвидивост аграрне политике, непредвидивост аграрног буџета и још увек недовољно развијене институције.

Један од основних праваца аграрне политике Републике Србије је оживљавање пољопривредне производње и села. Да би остварила ове циљеве држава мора мерама аграрне политике, наочито повољним кредитима да помогне укрупњавање фарми и да обезбеди основе за стварање већег дохотка. Аграрна политика у савременим условима привређивања, захтева и веће ангажовање државе у подстицању пољопривредног и руралног развоја, регулисање тржишта пољопривредних производа, вођење отворене спољнотрговинске политике аграрних производа и сл.

1.1. Економске мере

Економским мерама у оквиру пољопривредне политике регулише се положај аграрног сектора у односу на остале привредне области. Такође, економским мерама аграрне политике регулише се однос појединих грана и линија производње унутар саме пољопривреде. Сет економских мера међу којима се као најважније издвајају пореска политика, политика цена и инвестиционо кредитна политика, политика извоза и увоза односно спољнотрговинска политика, политика осигурања пољопривредне производње и политика робних резерви, усклађене су са мерама макроекономске политике.

Систем и политика цена пољопривредних производа представљају значајну меру аграрне политике, како са аспекта заштите дохотка пољопривредника, тако и са аспекта нивоа акумулације потрошача и произвођача из непољопривредног сектора. Помоћу политике цена, врши се расподела националног дохотка између привредних грана, области и региона. У протеклих пет деценија вођена је аграрна политика, где су цене пољопривредних производа биле изузетно депресирани, што се може објаснити:

- убрзаном индустријализацијом Републике Србије, након Другог светског рата, када се свесно доходак остварен у пољопривреди преливао у индустрију, у циљу индустријског развоја;
- социјално-политичким разлозима, јер се ниским ценама пољопривредних производа штитио животни стандард становништва, али и регионални интереси појединих република, с обзиром да је доходак преливан из пољопривредних у индустријске регионе и
- обезбеђењем прехранбене сигурности грађана у време санкција међународне заједнице.³⁹

Неодрживост слободне конкуренције на тржишту пољопривредних и прехранбених производа проистиче из високе зависности пољопривреде од природних услова. Ова зависност проузрокује сталне флукуације и нестабилност у односу на понуду и тражњу, па је вођење политика цена у пољопривреди

³⁹ Пејановић, Р., Радовић, Г., (2011) Аграрна политика у Републици Србији у периоду транзиције, Економија, теорија и пракса, Универзитет привредна економија, Факултет за економију и инжењерски менаџмент, Нови Сад.

специфично у односу на друге привредне гране. Нестабилности на тржишту аграрних производа и заштита дохотка пољопривредника, остварује се применом институционалних, односно заштитних цена. Вођење политике цена, као мере аграрне политике условљено је макроекономским индикаторима, стопом инфлације, девизним курсом, нивоом запослености, оствареним зарадама и слично.

Биолошки карактер пољопривредне производње и висока зависност производних и економских резултата од природних услова у пољопривреди захтева ангажовање сразмерно већег обима новчаних средстава и то на дужи рок, при томе, ризик за остварење коначних резултата је сразмерно већи. Пољопривреда је увек припадала областима у којима је могућност самофинансирања због ниже продуктивности рада на ниском нивоу, па је отуда потреба за кредитима израженија у односу на друге привредне делатности. Основни извори средстава за кредитирање аграрног сектора су аграрни буџет, кредити пословних (комерцијалних) банака, развојни фондови, буџети на општинском (локалном) нивоу и лизинг компаније.⁴⁰

Систем опорезивања пољопривреде условљен је пре свега политичким и економским факторима, али и традицијом, навикама и обичајима националне економије. Дobar, односно правичан систем опорезивања пољопривреде требало би да се заснива на општем научном искуству теорије пореза, али и стратешким смерницама развоја националне пољопривреде. Порески систем и пореска политика нису статичка категорија. Они се мењају у зависности од циљева, промена у привредном систему и степену развијености привреде и пољопривреде. Породична газдинства у Републици Србији плаћају порез на доходак грађана, порез на имовину и порез на додату вредност. Пореску основицу пореза на доходак од пољопривреде представља катастарски или стварни приход. У циљу заштите дохотка пољопривредника, у оквиру фискалне политике предвиђене су и одређене пореске олакшице и пореска ослобођења.⁴¹

Основни циљеви спољнотрговинске политике у области пољопривредне производње су подстицање домаће производње, пораст продуктивности,

⁴⁰ Радовић, Г., (2011) Финансирање пољопривреде у Републици Србији, Задужбина Андрејевић, Београд.

⁴¹ Члан 3. Закона о порезу на доходак грађана, Службени гласник Републике Србије, бр. 24/2001, 80/2002, 135/2004, 62/2006, 65/2006, 31/2009, 44/2009, 18/2010, 50/2011, 91/2011, 7/2012, 93/2012, 114/2012, 8/2013, 47/2013, 108/2013, 6/2014, 57/2014, 68/2014, 5/2015, 112/2015, 5/2016, 7/2017.

конкурентности, ефикасности коришћења расположивих ресурса, заштита домаће производње, повећање дохотка пољопривредника, обезбеђење стабилних услова на тржишту и цена пољопривредно-прехрамбених производа, као и побољшање трговинског и платног биланса. Своје циљеве спољнотрговинска политика остварује примењујући мере увозне заштите и извозних подстицаја.

Снижавање трошкова производње и повећање дохотка пољопривредника представљају суштински циљ система субвенционисања у оквиру аграрне политике сваке земље. По својој природи мере субвенционисања се, у највећем броју случајева могу сврстати у домен политике цена за пољопривредне и прехрамбене производе. Најзначајнији видови субвенционисања су регреси, премије и компензације.

Због стратешког значаја пољопривредно-прехрамбених производа држава има задатак да активирањем појединих мера интервенише како би обезбедила стабилност тржишта. Овај задатак држава остварује на основу система робних резерви. Као посебан вид тржишних подстицаја пољопривредницима, јављају се трошкови складиштења који представљају новчане износе који се исплаћују пољопривредницима за складиштење пољопривредних производа ради спречавања поремећаја на тржишту.

Ризици са којима се суочава пољопривредна производња, почевши од природних непогода, до нестабилности на тржишту, захтевају савремени облик заштите у виду осигурања. Иако представља важан инструмент управљања ризиком, осигурање у пољопривреди у условима ниског степена економске развијености и даље се посматра као трошак, а не као инвестиција. Осигурање у пољопривреди дели се на осигурање усева и осигурање домаћих животиња.

Тренутно стање пољопривреде Републике Србије је хронична исцрпљеност, и као таква она је структурно неприлагођена за развој. Оваква ситуација захтева посвећивање озбиљне пажње како пољопривредној производњи, тако и активностима које је непоходно спровести како би се она оживела и вратила на колосек развоја. Нередовни и несистематски подстицаји пољопривреди Републике Србије из оскудног аграрног буџета, нерегулисано тржиште пољопривредних производа, неразвијене стручне службе су препреке развоју пољопривреде на путу

евроинтеграција, које захтевају озбиљна разматрања и још озбиљније акције које предстоје Републици Србији.

1.2. Техничко технолошке мере

Одумирање неколико стотине села и пражњење стратешки важних простора Републике Србије, као и структурна и техничка неподобност за модерну и тржишно одрживу пољопривреду малог земљишног поседа, са много ситних парцела, представљају крупан развојни проблем Републике Србије који се не може ни ублажити, а поготово излечити уобичајеним мерама аграрне политике које се сваке године мењају. У практично решавање проблема одрживог развоја села и пољопривреде у Републици Србији надлежни државни органи би требало више него да сада да уважавају предлоге научних институција и у ту сврху би морали да изврше њихову реорганизацију и модернизацију, њихову финансијску и кадровску консолидацију и техничко опремање.

Структурно прилагођавање пољопривреде Републике Србије ка одрживом развоју подразумева:

1. техничко уређење обрадивог земљишта и добровољно укрупњавање поседа где је то могуће (са или без промене својинских односа, уз комасацију, мелиорацију, арондацију и друге мере);
2. уређење водотокова (ради спречавања поплава и изградње преко потребних система за наводњавање);
3. хоризонтално и вертикално организовање пољопривредника (у задруге, пословна удружења, акционарска удружења и друге видове удружења).⁴²

„Техничко-технолошке мере аграрне политике обухватају механизацију, хемизацију, зоотехничке мере итд. Увођење савремених машина, оруђа и опреме у пољопривредној производњи је од изузетног значаја јер омогућава:

⁴² Српска акамедија наука у уметности, одбор за село, Закључци са научног скупа Перспективе развоја села у Србији, 2013, Београд.

- значајно повећање продуктивности рада;
- замену често пута напорног физичког рада радника;
- квалитетно побољшање радне операције;
- олакшано управљање руководиоцима машина;
- увођење савремене технологије производње⁴³.

У развијеним индустријским земљама физичка радна снага је скупа и све се теже налази. Због тога је примена машина веома важна јер, у неким случајевима омогућава повећање продуктивности. Увођење машина у пољопривредну производњу има и хумани циљ. Имајући у виду да у сезони пољопривредних радова, радни дан траје 10, па и више радних сати, и да се рад често обавља у неповољним временским условима под отвореним небом (врућина, киша, хладноћа), указује на тежину извођења физичких радова у пољопривреди. Један од разлога због којих млади напуштају село је да не желе да се баве тешким физичким послом, што је карактеристично за подручја са оскудном неадекватном механизацијом или њеним потпуним изостанком.⁴⁴

Савремена механизација, опрема и објекти су од изузетног значаја за пољопривреду и рурални развој. Механизација обухвата погонске машине, машине за основну и допунску обраду земљишта, за сетву и садњу, негу и прехрањивање, брање и конзервисање производа. У објекте и опрему спадају објекти за смештај гајених животиња, за производњу хране у затвореном простору и за складиштење производа и опреме.

У Републици Србији је уситњен земљишни посед и просечна величина газдинства износе око 5,4 хектара, док у Европи просечна величина фарме износи 14,4 хектара што значи да је већа за 2,7 пута у односу на Републику Србију. Услед уситњености поседа, малих улагања, застареле механизације, објеката и опреме, неорганизованости и изостанка подстицајних агроекономских мера пољопривреда Републике Србије заостаје за Европском унијом. Република Србија има 597.816 трактора, од тога 410.894 двоосовинска 186.922 једноосовинска трактора. У 95% случајева трактори су старији од 10 година. У основи на 8,5 хектара пољопривредног

⁴³ Васиљевић, В., Субић, Ј., (2005) Економски аспекти коришћења пољопривредне механизације у Србији, Институт за пољопривредну технику, Пољопривредни факултет, Београд, стр.79.

⁴⁴ Радивојевић, Д., (2014) Пољопривредна механизација, опрема и објекти, Београд.

земљишта долази један двоосовински трактор. Просечна старост једноосовинских трактора и мотокултиватора је преко 20 година, при чему је 98% старије од 10 година.⁴⁵

Површина обрадивог коришћеног земљишта у Републици Србији износи 3.437.423 хектара, уз тренд сталног смањења константног коришћења земљишта у друге сврхе (грађевинске), потпуног ишчезавања под утицајем ерозије или пропадања услед неадекватног одржавања и коришћења. Од укупног броја пољопривредних газдинстава, 47% користи до два хектара обрадивог земљишта. Велики број малих и уситњених газдинстава представља проблем пољопривреде Републике Србије. У условима где највећи број газдинстава поседује површину обрадивог земљишта до пет хектара веома је тешко остварити интензивну производњу.⁴⁶

Пољопривредну производњу Републике Србије карактерише механизација која је технички застарела. Мала и средња газдинства имају стару механизацију која је технолошки превазиђена. Застарелост механизације утиче на продуктивност и економичност у производњи. Објекти су неуједначено опремљени и ниско коришћени што говори да су неопходна улагања за унапређења стандарда за производњу, изградњу и проширење постојећих капацитета.

У процесу коначног приближавања Републике Србије Европској унији, техничка опремљеност представља базну компоненту од које зависи функционалност нових аграрних структура. Замена дотрајалих и обезбеђење нових пољопривредних машина, било директно или индиректно (путем обезбеђења разних форми финансирања њихове набавке), је предуслов за благовремену реализацију радних активности, као и за смањење коришћења радне стоке.

⁴⁵ Радојевић, Д., (2014) Републички завод за статистику.

⁴⁶ Параушић, Б., Цвијановић, Д., (2014) Економска величина пољопривредних газдинстава у Србији и препорука мера за њихово оснаживање, Рад је део истраживања и пројекта III 46006, Министарство науке и технолошког развоја Републике Србије.

1.3. Организационо административне мере

Научна, техничка и технолошка достигнућа у савременим условима означени су као фактори који одређују динамику развоја аграрног сектора сваке земље. Кључну улогу у стварању и оспособљавању за успешан рад научно истраживачких, али и развојних и саветодавних институција у области пољопривреде има држава. Мере аграрне политике које се убрајају у ред организационо институционалних су пољопривредно образовање, задругарство, пољопривредно саветодавна служба и научно-истраживачки рад у пољопривреди.

Пољопривредно образовање, као услов развоја пољопривреде и мера аграрне политике организовано је у оквиру средњих пољопривредних школа и факултета. Иако није обавезно, знање из области биотехнологије и агрономије више је него пожељно, не само за пољопривредне произвођаче, већ за све субјекте који на директан начин доприносе развоју пољопривреде. Образовање сеоског становништва у Републици Србији је у великој мери запостављено. У просветним институцијама Републике Србије не постоје органи који се баве проблемима образовања сеоског становништва, народна скупштина Републике Србије није никада расправљала о тим проблемима, а не постоје ни просветни документи који се баве тим проблемима. Посебан проблем је што у стратешким развојним документима нема сагледавања значаја образовања сеоског становништва за целокупни развој села и пољопривреде.

Степен образовања сеоског становништва Републике Србије је забрињавајуће низак, у категорији осталих насеља (сеоска и приградска насеља) 36,3% нема завршену основну школу (а код женског становништва тај проценат је 44,2%), 28,7% има само основну школу, а то значи 65,0% становника села нема никакво професионално образовање, а код женског становништва то је 71,7% (подаци из пописа становништва 2011. године).⁴⁷

Две крупне мере које припремају просветне власти Републике Србије, ако не буду изведене на промишљен начин, могу угрозити и онако лоше стање образовања сеоског становништва. Прва мера је такозвани процес рационализације мреже школа у Републици Србији. Ако би се променила само финансијска мерила за укидање

⁴⁷ Попис становништва, домаћинства и станова у 2011. години у Републици Србији, Републички завод за статистику, Република Србија.

школа, онда би прве на удару биле мале сеоске школе, јер је цена школовања деце у тим школама већа. Друга мера је предвиђена основним Законом о образовању и састоји се у промени начина финансирања школа, који се своди на финансирање по глави ученика. И овде су планирани корективни механизми, али ако они не буду довољно добро изведени опет би сеоске школе биле озбиљно угрожене⁴⁸.

Република Србија у којој око 42% становништва живи у сеоским подручјима, нема озбиљне шансе за развој ако се не унапреди образовање сеоског становништва, јер последице лошег стања у образовању биће ограничен развој пољопривреде у регистрованим сеоским домаћинствима, мале могућности за развој неких видова модерне пољопривреде (иновације у пољопривреди, развој еколошке пољопривредне производње, развој пољопривредних брендова, коришћење релативних предности Републике Србије у развоју неких грана пољопривреде), немогућност развоја других привредних делатности у сеоским подручјима (сеоски туризам, здравствени и образовни туризам, обнова рентабилних облика занатске производње и сл.). Последице ће бити и успорени процес демократизације земље (лоше образовано становништво је извор ретроградних политичких тенденција), деградација културе у сеоским подручјима, низак стандард живота у сеоским подручјима који доводе до даљих миграција са села у градове који ни сами не могу да реше своје проблеме запошљавања и комуналног развоја.⁴⁹

Задруге, као институционална мера аграрне политике требало би да организују едукације задругара и коопераната о задружним вредностима и принципима и свим актуелним темама битним за унапређење пољопривредне производње. Јако је важно, нагласити и значај повезивања задруга са пољопривредним школама и другим релевантним институцијама, у циљу што стручнијег едуковања путем радионица, курсева, предавања где би се задругари упознали са новим технологијама које би примењивали у својој производњи. На развој пољопривреде велики утицај има и недостатак кредитно-штедних задруга, чије би постојање омогућило кредитирање пољопривредне производње путем набавке репроматеријала, механизације и сл. Земљорадничке задруге у доброј мери

⁴⁸ Пројекат Шумарког факултета, Београд (2016) Организација и активности саветодавне службе у Србији, подржано од стране Министарства пољопривреде и заштите животне средине, Београд.

⁴⁹ Одбор за образовање (2009) образовање сеоског становништва у Србији и развој села, Београд.

користе знања и искуства пољопривредних саветодавних стручних служби које могу допринети њиховој конкурентности на тржишту.

Пољопривредна саветодавна служба представља спону између научно-истраживачког рада и пољопривредне праксе. Кроз различите системе и методе саветодавног рада она има задатак да носиоцима пољопривредне производње учини доступним информације везане за савремена достигнућа биотехнологије, актуелно стање понуде и тражње на домаћем и светском тржишту, као и све могућности које им стоје на располагању када су у питању субвенције, регреси, кредити и остале мере аграрне политике које спроводи држава. Рад саветодавне службе драгоцен је и због повратних информација које саветодавци, радећи на терену добијају од пољопривредника а све у циљу унапређења аграрне политике у будућем периоду.⁵⁰

Најбољи начин да научна достигнућа у пољопривредној производњи буду примењена у пракси је пољопривредна саветодавна служба. Пољопривредне саветодавне службе баве се применом научних и стручних достигнућа у пољопривреди односно трансфером знања у непосредну праксу.⁵¹ Повезујући произвођаче и државне институције пољопривредна саветодавна служба се бави проблемима на терену. Пољопривредна саветодавна служба извршавањем сопствених задатака организовано, ефикасно и рационално треба да омогући да се пренесу научна достигнућа у пракси и на тај начин допринесе развоју пољопривредне производње на сеоским газдинствима.

Пољопривредна саветодавна служба својим радом омогућава да се остваре следећи циљеви:

- повећање пољопривредне производње на огледним пољопривредним газдинствима, као пример добре пољопривредне праксе;
- побољшање квалитета пољопривредних производа уз пораст приноса и прираста по јединици капацитета;
- увођење нових технологија производње у пољопривредну праксу применом савремених научних достигнућа;
- пораст продуктивности, економичности и рентабилности производње;

⁵⁰ Ђурић, К., (2015) Економика пољопривредне производње – практикум, Пољопривредни факултет, Нови Сад.

⁵¹ Новковић, Н., Шомођи, Ш., (2001) Организација у пољопривреди, Пољопривредни факултет, Нови Сад.

- повећање броја пољопривредних произвођача (пре свега млађе популације) који ће се бавити пољопривредном производњом;
- пораст броја тржишно оријентисаних газдинстава и
- повећање пољопривредне производње уз поштовање еколошких стандарда и заштите животне средине.⁵²

Пољопривредна саветодавна служба једна је од организационо институционалних, развојних мера аграрне политике, чији је циљ јачање веза између саветодаваца, фармера и истраживача у складу са стратегијом развоја аграрне политике. Основни циљ пољопривредне саветодавне службе је едукација и усавршавање пољопривредних произвођача у циљу побољшања производно економских показатеља.

Посебан вид подршке развоју пољопривреде представљају научно истраживачке институције. Њихов рад је по правилу уско специјализован, везан за изучавање појединих група култура или линија пољопривредне производње. За разлику од пољопривредног законодавства, које може бити организовано као јавни сервис, али и у виду приватних консултанских агенција, институције које се баве научно-истраживачким радом, због значаја и ризика које носе, по правилу су финансиране од стране државе.

Организационо административне мере аграрне политике имају велики значај за будућност пољопривреде Републике Србије, и то је шанса коју треба искористити. Едукација будућих генерација и њихово организовање кроз саветодавне стручне службе су правац који Република Србија треба да следи на путу освајања све захтевнијих тржишта.

⁵² Петровић, Ж., Јанковић, Д., (2010) Пољопривредно саветодавство Србије – стање, проблеми и могућности реформе, Пољопривредни факултет, Нови Сад.

1.4. Земљишна политика

Земљишна политика представља важно питање и чини основу сваке аграрне политике. Примена земљишне политике уређена је Законом о пољопривредном земљишту.⁵³ Закон о пољопривредном земљишту само делимично уређује вођење земљишне политике и не обезбеђује услове за контролисану промену власништва над пољопривредним земљиштем у корист оних који се професионално баве пољопривредом. Закон не обезбеђује ни дефинисање посебних услова за подстицаје на повећање просечне величине поседа професионалних пољопривредних газдинстава која имају шансу да се пробију на конкурентном тржишту Европске уније.

Земљиште као природни ресурс, представља неопходан услов примарне пољопривредне производње. Лимитираност земљишта условљава потребу за његовим очувањем и рационалним коришћењем. Најважнији инструменти који омогућавају одговорно управљање овим природним ресурсом су мере аграрне политике, односно земљишне политике. Мере земљишне политике усмерене су у правцу унапређења поседовне структуре и стварања оптималних услова за организовање пољопривредне производње, којим се остварују најбољи производни и економски ефекти.

Све мере земљишне политике сврстане су у три групе. Прву групу чине мере за регулисање поседовних односа и то аграрна реформа и мере за заштиту поседа од цепања, комасација, арондација, аграрни максимум и минимум и систем наслеђивања. Другу групу чине мере за побољшање квалитета земљишта. Квалитет земљишта унапређује се мелиорацијом и бонитирањем. Трећу групу мера земљишне политике представљају мере које се спроводе у циљу заштите овог незаменљивог природног ресурса.⁵⁴

У Краљевини Југославији (1919-1941) аграрна реформа је представљала једно од најзначајнијих унутрашњих питања. Да се аграрна реформа наметнула као актуелно питање и да ће започети њено спровођење у Краљевини Срба, Хрвата и

⁵³ Закон о пољопривредном земљишту, Службени гласник Републике Србије, бр. 62/2006, 65/2008, други закон 41/2009 и 112/2015.

⁵⁴ Марковић, К., (2005) Место и улога земљишне политике у оквиру интегралне политике руралног развоја Србије, Економски факултет Београд.

Словенаца, показао је проглас Александра Карађорђевића.⁵⁵ Проглас је представљао правну основу за регулисање аграрне реформе.

Опште одредбе Закона о аграрној реформи и колонизацији дефинисане су 1945. године. Законом је тачно наведено како се ствара земљишни фонд који је потребан за додељивање земље земљорадницима који је немају, као и ради стварања великих државних и угледних пољопривредних добара. „Законом је предвиђено да ће у државне руке прећи следећа пољопривредна добра:

- велики поседи, то јест таква пољопривредна и шумска добра чија укупна површина прелази 45 хектара или од 25 хектара до 35 хектара обрадиве земље, иако се она искоришћава путем закупа или најамне радне снаге;
- земљишни посед у својини банака, предузећа, акционарских друштава и других приватно правних лица изузев оних делова земљишта које ће власници оставити за индустријске, грађевинске, научне, културне и друге друштвено корисне сврхе;
- земљишни посед цркава, манастира, верских установа и свих врста задужбина, световних и верских;
- вишак обрадиве земље изнад 3 до 5 хектара чији власници нису земљорадници по примарном занимању те га не обрађују сами са својом породицом, већ путем закупа или најамном радном снагом;
- земљишни поседи који су у току рата ма из ког разлога остали без правног наследника“.⁵⁶

У Закону је дефинисан прелазак пољопривредних добара, који су претходно описани, у руке државе без икакве надокнаде и плаћања одштете власницима, одређен је максимум земљорадничког поседа који ће остати у својини земљорадника, тако да он не може бити мањи, а ни већи од 35 хектара обрадиве земље.

Последице аграрне реформе су далекосежне и не могу се сагледати у кратком временском периоду. Свака реформа у датом моменту сматра се исправном и неизбежном. Тешко је дефинисати успех или неуспех аграрних реформи. Аграрна

⁵⁵ Службене новине КСХС, бр.2, 28 јануар 1919.

⁵⁶ Закон о аграрној реформи и колонизацији из 1945. године, члан 3.

реформа је процес коју укључује разне циљеве, политичке, етичке, социјалне, економске, производне и техничко-технолошке.

Земљишни фонд општенародне имовине, касније друштвена имовина, је створен аграрном реформом и колонизацијом, конфискацијом и секвестрацијом (одузимање имовине осуђених лица), Законом о пољопривредном фонду из 1953. године, као и конфискацијом земљишта оних поседника који нису измирили квоту обавезног откупа пољопривредних производа. Сви ови процеси имали су за последицу уситњавање поседа. Они су били политички чин, чији је законски поступак био релативно једноставан. Донете су законске мере које су одузето земљиште прогласиле општенародном имовином.

„Да би исправила неправде и грешке учињене пре више од пола века држава је донела Закон о враћању земљишта које је прешло у друштвену својину по основу пољопривредног земљишног фонда и конфискацијом због неизвршених обавеза откупа.“⁵⁷ Међутим, његовом применом долази до уситњавања земљишта које је претходно било уређено комасацијом. Оставља се отворено питање будућих процеса као што су реституција и денационализација, мере које ће се предузимати у погледу земљишног уређења у будућем периоду.

Комасација представља инструмент аграрне политике којим држава ауторитативним захватом на имовинска права одређених субјеката ограничава или одузима та права, на начин да уситњене површине земљишта сједињава у веће и правилније ради њиховог економичнијег искоришћавања, стварања повољнијих услова за развој пољопривреде.⁵⁸ Комасација представља комплексну агротехничку меру која има за циљ не само укрупњавање пољопривредног земљишта и стварање повољнијих услова за развој пољопривредне производње већ и уређивање стварноправних и других односа на земљишту. Управо су нерешени

⁵⁷ Закон о начину и условима признавања права и враћању земљишта које је прешло у друштвену својину по основу пољопривредног земљишног фонда и конфискацијом због неизвршених обавеза из обавезног откупа пољопривредних производа, Службени гласник Републике Србије, бр. 18/91, 20/92 и 42/98.

⁵⁸ Маленица, И., (2015) Ново уређење комасације пољопривредног земљишта у пољопривреди Републике Хрватске, стручни рад.

имовинскоправни односи, уз уситњеност земљишта, једна од препрека развоја пољопривредне производње. Комасацијом земљишта се, без обзира где се она спроводи стварају оптимални услови за уређење земљишне територије, чиме се обезбеђује рационално искоришћавање земљишних површина кроз пољопривредну производњу применом савремене технике и технологије.

Први Закон о комасацији земљишта је Урбарски закон о комасацији. Овај Закон ступио је на снагу давне 1836. године на територији бивше Аустро-Угарске. Нема поузданих докумената о првим радовима на комасацији у Републици Србији, али се може сматрати да прва комасација датира после 1848. године, која је имала велики утицај на укидање кметства и развој аграрно-поседовних односа. Ценећи значај и све већи економски и друштвени интерес за решавањем проблема који произилазе због неуређености пољопривредног земљишта и поседа, Република Србија је тек 1974. године донела закон којим је регулисан поступак комасације. У периоду од 1992. до 2007. године, Републички геодетски завод је окончао радове на раније започетим комасацијама. Законом о пољопривредном земљишту из 2006. године уведене су значајне новине које се тичу дефинисања заштите пољопривредног земљишта, добровољног груписања земљишта као једног од модела комасације, изградња и одржавање модела за наводњавање и одводњавање, коришћења пољопривредног земљишта у државној својини.

Арондација је поступак заокруживања индивидуалног пољопривредног поседа са сврхом рационалнијег коришћења земљишта и механизације, а све у циљу остварења оптималне пољопривредне производње. Арондација се спроводи ради извођења мелиоративних и противерозивних радова, изградње економских фарми, зграда или фабрика, подизање плантажа и рационалнијег коришћења и обраде пољопривредног земљишта уз боље коришћење механизације.⁵⁹

Земљиште је сложен, динамичан систем и делимично обновљив природни ресурс. То је танак површински омотач чврсте земљине коре, најчешће до 3 метара дебљине. Плодност је својство земљишта које омогућује оптималан развој биљака и добијање високих приноса. У циљу повећања плодности спроводи се процес мелиорације, као скуп мера и активности које имају за циљ поправљање физичких,

⁵⁹ Митровић, М., (2015) Села у Србији, промене структуре и проблеми одрживог развоја, Републички завод за статистику, Република Србија, Београд.

хемијских и биолошких особина земљишта, као и стварање и одржавање оптималног водено ваздушног режима земљишта, ради обезбеђивања повољних услова за раст и развој гајених биљака и постизање стабилних приноса у пољопривредној производњи.⁶⁰

Поред мелиорације, ради унапређења квалитета земљишта спроводи се и поступак бонитирања истог. Бонитирање је инжењерски и технички поступак у коме се за сваку катастарску парцелу у општини, на основу земљишних типова и подтипова, као и природних и климатских фактора, одређује класа и подкласа земљишта без обзира на начин како се то земљиште користи. Бонитирање земљишта врши се у случају промена на земљишту, услед поплава, клизишта, ерозије, одводњавања, подизање нивоа подземних вода и др.

Интензивна пољопривредна производња доводи постепено до исцрпљивања и деградације земљишта, при чему климатски фактори имају велики утицај на њену плодност. Долази до деградације његових хемијских својстава, као што су загађење земљишта, закишељавање, заслањивање, физичких (сабијање, погоршање структуре, стварање покорице и др.) и биолошких својстава. Како је најважнија функција земљишта производња хране и биомасе, очување и заштита његових хемијских, физичких и микробиолошких својстава има изузетан економски и еколошки значај.⁶¹ У случају смањења приноса, поплава и повећања температуре земљишта, пољопривредници морају да прибегавају стратегијама прилагођавања. Да би се одржало здраво и квалитетно земљиште оно се мора заштитити од свих облика ерозије у смислу физичких губитака за потребе пољопривредне производње. Зато је потребно у циљу повећања и очувања плодности редуковати обраду земљишта, смањити гажење, настојати да буде под вегетацијом, одржавати ниво органске материје и хумуса како си бе сачувале физичке, хемијске и микробиолошке особине.

Такође се мора посветити велика пажња спречавању контаминације пестицидима, тешким металима, минералним ђубривима и слично, односно систем пољопривредне производње треба изменити тако да буде одржив на дужи рок на истим земљишним површинама. Концепт одрживог управљања земљиштем има

⁶⁰ Нешић, Љ., Белић, М., Манојловић, М, Васин, Ј., (2008) Земљиште – основа одрживе пољопривреде, Пољопривредни факултет, Нови Сад.

⁶¹ Кљајић, Н., Арсић, С., Михалковић, Н., (2012) Земљиште као еколошки фактор пољопривредне производње, Часопис за економију и политику транзиције.

важну агроеколошку и социоекономску димензију, а развијен је као резултат растуће свести о утицају који људске активности имају на животну средину. Земљиште би требало посматрати у глобалном контексту, ради очувања и заштите истог, као интегралног и необновљивог природног ресурса.

Земљиште као један од главних фактора пољопривредне производње, последњих година трпи велику штету и губитке, кроз загађење тла и ваздуха, ерозију, прекомерне урбанизације и поплаве. Употреба пестицида и ђубрива су само неки од актуелних проблема са којим се суочава пољопривреда. Према томе, земљиште је веома угрожено и његовој заштити је неопходно посветити максималну пажњу. Заштита земљишта је веома битна, јер из ње се рађају пољопривредни производи, и од њеног квалитета зависи квалитет пољопривредних производа.

2. ЦИЉЕВИ АГРАРНЕ ПОЛИТИКЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Аграрна политика као саставни део економске политике, подразумева целокупну активност и ангажовање државе према пољопривреди. Организатор привредних односа је држава на челу са Владом, која би требала да осигура услове за коректну тржишну утакмицу, да заштити јавне интересе и обезбеди рационалну употребу ресурса.

Основни делови који чине окосницу аграрне политике су:

1. циљеви аграрне политике;
2. средства, мере и методе деловања;
3. ноциоци аграрне политике и
4. резултати, као последица деловања аграрне политике.⁶²

Сви ови делови, који чине окосницу аграрне политике су променљиви и зависе од друштвених односа. Избор аграрних мера, зависи од постављених циљева саме аграрне политике. Држава као носиоц аграрне политике делује различитим мерама, како би остварила циљеве који су постављени политиком, при чему је на првом месту доходовни циљ. На пољопривредном производу се, у односу на индустријски, брже и снажније одражавају промене на светском тржишту, промене

⁶² Франић, Р., Кумрић, О., (2009) Аграрна и рурална политика 1, Агрономски факултет, Загреб.

цена, промене у трошковима индустрије и трговине. Стога је логично да ће, без обзира на светски тренд либерализације трговине, држава и надаље штитити домаћу пољопривредну производњу, комбиновањем различитих мера.

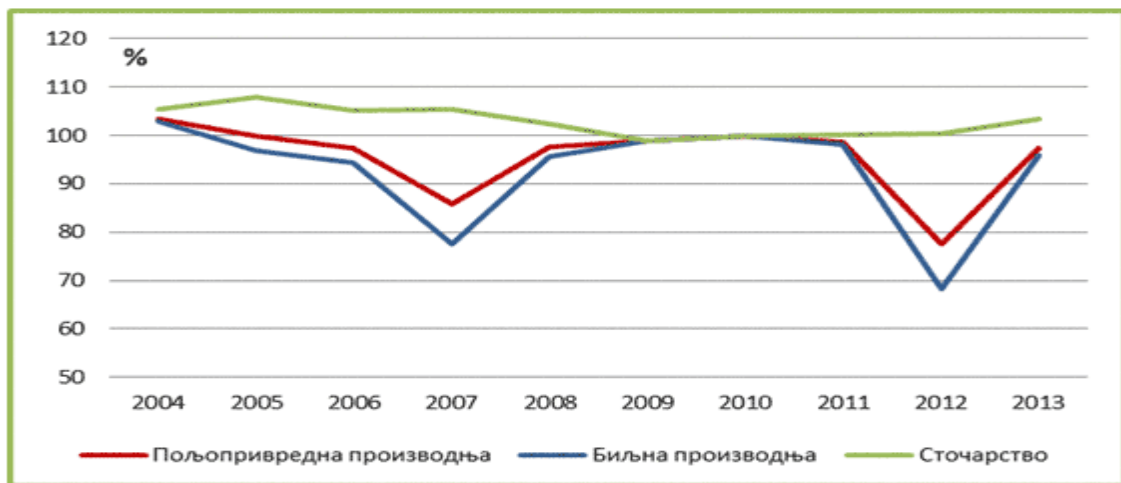
Државна интервенција у пољопривреди је увелико одређена, прво, друштвено-политичким и стратешким интересима и ,друго, специфичним обележјима пољопривреде. Циљеви државне интервенције подразумевају обезбеђивање услова за ефикасну, сигурну и поуздану производњу која ће обезбедити довољну количину хране за потрошаче по прихватљивим ценама, уз обезбеђивање задовољавајућег животног стандарда пољопривредних произвођача.

Пољопривредна производња је значајна прехранбена, привредна, развојна и извозна делатност. Пољопривреда обезбеђује прехранбене потребе народа, коришћењем производних капацитета добија се сет финалних квалитетних производа за домаће тржиште и повећање извоза. Пољопривреда има економски и еколошки значај и носилац је руралног развоја, значајно учествује директно и индиректно у стварању друштвеног производа.

2.1. Промена структуре пољопривредне производње

Обим пољопривредне производње Републике Србије, варира у последњих десетак година услед остваривања мањих приноса по хектару. Већи приноси у Европској унији за скоро 60% указују да се не контролише и не спроводи реализација агроекономских мера у производњи Републике Србије. Не примењују се стандардне агротехничке мере, низак је ниво наводњавања површина у биљној производњи, користи се неадекватни генетски потенцијал и неадекватна акроекономска подршка у производњи. Промене у динамици пољопривредне производње указују на цикличност у биљној производњи услед утицаја временског фактора, изостанка примене агротехничких мера и скромне подстицајне извозне политике.

Графикон бр. 3: Индекси пољопривредне производње Републике Србије

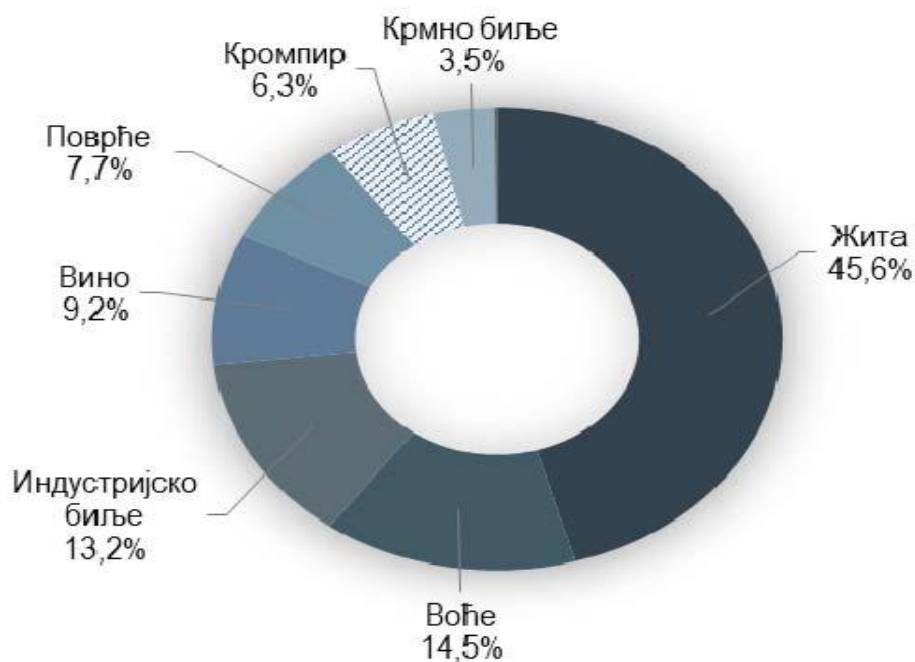

Извор: Републички завод за статистику

Индекс пољопривредне производње показује да су цикличне појаве екстремних временских прилика у току последње деценије снажно утицале на биљну производњу. У сточарској производњи постојао је континуирани пад од 2009. године, након чега је уследила стагнација и благи раст. Смањење сточарске производње је посебно изражено у годинама на почетку економске кризе, када је дошло до великог раста цена сточне хране.⁶³

⁶³ Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике Србије за период 2014-2024. године, Службени гласник Републике Србије, бр.85/2014.

Графикон бр. 4: Структура биљне производње у 2014. години, у %

Извор: Економски рачуни пољопривреде у Републици Србији 2007-2014. Републички завод за статистику Републике Србије

„У периоду од 2007. до 2014. године, у структури вредности биљне производње доминантна учешћа имају жита (44,6%). Воћарска производња заступљена је са 14,6%, следи производња индустријског биља са 13,4%, док учешће производње поврћа и хортикултурних производа износи 9,4%. Затим следи производња вина (8,3%) и производња крмног биља (5,4%). Најниже учешће имао је кромпир (4,2%)“⁶⁴.

Након производње жита, где Република Србија остварује добре резултате, воћарство је веома важна грана пољопривреде. Природни услови у појединим регионима Републике Србије не одговарају другим областима биљне производње, али су зато поједине воћне врсте у тим регионима нашле оптимално место за постизање врхунских резултата по квалитету, приносу и приходу. Дуга традиција у производњи шљиве, малине, јабуке и вишње је један од разлога зашто су ове воћне

⁶⁴ Економски рачуни пољопривреде у Републици Србији 2007-2014. Републички завод за статистику Републике Србије.

врсте најзначајније за воћарску производњу Републике Србије. Већина осталих континенталних воћних врста (бресква, крушка, кајсија, трешња, јагода, купина) се такође традиционално гаје у појединим регионима Републике Србије.

„У циљу унапређења пољопривредне производње, неопходно је решити основни и стално актуелни проблем утврђивања оптималне структуре производње. То значи да треба утврдити такву структуру производње која у датим производно-техничким и економским условима омогућава максималан економски резултат. Ако се узме у обзир велики број ограничавајућих производних фактора, утврђивање оптималне структуре представља веома сложен задатак“.⁶⁵

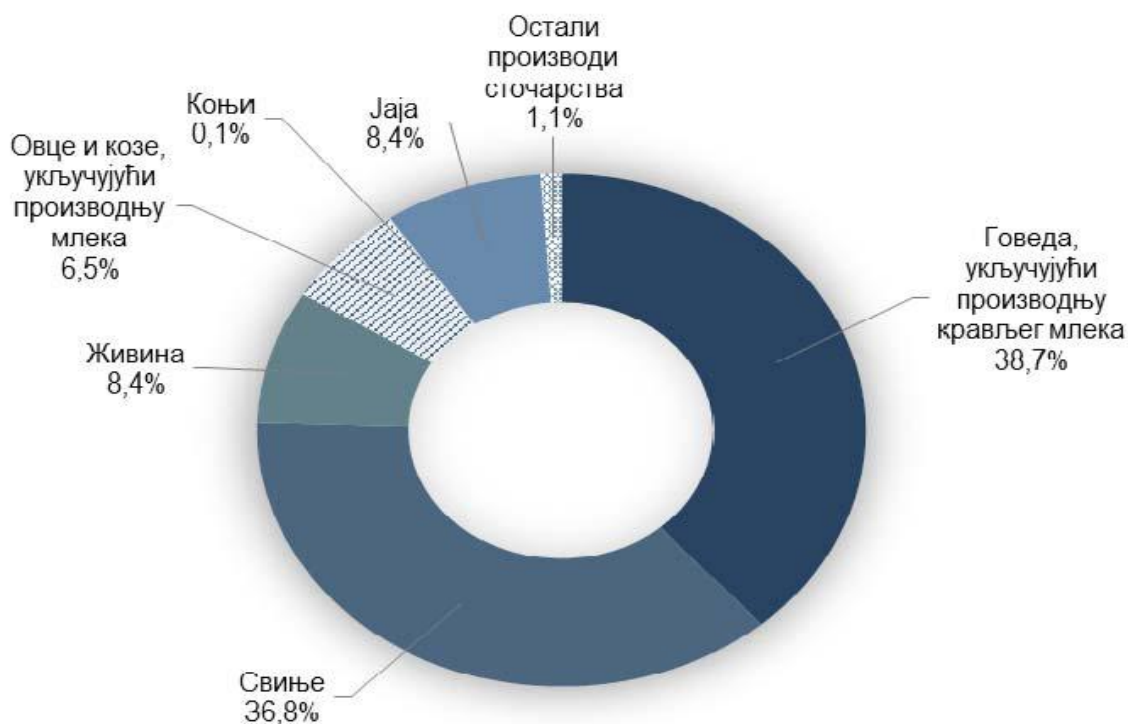
„У периоду од 2007. до 2014. године, у структури вредности сточарске производње просечно узгој стоке учествује са 69,1%, а производи сточарства са 30,9% . У узгоју стоке, просечно највеће учешће има узгој свиње (51,1%), а потом следи узгој говеда (28,0%). Узгој живине учествује са 12,6%, а узгој оваца и коза са 8,2%. Узгој коња са 0,5%. Најзначајнији производ сточарства је млеко. Просечно учешће млека у укупној вредности производа сточарства износи 71,6%“.⁶⁶

Вредност производње у сточарству Републике Србије се перманентно смањује. Негативна кретања у сточарској производњи условљена су губитком тржишта, немогућности извоза одређених врста меса због неиспуњених услова у погледу квалитета и поштовања стандарда, негативним паритетом инпута и аутпута, изостанка субвенционисања, недовољног улагања у рурални развој итд.

⁶⁵ Бошњак, Д., (1997) Примена операционих истраживања у ратарској производњи, ПКБ центар за информисање и издавачку делатност, Београд, стр.151.

⁶⁶ Економски рачуни пољопривреде у Републици Србији 2007-2014. Републички завод за статистику Републике Србије

Графикон бр. 5: Структура сточарства у 2014. години, у %

Извор: Економски рачуни пољопривреде у Републици Србији 2007-2014. Републички завод за статистику Републике Србије

Сточарство је важна грана у структури вредности пољопривреде Републике Србије, јер има позитиван допринос спољнотрговинској размени и посебан значај за рурални развој. Пољопривредна производња на газдинствима у Републици Србији је разноврсна. Чак је и на газдинствима која се доминантно баве једном линијом сточарске производње честа ситуација да у свом производном плану имају већи број линија биљне и сточарске производње. Такво стање је нарочито изражено на малим газдинствима и газдинствима средње величине.

У будућем развојном периоду, с обзиром на расположиве ресурсе оптимално учешће сточарства у вредности пољопривредне производње Републике Србије би требало да износи 50-60% укупне производње. Оваква структура производње у пољопривреди захтева пре свега оптимално коришћење расположивих ресурса и капацитета, систем субвенција који ће бити редован и стимулативан, организовано тржиште на коме ће финални производ бити пласиран и продати по прихватљивој

цени, као и ангажовање државе да све ове активности подржи законски и институционално.

У пољопривреди Републике Србије је присутан екстензивни тренду у производњи услед доминантног учешћа биљне производње, а динамичног смањења сточарства. Оно што држава може да предузме у циљу измене структуре пољопривредне производње јесте њено интензивирање, које се може постићи већим издвајањима, субвенцијама и повољнијим кредитима за сточарску производњу, која ће бити прилагођена захтевним тржиштима у погледу квалитета.

2.2. Ефикасно коришћење средстава

Пољопривреда, као област материјалне производње, има значајну улогу за развој читаве привреде, зато је важно пратити и контролисати коришћење уложених средстава. У савременој пољопривредној производњи, трошкови употребе средстава представљају најбитнију ставку у укупним трошковима производње. За сагледавање производње на пољопривредним газдинствима, важно је утврдити структуру трошкова, степен опремљености техничким средствима, и степен експлоатације средстава механизације, као и динамику инвестирања у реконструкцију постојећих или набавку нових инпута и машина. Основни циљ је да се смањи удео фиксних трошкова у укупним трошковима производње, а самим тим да се повећа степен искоришћености производних капацитета.

Управљање пољопривредним газдинством је у многим аспектима, слично управљању процесима као и у осталим делатностима. Оно што издваја управљање пољопривредним газдинством од осталих послова је врста дневних обавеза. Обавезе се разликују и међу пољопривредним газдинствима у зависности од врсте пољопривредне производње. Пословни задаци у вези са управљањем фармом крава ће бити нешто другачији од задатака везаних за рад на пољопривредном газдинству на коме је воћарство доминантан облик производње. Исто тако постоји и разлика у управљању великим фармама и малим пољопривредним газдинством. Управљање великим фармама ће се ослонити у највећој мери на примену савремене технологије

у производњи и управљању, док се мала газдинства ослањају у највећој мери на управљање радном снагом.⁶⁷

Средства механизације остварују вишеструки утицај на резултате пољопривредне производње. Он се испољава кроз извођење радних операција у оптималним агротехничким роковима, побољшању квалитета агротехничких мера, хуманизацији рада, интензивирању производње и др. Трошкови употребе машина учествују са 20-30%, па чак и 50% у укупним трошцима производње, што указује на њихову важност и рационално коришћење и употребу машина.⁶⁸

Сваки пољопривредни произвођач би требао да зна да машине које поседује узрокују трошкове који оптерећују његову производњу и који могу значајно да утичу на цену коштања производа. Ти трошкови се деле у две групе и то, стални (фиксни) трошкови и променљиви (варијабилни) трошкови. Стални трошкови произилазе из поседовања одређене машине. Ови трошкови не зависе од обима употребе пољопривредне машине, па су они на годишњем нивоу исти, без обзира да ли се машина користи у току године или не. Ако машина уопште не ради, због квара, промене структуре производње, промене технологије и слично ови ће трошкови подједнако оптерећивати ту машину, као да се она користи пуним капацитетом. Од сталних трошкова највећи значај имају амортизација, камата, осигурање и трошкови смештаја. Варијабилни трошкови настају при употреби машина и зависе од обима њихове употребе, ови трошкови се мењају у складу са променом степена коришћења машина. Иако са повећањем обима употребе машина варијабилни трошкови расту, они по часу рада машина остају непромењени. Најважнији варијабилни трошкови су трошкови горива и мазива, техничког одржавања и рада радника.⁶⁹

Вођење евиденције на неком пољопривредном газдинству може бити корисно при доношењу исправних одлука у зависности да ли су подаци тачни. Свако газдинство је јединствено и специфично, како у погледу средстава којима располаже, тако и у погледу способности онога ко доноси одлуке. У пракси се често дешава да

⁶⁷ Управљање економијом руралног газдинства – Водич за пољопривредна газдинства, Делегација Европске уније у Републици Србији, Програм финансиран од стране Европске уније, Општински пројекат, Партнерство за рурални развој општине Деспотовац.

⁶⁸ Арсновић, Б., Крстић, Б., (2002) Конкурентност пољопривредних газдинстава, Пољопривредни факултет, Београд.

⁶⁹ Божић, С., Тошић, М., Доленшек, М., Средојебић, З., (2003) Техничко-економска оправданост машинских прстенова, Пољопривреда и рурални развој у Европским интеграцијама, Симпозијум агроекономиста, Београд.

пољопривредни произвођачи који воде књиговодство прецене приходе и подцене укупне трошкове. У оваквим ситуацијама све одлуке које буду донете на основу ових евиденција биће погрешне и могу оставити дугорочне пословне последице. Погрешне одлуке које могу бити донете на овај начин у пољопривреди се пре свега односе на погрешан одабир линије производње, које инпуте и колико користити, које облике финансирања користити, како и где продавати производе.

Међусобна помоћ, или испомоћ, је у свету познати облик удруживања пољопривредних произвођача, ради обављања одређених послова у примарној пољопривредној производњи. У почетку су се произвођачи и сељаци неформално удруживали ради обављања обимнијих послова, ради остваривања јачег физичког рада од оног којим домаћинство располаже. То су били послови обраде ливада, спремање сена, жетва, берба и сл. Са механизацијом пољопривредне производње, произвођачи се удружују, са циљем да једна машина опслужује већи број сеоских газдинстава.

Поставка о међусобној испомоћи била је основни принцип формирања организационог облика коришћења машина. Овај принцип је проширен почетком друге половине XX века.⁷⁰ Разлози за оваква дешавања, произилазе из чињенице да се на тржишту појављује све већи број пољопривредне механизације, високе набавне цене, велике сложености у примени и одржавању. Док су савремена достигнућа у области заштитних средстава и средстава за прехрану могла рационалније да се набаве, да се примењују и повећавају успешност производње, како на великим, тако и на мањим газдинствима, у случају савремене механизације то није случај.

Механизација повећава економичност пољопривредне производње највише кроз значајно снижавање трошкова, али само на оним пољопривредним газдинствима која то себи могу приуштити. Највећи број пољопривредних газдинстава, због недостатка средстава нема услова за набавку пољопривредних машина. Организовање машинских заједница је веома значајно за мала пољопривредна газдинства, јер она немају капитала да купе високопродуктивне или скупе машине. Чак и ако би их набавили путем кредита или лизинга, то не би било

⁷⁰ Тошић, М., Божић, С., Доленшек, М., Радић, П., (2003) Удруживање пољопривредника ради техничко-социјалне помоћи, Симпозијум агроекономисата, Београд.

економски оправдано, јер би се машине користиле знатно испод реално могућег обима употребе.

Са повећањем степена опремљености средствима механизације, пољопривредна производња испољава пораст дохотка. Пораст се одвија до тачке 27,22 kw по хектару ораничне површине, након чега доходак почиње да опада. Међутим, садашња мала величина пољопривредних газдинстава у Републици Србији представља препреку за повећање степена опремљености средствима механизације, јер онемогућава потпуно коришћење машина.⁷¹

Са оваквим проблемим су се суочавале развијене земље Западне Европе. У тим земљама, у циљу рационалније употребе инпута, развијали су се различити облици коришћења инпута за пољопривредну производњу. Тако је у Шведској организација за коришћење машина успостављена још 1910. године и данас сарађује са машинским прстеновима у Пољској. У САД постоји велики број предузећа специјализованих за пружање услуга пољопривредном механизацијом, а првенствено су усмерена на апликацију пестицида и минералних ђубрива.

Машински прстенови су своју експанзију у Републици Србији доживели у периоду након 1989. године на фармама које су се шириле.⁷² Машинске прстенове су најчешће формирале фарме које су имале динамичан раст, при чему су власници фарми претежно у сродству. Машина постаје заједничко средство на фарми, послови се обављају на бази дневног договора. Такође, машински прстенови пружају услуге другим фармама у окружењу уз одговарајућу новчану надокнаду.

Употребом модерних машина великог капацитета не постиже се само ефекат смањења трошкова, већ и раст вредности производње из чега проистиче ефикасна употреба средстава. До раста вредности производње долази због раста приноса услед поштовања оптималних агротехничких рокова, квалитетније употребе одговарајуће агротехнике, мањих губитака приликом усева и сл. На овај начин се увећавају финансијски резултати пољопривредних произвођача који користе услуге удруживања у машинске прстенове.

⁷¹ Арсеновић, Ђ., Крстић, Б., (2002) Конкурентност пољопривредних газдинстава, Пољопривредни факултет, Београд.

⁷² Зарић, В., Филиповић, Н., Пантић, К., (2009) Машински прстенови у српској пољопривреди – искуства, изазови и даљи развој, Пољопривредни факултет, Институт за пољопривредну технику, Београд Земун.

У циљу рационалније употребе средстава у пољопривреди Републике Србије донешен је Закон о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју. Министарство пољопривреде је донело правилник којим се прецизније прописују услови и начин остваривања права на подстицаје и њихово коришћење за спровођење научно-истраживачких, иновативних и развојних пројеката у пољопривреди кроз унапређење стручног знања и усавршавања људских капацитета. Подстицаји из овог правилника обухватају:

1. „подстицаје за спровођење техничко-технолошких пројеката у области пољопривреде и руралног развоја ради унапређења стручног знања пољопривредних произвођача;
2. подстицаје за спровођење пројеката усавршавања људских капацитета у пољопривредним стручним службама које обављају прогнозно извештајне послове на подручју Републике Србије“.⁷³

Савремена пољопривредна производња данас се не може замислити без савремених средстава механизације, једнако као што не може без сортног семена, расних грла, заштите биљака и сл. Бројни су технички системи (машине, уређаји, апарати, опрема и др.) који су карике у ланцу пољопривредне производње, па су као такви осим финансијских средстава неопходни за пољопривредну производњу.

Потреба за већом продуктивношћу у пољопривредној производњи захтева контролу, евиденцију и ефикасно праћење коришћених средстава. На макрокономском нивоу Република Србија води систем економских рачуна у пољопривреди, који представља скуп рачуна, биланса стања и табела. Подаци националних рачуна пружају информације о обиму производње, инвестицијама, уложеним средствима, потрошњи, увозу, извозу и сл. На основу економских рачуна, пољопривредна производња прати расходовну и приходовну страну, што омогућава рационалнију и ефикаснију употребу средстава, а самим тим и конкурентнију производњу.

⁷³ Правилник о коришћењу подстицаја за спровођење научноистраживачких развојних и иновативних пројеката у пољопривреди кроз унапређење стручног знања и усавршавања људских капацитета, Министарство пољопривреде и заштите животне средине, Службени гласник РС, број 49/15, 2015.

2.3. Пораст и стабилизација доходака пољопривредног становништва

Да би остварили позитивне резултате у пословању, то јест доходак пољопривредни произвођачи данас морају да посвећују значајнији део свог времена у развијању вештина као што су пословно одлучивање и менаџмент управљања газдинством. Највећи број пољопривредних произвођача се углавном концентрише на сам процес производње, а не на планирање производње, вођење евиденције прихода и расхода, контролу трошкова, израду калкулације производње и управљању ризиком од негативних пословних резултата. Овакав приступ је можда био довољан у периоду високих цена пољопривредних производа, али у данашњем времену глобализације тржишта, јаке конкуренције, јаких компанија и брендова, високих трошкова производње, неопходна је промена традиционалног приступа вођења пољопривредног газдинства. Планирање, евидентирање, контрола трошкова, израда калкулације производње су процеси који су неопходни елементи новог приступа у управљању пољопривредним газдинством.

Власник пољопривредног газдинства применом овог приступа управљања, методама одрживе пољопривреде и добре пољопривредне праксе, може да доноси и спроводи одлуке у области планирања, организовања, функционисања и анализе пољопривредне производње на пољопривредном газдинству а у циљу остваривања:

- максималног профита у производњи;
- унапређења ефикасности производње;
- смањењења трошкова производње;
- рационалног коришћења инпута у производњи.⁷⁴

Величина и структура радне снаге пољопривредних газдинстава, као и активности и приходи које њихови чланови остварују, одраз су не само економије газдинства, већ и ширих друштвених процеса који се одвијају у њиховом окружењу. При томе, посебан утицај на дистрибуцију радне снаге и прихода пољопривредних газдинстава имају демографски трендови, структурне карактеристике руралне економије и пољопривредних газдинстава као њиховог важног елемента.

⁷⁴ Пројекат European union, Управљање економијом руралног газдинства, Водич за пољопривредна газдинства.

Да би се унапредила продуктивност радне снаге у пољопривреди Републике Србије, а тиме обезбедио и већи доходак у пољопривреди, неопходно је интензивирање производње кроз повећање приноса. То даље значи постепено и континуирано повећање продуктивности пољопривредне производње, кроз комерцијалну оријентацију произвођача, што ће додатно подстаћи инвестиције у пољопривреди и модернизацију технологије производње, чиме ће радници у великом степену бити заштићени од тешких физичких послова и самим тим продуктивнији за друге послове.

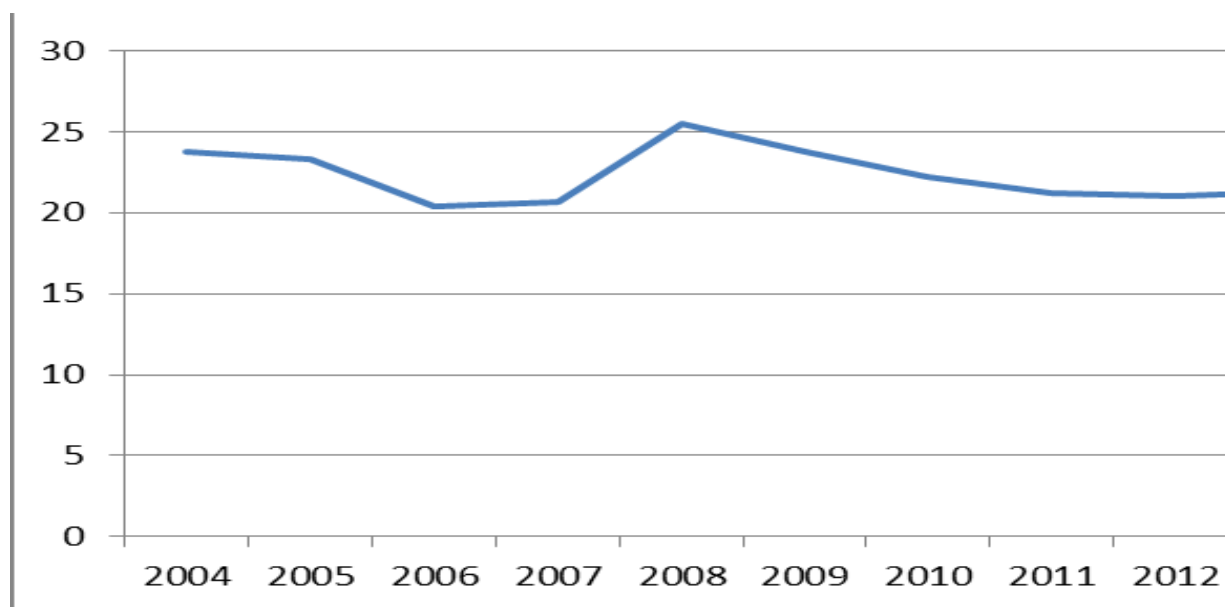

Извор: Републички завод за статистику

Учешће пољопривреде у БДП у периоду од 2006. до 2012. године износи 8,50% што је знатно испод европског просека. За разлику од земаља Европске уније у Републици Србији постоји несразмеран однос броја пољопривредног становништва и њиховог учешћа у стварању БДП-а. Тако у Европској унији 5% пољопривредног становништва учествује у 15% стварања БДП-а, док у Републици Србији дупло већи број пољопривредног становништва учествује у стварању преко 8% БДП-а. Уколико се упореди Република Србија са другим европским транзиционим земљама, учешће пољопривреде у укупној запослености и даље је релативно високо. Повећана зависност од пољопривреде, резултат је неповољних трендова на тржишту рада, односно

смањене могућности запошљавања, ниских зарада и ниске инвестиционе активности.⁷⁵

Графикон бр. 7: Учешће пољопривреде, шумарства и рибарства у укупној запослености (%) Републике Србије

Извор: Израда на основу података Републичког завода за статистику

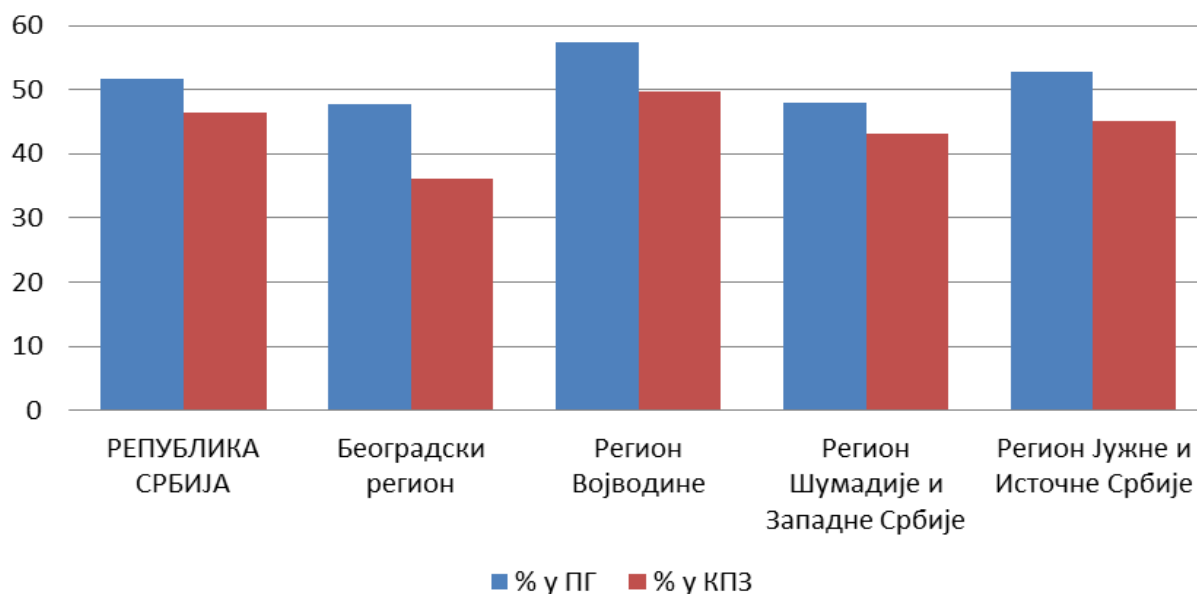
На графикону број 7 се уочава да је учешће пољопривреде у укупној запослености Републике Србије релативно високо, с обзиром на њен допринос у стварању БДП-а. Просечна вредност учешћа пољопривреде, рибарства и шумарства у укупној запослености у посматраном периоду (2004-2012. године) износи 22,4%. Овако високо учешће пољопривреде у запослености последица је транзиције и приватизације, које су условиле смањење могућности избора приликом запошљавања.

Сагледавање социо-економске структуре пољопривредних газдинстава према изворима прихода њихових чланова показује да у Републици Србији 326.015 породичних газдинстава (52% од укупног броја) нема других прихода, већ само приходе од пољопривреде. Ова газдинства обрађују мањи део коришћеног

⁷⁵ Богданов, Н., Бабовић, М., (2014) Радна снага и диверзификација прихода на пољопривредним газдинствима у Србији – стање и изазови за политику руралног развоја, Примена података пописа пољопривреде 2012. у анализи стања пољопривреде и у планирању аграрне политике у Републици Србији, Републички завод за статистику, Суботица.

пољопривредног земљишта (КПЗ), из чега произилази да су газдинства са мешовитом структуром прихода постала заступљенија у поседовној структури.⁷⁶

Графикон бр. 8: Заступљеност газдинства без прихода ван пољопривреде у поседовној структури, по регионима (%)

Извор: Примена података Пописа пољопривреде 2012. године у анализи стања пољопривреде и у планирању аграрне политике Србије у Републици Србији, Републички завод за статистику, Република Србија.

Газдинства са само пољопривредним приходима доминирају у поседовној структури Војводине и неколико области Централне Србије – Шумадија, Мачва, Подунавље, Поморавље и Браничево (прелазе половину укупног броја газдинстава и КПЗ). У северним, равничарским деловима Републике Србије постоји виталан, очуван, ефикасан и одржив део газдинстава која опстају само на приходима из пољопривреде. У остатку Републике Србије ова газдинства имају мањи удео у КПЗ и укупном броју газдинстава (посебно у областима као што је Златиборска, Пчињска, Рашка), што указује да структура производње, и из ње проистекла економска

⁷⁶ Економски рачуни пољопривреде у Републици Србији, 2007-2013, Републички завод за статистику, Београд.

величина чистих пољопривредних газдинстава, у овим подручјима за већину њих не обезбеђују одрживи доходак.⁷⁷

„Доходак, посебно тржишног произвођача у пољопривреди, требало би да буде изнад просека дохотка у осталој привреди (што је карактеристично за Европску унију), јер је рад у пољопривреди знатно тежи и сложенији од рада у индустрији. Уместо садашњих 778.000 ситних пољопривредних газдинстава, у Републици Србији би требало правилном аграрном политиком и мерама у наредном периоду укрупнити поседе у већа и конкурентнија газдинства са поседом од око 20 хектара“.⁷⁸ За окућнице и ситна газдинства од великог значаја би било организовати задруге, које могу да буду од великог значаја не само за натуралну потрошњу већ и за тржиште.

Запосленост у пољопривреди, као и обим и структура радне снаге пољопривредних газдинстава, спадају у факторе од пресудног утицаја на динамику структурних промена у пољопривреди и њен укупни развој. „Тржиште рада у Републици Србији карактерише висока незапосленост, велика прикривена незапосленост, ниско учешће запослености у приватном сектору и веома ниска мобилност радне снаге. Структура запослености и основне одлике радне снаге у руралним подручјима Републике Србије, сличне су као и у другим транзиционим земљама, старосна и образовна структура су неповољне у односу на укупно становништво, већа је незапосленост радно активног становништва, запосленост у примарном сектору је висока, а у терцијарном сектору ниска“.⁷⁹

Укупан број лица која раде у пољопривреди Републике Србије (као чланови газдинства или стално запослени на газдинствима) износи 1.442.628, односно у просеку је 2,28 лица по газдинству стално или повремено ангажовано на пољопривредним пословима. Највећи део пољопривредне радне снаге на породичним газдинствима у Републици Србији чине чланови породице или рођаци (56,3%), што указује на велику количину неформалног рада који се ангажује у пољопривреди у оквиру породичних газдинстава и уз помоћ сродничке радне снаге

⁷⁷ Богданов, Н., (2007) Мала рурална домаћинства у Србији и рурална непољопривредна економија, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, Београд.

⁷⁸ Ђурић, К., Миловић, С., Продановић, Р., Бошковић, Ј., (2016) Компаративна анализа поседовне структуре пољопривредних газдинстава у Републици Србији и ЕУ, Економија теорија и пракса, Нови Сад.

⁷⁹ Богданов, Н., (2007) Мала рурална домаћинства у Србији и рурална непољопривредна економија, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, Београд.

(Табела бр.4). Изузетак је Војводина, са далеко већим уделом рада носиоца газдинстава, нижим процентом сродничке радне снаге (48,1%) и нешто већим уделом стално запослених.

Табела бр. 4: Чланови и стално запослени на породичним пољопривредним газдинствима (ППГ) према радном статусу и региону, 2012.

Регион	Носиоци газдинства, бројчано и процентуално		Чланови породице и рођаци који су обављали пољопривредну активност на газдинству		Стално запослени на газдинству	
	Број	%	Број	%	Број	%
Република Србија	617.365	43,6	797.199	56,3	1.785	0,1
Београдски Регион	32.670	44,4	40.841	55,5	47	0,1
Регион Војводине	143.453	51,5	134.012	48,1	1.215	0,4
Регион Шумадија и Западна Србија	257.846	41,2	367.167	58,7	254	0,0
Регион Источна и Јужна Србија	183.396	41,8	255.179	58,1	269	0,1

Извор: Попис пољопривреде 2012., Републички завод за статистику

Доминантан део руралне радне снаге у Републици Србији ради у пољопривреди. Висок удео руралног становништва запосленог у пољопривреди сврстава Републику Србију у ред најаграрнијих европских земаља. Осим пољопривреде, запослена рурална радна снага значајно је ангажована у прерађивачкој индустрији, трговини на велико и мало у грађевинарству и саобраћају. Недовољна развијеност јавних сервиса и сектора услуга у руралним подручјима разлог су малог броја радних места и ниских зарада у пољопривреди. Квалитет радне снаге је један од ограничавајућих фактора економског развоја руралних подручја, јер инвеститори заобилазе места у којима немају на располагању квалитетну и обучену радну снагу. Са друге стране, образованија популација тешко се задржава у руралним подручјима без атрактивног економског окружења и радних места примерених њиховим специфичним знањима и преференцијама.

Приоритет стратешких докумената Републике Србије је стварање адекватних могућности за диверсификацију руралне економије. Прерада и дорада пољопривредних производа, друге индустријске гране и терцијарни сектор још увек су недовољно развијени у руралним подручјима Републике Србије. Основно ограничење експанзивнијем развоју пољопривреде су неповољни услови на финансијском тржишту, што се негативно одражава и на зараде запослених у овом сектору.

Дугогодишња привредна рецесија и толерисање неформалних привредних активности током 90-их, узрок су што је удео сиве економије у Републици Србији остао нешто виши него у другим земљама у транзицији. Обзиром на ниску квалификациону структуру и сужене могућности запошљавања у другим секторима, извесно је да део руралног становништва остварује доходак у сивој зони. Ови облици радног ангажвања (препродаја пољопривредних производа, рад жена у градским домаћинствима и сл.), карактеристични су за оне слојеве руралног становништва који располажу са најмање физичког и другог капитала.

Главни проблем дохотка пољопривредних произвођача у Републици Србији је несразмеран однос запослених у пољопривреди и њиховог учешћа у укупним приходима домаћинства, што се даље манифестује кроз ниску продуктивност пољопривреде. Овакво стање је последица неповољне социо-економске структуре пољопривредних газдинстава која су претежно старачка, чиме се подстиче диверсификација прихода и смањење зависности од пољопривредног дохотка.

2.4. Стабилност цена пољопривредних производа

Систем цена представља један од најважнијих подсистема привредног и уопште друштвеног система. Он чини оквир за вођење одговарајуће политике у области цена којим се конкретније утврђује динамика цена у укупној привреди и њеним деловима, као и међусобни односи цена производа и других различитих сектора друштвене репродукције. Политика цена се ставља у функцију остваривања установљених циљева опште економске политике. У привреди Републике Србије, цене су основни елемент преко кога се врши примарна расподела националног дохотка. Помоћу цена се може остварити проста репродукција, обезбедити потребна

акумулативност и њено преливање из пољопривреде у друге области привреде, као и одредити развојна оријентација. Цене пољопривредних производа представљају епицентар аграрне политике сваке националне економије. Колико је сложено питање цена пољопривредних производа сведочи и чињеница да је стално отворена и недовршена књига аграрне политике.⁸⁰

Доминантна теоријска решења о формирању цена у пољопривреди се огледају у томе, да се цене пољопривредних производа могу формирати као просечне величине, на исти начин као што се то чини у индустрији. Овакав став поистовећује формирање цена пољопривредних производа са индустријским. Пољопривреда као привредна област има низ специфичности. Тако, вредност производа у пољопривреди је виша од цене производње. Поред тога, све привредне гране своју робу реализују по цени производње (капиталистичке привреде), једино пољопривреда своје производе продаје по вредносној цени. Очито да је вредносна цена виша од цене производње и то за износ апсолутне ренте, која се исплаћује апсолутном власнику најлошије парцеле која се обрађује са циљем да би се задовољиле потребе друштва. Извор апсолутне ренте је у разлици између више вредносне цене и ниже цене производње односно виши органски састав у осталом делу привреде у односу на пољопривреду. Заправо, захваљујући осталом делу привреде могуће је обрађивати и лошије пољопривредне парцеле са којих је производња потребна друштву.

Цене у пољопривреди би требало да се формирају на основу услова који владају на најлошијем земљишту, а не на основу просечних услова, како је то у индустрији. Индустријска цена коштања је просечна цена коштања која настаје под просечним условима производње, а то су: просечна квалификованост, просечан интензитет, просечна опремљеност, просечни услови рада . Формирање цена у пољопривреди не врши се на тај начин. Друштвена цена коштања се не одређује на основу друштвено потребног радног времена као што је случај у индустрији, већ тржишна вредност, односно друштвена цена коштања постаје она индивидуална цена

⁸⁰ Милановић, М., (1996) Политика цена пољопривредних производа, Београд.

коштања пољопривредних производа произведених под најлошијим условима привређивања (рада и капитала).⁸¹

У Републици Срби се цене пољопривредних производа формирају:

- под утицајем државних мера и
- на тржишном принципу.

Код појединих примарних и прерађених пољопривредних производа (пшеница, кукуруз, месо, уље, брашно и сл.) изражен утицај на формирање цене има држава, кроз креирање откупних цена производа. Поред интервентног откупа државни органи различитим мерама (забране извоза, забране увоза, прелевмани, субвенције и сл.) утичу у знатној мери на формирање цена пољопривредних производа.

За другу групу производа (воће и поврће), држава не врши интервентан откуп, тако да се цене формирају највећим делом на тржишним принципима. На формирање цена пољопривредних производа у Републици Србији највећи утицај имају:

- услови за производњу у току производне године;
- цене енергената и других инпута и
- кретање цена пољопривредних производа на светском тржишту.

Услови за производњу, као на пример количина падавина знатно утучу на обим и цену пољопривредних производа. Јасно се може видети зависност цена од обима производње и то на тај начин што су цене знатно више у лошим годинама. Утицај климатских фактора, који директно одређују принос, нарочито је изражен из разлога што су у Републици Србији недовољно у употреби, поред система за наводњавање и системи за одбрану од поплава, града, мраза и др.

Сезонски карактер пољопривредне производње има утицај на цену пољопривредних производа, на начин да у време жетве/бербе одређене пољопривредне културе долази до повећане понуде производа, што доводи до пада цена. Током године, након жетве/бербе цене пољопривредних производа расту у високом степену услед недостатка савремених капацитета за њихово складиштење,

⁸¹ Ковачевић, И., (2014) Развој робних резерви у функцији управљања ризиком пољопривредних предузећа у Србији, Докторска дисертација, Пољопривредни факултет, Београд.

као и стакленика/пластеника и других капацитета у којима се роба може производити током већег дела године.

Цене енергената и других инпута знатно утичу на цену финалног пољопривредног производа.⁸² Услед високе увозне зависности, цене пољопривредних производа у Републици Србији изложене су утицају промене цена нафте и других инпута. Република Србија је поред зависности од цена инпута, који се креирају на светском тржишту, у великој мери зависна и од обима производње и цена пољопривредних производа у светским оквирима. Као пример може послужити смањење приноса јабуке у Пољској у 2008. години⁸³, када су домаћи произвођачи остварили високе цене услед повећане тражње јабуке на руском тржишту. Други пример је раст цене вишње у 2011. години, када је забележена висока цена за овај производ у Европској унији и високе откупне цене у Републици Србији, а само годину дана пре тога засади вишања су уклањани услед ниске цене.

Оно што се поставља као питање, зашто су највеће цене односно највећи трошкови производње у пољопривреди регулаторни. Три су основна разлога:

- земља је ограничена природно;
- немогућност економске употребе сваког земљишта у пољопривредној производњи и
- нужност становништва да се храни.⁸⁴

Зато је неопходно у одређивању цене пољопривредних производа укључити не само најбоље земљиште, с обзиром да само најбоља земља не може да подмири својим производима све неопходне потребе становништва, тако да је потребно да се обрађују све врсте земљишта и најбоље и најлошије. Најлошији услови привређивања детерминишу цену производње. Уколико би се цене у пољопривреди формирале на бази просечних трошкова производње, то би довело до тога да велики број пољопривредних површина испадне из производње. Зато је неприхватљиво формирање цена, на бази просечних трошкова производње, јер се не може обезбедити довољно пољопривредних производа за подмирење сопствених потреба.

⁸² Chang, C., (2010) Asumetric Adustments in the Ethanol and Grains Markets.

⁸³ Пољска је највећи конкурент Републици Србији у извозу јабука на руско тржиште.

⁸⁴ Томић, Р., (1992) Нормална цена и њен утицај на пољопривредну производњу, Виша економска школа, Нови Сад.

Проблем постаје израженији са губљењем извозних перформанси индустрије, уз појаву великих диспропорција у структури привреде, јер се осећа велики недостатак средстава за увоз хране. Због тога је неопходно да се поштује економска наука, преко које ће пољопривреда остварити проширену репродукцију.⁸⁵

Данас се систем цена у пољопривреди заснива на следећим облицима цена:

- тржишне цене – слободно образовање;
- гарантоване цене;
- оријентационе цене;
- увозне – праг цене и
- минималне извозне цене.⁸⁶

Апсолутно формирање цена пољопривредних производа не може бити слободно. Такав начин утврђивања цена не постоји у свету, и не може се применити због специфичности пољопривреде, јер је пољопривредна производња детерминисана природним факторима. Инвестициони циклус у пољопривреди је дуг што значи да је обрт капитала слаб (у пољопривреди износи 1, а у другим областима чак 20), затим чување залиха и њихово постепено трошење и сл. Слободно формирање цена не би побољшало положај пољопривреде. Република Србија има отворену економију, тако да уколико дође до пораста цена домаћих пољопривредних производа и при томе буду веће од светских цена на њих ће се деловати увозом. То ће на крају имати за последицу, пад домаћих цена пољопривредних производа.

Како су заштитне цене пољопривредних производа, имале утицаја не само на производњу него и на прераду пољопривредних производа, обим продаје на домаћем и иностраном тржишту и на кредитну политику (обрачун ресконтних кредита), оне не смеју бити депресирани. У Републици Србији највише је штићено свињско месо у сточарској производњи, кукуруз и пшеница у биљној производњи. Сточарска производња је била мање заштићена од ратарске производње. Ниво подстицаја је веома низак у нашој пољопривреди у односу на пољопривреде развијених земаља.

⁸⁵ Томић, Р., (1994) Репродукција индивидуалних пољопривредних газдинстава, Нови Сад.

⁸⁶ Закић, З., (2001) Аграрна економија, Економски факултет, Београд.

Увођење премија за женска грла која остају у стаду, на пример, може представљати подстицај развоју сточарске производње.⁸⁷

Као основни облици заштитних цена пољопривредних производа су гарантована цена и оријентациона цена, а док су допунски облици заштитних цена аграрних производа увозна праг цена и минимална извозна цена. Гарантоване цене односе се на најзначајније производе (жито, месо, млеко и др.), и оне су важне тиме што штите пољопривредну производњу од могућих годишњих колебања и променљивог обима производње. Сам назив ових цена указује да гарантује произвођачу на тржишту трошкове производње, доходак и минималну добит. Заправо гарантована цена је најнижа цена која може бити плаћена произвођачу одређеног пољопривредног производа, која важи за све куповине тих производа од примарних произвођача, у циљу даље продаје или прераде, као и за куповину у циљу продаје на страном тржишту. По тој цени јавне (државне) тржишне институције, у условима тржишног поремећаја, интервентно купују све понуђене количине тог производа прописаног квалитета.⁸⁸

Оријентациона (индикативна) цена је циљна тржишна цена и она представља основу за активирање механизма мера економске политике, ради успостављања и одржавања тржишних цена одређених производа. Овај облик је увек виши од заштитних цена. Исто тако, овај облик цене би требао позитивно да утиче на стабилност тржишта, заштиту потрошача и стварање извозних вишкова. Оријентациона цена се по правилу утврђује за основне прерађевине од производа за које су прописане гарантоване цене, као и за примарне пољопривредне производе који се у непрерађеном облику значајном обиму могу налазити у промету.

Оријентациона цена се може утврдити на различите начине, али најчешће се формира на бази просечних трошкова производње одређеног пољопривредног производа и добити коју треба да оствари произвођач просечне продуктивности или одређене величине породичног газдинства уколико би се одређеним системским погодностима, субвенцијама и другим мерама материјално помогла пољопривреда, онда би се могло условљавати да се производи продају по оријентационим ценама.

⁸⁷ Ђекић, С., (2006) Економика пољопривреде, Свен, Ниш.

⁸⁸ Закић, З., (2001) Аграрна економија, Економски факултет, Београд.

Да би заштитне и оријентационе цене биле ваљане потребно је непрекидно праћење трошкова производње и продуктивности на научној основи. Сагледавање реалних индикатора, као и благовремено доношење (пре сетве) ових цена представљају значајну основу за планирање производње пољопривредних произвођача.

Увозна праг цена је најнижи гранични ниво цена одређених производа увозног порекла која обезбеђује да циљна структурна стабилност домаћег тржишта, која је успостављена на бази конкуренције домаћих произвођача заштићених гарантованом и оријентационом ценом, не буде угрожена увозом тих производа који су индомицилно високо субвенционисани и у производњи и у извозу.

Минимална извозна цена представља најнижи ниво цена одређених пољопривредних производа по којима се могу закључивати спољнотрговински послови извоза, а која се утврђује када надлежни орган процени да је то у интересу остваривања политике заштите домаће производње и политике извоза ових производа.

Република Србија спада у ред европских земаља са најнижим ценама пољопривредних производа, док су цене инпута доста веће. Ценовна конкурентност повољно утиче на раст извоза, али са друге стране нестабилне и ниске цене примарних пољопривредних производа доводе до слабог продора научно-техничких достигнућа у аграрну праксу, успоравају реструктурирање сектора и генеришу рурално сиромаштво.

**III. АГРОЕКОНОМСКЕ МЕРЕ И ЊИХОВ ЗНАЧАЈ ЗА РАЗВОЈ
ПОЉОПРИВРЕДЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ**

1. АГРОЕКОНОМСКЕ МЕРЕ АГРАРНЕ ПОЛИТИКЕ

Стратегија развоја пољопривреде Републике Србије условљена је мерама аграрне политике. Аграрна политика усмерава развој пољопривреде и рурални развој. Помоћу аграрне политике се врши усмеравање инпута у пољопривредну производњу, прераду, промет, потрошњу и спроводи се политика исхране становништва. Зато је важно да у креирању аграрне политике учествују произвођачи инпута, пољопривредних производа, дистрибутери, потрошачи, стручне службе, научне институције, поред Владе и министарства.

Оперативне мере за реализацију развојне стратегије пољопривреде обухватају економске мере, земљишну политику, техничко-технолошке мере и организационо-административне мере. Економске мере којима се усмерава развој пољопривредне производње су финансијског карактера, и то су пореси систем и пореска политика, политика цена, инвестиционо кредитна политика, спољнотрговинска политика, политика осигурања и робне резерве.

При конципирању аграрне политике и одговарајућих мера неопходно је водити рачуна о специфичностима пољопривредне производње, које проистичу из социјалне структуре пољопривреде, структурним и природним диспаратетима, као и о потреби постепених и неопходних прилагођавања.

1.1. Порески систем и пореска политика као подршка развоја пољопривреде Републике Србије

Економска политика Републике Србије је усмерена на стварање повољнијег амбијента за привредну активност, обезбеђење одрживе економске и финансијске стабилности и заустављање даљег раста спољног дуга. Економска политика једне земље би требао да се заснива на компаративним предностима које та земља поседује. У Републици Србији су то области пољопривреде и прехранбене индустрије, енергетике и индустрије. Пореска политика, као саставни део економске политике би требало да допринесе дугорочно одрживом развоју привреде, а самим тим и пољопривреде, уз очување повољног привредног амбијента, пре свега за привлачење домаћих и страних инвестиција.

По садржају и по формама, постоји огромна разлика међу земљама у погледу пореских система и пореске политике, тако да је тешко дати неке генералне карактеристике. Пореско оптерећење пољопривреде зависи од степена економског развоја националне економије. У раним фазама развоја пореско оптерећење пољопривреде далеко премашује ниво средстава која су пољопривреди враћена кроз јавне расходе (изградња руралне инфраструктуре). Овај однос се током развоја данас развијених земаља мењао и данас је у тим земљама пореско оптерећење пољопривреде испод нивоа враћених средстава кроз јавне расходе.

Порези, као облик прихода, су инструмент без кога држава не би могла да остварује своје финансијске, економске, политичке и социјалне циљеве. Од настанка државе, па све до данас порези представљају најиздашнији јавни приход (савремене државе 90% својих прихода остварују путем пореза), којим држава финансира (подмирује) своје расходе (потребе).⁸⁹ У том контексту и пољопривредни порези представљају најстарију економску категорију и меру аграрне политике. Настанак пољопривредних пореза везује се такође за период настанка државе. Карактер пољопривредних пореза мењао се временом. Најпре су пољопривредни порези имали фискални, да би касније имали развојни, односно економски и политички карактер.

Порез на земљиште је један од најстаријих пореза, обзиром да се земљиште вековима опорезивало заједно са становништвом (физичка лица). Међутим, данас је углавном измењена ситуација. Динамичан развој привреде и друштва је учинио то да је порез на земљиште у поређењу са осталим врстама пореза постао готово безначајан. Како је данас опорезивање пољопривреде условљено бројним факторима, то они отварају значајна теоријска и практична питања финансијске, економске, социјалне и правне природе овог инструмента. Отуда, постоје и различити системи опорезивања пољопривреде.

Поред земљишта, предмет опорезивања у пољопривреди је и доходак. Постоје два основна метода директног опорезивања дохотка у пољопривреди и то порез на укупан или чист приход пољопривредног домаћинства и порез на катастарски приход домаћинства. Први метод је данас доминантан у развијеним земљама. У већини развијених земаља пољопривредна домаћинства су обавезна на вођење

⁸⁹ Stiglic, E.J., (2004) Економија јавног сектора, Економски факултет, Загреб.

упрошћеног књиговодства које служи за израчунавање пореске основе и разреза пореза, у одређеном броју земаља укупан и чист приход домаћинства се још увек процењује. Порез по катастарском приходу је чест метод у средње развијеним и неразвијеним земљама. Порез се утврђује на бази просечних улагања и приноса за извештајни број реона или насеља. Пошто се просеци утврђују на бази више година, пореска основа има одређену константност и доста се лако утврђује. Такав метод опорезивања је стимулативан за развој производње, али има и низ дефеката, нарочито на социјалном плану.⁹⁰

Све мере аграрне политике имају социјалну димензију. Решења појединих земаља о здравственом и пензионском осигурању пољопривредника зависе од општег система здравственог и пензионског осигурања, а општи систем у знатној мери зависи од степена привредне развијености националне економије. У развијеним капиталистичким земљама здравствено осигурање пољопривредника је скоро изједначено са здравственим осигурањем запослених у осталим секторима у земљама које имају обавезан систем здравственог осигурања, при чему државе обично субвенционирају део обавеза пољопривредника. У земљама које имају систем добровољног осигурања државе такође по правилу субвенционирају део обавеза пољопривредника.

Пензионско осигурање пољопривредника је у претежном делу земаља засновано на принципу добровољности, при чему државе настоје да субвенционирају део обавеза и тиме учине пензионе шеме прихватљивим за одређени слој пољопривредника. Низ земаља има обавезне минималне и осетно бенифициране социјалне шеме, с тим што су допунске пензионе шеме засноване на добровољности и знатно мање бенифициране. Само незнатан број земаља иде даље у настојањима да у социјалним правима делом и обавезама, изједначи пољопривреднике са запосленима у осталим секторима.

Порез на додату вредност је снажни чинилац који у великој мери утиче на конкурентност добара и услуга, како на домаћем, тако и на иностраном тржишту. Ово се односи на пореске стопе, јер од њихове висине директно зависи колики порески терет носе учесници, како произвођачи, тако и крајњи потрошачи. Постоје

⁹⁰ Максимовић, Г., Пејановић, Р., Његован, З., (2013) Економика пољопривреде, Пољопривредни факултет, Лешак.

случајеви када се општа стопа пореза примењује и на производе и услуге које су од јавног значаја, а које би због њиховог обима потрошње било боље опорезивати нижом стопом. Пореске стопе утичу на цене производа на више начина. Прво, порез је уграђен у набавну цену сировина и средстава за рад која се користе у производњи одређеног производа. Друго, порез се обрачунава на укупну нето цену, што у коначном представља трошак који сnose наредни учесници у производном прометном ланцу.⁹¹

Закон о ПДВ-у Републике Србије је дефинисао две врсте пореских стопа и то општу и посебну. Најновијим изменама и допунама Закона о ПДВ-у Републике Србије је утврђена општа стопа од 20% (претходна општа стопа је износила 18%), док је посебна стопа повећана са 8% на 10%.⁹² Када је реч о посебној стопи дошло је до увођења категорија егзистенцијалних и неегзистенцијалних добара. Све ово има велики утицај на цене и конкурентност. У погледу цена, за категорију егзистенцијалних добара и услуга је економски неоправдано подизати посебну стопу, пошто ова добра и услуге свакодневно купују и користе и слојеви са нижим примањима.

„Од средине 80-их година XX века појачана је свест о могућим штетним ефектима употребе пестицида. Због тога су државе настојале да предузимањем различитих мера (улагање средстава у активности развоја и истраживања, едукација пољопривредника о употреби и штетним дејствима пестицида итд.) ставе под контролу њихово коришћење. Један од инструмената за постизање тог циља били су и посебни порези на пестициде, који су плодно тло нашли у Скандинавским земљама, у којима су уведени током 80-их и 90-их година прошлог века“.⁹³

Постојање негативних еколошких екстерналија указује на то да би и у сектору пољопривреде могла заживети имплементација еколошких пореза. Централна стратегија за повећање прихода у пољопривреди је смањење губитака изазваних деловањем корова, болести и штеточина, као и повећање плодности земљишта, па отуда не изненађује чињеница да се све више прибегава коришћењу пестицида и

⁹¹ Савић, С., (2014) Утицај пореских подстицаја и промена пореских стопа ПДВ-а на привредни развој и социјалну стабилност, АСТА ECONOMICA.

⁹² Закон о порезу на додату вредност Републике Србије, Службени Гласник РС, 84/2004, 86/2004, 61/2005, 61/2007, 93/2012, 108/2013, 6/2014.

⁹³ Рољевић, С., Хамовић, В., Сарић, Р., (2009) Органска пољопривреда у функцији одрживог развоја, Економске теме.

ђубрива. Иако се употребом ђубрива повећава плодност земљишта, неретко се приступа интензивирањем ђубрењу без претходно спроведених хемијских анализа земљишта, што може изазвати контаминирање земљишта, биљака и воде, то јест негативне последице по здравље људи, биљни и животињски свет. Слична ситуација настаје и приликом употребе пестицида, иако су настали као израз потребе за већом количином хране и потребом да се искорене многе болести у којима штеточине имају улогу преносиоца, неретко доспевају у површинске и подземне воде, и тако производе негативне последице по здравље људи, биљни и животињски свет који може бити користан у пољопривреди.

Један од проблема која настаје приликом конципирања основних елемената пореза на пестициде односи се на избор основице, односно да ли овај порез конципирати као *ad valorem* или као специфични порез. „У Данској је 1996. године уведен *ad valorem* порез на пестициде који се искључиво користи у пољопривреди, чију основицу представља малопродајна цена, док је у Шведској 1995. године уведен порез на пестициде, чија је основна јединица мере килограм активне супстанце у пестицидима. У Норвешкој се порез на пестициде заснива на количини пестицида која је намењена за одређену површину земљишта, што претпоставља да је надлежни орган претходно прописао максималну допуштену дозу по хектару земљишта“.⁹⁴

Опредељење за *ad valorem* порез на пестициде носи са собом читав низ тешкоћа. Једна од највећих везана је за чињеницу да је одређивање малопродајних цена у рукама произвођача, па самим тим постоји опасност да се због манипулација приликом њиховог утврђивања не остваре жељени ефекти, односно да порез не утиче, то јест да у незнатној мери утиче на обим тражње. *Ad valorem* порез на пестициде може да доведе и до преоријентације са скупљих на јефтиније и мање квалитетне производе.

Порез на пестициде поседује читав низ недостатака, па се отуда среће у малом броју земаља. Један од основних проблема који се везује за овај порез лежи у чињеници да се негативни ефекти који настају коришћењем пестицида не могу искључиво приписати њиховом деловању, већ су последица и других извора загађивања. Осим тога, немогућност мерења економске штете настале употребом

⁹⁴ <http://www.foes.de/pdf/norwaystudy.pdf>

пестицида последица је и чињеница да емисија штетних материја, зависи и од типа усева који се гаји, типа земљишта, временских услова итд. У највећем броју земаља пажња се поклања спровођењу одговарајућих кампања о штетности прекомерне употребе пестицида, улажу се средства у активности истраживања и развоја, то јест у њима се одустаје од увођења пореза на пестициде.

Приликом доношења одлуке о увођењу пореза на пестициде не може се занемарити ни чињеница да овај порез наилази на велики отпор, како пореских обвезника, тако и оних који ће коначно понети терет пореза то јест пољопривредници.⁹⁵ Пружање могућности пољопривредницима да имају неки вид контроле над средствима прикупљеним од пореза на пестициде је добар начин за смањивање њиховог отпора. Управо због бројних недостатака пореза на пестициде, највећи број земаља сматра да су нека друга средства ефикаснији механизам за смањење њихове употребе, то јест не уводе их у своје пореске системе. Ни органи Европске уније, руковођени опасношћу од нарушавања конкурентности, не заузимају другачији став.

Што се тиче пореза на ђубрива, ретке су земље које га имају у својим пореским системима (Данска, Шведска), јер овај порез карактеришу исте слабости као и порез на пестициде. То значи да је један од основних проблема везан за немогућност мерења еколошке штете настале њиховом употребом. Присутне су исте дилеме и у погледу њиховог конципирања као *ad valorem*, односно као специфичног пореза. Свако значајније смањење њиховог коришћења захтева да пореске стопе буду релативно високе, што доводи до повећања трошкова пољопривредника и нарушавања њихове конкурентности.

Основни проблем када је реч о еколошким порезима је немогућност њихове ефикасне примене, како би се у потпуности интернализовале негативне еколошке екстерналије које настају употребом пестицида и ђубрива. Исуства земаља које имају ове порезе у својим пореским системима, показују да је њихов утицај на смањење коришћења пестицида и ђубрива минималан, јер стопа није постављена на адекватном нивоу.

⁹⁵ Пољопривредници неће понети коначни терет пореза, то јест неће се јавити у улози пореских дестинатара, уколико произвођачи преузму на себе терет пореза, како се њихово увођење не би негативно одразило на тражњу.

У Републици Србији, као и у већини савремених пореских система не постоји посебан порез на пестициде, нити порез на ђубрива, којима би се спроводила интернализација негативних еколошких екстерналија које настају њиховим коришћењем. Најважнији порези којима су подвргнути пољопривредници су порез на имовину, порез на доходак грађана и порез на додату вредност (ПДВ). Систем ПДВ-а у Републици Србији карактерише постојање опште и посебне (снижене) стопе. Општа стопа износи 20% и прописана је за сва добра и услуге, осим оних за које је прописана посебна стопа. Посебна стопа, која износи 10% предвиђена је за читав низ добара и услуга, укључујући и ђубрива и средства за заштиту биља.⁹⁶

Законодавство Републике Србије упркос могућим негативним еколошким дејствима, средства за заштиту биља и ђубрива подвргава сниженој стопи. Наведено решење не одступа од правила која су садржана у Шестој Директиви, у чијем Анексу X је „прописано да се она може применити на добра и услуге које се користе у пољопривредној производњи (осим капиталних добара попут машина и зграда)“.⁹⁷ Наведено решење је у складу и са опште прихваћеним трендом обезбеђивања привилегованог третмана пољопривредницима, не само на терену ПДВ-а, него и на терену других пореза. Законодавство Републике Србије не обезбеђује интернализацију негативних екстерналија које настају употребом пестицида и ђубрива ни на терену накнада, односно пореза схваћених у најширем смислу речи.⁹⁸

Систем опорезивања имовине у Републици Србији карактерише постојање бројних пореских олакшица. Закон о порезима на имовину, прописује пореско ослобођење за пољопривредно и шумско земљиште које се поново приводи намени, у трајању од пет година, рачунајући од почетка привођења намени.⁹⁹ У основи прописивања наведеног пореског ослобођења не леже само еколошки, него и економски разлози. Њихово прописивање има за циљ да стимулише ефикасно коришћење земљишта, али и да допринесе остваривању еколошких користи, које су

⁹⁶ Закон о порезу на додату вредност, члан 23, Службени гласник.

⁹⁷ Council Directive 77/388/EEC of May 1977 on the Harmonization of Laws of the Member States Relating to the Turnover Taxes – Common System of Value Added Tax: Uniform Basis Assessment, *Official Journal L 145* of 13 June 1977.

⁹⁸ Закон о средствима за заштиту биља, Службени гласник РС, бр. 41/09, у члану 70 установљава обавезу плаћања накнаде, само у случајевима регистрације, прегледа пошиљки итд. Слична ситуација је и са Законом о средствима за исхрану биља и оплемењивачима земљишта, Службени гласник РС, бр. 41/09, који у члану 39 установљава обавезу плаћања накнаде у случају испитивања, прегледа, лабораторијског испитивања итд.

⁹⁹ Закон о порезу на имовину, члан 12, Службени гласник РС.

посебно изражене када је реч о шумама које имају велику улогу у заштити и унапређењу животне средине (пречишћавање ваздуха од прашине и других честица, смањење буке, ублажавање климатских промена итд). Имајући у виду дефиницију шумског земљишта, пољопривредници би пореско ослобођење по овом основу могли остварити када на земљишту, које је због својих особина погодно за гајење шума на њему подижу нове шуме и сл.¹⁰⁰ Пореско ослобођење је прописано и за пољопривредно земљиште (њиве, вртови, воћњаци, виногради, пашњаци, рибњаци, трстици и мочваре) које се, захваљујући предузимању одговарајућих мера поново користе за пољопривредну производњу.¹⁰¹

Према Закону о порезу на доходак грађана обвезници пореза су пољопривредни произвођачи, који остварују приход од самосталне делатности. Члан 31. и члан 32. Закона о порезу на доходак грађана регулише предмет опорезивања прихода од самосталне делатности и регулише пореског обвезника кроз порез на приход од самосталне делатности, и то:

- „обвезник пореза на приходе од самосталне делатности је физичко лице које остварује приходе обављањем делатности (приход остварен од привредних делатности укључујући делатности и пољопривреде и шумарства), лице које се бави инкубаторском производњом живине и другим сличним делатностима, независно од тога да ли су као самосталне делатности регистроване код надлежног органа, и свако друго физичко лице које је обвезник пореза на додату вредност у складу са законом којим се уређује порез на додату вредност.
- обвезник пореза на приходе од самосталне делатности по основу прихода од пољопривреде и шумарства је физичко лице, носилац пољопривредног породичног газдинства уписано у регистар пољопривредних газдинстава у складу са прописима који уређују ту област и које води пословне књиге“.¹⁰²

„Физичко лице које оставарује приходе обављањем делатности пољопривреде и шумарства, односно приходе од продаје пољопривредних и шумских производа стиче статус предузетника:

¹⁰⁰ Закон о шумама, Службени гласник РС, бр. 30/10.

¹⁰¹ Закон о пољопривредном земљишту бр. 62/2006, 65/2008, 41/2009, и 112/2015, Службени гласник Републике Србије.

¹⁰² http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_porezu_na_dohodak_gradjana.html

1. по сили закона, уколико је обвезник пореза на додату вредност у складу са законом којим се уређује порез на додату вредност;
2. по сопственом опредељењу, уколико је реч о носиоцу породичног пољопривредног газдинстава који је уписан у регистар пољопривредних газдинстава у складу са прописима којима се уређује регистрација пољопривредних газдинстава који се определио да има својство предузетника¹⁰³.

Носилац пољопривредног газдинства, односно пољопривредник чији укупан промет добара и услуга у претходник 12 месеци није већи до 8.000.000 динара, није обвезник ПДВ, осим ако се добровољно определио да буде обвезник. Ако носилац пољопривредног газдинства није обвезник ПДВ, не обрачунава ПДВ за извршен промет добара и услуга, нема права исказивања ПДВ у рачунима, нема право на одбитак претходног пореза и није дужан да води евиденцију прописану Законом о ПДВ, нема својство предузетника, нема обавезу вођења пословних књига и није обвезник пореза на приходе од самосталне делатности по основу прихода од пољопривреде и шумарства.

Основица доприноса за пољопривреднике, који нису обвезници пореза на приходе од самосталне делатности је најнижа месечна основица. Обавеза доприноса утврђује се решењем пореске управе. Стопе по којима се обрачунавају плаћања за доприносе су:

1. „за обавезно пензијско и инвалидско осигурање 24%;
2. за обавезно здравствено осигурање 12,3%
3. за осигурање за случај незапослености¹⁰⁴“.

Физичка лица који су власници, закупци и други корисници пољопривредног и шумског земљишта и физичка лица која су као носиоци, односно чланови пољопривредног газдинства уписана у регистар пољопривредних газдинстава у складу са прописом којим се уређује регистрација пољопривредних газдинстава, имају право на надокнаду по основу ПДВ, под условом и на начин одређен Законом о ПДВ. ПДВ надокнада признаје се пољопривредницима који изврше промет

¹⁰³ Предузетнички информатор (2014) Војвођанска фондација за развој, Суботица.

¹⁰⁴ Исто.

пољопривредних и шумских производа, односно пољопривредних услуга обвезницима ПДВ.

Ако пољопривредници изврше промет добара и услуга, обвезник ПДВ је дужан да обрачуна ПДВ надокнаду у износу од 8% на вредност примљених добара и услуга, о чему издаје документ за обрачун, као и да обрачунату ПДВ надокнаду исплати пољопривредницима у новцу. Прописана је обавеза плаћања ПДВ надокнаде искључиво путем текућег рачун. Обвезник ПДВ има право да износ ПДВ надокнаде коју је обрачунао и исплатио пољопривреднику, одбије као претходни порез уз испуњење законских услова.

„Највећа погодност за пољопривредно газдинство у систему пореза на додату вредност проистиче из могућности да порез на додату вредност у вези извршеног промета добара и услуга умањи за претходни порез на додату вредност у вези примљених добара односно услуга. Погодност се повећава уколико се примљена добра и услуге односе на велике инвестиције односно значајна улагања у набавку опреме и грађевинских објеката“.¹⁰⁵

Пољопривредно газдинство које није у систему пореза на додату вредност у промету добара и услуга не исказује порез на додату вредност, нити пак може користити погодности претходног пореза на додату вредност уколико је овај порез већи од пореза на додату вредност на извршен промет добара и услуга. Прецизније речено, газдинство које није у систему пореза на додату вредност не може искористити пореску претплату која настаје уколико је улазни порез на додату вредност већи од излазног пореза на додату вредност. (Табела бр.5.)

¹⁰⁵ Калкулација цена за набавке од пољопривредника, Књижење у књигу ПДВ-а (2015) Програмски пакет за књиговодство, Соба Systems.

Табела бр. 5: Обрачун пореза на додату вредност код пољопривредног газдинства које је у систему пореза на додату вредност (у динарима)

Опис	Улазни ПДВ-текућа производња	Улазни ПДВ-набавка трактора и остале опреме	Излазни ПДВ	Разлика између улазног и излазног ПДВ-а
Газдинство у систему ПДВ-а	9.850.000,00	38.000.000,00	10.000.000,00	37.850.000,00
Газдинство које није у систему ПДВ-а	9.850.000,00	38.000.000,00	6.250.000,00	-41.600.000,00

Извор:Обрачун аутора

У првом случају, пољопривредно газдинство које је у систему пореза на додату вредност у обрачунском периоду има претходни (улазни) порез на додату вредност у укупном износу од 47.850.000,00 динара који у највећој мери потиче од улагања у набавку трактора и остале опреме, као и излазни порез на додату вредност у укупном износу од 10.000.000,00. На крају обрачунског периода ово газдинство има пореску претплату у износу од 37.850.000,00 динара коју може искористити за плаћање пореза на додату вредност у неком другом обрачунском периоду када буде постојала пореска обавеза или може поднети захтев пореској управи за исплату преплаћеног износа. Газдинство које није у систему пореза на додату вредност, има исти улазни порез на додату вредност иако није обвезник пореза на додату вредност. Једина корист које има ово газдинство од ПДВ надокнаде у износу од 5% која му припада уколико своје производе прода лицу које је обвезник пореза на додату вредност. У таквој ситуацији оствариће додатну надокнаду у износу од 5% при чему нема обавеза у вези пореза на додату вредност. Међутим, услед немогућности да се, у овом случају, искористи улазни порез на додату вредност ово газдинство ће остварити, у погледу пореза на додату вредност порески губитак у износу од 41.600.000,00 динара.

Положај пољопривредних газдинстава у систему пореза на додату вредност је знатно сложенији у односу на газдинства која нису у овом систему. Уласком у систем пореза на додату вредност, за пољопривредно газдинство настаје низ веома битних промена:

- пољопривредно газдинство постаје обвезник пореза на приходе од самосталних делатности;
- доприноси за обавезно социјално осигурање плаћају се на други начин;
- пољопривредно газдинство мора да води пословне књиге;
- опорезива добит пољопривредног газдинства улази у укупан годишњи доходак на који се плаћа годишњи порез на доходак грађана изнад неопорезивог износа и
- уводи се другачији режим располагања новцем са рачуна пољопривредног газдинства.¹⁰⁶

Међутим, поред напред наведеног постоје и пореске погодности. Пољопривредном газдинству које је у систему пореза на додату вредност и које води пословне књиге, као и осталим лицима која остварују порез на приходе од самосталне делатности, дозвољено је да пореску основицу за обрачун пореза на доходак грађана поред осталог умањи:

1. на име убрзане амортизације;
2. за улагања у основна средства у сопственој регистрованој делатности;
3. за износ исплаћених зарада новозапосленим радницима увећан за припадајуће јавне приходе на терет послодавца;
4. за олакшице за новоосновану радњу посебно ако је новооснована у недовољно развијеном подручју и др.

Највећа погодност за пољопривредно газдинство у систему пореза на додату вредност проистиче из могућности да порез на додату вредност у вези извршеног промета добара и услуга умањи за претходни порез на додату вредност у вези примљених добара и услуга. Погодност се увећава уколико се примљена добра

¹⁰⁶ Тица, Н., Зекић, В., Милић, Д., (2008) Порез на додату вредност у пољопривреди, Агроекономика, 39-40, Пољопривредни факултет, Нови Сад.

односно услуге односе на велике инвестиције односно значајна улагања у набавку опреме и грађевинских објеката.

Значај пореза је у томе што представља облик прихода, без кога држава не би могла да остварује своје финансијске, економске, политичке и социјалне циљеве, док са друге стране значај пореза за пољопривредну производњу огледа се у томе што они представљају ефикасан инструмент усклађивања понуде и тражње. Уколико је понуда на тржишту већа од тражње, пореска политика је усмерена на повећање куповне моћи пореских обвезника и посредно на повећање укупне потражње. Овакав циљ пореска политика остварује смањењем пореског оптерећења, укидањем неког пореза, смањењем пореских стопа, и увођењем пореских ослобођења и олакшица.

1.2. Политика и систем цена пољопривредних производа

Политика цена пољопривредних производа представља саставни део аграрне политике сваке земље. Цена представља основни фактор који одређује услове привређивања и финансијску позицију аграрних субјеката у аграрној расподели. Из тог разлога свака земља настоји да дефинише систем интервенција у области цена који је у складу са политиком развоја пољопривреде. Оптимално дефинисани паритети цена треба да утичу на стабилност и профитабилност примарне пољопривредне производње. Тиме су произвођачи мотивисани да повећају обим и квалитет пољопривредне производње.

Постоје велике разлике међу земљама у формама и начину одлучивања о висини цена. Неке земље или групе земаља, законски односно уговорно (нпр. Европска унија), дефинишу критеријуме за одређивање висине цене за дужи или краћи временски период, док друге одлучују о висини цена *ad hoc*, обично не на дужи рок од годину дана. Критеријуми су у претежном броју случајева уопштени и нису применљиви у операционалном смислу. У том случају, критеријуми представљају само грубу оријентацију, док се цене операционално одређују у већој или мањој конзистенцији са критеријумима на кратак рок, обично за производну сезону, типичан пример за то је Европска унија. Разлике међу земљама у начинима, формама и процедурама одлучивања о висини цена су јако изражене.

У већини земаља цене се операционално одређују за производну сезону, с тим што је политика висине цена доста конзистентна у времену. Висина цена основних пољопривредних производа у земљама тржишне привреде пресудно зависи од аграрно ресурсне ситуације и степена развијености. Апсолутне промене у ресурсима се одвијају веома постепено и тенденцијски стабилно. Према томе, може се узети да су аграрни ресурси неке земље у великој мери дата величина.¹⁰⁷ Разлика међу земљама у ресурсима су, далеко мање изражене од разлика у степену привредне развијености.

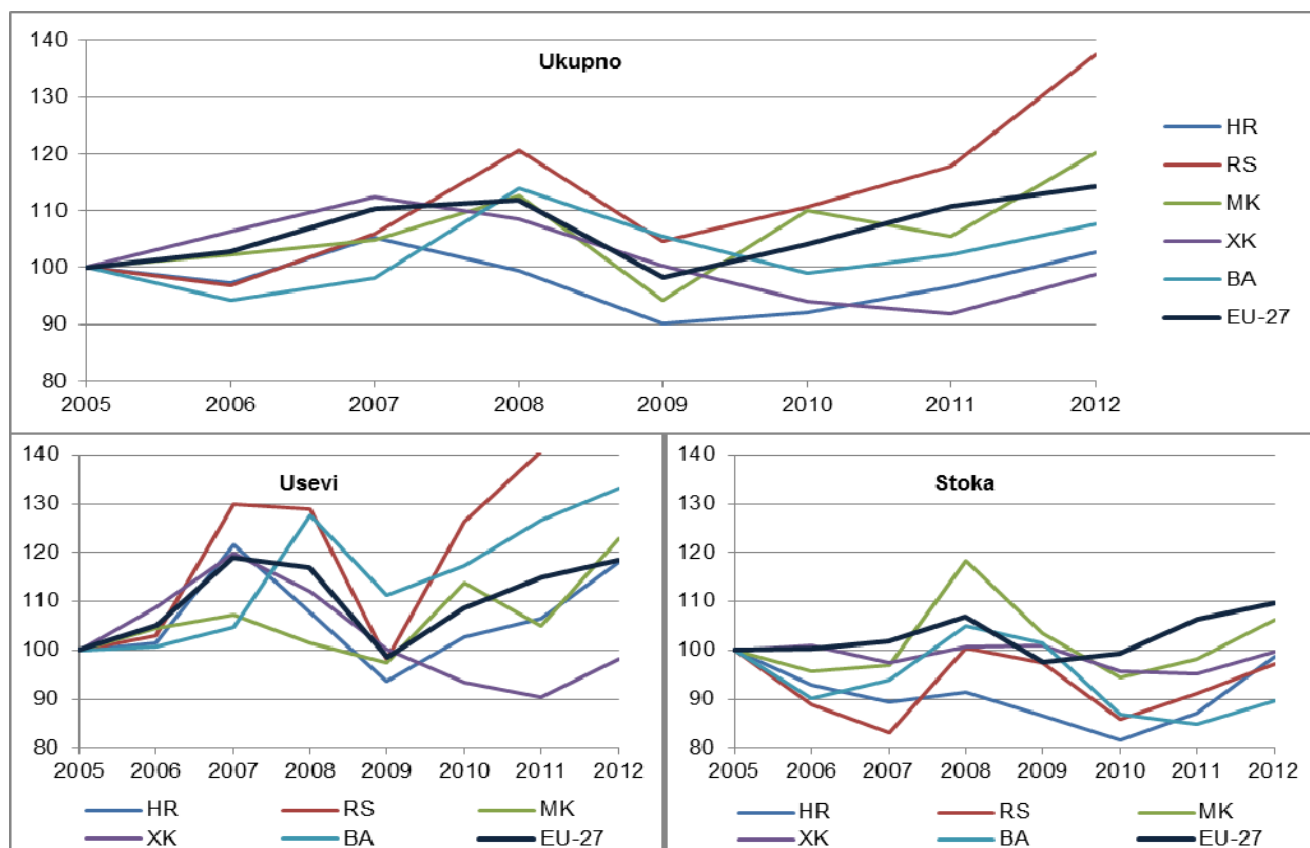
Један од најважнијих елемената у погледу конкурентности тржишта је цена. Цене су значајни фактор избора потрошача. Тежња сваког потрошача је да изабере производ задовољавајућег квалитета по релативно прихватљивој цени, што у условима велике конкуренције није нимало једноставно. Поред пореске политике на формирање цена утиче и низ других фактора, који у великој мери утичу да производ постане конкурентска предност земље у односу на окружење. Ови фактори укључују подстицаје развоја гране чији производи могу бити конкурентни на иностраним тржиштима, кретања у оквиру монетарне политике, а посебно стопе инфлације.

Најважнији фактор који утиче на формирање цене производа су карактеристике самог производа. Оне су условљене како квалитетом сировина, тако и квалитетом предмета рада који се користе у производњи истих. Затим, ту су зависни трошкови који се углавном односе на трошкове превоза и остале пратеће услуге. За праћење кретања цена производа и њихову анализу најважнији фактори су индекс произвођачких цена и стопа инфлације. Индекс произвођачких цена се дефинише као мера просечне промене малопродајних цена производа који се користе за личну потрошњу. На овај индекс утичу многа економска кретања, а пре свега стопа инфлације.¹⁰⁸

¹⁰⁷ У развијеном делу света аграрни ресурси апсолутно опадају, док у земљама у развоју благо и успоравајуће расту, посебо у земљама Африке и Латинске Америке које имају изузетно високе резерве у потенцијално искористивом земљишту. Тенденције у брзини раста становништва су међутим, обрнуте тако да per capita ресурсне разлике нису посебно изразите.

¹⁰⁸ Индекс потрошачких цена у Републици Србији, http://www.praksa.rs/aktuelni_podaci.php?open=45

Графикон бр. 9: Индекси пољопривредних произвођачких цена, земаља ЈИЕ и ЕУ27

Извор:EUROSTAT, Статистика ЈИЕ

Индекси произвођачких цена за укупну пољопривредну производњу у пет земаља Југоисточне Европе (Република Србија, Македонија, Босна и Херцеговина, Хрватска, Црна Гора) показују карактеристике сличне ЕУ-27 за посматрани период 2005-2012. године (велики раст у периоду 2007-2008. године, пад у 2009. години и тенденцију раста у последњих неколико година), али са изразитијим флукуацијама током периода који је претежно био под утицајем промена цена биљне производње. У периоду 2005-2008. године, пољопривредне произвођачке цене су порасле у реалном износу у свим земљама, са највећом просечном стопом раста забележеном у Републици Србији и Македонији. У Македонији цене биљне и сточарске производње су имале тенденцију раста, док су у Републици Србији, као и у другим земљама Југоисточне Европе, само произвођачке цене биљне производње порасле у реалним износива од 2005. године, а цене сточарске производње су варирале испод нивоа цена из 2005. године.

Због непотпуних и недовољно усклађених података о апсолутним продајним ценама пољопривредних производа у земљама Југоисточне Европе, као и у земљама чланицама Европске уније, поређење нивоа цена међу земљама је могуће само за ограничен скуп пољопривредних производа. Апсолутне произвођачке цене пшенице се значајно разликују међу земљама Југоисточне Европе, али и у поређењу са земљама чланицама Европске уније, забележене су разлике у Републици Србији (око 10% испод просека у односу на Европску унију) и Хрватској (-5%), а највише у Албанији (+40%). Цене пшенице су такође релативно високе у Македонији (20% изнад просека у односу на Европску унију), док је Босна и Херцеговина рангирана негде између. Сличне процене у погледу нивоа цена по земљама Југоисточне Европе и у поређењу са Европском унијом важе такође за кукуруз, а за Републику Србију и Хрватску и за уљарице.¹⁰⁹

Табела бр. 6: Индекси цена пољопривредних производа у Републици Србији 2005-2013. (2010=100)

Година	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Укупна пољопривреда	56,6	61,8	72,1	91,0	87,0	100,0	118,1	148,6	146,2
Биљна производња	49,5	57,5	77,5	85,3	71,5	100,0	123,5	159,3	150,3
Сточарство	73,0	73,1	72,9	97,8	104,5	100,0	118,0	135,6	141,9

Извор: Републички завод за статистику

Индекси цена пољопривредних производа Републике Србије, показују да су цене пољопривредних производа уз извесне осцилације оствариле динамичан пораст. Осим пада цена у 2009. години у односу на 2008. годину (у којој су цене и на светским тржиштима бележиле рекордно високе вредности) цене биљних производа перманентно су расле. Цене сточарских производа расле су споријом динамиком, а од почетка економске кризе све је очигледнији диспаритет у њиховом расту у односу на цене биљних производа.

¹⁰⁹ Волк, Т., Ерјавец, Е., Мортесен, К., (2015) Пољопривредна политика и европске интеграције у Југоисточној Европи, Food and agriculture organization of the United Nations, Будимпешта.

Табела бр. 7: Просечне произвођачке цене 2008-2013. године (Е/т)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Биљни производи						
Пшеница	184	106	125	177	191	155
Кукуруз	121	94	131	167	184	142
Сунцокрет	289	172	345	301	455	219
Соја	307	276	280	325	527	386
Шећерна репа	34	28	24	38	40	40
Јабукe	388	309	339	404	439	330
Шљиве	170	139	273	313	430	271
Малине	2.106	1.204	1.264	808	1.104	1.628
Стоно грожђе	574	475	664	617	607	452
Винско грожђе	255	214	193	262	336	241
Сточарски производи						
Телад	2.488	2.466	2.410	2.646	2.677	2.594
Јунад	1.715	1.727	1.523	1.849	1.886	1.936
Свиње (≤ 110кг)	1.539	1.501	1.185	1.330	1.529	1.564
Свиње (≥ 110кг)	1.336	1.328	1.063	1.159	1.493	1.500
Јагњад	2.014	1.963	1.917	2.082	1.911	1.981
Пилићи	1.071	954	879	1.072	1.055	1.177
Јаја (000 ком)	82	72	55	69	74	70
Кравље млеко (000,л)	301	230	226	280	268	290

Извор:Обрачун на основу података Републичког завода за статистику, Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике Србије за период 2014-2020. године

Постоји велико шаренило међу земљама у облицима и техници спровођења ценовне интервенције за непрерађене пољопривредне производе. Међутим, скоро већина земаља примењује стандардне инструменте и технику ценовне интервенције. Занемарујући термиолошке разлике у примени су следеће ценовне категорије: циљне или оријентационе, гарантоване или интервентне цене, минималне и заштитне цене. Развијене западноевропске земље прописују циљне или оријентационе цене у развоју тржишне привреде, с тим што је интервенција ограничена претежним делом на уску групу базних производа. Овом ценовном категоријом држава се у основи обавезује да тако подеси тржишну интервенцију, да тај ниво цена буде остварен на тржишту.

Гарантоване или интервентне цене су ниже од оријентационих или циљних, а смисао им је да пруже доњи праг сигурности пољопривредним произвођачима за одговарајуће производе. Развијене земље Запада гарантују цене пољопривредне производње и низа других производа на индиректан начин (млечни производи, шећер, уљарице итд.). Гаранција може бити апсолутна или условна. Другим речима, може се односити на све понуђене количине уз фиксни ценовни ниво или на унапред утврђени ниво за сваког произвођача, с тим што државна институција не купује преко утврђеног нивоа или купује по сниженим ценама. Гарантоване цене у земљама у развоју су по правилу ограничене на сектор житарица и ређе на извозне производе, с тим што се гаранција односи на све понуђене количине.¹¹⁰

Минималне цене су у примени за такозване индустријске културе, производе који се доминантним делом или у целини индустријски прерађују (шећерна репа, шећерна трска, уљарице, млеко итд.). Смисао минималних цена је да пруже минимум заштите произвођачима у односу на просторни монопол прерађивачке индустрије. Индустрија није обавезна да преузме све понуђене количине, али је обавезна да плати најмање минималну цену за све преузете количине. Заштитне цене су у примени за одговарајућу скалу сточарских производа. У случају хроничног вишка понуде, што је случај у већини развијених земаља, не постоји обавеза јавне установе да преузме све понуђене количине по најављеној цени. Међутим, постоји обавеза

¹¹⁰ Милановић, М., (1996) Политика цена пољопривредних производа, Друштво аграрних економиста Југославије, Београд.

интервенције ограничених размера са циљем одржавања цена на одговарајућем нивоу, који је по правилу испод нивоа објављених заштитних цена.¹¹¹

Оно што ниједна држава на свету, без обзира на њен степен развијености не може потпуно да контролише су последице климатских утицаја на пољопривредну производњу. Од климатских утицаја, у највећој мери зависи да ли ће једна или више земаља имати стабилну пољопривредну производњу са значајним тржишним вишковима. У годинама, када се успешно производи и појаве се тржишни вишкови развијеније и богатије земље откупљују тржишне вишкове, чиме спречавају разне шпекулације, што је од огромне помоћи свим учесницима у пољопривредној производњи. Док су сиромашнијим и мање развијеним земљама попут Републике Србије, тржишни вишкови најчешће терет, јер такве државе нису у стању да откупе сав тржишни вишак, већ најчешће препуштају пољопривредне произвођаче на милост и немилост силама тренутне понуде и тражње, што дестимулативно делује путем ниских цена откупа на будућу производњу. Европска унија, придаје велики значај свему ономе што се односи на пољопривреду. У свим државама Европске уније, снажним стимулативним мерама контролишу се тржишни вишкови, што указује на добро уређен производни и тржишни амбијент.

Од свих пољопривредних култура, кукуруз и пшеница су најзначајнији, тако да у производњи и пласману ових култура Република Србија може значајно конкурисати на иностраном тржишту. За остваривање и организовање стабилне производње, неопходно је да држава реагује стимулативним мерама аграрне политике. На тај начин би се добила дугорочност и стабилност у производњи, а извозом великих тржишних вишкова држава би остварила стабилне девизне приливе. Оваква ситуација снажно стимулише и општи привредни развој.

¹¹¹ Исто.

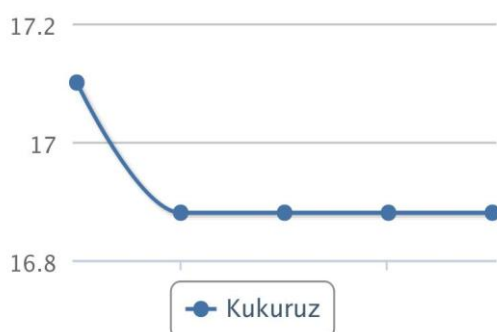
Табела бр. 8: Кретање цена кукуруза и пшенице на продуктној берзи Нови Сад

Година	Кукуруз Е/т	Пшеница Е/т
2010	141.95	145.76
2011	187.39	216.99
2012	191.76	211.42
2013	160.29	185.68
2014	131.93	170.60
2015	129.17	182.42
2016	132.79	146.90

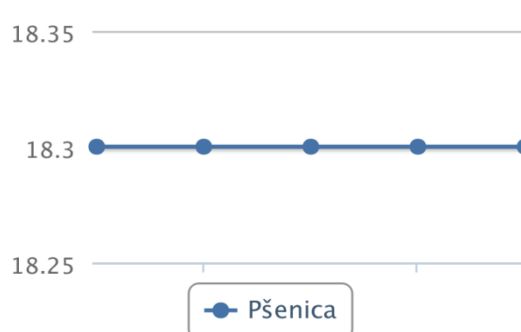
Извор: Продуктна берза Нови Сад

Закључак који се може извући, је да су цене наведених култура (табела бр.8) имале променљиву динамику кретања. Док су цене кукуруза у периоду од 2010. до 2012. године константно расле, највиша цена пшенице постигнута је 2011. године, након чега следи њено опадање. Пад је најочигледнији од 2012. године на овамо. Пад цене ове две културе, последица је промене приноса, који су значајно већи нарочито у случају кукуруза. Уз одговарајуће мере аграрне политике и развијање прерађивачке индустрије Република Србија би могла бити значајни учесник на иностраном тржишту, јер су готови производи конкурентнији у односу на сировине.

Графикон бр: 10. Цена кукуруза март 2017.

Графикон бр: 11. Цена пшенице март 2017.

Извор: Придкутна берза Нови Сад

У развијеним земљама користе се различити методи формирања и регулисања цена са циљем да се стихијско деловање тржишних закона контролише и усмерава у жељеном правцу. Проблеми паритета цена су веома значајни у дефинисању економског положаја пољопривреде. Један од најзначајнијих паритета је однос цена инпута и примарних пољопривредних производа, јер од истог зависи финансијски положај, односно репродукциона способност пољопривреде.¹¹²

Паритети, то јест односи цена, значајни су показатељи не само економског положаја појединих линија производње, већ и нивоа дохотка примарних пољопривредних произвођача. Уколико постоји складан однос цена између одређених ценовних величина, или односа говори се о паритетима цена (повољни и равноправни), у супротном ради се о диспаритетима (неповољни и неравноправни). Појам паритет подразумева уједначеност, јенакост равноправност, односно еквивалент, утврђен однос између вредности појединих производа. Преко односа цена сагледава се и позиција пољопривреде и њен финансијски положај у примарној расподели.¹¹³

Стабилни паритет цена обезбеђује високу производњу пољопривредних производа без већих осцилација и одговарајућу акумулацију за пољопривредне произвођаче. Постоји неколико основних паритета који су значајни за пољопривреду:

- паритет цена између појединих линија у оквиру пољопривредне производње - има директног утицаја на опредељење пољопривредних произвођача, на ангажованост површина појединих ратарских и повртарских култура, самим тим и на обим производње, односно понуду на тржишту;
- паритет цена између откупних и малопродајних цена - овај паритет назива се још учешће произвођача у ценама које плаћају потрошачи пољопривредних производа односно учешће произвођача у потрошачевом динару показује колико у малопродајној цени учествује цена примарног производа;
- паритет између откупних цена пољопривредних и малопродајних цена индустријских производа - је однос цена основних пољопривредних

¹¹² Томић, Д., Влаховић, В., Максимовић, Б., (2010), Паритет цена одабраних инпута – кукуруза и пшенице – значајнији ратарских производа у Србији, научни часопис, Школа бизниса.

¹¹³ Милановић, М., (1996), Политика цена пољопривредних производа, Друштво аграрних економиста Југославије, Београд.

производа и неких индустријских производа који су неопходни пољопривредном домаћинству;

- паритет цена између инпута за производњу и основних пољопривредних производа - детерминише финансијски положај пољопривреде.¹¹⁴

Неповољни паритет цена на штету пољопривредних производа често утиче на губитке у производњи. Због тога произвођачи губе интерес за повећање производње, нарочито интензивне која захтева и висока улагања. Дугогодишња депресијација цена оновних пољопривредних производа не може да обезбеди минималну амортизацију, што доводи до застаревања пољопривредне механизације.¹¹⁵ Због неодговарајућих и нарушених паритета цена долази до преливања средстава из пољопривреде у друге индустријске гране. Ниже цене пољопривредних производа погодују развоју одређених индустријских грана, чији је основ јефтина пољопривредна производња. На овај начин пољопривредни произвођачи се исцрпљују и губе мотивисаност за озбиљнију тржишну производњу.

У односу на тржишно окружење, пољопривредни произвођачи у Републици Србији имају значајно мању подршку државе у производњи па се њихова добит или губитак превасходно исказује као резултат остварених цена. Ако се има у виду да је кроз процес приватизације ланац производње хране за тржиште прекинут, и да не постоји власничко учешће примарне пољопривреде у власништву прерађивачких и складишних капацитета сви економски односи у репроланцу се завршавају на примарној расподели преко цена. Држава нема инструменте да утиче на цене примарних производа које формира прерађивачка индустрија на домаћем тржишту осим делимично преко режима спољнотрговинске размене и интервенција путем робних резерви.

„Економска политика, тачније политика цена требало би да утиче на кретање паритета, да обезбеди остваривање складних односа цена, стабилност понуде, бољи квалитет производа и профитабилну производњу. Неопходно је вођење дугорочне, конзистентне и паритетно стабилне политике цена која треба да уважи све

¹¹⁴ Новковић, Н., Јанковић, Н., Мутавцић, Б., (2006) Анализа и предвиђање кретања паритета цена пшеница/минерално ђубриво, Агроекономика, Пољопривредни факултет, Нови Сад.

¹¹⁵ Мутавцић, Б., Новковић, Н., Иванишевић, Д., (2010) Предвиђање паритета основних ратарских производа, Пољопривредни факултет, Нови Сад.

специфичности пољопривредне производње. Тиме ће се обезбедити повољнији економски положај примарне пољопривредне производње¹¹⁶.

Са светком економском кризом, која је погодила и привреду Републике Србије долази до озбиљнијих осцилација цена. У току 2008. године цене житарица и уљарица достижу свој максимум, да би се у 2009. години њихова вредност смањила за трећину. Почетком 2011. године достижу поново свој максимум и на том нивоу, са мањим осцилацијама остају и данас. Оно што је карактеристично за 2012. годину је суша, која је довела до краткорочног повећања цена хране. Пораст цене хране у Републици Србији, у овом периоду одразио се највише на:

- становништво, које је морало да издваја већа средства за храну;
- комерцијалне пољопривреднике, који су остварили значајно веће профите;
- цену земљишта, које је вишеструко порасло са повећањем цене хране;
- извоз пољопривредних производа, који се повећао нарочито у вредности;
- положај пољопривреде, која је постала јоше већа шанса него што је то била раније;
- убрзавање процеса дефинисања комерцијалних и некомерцијалних пољопривредника.

Од 2013. године долази до постепене стабилизације цена пољопривредних производа, како због подстицаја које држава обезбеђује за произвођаче, тако и због постојања здраве конкуренције. Најважнији процеси који креатори аграрне политике предлажу за стабилизацију цена су:

1. повећање површина под дефицитарним културама;
2. смањење потрошње, као последица високих цена;
3. већа отвореност тржишта;
4. прихватање нових технологија, како у производњи хране тако и у производњи енергије.

Политика и систем цена, као неизоставни део аграрне политике имају велики значај на развој пољопривреде, јер вредновањем укупне производње утичу на

¹¹⁶ Томић, Д., Шеварлић, М., (2009), Стање и перспективе пољопривреде Србије у условима кризе, Пословно окружење у Србији и светска економска криза, Висока пословна школа струковних студија, Нови Сад, стр.42.

позиционирање произвођача, затим наплатом пореза од продатих производа утичу на порески систем, и на крају, али не мање важно, подмирујући потребе потрошача обезбеђује се прехранбена сигурност и социјални мир.

1.3. Кредитна политика у функцији развоја пољопривреде Републике Србије

Улагање материјалних средстава у пољопривредну производњу, уз истовремени раст стручне оспособљености произвођача, основни је облик сагледавања остварених резултата ове привредне делатности. Будући да је пољопривреда ниско акумулативна делатност, са малим могућностима приступа скупим кредитима, држава би требало да олакша добијање тих средстава пружањем одређених погодности за инвестирање у пољопривреду, нижим каматним стопама, дужим роком отплате и сл. Развијањем пољопривредне производње и повећањем њене акумулативности, настају услови за постепени прелаз од повлашћених према тржишним условима финансирања.

Пољопривреди је неопходна стална финансијска и кредитна подршка због:

1. потребе да се средства у производњу уложе одједном и то у великом обиму, у складу са природом производње;
2. дугог периода задржавања ангажованих средстава, односно ниског обрта уложених средстава;
3. ниског профита који остварује примарна пољопривредна производња, а који онемогућава стварање сопствене акумулације, односно сопствених извора финансирања.¹¹⁷

Адекватном кредитном политиком могу да се остваре значајни ефекти на пољопривредну производњу. Могуће је селективном кредитном политиком (нижим каматним стопама, дужим роковима отплате кредита уз постојање грејс периода) утицати на бржи развој појединих врста пољопривредне производње, као и увођење савремених средстава за производњу, односно динамизирање процеса модернизације пољопривреде. Неадекватна кредитна политика, која не уважа специфичности

¹¹⁷ Пејановић, П., (2013) Корупција и (агро)привреда у Републици Србији, Летопис научних радова, Пољопривредни факултет, Нови Сад.

пољопривредне производње, може довести до презадужености пољопривредних субјеката и немогућности развој ове привредне делатности.

Један од најважнијих облика финансирања пољопривреде поред сопствених средстава су кредити. Они су неизоставни фактори развоја производње и промета пољопривредних производа, тако да кредит постаје доминантан новчани извор средстава. Економски гледано, могуће је финансирати просту и проширену репродукцију, односно ангажовати краткорочна и дугорочна средства. Пољопривредним произвођачима до сада су били доступни различити извори финансирања проширене производње односно инвестициона улагања. Оно што недостаје су краткорочни извори који би подржали сезонску производњу, нарочито код производње која се одликује ниским коефицијентом обртаја средстава, пример за то је ратарство.

Сваку производњу је најједноставније финансирати сопственим средствима. Међутим, мало је произвођача, односно предузетника који су у могућности да то учине. Осим тога, поставља се питање економске оправданости такве одлуке. Већина произвођача, посеже за спољним изворима финансирања, нарочито оним везаним за подстицаје и субвенције. Пољопривредну производњу, банке финансирају само уз врло захтевне гаранције. Због тог је важно препознати могућности које на адекватан начин прате потребе клијената, односно пољопривредних произвођача.

Током 2004. године Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије, у сарадњи са Министарством финансија, започело је изградњу финансијског тржишта и система кредитирања пољопривредне производње. У условима када су могућности задуживања пољопривредника на слободном банкарском тржишту били економски незамисливи, Министарство пољопривреде Републике Србије заједно са Фондом за развој Војводине, јавља се као најповољнији финансијер аграра. Иако ресорно министарство не може заменити јаку аграрну банку, нити квалитетан банкарски систем, пошто је период одобравања и процедура добијања државних кредита, посебно дугорочних сложен и дуг, оно што је битно је

да је држава увидела потребу пољопривредника за екстерним видовима финансирања.¹¹⁸

Специфичности пољопривредне производње требало би да имају и свој директан одраз на кредитну политику банке. Примера ради, сезонски карактер производње захтева одређену динамику улагања средстава, а спор обрт капитала у пољопривреди захтева и њему примерен период коришћења кредитних средстава и период доспећа камате на наплату (дужи рокови отплате, уз обавезно коришћење грејс периода и сл.). Неуједначена економска оправданост између појединих линија пољопривредне производње, утиче на то да банке у процесу кредитирања не могу имати исти третман према свим линијама производње. Наиме, у пољопривреди постоје интензивне производње, које захтевају већа финансијска улагања, и екстензивне производње, које захтевају мања улагања. Истовремено, постоји разлика у профитабилности између производње житарица, индустријског биља, повртарске производње, сточарске производње, производње воћа итд. Због различите исплативности појединих линија производње банке, а посебно оне које за циљну групу комитената имају пољопривреду, морају да развију систем селективних каматних стопа.

Међутим, реалност је таква, да не само у кредитирању пољопривредне делатности, банке не уважавају ове специфичности, већ су услови кредитирања на слободном банкарском тржишту (висина каматне стопе, грејс период, рокови отплате) крајње неповољни за пољопривредне произвођаче. Услед високог ризика кредитирања пољопривредника (један обрт средстава годишње, висок утицај природних фактора на процес производње, нестабилност мера аграрне политике), високих фиксних трошкова које у процесу одобравања кредита имају банке (пољопривредници немају кредитну историју, нити знају како да направе бизнис план) и услед свеопштег ризика државе и законски неуређеног финансијског тржишта, каматне стопе које се нуде пољопривредницима изузетно су високе и непромерене стопама рентабилитета пољопривредне производње.¹¹⁹

¹¹⁸ Параушић, В., Цвијановић, Д., (2007) Пољопривреда Србије – програми кредитне подршке државе и комерцијалних банака у периоду од 2004-2007, Институт за економику пољопривреде, Београд.

¹¹⁹ Исто.

У погледу могућности кредитирања, у нарочито незавидном положају су породична газдинства, то јест мали произвођачи, а таквих је највише у пољопривреди Републике Србије, који готово да и немају приступ кредитима. Поред неповољних услова под којима се кредити одобравају, инструменте и гаранције за обезбеђивање кредита, које банке траже, често је веома тешко или немогуће обезбедити. Примера ради, као једно од средстава обезбеђења кредита углавном се тражи хипотека на непокретности у двоструком или троструком износу кредита који банка одобрава, а веома често услед несређених земљишних књига, земљорадници нису у могућности да приложе доказ о власништву над имовином, па према томе, не могу ни да испуне услов за добијање кредита.

Активне каматне стопе у Републици Србији су веће у односу на земље у окружењу, а нарочито у односу на земље Европске уније. Висина каматних стопа у Републици Србији најмање је детерминисана односом понуде и тражње за кредитима. На њихову висину највише утиче кредитни и политички ризик, неповољни институционални амбијент, недовољно ефикасна банкарска администрација, неуписане некретнине и власништво над њима и сл.¹²⁰ Услов за улазак Републике Србије у Европску унију, „поред стопе инфлације (која не сме бити виша од 1,5% у односу на просек стопа инфлације у три земље Европске уније са најнижом инфлацијом), буџетског дефицит (који не сме прелазити 3% БДП-а), јавни дуг (не сме бити већи од 60% БДП-а), су и дугорочне каматне стопе које током године не смеју да одступају више од 2% у односу на стопе три најуспешније земље Европске уније“.¹²¹

У циљу развоја пољопривреде и прехранбене прерађивачке индустрије Републике Србије 2002. године основан је Фонд за развој, са циљем подстицаја предузетништва и равномерног регионалног развоја. Реализацију наведених циљева Фонд остварује из средстава приватизације (продаја субјеката приватизације чије је седиште на територији Војводине) и из средстава остварених наплатом доспелих пласмана. Коришћење средстава Фонда засновано је на моделу кредитних односа. Дугорочни кредити одобравају се са роком враћања од 3 године, укључујући период мировања од 12 месеци, односно 5 година за финансирање дугорочних засада и

¹²⁰ Радовић, Г., (2009) Подшка државе у функцији финансирања пољопривреде, *Агроекономика* бр. 41-42, Нови Сад.

¹²¹ Аранђеловић, З., (2008) Национална економија, Економски факултет, Ниш.

набавку основног стада, са периодом мировања отплате од 24 месеца. Краткорочни кредити (до једне године) одобравају се наменски за финансирање сектора пољопривреде, као и за финансирање извозног програма.¹²²

Један од начина финансирања пољопривреде може бити и лизинг, који означава пословни однос у којем давалац лизинга даје предмет лизинга на коришћење и употребу примаоцу.¹²³ Прималац лизинга се обавезује да уговорени износ плаћа у уговореним ратама. Основна идеја лизинга је да машина или средство кроз рад само себе отплаћује, а предмет лизинга и дато учешће су уједно и средства осигурања, а не нека хипотека или осигурање. Финансирање пољопривреде путем лизинга омогућава пољопривредним произвођачима да предмет лизинга буде и средство обезбеђења наплате дуга по уговору о финансијском лизингу, односно да трошкове финансирања не оптерећују трошкови банкарских гаранција.

Погодности финансијског лизинга као начина финансирања пољопривреде су:

1. „прилагођеност отплате сезонском карактеру пољопривредне производње;
2. једноставна и брза процедура реализације уговора о финансијском лизингу с обзиром на то да даваоци лизинга углавном имају успостављену пословну сарадњу са испоручиоцима предмета лизинга, што доводи и до брже процедуре, али и до смањења трансакционих трошкова;
3. могућност набавке на лизинг и половне (јефтине) пољопривредне механизације као и опреме;
4. овај начин финансирања посебно је погодан за новооснована предузећа, као и индивидуалне пољопривредне произвођаче који не поседују кредитну историју;
5. повољан је и за пољопривредне субјекте који не поседују велику кредитну способност, а потребна им је пољопривредна механизација већих вредности“.¹²⁴

Поред наведених погодности лизинга, постоје и недостаци који су превасходно везани за додатне трошкове које лизинг узрокује, а то су трошкови

¹²² Програм фонда за развој Републике Србије, Фонд за развој Републике Србије.

¹²³ Асоцијација лизинг компанија (2014) Истраживање о значају лизинга за финансирање пољопривреде у Републици Србији, Београд.

¹²⁴ Радовић, Г., (2015) Финансирање пољопривреде у Републици Србији: искуста и могућности, Економија теорија и пракса, Нови Сад.

осигурања предмета финансијског лизинга и трошкови пореза на додату вредност који се плаћа и на трошкове камате обрачунате по основу уговора о финансијском лизингу.¹²⁵

Лизинг је одиграо велику улогу у привредама земљама Средње и Источне Европе, као флексибилан и повољан начин финансирања. Стога, држава својом регулативом не би требало да рестриктивно делује на тржиште лизинга, већ да поспешује овај вид финансирања. Лизинг се у Републици Србији озбиљно почео развијати од почетка 2000-их година. Промене Закона о финансијском лизингу у јулу 2005. године, негативно су утицале на даљи развој овог вида финансирања.

Локалне самоуправе у многим општинама Републике Србије издвајају део својих буџетских средстава за подстицање развоја пољопривреде. Средства се дистрибуирају јавним конкурсима или директно расподелом према дефинисаним критеријумима. На овај начин општине покушавају да помогну регистрованим пољопривредним произвођачима давањем бескаматних кредита на дужи рок, са грејс периодима. Општине преузимају и камате на кредите које пољопривредници добијају од Министарства пољопривреде или банке, а често дају и гаранције како би се кредити добили.

Препреке за веће коришћење кредита у домаћој пољопривреди могле би се систематизовати у следеће групе:

1. нестабилност и несигурност тржишта (несигуран и неизванстан пласман, одсуство уговорне производње, непознате и осцилаторне цене, нестабилне мере аграрне политике);
2. ниска стопа рентабилности пољопривредне производње (условљена високим диспаратима цена и ниском продуктивношћу, ниским приносима, ниским прирастом);
3. високе каматне стопе, кратак период отплате, изостанак или кратак грејс период;

¹²⁵ Радовић, Г., (2014) Финансирање пољопривреде у Републици Србији, Монографија, Задужбина Андрејевић, Београд.

4. немогућност обезбеђења кредитне гаранције (недовршен катастар, нерешени имовинско-правни односи, неукњижени објекти, непостојање кредитне историје пољопривредника);
5. неразвијеност финансијских тржишта (неразвијено тржиште фјучерса пољопривредних производа, тачније немогућност да хартије од вредности за пољопривредне производе служе као гарант за одобрење кредита);
6. недостатак поверења у банкарски сектор и одсуство искуства и знања пољопривредника у пословању са банкама, тј. попуњавању обимне банкарске документације, формулара и сл;
7. одсуство стручности у изради и представљању пословних планова (саветодавна служба није развијена, а ангажовање приватних лица за израду пословних планова је скупо и недоступно многим газдинствима).¹²⁶

Препреке у кредитирању пољопривредне производње, много су више заступљене у домену нестабилног тржишта, високих каматних стопа и нерешених имовинско-правних односа, него у домену неискуства, недовољног знања банкарских процедура, неповерења према банкарском сектору и сл.

Кредитна подршка пољопривреди Републике Србије кроз банкарски сектор изузетно је неповољна. Просечне активне каматне стопе у Републици Србији знато су више него у земљама Европске уније, као и у односу на земље у окружењу. С друге стране, финансијска подршка пољопривреди кроз аграрни буџет, иако са повољним условима кредитирања, више је него скромна, што наводи на закључак да је пољопривреда Републике Србије и поред свих потенцијала, знања и традиције, финансијски онемогућена да инвестира у нове технологије, опрему, знањем и иновације, а тиме је и њена конкурентност значајно угрожена, не само на домаћем већ и на иностраном тржишту.

Република Србија је земља која и даље нема дефинисане законске оквире, тржишта, критеријуме пословности и привређивања. Докле год је Република Србија земља обиља транзиционих проблема, земља неразвијених институција и инфраструктуре, привредници не могу очекивати реалне и стимулативне изворе финансирања. Висок ризик земље, као резултат политичке нестабилности,

¹²⁶ Параушић, В., Цвијановић, Д., (2008) Пољопривреда Србије – програми кредитне подршке државе и комерцијалних банака у периоду од 2004-2007.

макроекономске неравнотеже и неразвијених институција, свој директан одраз има на висину активних каматних стопа, тако да ће у будућем периоду држава бити та од које ће реално зависити развој финансијског тржишта, као и темпо и динамика финансирања.

1.4. Инвестициона политика и мере подстицања развоја пољопривреде Републике Србије

Укључивање у међународну поделу рада захтева од сваке националне привреде одговарајући ниво конкурентности, који ће јој у условима глобализације омогућити равноправну тржишну утакмицу са осталим учесницима на међународном тржишту. Постизање овог захтева се може остварити адекватном инвестиционом политиком у привредном сектору, која ће постојећа ограничена финансијска средства усмерити у привредне гране које ће обезбедити испуњење циљева економске и инвестиционе политике, а који се огледају у обезбеђењу трајно одрживог привредног развоја, повећању запослености и извоза и ефикаснијем коришћењу постојећих ресурса.

У земљама у транзицији, држава је кључни фактор у одржавању економске стабилности и стварању подстицајног пословног амбијента. Посматрано са аспекта стварања стимулативног инвестиционог окружења, држава има кључну улогу у привлачењу страних директних инвестиција, како напуштањем рестриктивне политике према страном капиталу, тако и узимањем водеће улоге у промовисању инвестиционих могућности и пружањем инвестиционих олакшица страним инвеститорима.¹²⁷

Република Србија је суочена са великом „технолошком заосталошћу“, недовољним управљачким знањем и што је посебно отежавајуће недовољним сопственим капиталом и домаћом штедњом за реализацију озбиљних инвестиционих пројекта. У таквој економској ситуацији улога инвестиција добија на важности, посебно имајући у виду предности које стране директне инвестиције имају у односу на кредитно задуживање код међународних финансијских институција. Стварање

¹²⁷ Аранђеловић, З., Петровић-Ранђеловић, М., (2011) Утицај државе на прилив и ефикасност страних директних инвестиција, Економика предузећа.

повољног инвестиционог амбијента и способност да се искористе сви позитивни и избегну негативни ефекти страних директних инвестиција су захтеви који се постављају пред креаторе инвестиционе политике.

Пољопривредни произвођач улаже капитал да би покренуо нову делатност или да би побољшао пословање постојећих делатности на газдинству (замена дотрајалих средстава, повећање капацитета производње и сл.). Мотив за инвестирање је задржавање постојећег нивоа добити, односно повећање и остварење добити која је по критеријумима инвеститора прихватљива. „Најчешћи разлози инвестирања у пољопривреди су:

1. улагања у нову производњу, а која до времена улагања није постојала на газдинству;
2. повећање пољопривредне производње
 - изградњом нових грађевинских објеката,
 - набавком нових постројења,
 - подизањем нових вишегодишњих засада,
 - куповином или повећањем основног стада,
 - куповином земљишта, итд.
3. одржавање постојећег нивоа производње;
4. постизање веће економичности и рентабилности пословања увођењем модерних технологија;
5. побољшање квалитета производње;
6. побољшање услова рада и живота на газдинству и сл“.¹²⁸

„Под инвестицијама у пољопривреди се подразумевају улагања у основна и трајна обртна средства у примарној фази пољопривреде (биљна производња, сточарство и примарна прерада). Инвестиције у пољопривреди могу бити остварене у:

¹²⁸ Микшић, М., Мургић, Н., Борбаш, Б., Чреп, Б., Кантоци, Н., Антонина, Д., Хрговић, С., (2001) Инвестиције у пољопривреди, Агроекономика, Хрватски завод за пољопривредну саветодавну службу.

1. грађевинске објекте, које обухватају улагања у изградњу нових и адаптацију постојећих (штала, магацина, гаража, силоса, стакленика, објеката за примарну прераду пољопривредних производа, зграда и др.);
2. опрему, која обухвата набавку, монтажу и стављање у погон машина, уређаја, транспортних средстава, пословног инвентара и слично;
3. основно стадо, која обухватају улагања у сточни фонд намењен репродукцији и друге намене у категорији основног стада;
4. дугогодишње засаде, улагања у подизање и негу дугогодишњих засада, до периода пуне родности;
5. студије и истраживања, које чине улагања у научно-истраживачке и стручне програме и пројекте за унапређење производње и пословања;
6. развој кадрова, које обухвата улагања у припрему нових или оспособљавање постојћих кадрова;
7. у откуп и за одштету, инвестиције у откуп представљају улагања у куповину земљишта или привођење постојећег намени. На тај начин се повећава земљишни фонд или се оспособљава за већу и рационалнију производњу. Одштетна средства се дају другим лицима за штету која им је учињена у поступку реализације неке инвестиције¹²⁹.

За разлику од индустрије, у пољопривреди се време рада не подударе са процесом производње. Време рада у пољопривреди је краће од времена производње. Производни процес је непрекидан (физиолошки процес раста биљака и животиња), а улагање рада је испрекидано, почиње пре процеса производње (припреме), јавља се повремено у току процеса производње, а наставља се и након завршеног процеса производње (транспорт и разни облици примарне прераде и дораде производа). Због биолошког карактера пољопривредне производње, поједине радне операције се могу изводити само у тачним временским периодима. Рад у пољопривреди има сезонски карактер (осим сточарства и производње у заштићеном простору), па треба комбиновати различите производње како би се запослени радници и средства ефикасније користили.

¹²⁹ Субић, Ј., (2010) Специфичности процеса инвестирања у пољопривреди, Институт за економику пољопривреде, Београд.

Прилив инвестиција има развојни потенцијал за земље у транзицији. У Републици Србији се од деведесетих година XX века наомамо истовремено одвијало неколико паралелних процеса, (реформа, транзиција, процес европских интеграција праћен приливом страних директних инвестиција). „Инвестиције у транзиционом периоду у Републици Србији су највише пласиране у сектор неразмењљивих добара, банкарство, осигурање, телекомуникацију, енергетику, некретнине и трговину. Из развојне перспективе, најзначајније су инвестиције које подстичу продуктивност и технолошки напредак у сектору разменљивих добара пошто позитивно утичу на побољшање конкурентности и извоз домаће привреде. Прилив у сектору неразмењљивих добара, обично доводи до кредитне експанзије, пораста цене имовине и доводи до премештања ресурса од разменљивих ка неразмењљивим добрима“.¹³⁰

Република Србија оскудева у капиталу као важном фактору привредног и укупног друштвеног развоја. Ниска акумулативна способност траје дужи временски период, што је и основни разлог уласка привреде Републике Србије у дубоке реформе. Стране директне инвестиције су значајни извор средстава за Републику Србију, јер представљају комплетан инвестициони пакет, који поред капитала садржи технологију, маркетиншка и менаџерска знања и искуства, везе и приступе тржиштима и финансијским институцијама. У пољопривреди стране директне могу бити праћене вишеструким позитивним ефектима и допринети повећању пољопривредне производње преко трансфера недостајућих финансијских средстава, увођењем нових технологија, обуком запослених, повезивањем са локалним добављачима инпута и ширењем позитивне праксе подстицањем уласка других мултинационалних корпорација у овај сектор.¹³¹

За разлику од зајмовног капитала, стране директне инвестиције не захтевају враћање главнице и камате, а доприносе стабилизацији инфлације, расту БДП-а и побољшању стања платног биланса.¹³² Највећи прилив страних директних инвестиција у Републику Србију долази из земаља Европске уније, што је и

¹³⁰ Савет страних инвеститора, Бела књига (2010) Београд.

¹³¹ Стевановић, Т., Петровић Ранђеловић, М., (2011) Развојне импликације инволвирања мултинационалних корпорација у пољопривреди Србије, Аграрна и рурална политика у Србији нужност убрзања реформи, Тематски зборник, ДАЕС, Београд.

¹³² Бубњевић, Д., (2010) Ефекти страних директних инвестиција по земљу домаћина, Научни часопис, Школа бизниса, Нови Сад.

очекивано, јер је управо Европска унија главни трговински партнер Републике Србије, на коју отпада више од половине укупне спољнотрговинске размене. Поред Немачке, капитал пристиже и из Аустрије, Норвешке, а на листи највећих инвеститора нашле су се и компаније из Хрватске. Агрокор из Хрватске је уложио око 614 милиона евра у прехранбену индустрију, реч је о малопродајним ланцима „Идеа“ и компанијама „Фриком“ и „Дијамант“. Са преко милијарду евра уложених, хрватски Агрокор се може сматрати другим најзначајнијим инвеститором у Републици Србији после Теленора.¹³³

Поред тога што Европска унија представља најзначајнијег спољнотрговинског партнера Републике Србије, она је и убедљиво прва на листи географског порекла СДИ у Републици Србији. Просечан удео Европске уније у приливу СДИ у Републици Србији, у посматраном периоду (Табела бр.9) износи скоро 77%, што је чак више и од учешћа Европске уније у спољној трговини Републике Србије.

Табела бр. 9: Привил СДИ у Републици Србији (у милионима евра)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
СДИ из Европске уније	1089	2613	2080	1784	1171	871	1949	547	800
СДИ из остатка света	125	1540	378	409	572	237	258	304	221
Процент СДИ из Европске уније у укупном приливу	90	63	85	81	67	79	88	64	78

Извор: Народна банка Републике Србије

¹³³ <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.300.html:498122-Agrokor-kupio-Merkator-za-544-miliona-evra> (27.06.2014)

Идеални климатски услови у Републици Србији пружају могућности за гајење квалитетног воћа и поврћа, а самим тим и за инвестирање. Земљиште је још увек једно од најчистијих у Европи, већина сорти воћа расте у идеалним условима, ручно се бере пажљиво складишти и пакује. Република Србија је нарочито позната по гајењу шљиве, малине и купине које су високог квалитета. Такође постоје сви услови за гајење квалитетног поврћа (кромпир, паприка, краставац, лук, шаргарепа и остало поврће), као и житарица, соје и шећерне репе. Све наведене карактеристике пољопривредне производње у Републици Србији, представљају повољно подручје за прилив СДИ.

Прилив страних директних инвестиција је веома важан за Републику Србију, да би оживела пољопривредну производњу. Да би подстакла прилив страних директних инвестиција, Републици Србији је неопходна транспарентна економска политика уз ангажовање државних, регионалних и локалних институција. Административна неефикасност, бирократија и лоша јавна политика, могу се превазићи усвајањем мера и система којима се повећава транспарентност. Поред мера које предузима држава ради привлачења страних директних инвестиција, веома важан корак на путу привлачења је основање Агенције за страна улагања и промоцију извоза (некадашња СИЕПА), сада РАС Развојна агенција Републике Србије.

Са променом динамике прилива страних директних инвестиција у Републици Србији из године у годину, мења се и дистрибуција ових инвестиција. Одређена тенденција је успостављена већ након неколико првих транзиционих година, а оно што се примећује је да Република Србија, као и већина земаља у свету, страним капиталом финансира претежно сектор услуга, јер постоје многобројни проблеми инвестирања у пољопривреду који су веома изражени.

Табела бр. 10: Секторска структура прилива СДИ у Републици Србији (2004-2014)

Редни број	Сектор	Вредност инвестиција у мил.евра
1.	Финансијско посредовање	4.968
2.	Прерађивачка индустрија	4.766
3.	Трговина на велико и мало	3.167
4.	Пословање некретнинама	2.459
5.	Саобраћај, складиштење и комуникације	2.456
6.	Грађевинарство	586
7.	Вађење руда и камена	544
8.	Пољопривреда, шумарство и рибарство	194
9.	Остале услужне делатности	136

Извор: СИЕПА <http://siepa.gov.rs/en/index-en/invest-in-serbia/strong-fdi-figures.html#top>

Проблеми инвестирања у пољопривреду данас су веома изражени. Сопствена средства за улагање пољопривреда тешко обезбеђује, због акумулације која је детерминисана природним факторима, затим због политике цена које су у пољопривреди депресирани, што се негативно одражава на репродукцију, односно акумулацију пољопривреде. Овакав положај пољопривреде доводи до њеног заостајања и смањеног прилива инвестиција.

У овако специфичним уловима за пољопривреду, веома је важна улога државе, која политиком стабилности треба да надомести све недостатке пољопривреде на путу привлачења инвестиција, стварањем стабилног амбијента и вођењем адекватне инвестиционе политике.

1.5. Субвенције као финансијска подршка развоја пољопривреде Републике Србије

Субвенције представљају финансијску помоћ коју различити нивои државне власти пружају предузећима, организацијама и појединцима. Дефиниција субвенције у пољопривреди разликује се у односу на врсту субвенција и контекста у коме се оне иначе посматрају. Субвенције су посебно присутне у стимулисању међународне трговине и промоцији извоза. У вођењу економске политике, државе осим остварења извозних циљева, политику субвенција примењују у многим другим сегментима. Давањем субвенција држава настоји да стимулише понуду, односно да умањи трошкове производње и на тај начин повећа њен обим. Износ субвенције везан је за циљану цену на коју се добро или услуга која је предмет субвенције жели смањити, односно на количину одређеног добра или услуге, за коју се жели понуда повећати.

Субвенције представљају значајан део светске економије, било у свом директном или индиректном облику. Иако је намена субвенције да коригују недостатке који се јављају на тржишту, кроз подршку угроженим деловима друштва, промоцији и подршци стратешких грана привреде и поред корекција које стварају субвенције у овим случајевима не стварају негативне ефекте. Субвенције могу учинити неки производ или услугу јефтинијом за потрошаче, а осим тога и могу допринети ублажавању друштвене неједнакости.

Влада Републике Србије за потребе вођења политике субвенција издваја скоро 94 милијарде динара, односно 8,5% укупног буџета Републике Србије. Највећи део субвенција намењен је пољопривреди и оне износе око 3% укупног буџета Републике Србије.¹³⁴ Највећи удео у области пољопривредних субвенција има директна финансијска помоћ на основу које се издваја преко 50% свих средстава за ову намену. У овај сегмент спадају и субвенције по хектару које се издвајају из републичког буџета, иако је због приступања Европској унији и коришћења средстава IPARD, и због потребе вођења измењене пољопривредне и фискалне политике, планирана промене начина исплате пољопривредних субвенција.

¹³⁴ Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике Србије за период од 2014-2024. године, Службени гласник Републике Србије, бр.85/2014.

Табела бр. 11 : Учешће аграрног буџета у укупном буџету Републике Србије и издвајања за субвенције за период 2010-2015.

Година	Аграрни буџет	Учешће аграрног буџета у укупном буџету Р.Србије у %	Издавања за субвенције
2010	31.577,9	3,8	17.192,3
2011	33.676,0	4,1	18.020,0
2012	40.876,6	4,0	24.117,2
2013	44.699,5	4,3	28.268,2
2014	45.427,2	4,1	24.193,5
2015	45.308,2	4,2	18.313,7

Извор: Документација Министарства пољопривреде Републике Србије, Уредбе о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју за 2013, 2014 и 2015.

годину, и обрада аутора

Аграрни буџет као извор финансирања пољопривреде установљен је одлуком о формирању аграрног буџета 1994. године и он је облик државне подршке пољопривреди, која се спроводи субвенционисањем пољопривредне производње. У посматраном периоду од 2010. до 2015. године просечно учешће аграрног буџета у укупном износи око 4%, а издвајања из аграрног буџета за субвенције су у просеку око 45% укупног буџета за пољопривреду, чиме су указује на важности овог инструмента аграрне политике за развој пољопривреде.

Република Србија је задржала ниже пореске стопе које се примењују на сав репроматеријала неопходан за пољопривредну производњу (минерална ђубрива, средства за заштиту биља и сл.), чиме је у значајној мери, уз додатно регресирање цене нафте за сетвене радове, значајно олакшала трошковне инпуте у пољопривредној производњи. И поред свих проблема у којима се тренутно налази, Република Србија, из невеликог буџетског потенцијала, сваке године планира, резервише и исплаћује додатне стимулације по заснованом хектару пољопривредне

производње свим регистрованим газдинтвима, која обрађују површину од 100 хектара земље.¹³⁵

Субвенционисање инпута замењено је директним плаћањима, користи од ове субвенције делимично преузимају произвођачи. У пројекцији Министарства пољопривреде, пошло се од тога да се износ подршке за ове намене мора смањивати, а планирано је да се од смањења изузме субвенција за гориво, која је дозвољени облик државне помоћи пољопривреди и у другим земљама Европске уније. Као компензација за смањење субвенција за инпуте, предвиђа се раст директних плаћања по хектару и грлу. Плаћања по аутпуту, односно производњи (на овај начин се субвенционисала само подршка у виду премије за млеко), су неприхватљиви у моделу ЗАП-а, тако да би се требало благовремено реформисати.

„У циљу стимулације пољопривредних произвођача, Република Србија на челу са Министарством пољопривреде и заштите животне средине, а у склопу Стратегије пољопривреде и руралног развоја за период од 2014-2024. године дефинисала је подстицајне мере за пољопривреду и рурални развој, ради бољег информисања пољопривредних произвођача за коришћење подстицајних средстава, што ће у крајњој истанци довести до повећања пољопривредне производње и продуктивности. Опредељена средства, распоређују се на следеће врсте подстицаја:

1. директна плаћања;
2. подстицаји мерама руралног развоја и
3. посебни подстицаји“.¹³⁶

За сваку врсту подстицаја на нивоу Републике Србије, Министарство доноси Правилник којим се ближе прописују услови, начин, остваривање права на подстицаје и износе подстицаја по кориснику или јединици мере, као и образац захтева за остваривање тих подстицаја.

¹³⁵ Бировљев, Ј., Гламочанин, Б., (2011) Пољопривреда Србије и материјално финансијски подстицаји у односу на кретања у Европској унији, ДАЕС, Београд.

¹³⁶ Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике Србије за период од 2014-2024. године, Службени гласник Републике Србије, бр.85/2014.

Могу се издвојити две групе субвенција и то:

1. субвенције којима се непосредно утиче на усклађивање понуде и дохотка пољопривредних произвођача (премије, директни подстицаји – плаћања, извозне премије и компензације);
2. субвенције које смањују трошкове пољопривредне производње и унапређују економски положај пољопривреде (регреси, регресирање камата на кредите, субвенционисање различитих фискалних и социјалних обавеза пољопривредних произвођача, ослобађање или олакшице при плаћању пореза, доприноса, такси и других дажбина, такође доприносе унапређењу економског положаја пољопривредних произвођача).¹³⁷

Према Закону о пољопривреди и руралном развоју непосредни подстицаји обухватају:

- премије;
- регресе;
- подстицаје за производњу;
- подршка некомерцијалним пољопривредним газдинствима.¹³⁸

Премије представљају новчана средства за подршку пољопривредних произвођача од стране државе за одређене испоручене пољопривредне производе, чије цене нису активне односно довољно високе, и не обезбеђују произвођачима задовољавајући доходак. Имајући у виду ту чињеницу, произвођачи нису заинтересовани да се баве овом производњом. Међутим, како постоји друштвени интерес, јер се ради о кључним, стратешким производима (пшеница, млеко, месо, вуна и др.), држава исплаћује премије пољопривредним произвођачима за надокнаду дохотка за испоручене производе.

Када је реч о премијама у Републици Србији, оне се користе од 1958. године.¹³⁹ Њихов циљ је да се повећа производња и квалитет производа. Од

¹³⁷ Правилници, Управа за аграрна плаћања, Министарство пољопривреде и заштите животне средине Републике Србије.

¹³⁸ Закон о пољопривреди и руралном развоју, Службени гласник Републике Србије, бр. 41/2009.

¹³⁹ Када је реч о аграрној политици од 2000. године, карактеристичне су четири фазе у аграрној политици Републике Србије и то: прва (2000-2003) фаза је оријентисана ка ценовној подршци; друга фаза (2004-2006) карактерише се укидањем ценовне подршке и прелази се на подршку инвестицијама

конституисања аграрног буџета од 1994. до 1997. године исплаћиване су само премије за млеко, што наводи на закључак да је развој сточарства, пре свега говедарства и овчарства имало за циљ пораст продуктивности и конкурентности, као основни приоритет у реструктурирању примарне пољопривредне производње. Имајући у виду да је још увек ниска конкурентност домаћег сточарства, слаб квалитет грла и ниска млечност у односу на земље у окружењу, неопходно је и даље премирање производње млека. Ефекти даљег премирања неће се само одразити на пораст економичности и квалитет производа, већ и на јачање робне производње, тиме што се исплатом премија преко млекара смањује учешће зелених сељачких пијаца у укупној продаји млека и млечних прерађевина.

Табела бр. 12: Премије за млеко у Републици Србији у динарима/литру

Година	Износ премије
2010	1,5
2011	5,0
2012	5,0
2013	7,0
2014	7,0
2015	7,0
2016	7,0

Извор: Уредбе о премијама за млеко, за одговарајуће године.

Исти износ исплате премије за млеко у последње четири године, резултат су настојања усклађивања аграрне политике Републике Србије са захтевима европског тржишта, у циљу повећања конкурентности домаће пољопривредне производње. Уколико Влада Републике Србије испоштује своју намеру да се премије за млеко укину, сви произвођачи остаће без тог прихода, односно без икаквих државних подстицаја, а план државе је да се плаћају само субвенције по грлу.

У периоду од 1997-2010. године уведене су премије по килограму за поједине биљне, односно индустријске културе. То се односи на шећер, репу, соју и сунцокрет, дуван, хмељ, уљану тикву и уљану репицу. У 2002. и 2003. години дошло

и руралном развоју; трећа фаза (2007-2008) карактеристична је по успостављању плаћања по површини и по грлу стоке и четврта фаза (од 2012. године) у којој се успоставља плаћање по приносу.

је до промене тиме што су уведени директни подстицаји производњи везани за површине и остварену продуктивност, уместо ранијих плаћања везаних за аутпуте, односно јединице финалних производа. Тако су премије за меркантилну пшеницу 2004. године, као и субвенционисање производње и складиштења 2005. и 2006. године усмерене на подстицање производње, складиштења и трговине пшеницом, као и стабилизацију тржишта пшенице у време жетве.

Од 2012. године долази до заокрета у аграрној политици Републике Србије, јер се систем субвенција по хектару заменио другим системом и то по приносу. Овим мерама држава је желела да оствари два циља, а то су, подстицање људи да се баве пољопривредном производњом и раст приноса и зарада у пољопривреди. Међутим, код пољопривредних произвођача постоје другачији аргументи, који наводе да ће користи од новог система имати прерађивачка индустрија. Основни проблем у овом систему субвенција су власнички односи у Републици Србији који се разликују у односу на Европску унију. Чињеница је да ниједан пољопривредни произвођач нема акције у прерађивачком капацитету, тако да нису заинтересовани за бољу цену финалног производа.

„Регреси представљају новчане износе које исплаћује држава на име купљених количина инпута неопходних за пољопривредну производњу. Они су намењени за гориво, ђубриво, сортно семе, пољопривредну механизацију, трошкове ускладиштења усева, плодова, животиња и друго. Висина регреса се утврђује по јединици купљеног производа, а исплаћује директно произвођачима инпута или организацијама које се баве производњом и прометом ових производа, смањењем цена њихових производа за висину регреса. Суштина регреса, је у томе да се пољопривредним произвођачима смање трошкови производње и омогући да купују средства за производњу, а која због ниског дохотка не би била у могућности да се набави“¹⁴⁰.

Право на регрес имају само регистрована пољопривредна газдинства, којих је само 10% од укупног броја произвођача. Поред тога потребно је да пољопривредник поседује од 0,5 до 100 хектара површине намењене за ратарско пољопривредну

¹⁴⁰ Правилник о условима, начину за остваривање права на регрес за гориво, Службени гласник бр. 55/05, исправка 71/05, 101/07, 65/08, 16/11, 68/12, 72/12 и 7/14. Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије.

производњу, као и да поседује фискални рачун за остварену набавку инпута.¹⁴¹ Поред наведених услова, од 2009. године потребно је да поседује доказе, да је пољопривредни произвођач осигураник, односно да плаћа порезе и доприносе за пензијско и инвалидско осигурање.

Регресирање омогућава подстицање продуктивности и конкурентности пољопривредне производње. Применом агротехничких мера, путем регресирања пољопривредне производње омогућава се повећање обима и квалитета који остварује произвођач, а који су резултат смањења променљивих, односно варијабилних трошкова, а самим тим и цене коштања пољопривредних производа. Ова мера нема директан утицај на прерађиваче пољопривредних производа, као и на трговце. Уколико би посматрали положај потрошача са становишта регресирања инпута, онда треба истаћи да оно значи добит као последица нижих цена. Међутим, како су цене ратарско повртарских култура под утицајем цена из окружња, свакако се не могу очекивати неки значајнији резултати у погледу смањења цена готових производа. Регреси обухватају и премије за осигурање животиња, усева и плодова. Регресирање премија за осигурање животиња, усева и плодова има за циљ смањење ризика од града, пожара, удара грома, поплава, олуја, мрза и сл.¹⁴²

Табела бр. 13: Регреси у пољопривреди Републике Србије у периоду од 2000-2010. године

Година	Приплодне јунице	Бикови кода произвођача	Бикови у центру за вештачко осемењивање	Приплодне овце и козе	Приплодне и овнове и јарчеви	Регрес за ратарске и повртарске производе (дин по ха)
2000	1500	2000	3500	-	-	-
2001	5000	7000	7000	500	1000	-

¹⁴¹ Исто.

¹⁴² Божић, Д., Богданов, Н., Шеварлић М., (2011) Економика пољопривреде, Пољопривредни факултет, Београд.

2002	5500	7000	8000	600	1000	-
2003	5500	7000	8000	600	1000	-
2004	11000	15000	-	600	1000	-
2005	11000	15000	-	600	1000	-
2006	11000	15000	-	600	1000	
2007	12000	15000	-	2000	2000	8000
2008	12000	15000		2500	2500	10000
2009						12000
2010						14000

Извор: Уредбе о регресима за пољопривреду стоку и регресима за ратарско-повртарску производњу, за одговарајуће године. Преузето: Божић Д., Богданов Н., Шеварлић М., Економика пољопривреде, Пољопривредни факултет, Београд, 2011.

Као трећи непосредни облик субвенција у пољопривреди су подстицаји за производњу. Према Закону о пољопривреди и руралном развоју, подстицаји за производњу су новчана средства која се исплаћују по јединици мере (хектару) за засејан усев, односно уматичена грла стоке одговарајуће врсте. Поред овог облика субвенционисања, као значајни облици субвенционисања су подстицаји за тов јунади, подстицаји генетског унапређења млечног говедарства, подстицаји генетског унапређења сточарства, подстицај за набавку ројева пчеле и квалитетних приплодних матица.

Законом о пољопривреди и руралном развоју као четврти непосредни подстицај у пољопривреди је подршка некомерцијалним пољопривредним газдинствима. Овај подстицај чине новчана средства намењена пољопривредницима којима је једини приход који остварују од обављене пољопривредне производње. Подршка некомерцијалним газдинствима уведена је са циљем да се остваре социјални циљеви Стратегије развоја пољопривреде.

Табела бр. 14: Преглед подстицајних мера у пољопривреди и руралном развоју

Р.број	Врста подстицаја	Услови, налини остваривања права на подстицаје и износи подстицаја по кориснику/јединици мере
1.	Премија за млеко	<p>-7 динара / литру млека</p> <p>-Премија се исплаћује квартално за кравље, овчије и козије сирово млеко</p> <p>-Право на коришћење премије има правно лице, предузетник и физичко лице носилац комерцијалног пољопривредног газдинства лице, предузетник и физичко лице носилац комерцијалног пољопривредног газдинства, под условом да је пољопривредно газдинство (ПГ):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. уписано у регистар РПГ 2. ПГ у активном статусу у РПГ 3. пријављена врста и број животиња у РПГ 4. извршено обележавање и регистрација грла у Централној бази података о обележавању животиња.
2.	Подстицаји за биљну производњу	<p>-6.000 динара/хектару</p> <p>-Право на коришћење подстицаја има правно лице, предузетник и физичко лице носилац комерцијалног ПГ, под условом да је:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ПГ уписно у регистар ПГ 2. ПГ у активном статусу РПГ 3. пријављена површина под одговарајућом културом у РПГ.
		-за млечне краве 20.000 дин/грлу

3.	<p>Подстицаји за квалитетне приплодне: млечне краве, овце и козе, крмаче, за родитељске кокошке тешког и лаког типа и родитељске ћурке, за квалитетне приплодне матице рибе шарана и рибе пастрмке</p>	<p>-за овце и козе 7.000 дин/грлу -за крмаче 5.000 дин/грлу -за кокошке 60 и 100 дин/грлу -за ћурке 300 дин/грлу -за матице рибе шарана, пастрмке 500/300 дин/грлу -право на коришћење подстицаја има правно лице, прадужетник и физичко лице носилац комерцијалног ПГ, под условом да је:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ПГ уписано у регистар ПГ 2. ПГ у активном статусу у РПГ 3. пријављена врста и број животиња у РПГ 4. извршена регистрација и обележавање грла у Централној бази података о обележавању животиња (осим за јагњад, живину и рибе) 5. матично грло (извод из Матичне евиденције оверен од стране одгајивачке организације).
4.	<p>Подстицаји за тов јунади, јагњаци и свиња</p>	<p>-за тов јунади 10.000 дин/грлу -за тов јагњаци 2.000 дин/грлу -за тов свиња 1.000 дин/грлу -право на коришћење подстицаја има правно лице, предузетник и физичко лице, носилац комерцијалног ПГ, под условом да је:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ПГ уписано у регистар ПГ 2. ПГ у активном статусу у РПГ 3. пријављена врста и број животиња у РПГ 4. извршена регистрација и

		<p>обележавање грла у Централној бази података о обележавању животиња</p> <p>5. достављена пријемница издата од кланице и копија уверења о здравственом стању животиња, оверена од стране надлежног ветеринарског инспектора.</p>
5.	Подстицаји за кошнице, пчеле	<p>-500 дин/кошници</p> <p>-право на коришћење подстицаја има правно лице, предузетник и физичко лице, носилац комерцијалног ПГ, под условом да је:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ПГ уписано у регистар ПГ 2. ПГ у активном статусу у РПГ 3. извршено обележавање и регистрација пчелињака у Централној бази података о обележавању животиња и достављена копија уверења о здравственом стању животиња оверена од стране надлежног ветеринарског инспектора.
6.	Подстицаји за краве дојиље	<p>-20.000 дин/грлу</p> <p>-краве дојиље старости преко 24 месеца које припадају товним грлима чисте расе и то: хереофорд, шароле, лимузин, абердин ангус, шорторн, белгијско плаво, кијанина, ромањола, маркиђана и блонд аквитен</p> <p>право на коришћење подстицаја има правно лице, предузетник и физичко лице, носилац комерцијалног ПГ, под условом да је:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ПГ уписано у регистар ПГ 2. ПГ у активном статусу у РПГ

		<p>3.пријављена врста и број животиња у РПГ</p> <p>4.извршено обележавање и регистрација грла у Централној бази податка о обележавању животиња</p> <p>5.матично грло (Извод из главне матичне евиденције оверен од стране одгајивачке организације).</p>
7.	Подстицаји за производњу конзумне рибе	<p>-7 дин/кг</p> <p>-правно лице, предузетник и физичко лице, носилац комерцијалног ПГ, подстицаје остварује за произведену конзумну рибу која је испоручена правном лицу, односно предузетнику који се бави расецањем и прерадом меса рибе, односно прометом рибе, под условом да је:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ПГ уписано у регистар ПГ 2.ПГ у активном статусу у РПГ 3.уз захтев достављена копија отпремнице, доставнице или пријемнице оверене од стране правног лица, односно предузетника и копија уверења о здравственом стању животиња оверена од стране надлежног ветеринарског инспектора.
8.	Регрес за трошкове складиштења пољопривредник производа у	<p>-40% трошкова складиштења са највише 2.000 тона ускладиштене пшенице или кукуруза, односно за највише 20 тона ускладиштене малине или купине или вишње</p> <p>-право на коришћење подстицаја има правно лице, предузетник и физичко</p>

	јавним складиштима (пшеница, кукуруз, малина, купина, вишња)	лице, носилац комерцијалног ПГ, под условом да је: 1. ПГ уписано у регистар ПГ 2. ПГ у активном статусу у РПГ 3. да је пољопривредне производе подигао из јавног складишта у периоду који не може бити дужи од годину дана пре подножења захтева за остваривање права на регрес.
9.	Регрес за ђубриво	-10 дин по кг купљеног ђубрива (највише 3.000 динара по хектару) -право на коришћење подстицаја има правно лице, предузетник и физичко лице, носилац комерцијалног ПГ, под условом да је: 1. ПГ уписано у регистар ПГ 2. ПГ у активном статусу у РПГ.
10.	Регрес за гориво	-50 динара по литру горива (највише 3.000 динара по хектару) -право на коришћење подстицаја има правно лице, предузетник и физичко лице, носилац комерцијалног ПГ, под условом да је: 1. ПГ уписано у регистар ПГ 2. ПГ у активном статусу у РПГ.
		-кредити се одобравају на рок од једне до три године са грејс периодом до годину дана у динарима, без валутне клаузуле -каматна стопа је 4% на годишњем нивоу за кредите у сточарству и 6% за кредите пласиране у развој ратарства, воћарства, повртарства, цвећарства и за

11.	Кредитна подршка	улагање у пољопривредну механизацију и опрему -право на коришћење подстицаја има правно лице, предузетник и физичко лице, носилац комерцијалног ПГ (земљорадничке задруге које су уписане у регистар ПГ и микро и мала првна лица), -укупан износ кредита за физичка лица, предузетнике и правна лица је до 5.000.000 динара, а за земљорадничке задруге до 15.000.000.
-----	------------------	---

Извор: Центар за развој пољопривреде и пласман пољопривредних производа, Агробизнис Центар, Винча.

Привреда Републике Србије, налази се у тешкој економској ситуацији, велики пад индустријске производње одразио се и на пољопривредну производњу, обзиром да индустрија није у могућности да створи такав амбијент који би омогућио да друштво односно држава помаже своју пољопривреду субвенцијама, Република Србија се определила за тржишни концепт привређивања, тако да је важно имати у виду специфичности пољопривреде као привредне гране.

Аграрна политика Републике Србије би требало да буде конципирана тако, да пољопривреда не може бити у равноправном положају са осталим привредним областима. Да би пољопривреда Републике Србије остварила већу конкурентност потребна је помоћ државе. Уколико се из аграрног буџета не издвоје значајна средства за субвенције, пољопривреда ће и даље заостајати у односу на пољопривреду земаља Европске уније.

1.6. Спољнотрговинска политика Републике Србије

„Спољнотрговинска политика представља систем инструмената и мера које држава примењује како би усмеравала обим, токове и структуру своје спољне трговине. Држава се упушта у овакву регулацију трговине са иностранством како би

спречила да она постане стихијска и како би оваква трговина pruжила користи читавом друштву, а не само предузећима која су непосредно укључена у спољнотрговинско пословање. Тај индиректан утицај представља оквир за пословање спољнотрговинских предузећа једне земље, а огледа се у спољнотрговинској политици којом свака држава јасно дефинише трговинске односе са другим државама у свету“.¹⁴³

„Спољнотрговинском политиком, држава регулише међународне трговинске активности које се одвијају кроз пословање њених спољнотрговинских предузећа, доношењем одговарајућих закона, подзаконских аката и прописа. Склапањем међународних споразума, попут Споразума о стабилизацији и придруживању, односно ступањем у међународне организације, попут Светске трговинске организације, државе у сарадњу са другим националним привредама на билатералном и мултилатералном нивоу уређују међусобне трговинске односе. Стога, спољнотрговинска политика није ништа друго до средство у служби националних интереса, руковођена потребом заштите и развоја домаће привреде у односу на инострану конкуренцију“.¹⁴⁴

У тржишном моделу привреде какав постоји у већини земаља, држава се ретко појављује као трговац, али је она задржала право да индиректно утиче на целокупно обављање спољне трговине. На овај начин спољнотрговинска политика једне земље регулише број и величину учесника у спољнотрговинској мрежи, степен слободе актера у спољној трговини, питање права бављења спољнотрговинском делатношћу, као и низ других питања која се баве организацијом и структуром спољнотрговинске мреже једне земље. Због начина на који врши ову регулацију, спољнотрговинска политика Републике Србије, баш као и Европске уније може се сматрати либералном.

Што се тиче спољне трговине Републике Србије, неопходно је сагледати неке од основних макроекономских показатеља, који пружају увид у спољнотрговински биланс. У периоду од 2005. до 2009. године Република Србија бележи раст БДП-а, када је просечна стопа раста БДП-а износила 4,5%, да би под утицајем светске

¹⁴³ Бјелић, П., (2004) Нецаринске баријере у међународној трговини, Прометеј, Београд.

¹⁴⁴ Рапаић, С., (2013) Светска трговинска организација и предузећа у спољној трговини, Центар за издавачку делатност, Економски факултет, Београд.

економске кризе 2009. године остварила негативну стопу од -3,5%.¹⁴⁵ Пад цена примарних производа на светском тржишту и успоравање привредне активности, изазвано падом тражње за производима из Републике Србије, довело је до смањења БДП-а. У истом периоду долази и до раста јавног дуга, као последице повећаног задуживања приватног сектора путем кредита. У 2012. години, Република Србија није успела да оствари вредност БДП-а, који је забележен у 2008. години. У оваквим условима, пољопривредни производи су се показали као производи са ниском еластичношћу тражње и због тога значајни за привреду Републике Србије, јер је сектор трговине пољопривредним производима био најмање погођен светском економском кризом.¹⁴⁶

Управо је сектор пољопривредне производње у Републици Србији највише одолео ефектима светске економске кризе. Извоз пољопривредних добара из Републике Србије успео је да ублажи значајне последице смањења тражње на европском тржишту. Ово смањење тражње пре свега се огледало у паду тражње за челиком и металом, што је имало велике последице на привреду Републике Србије. Смањење извоза челика и гвожђа одразило се на смањење индустријске производње, што показује наредна табела.

Таблеа бр. 15: Робни спољнотрговински биланс Републике Србије (мил. USD)

Година	Извоз	Увоз	Биланс	Покривеност увоза извозом (%)
2000	1558	3330	-1772	46
2001	1721	4261	-2540	40
2002	2075	5614	-3539	36
2003	2756	7477	-4691	36
2004	3879	10935	-7056	35
2005	4898	10617	-5719	46
2006	6428	13172	-6744	48

¹⁴⁵ Народна банка Србије и Министарство финансија Републике Србије, Интернет: www.nbs.rs и www.mfin.gov.rs

¹⁴⁶ Рапайћ, С., (2011) Утицај светске финансијске кризе на међународну робну трговину и стране директне инвестиције, Међународна политика.

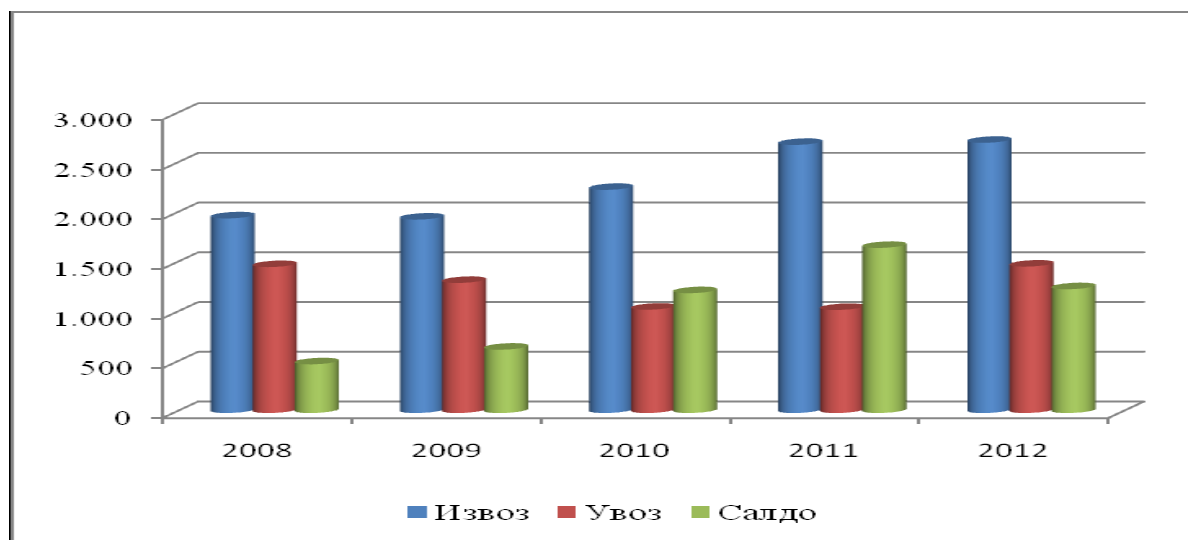
2007	8825	19164	-10339	46
2008	10973	24331	-13358	45
2009	8344	16056	-7722	51
2010	9795	16735	-6940	58
2011	11779	19862	-8083	59
2012	11357	19013	-7656	59
2013	14614	20453	-5839	71
2014	14845	20609	-5764	72
2015	13365	18216	-4851	73

Извор: Извоз робе 1997- август 2010., Увоз робе 1997 – август 2010, Платни биланс, јануар-децембар 2010, Извоз робе 2006 – јануар 2013, Увоз робе 2006 – јануар 2013, Народна банка Србије, Робна размена Републике Србије са иностранством у 2013, 2014, 2015. години Привредна комора Републике Србије и Републички Завод за статистику.

Из дате табеле спољнотрговинског биланса за посматрани период, може се закључити да Република Србија има негативан биланс робне размене са иностранством. До 2004. године, дефицит робне размене расте, да би у 2005. години дошло до пада вредности дефицита робне размене за 19% у односу на 2004. годину. Од 2006. године до 2008. дефицит поново расте да би од 2009. године, показао тенденцију пада. Смањење дефицита у периоду од 2008. године, може се приписати значајнијем смањењу увоза у односу на смањење извоза. Тако је у периоду 2008-2009. година дошло до пада вредности извоза за 24%, док је вредност увоза у истом периоду опала за 30%. Овакве тенденције се виде и из вредности покривености увоза извозом који у посматраном периоду расте и достиже ниво од 58% у 2010. години, када долази и до пада дефицита спољнотрговинског робног биланса. Међутим, већ у 2011. години, иако се номинално повећава спољнотрговински дефицит, извоз и увоз пропорционално расту, тако да којефицијент покривености увоза извозом остаје на релативно истом нивоу. Слична ситуација се дешава и 2012. године, када су увоз и извоз пропорционално опали, па је покривеност увоза извозом остала на нивоу од 59%. У 2013. години извоз робе је већи за 30,1% у односу на 2012. годину, а увоз за 8,5% у односу на исти период претходне године, што је утицало и на већи

којефицијент покривености увоза извозом, а сами тим и раст дефицита. Иста тенденција се наставља и у 2014. и 2015. години.¹⁴⁷

Графикон бр. 12: Спољнотрговински биланс пољопривредног сектора Републике Србије у периоду 2008-2012. године

Извор: Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије

У структури увоза и извоза Републике Србије највише се извозе прерађени производи, односно примарни производи, а увозе машине, апарати, транспортни уређаји двоструко веће вредности. Извоз у коме доминирају производни ниже фазе прераде и увозе производи високе фазе прераде, односно технолошко интензивни производи, је неповољан и одсликава технолошки ниво привреде Републике Србије, односно конкурентност на глобалном нивоу. Оваква ситуација, представља проблем и за привреду и за произвођаче, а као један од основних позитивних ефеката приступања Европској унији, истиче се сигурност за страна улагања, која би требала да допринесу повећању конкурентности производње Републике Србије како у Европској унији, тако и у читавом свету.

Најзначајнији трговински партнер Републике Србије са преко 50% укупне размене је Европска унија, што представља важан показатељ спољнотрговинског аспекта приступања Републике Србије Европској унији.¹⁴⁸ До сада је Европска унија

¹⁴⁷ http://fren.org.rs/sites/default/files/qm/T-4_1.pdf

¹⁴⁸ Бјелић, П., (2016) Утицај придружења Србије Европској унији на њену спољнотрговинску политику, Национални конвент о Европској унији, Фондација за отворено друштво, Србија, Београд.

укинула царине за српске производе, задржавајући само квоте за вино, шећер, говеђе месо и поједине врсте рибе. Међутим, највећи проблем за извознике из Републике Србије нису царине, већ бројне нецаринске мере, најчешће у виду ригорозних стандарда које налаже Европска унија. На тај начин је извоз у Европској унији спољнотрговинским предузећима из остатка света, па и Републике Србије практично онемогућен бројним техничким мерама којима Европска унија штити своје произвођаче и излази у сусрет захтевима потрошача. Најбољи пример су захтеви за означавање генетски модификоване хране и организама, пилетине третиране хемикалијама и еколошке ознаке везане за папир. Бројне мере техничке регулативе огледају се и у захтевима за модернизацијом производног процеса, стандардима квалитета производа, инсистирањем на географским ознакама порекла вина, претераних захтевима за означавање лекова, као и добијање неопходних образаца попут EUR 1, санитарних и фитосанитарних докумената, као и разних сертификата.¹⁴⁹ Други важан спољнотрговински партнер Републике Србије је Русија, која се скоро читавој Европи наметнула као најзначајнији трговински партнер у енергетском сектору. Друго место на ранг листи земаља увозника припада због енергетске зависности Републике Србије у односу на руски гас и нафту.

Табела бр. 16: Извоз и увоз Републике Србије у Европску унију 2005-2014. године

Година	Извоз (у милионима евра)	Увоз (у милионима евра)	Удео у укупном извозу у %	Удео у укупном увозу у %	Салдо	Покривеност увоза извозом у %
2005	1938.2	4232.4	53.7	50.1	-2293.6	45.8
2006	2932.2	5696.1	57.5	54.4	-2763.9	51.5
2007	3602.7	7355.1	56	55	-3752.4	49.0
2008	4028.4	8252.1	54.2	53	-4223.7	48.8
2009	3195.5	6532.7	53.6	56.8	-3337.2	48.9
2010	4235.2	7068.7	57.3	56	-2833.5	59.9
2011	4868.5	7907	57.7	55.5	-3038.5	61.6
2012	5357.2	8974.2	61.3	61	-3617	59.7
2013	6898.5	9581.3	62.7	61.9	-2682.8	72.0
2014	7204.1	98026	64.6	63.1	-2598.5	73.4

Извор: Републички завод за статистику

¹⁴⁹ Рапаић, С., (2011) Спољна трговина Републике Србије после приступања Светској трговинској организацији, зборник радова Србија и међународне организације, Институт за међународну политику и привреду, Београд.

Трговинска сарадња и либерализација трговине, показују да је Европска унија најзначајнији трговински партнер Републике Србије. У 2014. години, више од 60% размене Републике Србија је оставарила са земљама Европске уније. Из табеле се може видети да од почетка вођења преговора о Споразуму о стабилизацији и придруживању, од 2005. године постоји стална тенденција раста трговинске размене Републике Србије са земљама Европске уније, са изузетком 2009. године, када је због економске кризе дошло до пада увоза и извоза. Од 2005. до 2014. године извоз Републике Србије у Европску унију је повећан за око 271%, а увоз из Европске уније је порастао за око 131%, ова чињеница је важан аспект за приступање Републике Србије Европској унији.

Очекује се да ће пољопривреда Републике Србије добити велики подстрек пошто је земља прешла још једну препреку на путу ка чланству у Европској унији. Статус кандидата за чланство у Европској унији значи приступ новим фондовима Европске уније за пољопривреду, која чини 10% БДП-а Републике Србије. Међутим, Република Србија треба да уведе промене у структури производње, у организовању пољопривредних газдинстава, управљању ресурсима, систему контроле производње, приступу тржишту, у односу према очувању животне средине, руралном развоју и усвајању европских стандарда.

„Иако Република Србија дужи низ година остварује дефицит спољнотрговинске размене са иностранством, за разлику од осталих грана, сектор пољопривредно-прехранбених производа у структури укупне спољне трговине остварује позитиван салдо. Пољопривредно-прехранбени производи представљају веома значајан сегмент у спољнотрговинској размени Републике Србије. Њихова заступљеност је нарочито изражена у извозу и креће се око 20%. На страни увоза пољопривредно-прехранбени производи су мање заступљени, односно њихов удео у укупном увозу је испод 10%“.¹⁵⁰

Аграрна спољна трговина Републике Србије, чинећи скоро једну четвртину укупног извоза, са врло високом покривеношћу увоза извозом и позитивним салдом који чини око једну десетину целокупног извоза, уз врло динамично повећање

¹⁵⁰ Петровић, Ј., Јовановић, Д., Петровић, Д., и Берјан, С., (2014) The impact of Serbian agriculture exports on its trade deficit, Fourth International Scientific Agricultural Symposium “Agrosym” Источно Сарајево.

вредности извоза неких значајнијих робних група, несумњиво представља озбиљан потенцијал развоја, билансних уравнотежења и укупне макроекономске и социјалне стабилности.¹⁵¹

Табела бр. 17: Учешће пољопривредно-прехранбеног сектора у трговинском билансу Републике Србије

Година	Учешће пољопривреде у укупном извозу (у%)	Учешће пољопривреде у укупном увозу (у%)	Покривеност увоза извозом (у%)
2008	18	6,5	126,5
2009	23,4	8,7	140,8
2010	23	6,6	207,6
2011	23,2	7,4	185,8
2012	24,1	8,3	147,5
2013	23,4	8,2	178,8

Извор: Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике Србије за период 2014-2024, Министарство пољопривреде.

„Поред земаља Европске уније и Русије, следећи битан спољнотрговински партнер Републике Србије су земље потписнице СЕФТА споразума (све бивше југословенске републике изузев Словеније, укључујући Албанију и Молдавију). У те земље Република Србија пласира трећину укупног извоза пољопривредно-прехранбених производа. Структура спољнотрговинске размене, када је реч о овим земљама, доста се разликује од размене са Европском унијом, јер је реч о производима вишег степена финализације. Битна чињеница је и то што је Република Србија у односу на све земље потписнице СЕФТА споразума нето извозник хране, док главни извозни производ су житарице, односно прерађевине од жита“.¹⁵²

Извоз пољопривредно-прехранбених производа из Републике Србије доминантно је оријентисан на неколико група производа, који заузимају око 2/3 укупног извоза ових производа из Републике Србије. Најзначајнији су производи биљног порекла, воће и поврће, као и житарице и производи од житарица, следе их

¹⁵¹ Милановић, М., Стевановић, С., Вићентијевић, Д., (2013) Конкурентност и потенцијали аграрне спољне трговине Србије, Теме – часопис за друштвене науке, стр.304.

¹⁵² Симић, Ј., Ђурић, Д., Михајловић, М., (2011) СЕФТА и извозна оријентација земаља Западног Балкана, Школа бизниса, Висока пословна школа струковних студија, Нови Сад.

шећер и производи од шећера. Ниска заступљеност производа животињског порекла у укупном извозу пољопривреде и прехрамбене индустрије указује на висок ниво екстензивности пољопривреде Републике Србије, односно на неповољну структуру у смислу ниске заступљености сточарства у укупној пољопривредној производњи.

У односу на расположиве аграрне ресурсе, Република Србија има релативно неразвијену сточарску производњу, па се тако, већ годинама дозвољен контингент за извоз јунећег меса у Европској унији од око 10.000 тона годишње, користи маргинално. Са друге стране, за извоз свињског и живинског меса у унији ограничења представљају потешкоће у испуњавању строго постављених стандарда од стране Европске уније.

У Европској унији постоји преко 25 организованих тржишта за различите групе пољопривредних производа, од којих свако поседује свој скуп инструмената за постизање основних циљева. Само ова чињеница указује на изузетну институционалну сложеност система Европске уније који се односи на управљање и регулисање пољопривредних тржишта. Путем високе царинске заштите, као и применом ниских квота за увоз пољопривредних производа из трећих земаља смањују се или анулирају последице међународне конкуренције за европске произвођаче.¹⁵³

Табела бр. 18: Царински режим Европске уније за поједине групе производа

Група производа	Удео групе производа у увозу ЕУ	Просечно примењена царинска стопа	Максималне царинске стопе	Процент производа за који не постоје царине
Производи од животиња	0,3	17,7	138	6,1
Млечни производи	0,0	42,1	122	0
Воће, поврће и биље	1,6	10,9	182	14,2
Кафа и чај	0,9	6,1	22	71,5

¹⁵³ Водич кроз право Европске уније (2005) Институт за међународну политику и привреду, Београд.

Житарице	0,6	14,9	52	36,6
Уљарице	1,7	6,8	176	75,9
Шећер	0,2	25,2	81	10,9
Пиће и дуван	0,6	20,7	166	17,5
Памук	0,0	0,0	0	100,0
Остали пољопривредни производи	0,5	3,6	75	67,3

Извор: WTO, World Tariff Profiles 2015, Geneva.

Групе производа код којих постоји значајнија царинска заштита код увоза у Европској унији су млечни производи, шећер и производи од шећера, пића и дуван. Групе производа које остварују највећи проценат увоза без царина су углавном разне сировине и инпути за индустријску производњу. Царински режим Европске уније у поређењу и са развијеним привредама је један од најлибералнијих.

Општи царински режим Европске уније који је дефинисан Заједничком екстерном царинском тарифом је веома либералан мерено просечном царинском стопом. Према подацима Светске трговинске организације (СТО) просечна проста примењена према царинској тарифи из 2014. године је износила 5,3%, док је просечна пондерисана примењена царинска стопа знатно нижа и износила је 3,6%.¹⁵⁴ Ово указује да се знатан део спољнотрговинских токова између Европске уније и остатка света одвија по нижим царинским стопама, јер се као пондери при израчунавању просечне пондерисане примењене царинске стопе користе подаци о вредности спољне трговине одређеним производом.

На увоз из Европске уније у Републику Србију од јануара 2014. године наступила је потпуна либерализација за индустријске производе, а за увоз око 96% пољопривредних производа царинска стопа је нула (0). Међутим, за пољопривредне производе које Република Србија производи, око 400 тарифних позиција царине на увоз из Европске уније биће задржане док Република Србија не постане чланица

¹⁵⁴ Национални конвент о Европској унији (2016) Утицај придруживања Србије Европској унији на њену спољнотрговинску политику, Фондација за отворено друштво, Београд, Србија.

Европске уније.¹⁵⁵ Ту спада жива стока, месо и кланични производи, млеко у праху и млечни производи, руже, неке врсте свежег и смрзнутог поврћа, џемови, ароматизовани шећери, воћни сокови и концентрани. Код прерађених пољопривредних производа царине су задржане код маргарина, млечних намаза, кукуруза шећерца, ракије и неких кондиторских производа. У категорије производа који остају заштићени и после 2014. године спадају и зачинска паприка, пшеница, кукуруз, гриз, пшенично брашно, различите врсте конзервисаног воћа и поврћа, као и свеже воће и поврће, парадајз, паприка, јабука, трешња, јагода, односно све врсте које се производе у Републици Србији.

Либерализација међународне трговине пољопривредно-прехранбених производа представља шансу за земље у развоју, што је и кључни мотив преговарања о либерализацији и отварању тржишта. Ове земље често имају компаративне предности у пољопривредној производњи, тако да могу бити конкурентне на светском тржишту. Међутим, развијене земље неће олако допустити да њихова тржишта буду преплављена пољопривредним производима из земаља у развоју.

Либерализација међународне трговине пољопривредним производима остварује се релативно споро, јер је још увек присутан значајан отпор, пре свега у развијеним земљама. Као најзначајније факторе који доприносе повећању и задржавању аграрног протекционизма истиче се лобирање које спроводе интересне групе. Ту се пре свега мисли на моћне финансијске и друге организације повезане са фармерима (банке, произвођачи инпута за пољопривредну производњу), чија моћ и утицај на доношење глобалних одлука није мали.¹⁵⁶

Економија Републике Србије није у потпуности спремна за међународну утакмицу, тако да ефекти либерализације могу бити мали или чак негативни. Брза либерализација обично доводи до брзог раста увоза разних производа, што нарушава платни биланс и доводи до проблема у домаћем производном сектору, гушећи производње које су неконкурентне. Код либерализације промета пољопривредних производа Републике Србије треба имати у виду деловање спољних и унутрашњих фактора. Спољни фактори су динамика кретања популације, макроекономска

¹⁵⁵ Николић, Ђ., (2016) Усклађивање царинске политике Републике Србије у области пољопривреде као услов приступања Европској унији, Мегатренд ревија.

¹⁵⁶ Прекајац, З., (2005) Пољопривреда и земље у развоју у новој рунди преговора у оквиру СТО, Привредна изградња.

кретања, преференције потрошача, развој технологија у пољопривреди, услови животне средине, кретања на светском тржишту. Унутрашњи фактори везани су за разне политике које се тичу аграрног сектора. Пољопривредни сектор Републике Србије није достигао ниво конкурентности који би омогућио значајније ефекте од либерализације трговине.¹⁵⁷

С обзиром да Република Србија има ресурсе за развој пољопривреде и динамичан извоз пољопривредних производа, повећање извоза пољопривредно-прехранбених производа би требало да буде стратешко опредељење Стратегије пољопривреде и руралног развоја и подстицајне аграрне политике. Сви извозници пољопривредно-прехранбених производа треба да имају приоритет у будућем пољопривредном и руралном развоју Републике Србије.

1.7. Политика аграрних робних резерви

Под робним резервама подразумевају се основни пољопривредни производи (укључујући и резерве меса у живој стоци) и индустријско-прехранбени производи неопходни за исхрану становништва, индустријско-непрехранбени производи (сировине, репродукциони материјал, енергетски производи, индустријски производи и деривти нафте који су потребни за производњу итд.), потребни за производњу и транспорт робе.

Одлуком о робним резервама, оне се образују и користе за обезбеђење снабдевености и стабилности на тржишту, у складу са законом и то у случају:

1. „ванредних ситуација – елементарних непогода, техничко-техолошких несрећа, катастрофа и других већих несрећа и непогода услед којих наступа или може да наступи прекид у основном снабдевању, или недовољно, односно нестабилном основном снабдевању;
2. наступања или непосредне опасности од наступања озбиљних поремећаја на тржишту;

¹⁵⁷ Марјановић, М., (2014) Светска трговинска организација и карактеристике трговине пољопривредним производима, Фимек, Нови Сад.

3. ванредног или ратног стања¹⁵⁸.

Учествовање државних установа на тржишту је стожерна тачка читавог тржишног интервентног механизма у свим земљама. Ради се о функцији државе у одржавању одговарајућег нивоа робних резерви и на тој основи, директне робне интервенције на тржишту са циљем правовременог и текућег, усклађивања понуде са тражњом на унапред утврђеном ценовном нивоу. Деловање директних интервенција јавних установа варира у доста широком распону и унутар хомогених група земаља и још више, међу групама.

У развијеним земљама тржишне привреде, директне интервенције покривају између 80% и 95% од укупне пољопривредне производње. Материјални ефекти интервенција варирају у широком распону по групама производа или производима. Интервенције су по ефикасности усклађивања понуде са тражњом, најизраженије за житарице, шећер, а затим у опадајућој мери за велику већину осталих робних сектора. У земљама централног плана, директне робне интервенције нису ослоњене на тржишни механизам, већ се спроводе дистрибуционим шемама и каналима. У земљама у развоју директне тржишне интервенције покривају, са ограниченим степеном ефикасности само секторе са најнееластичнијом тржњом (житарице и шећер).

Законска регулатива којом се дефинишу интервенције на тржишту пољопривредних производа Републике Србије, чланом 12. Закона о робним резервама предвиђа активности које спроводи Дирекција за робне резерве, а које се огледају у куповини свих понуђених количина пољопривредно-прехранбених производа стандардног квалитета и осталих производа, продаји робе из резерви, извозу тржишних вишкова изнад билансних потреба Републике Србије, интервентном увозу, и давању робе на зајам привредним субјектима.

Дирекција за робне резерве Републике Србије, обавља послове државне управе и стручне послове који се односе на:

- „организацију система робних резерви;
- образовање, смештај, чување и обнављање републичких робних резерви;

¹⁵⁸ Покрајинска скупштинска одлука о дирекцији за робне резерве АП Војводине, Службени лист АП Војводине, бр. 54/2014.

- утврђивање обима, структуре и квалитета биланса робних резерви;
- управљање токовима количина са циљем одржавања резерви на нивоу неопходног минимума;
- изградњу складишног капацитета за потребе републичких робних резерви;
- материјално финансијске и евиденционо пословање робним резервама, као и друге послове из ове области¹⁵⁹.

Формирање и функционисање робних резерви у Републици Србији регулисано је Законом о робним резервама који је усвојен 2013. године, пре тога се примењивао Закон из 1992. године. Околности које су тада биле присутне у Републици Србији, ратно стање, економска изолованост земље, хиперинфлација, несташица стратешких производа, оправдалале су на неки начин законом прописане мере Дирекције као стабилизатора тржишта и гаранта прехранбене сигурности. Пуних двадесет година примењивао се стари закон иако су се околности промениле, што је довело до многобројних малверзација, злоупотреба и пропуста. Новим законом су прецизирани циљеви за формирање робних резерви, одређен је обим и врста производа које чине робне резерве и извршено је усклађивање овог закона са директивама Европске уније.

Изменама Закона уводи се забрана интервенција робних резерви на тржишту, у складу са критеријумима Светске трговинске организације, тако да се робне резерве неће користити за стабилизацију производње, тржишта и цена, заштиту домаће производње и унапређење извоза. Република Србија има обавезу на путу ка европским интеграцијама да успостави оба механизма тржишних интервенција у пољопривредном сектору – субвенционисање трошкова складиштења, као и механизам откупа пољопривредних производа. Планирано је да као и у већини земаља Европске уније интервентна агенција буде у оквиру Управе за аграрна плаћања. Увођење интервенција на тржишту имаће за резултат повећање извесности пословања у пољопривредном сектору, као и успостављање могућности за терминске трговине пољопривредним производима.¹⁶⁰

¹⁵⁹ Влада Републике Србије, Републичка дирекција за робне резерве.

¹⁶⁰ Досадашњи модел тржишних интервенција по коме се откупна цена за пољопривредне производе формира на основу одлуке Владе, имао је за последицу немогућност увођења терминског тржишта за које цена пољопривредног производа мора бити формирана на тржишним принципима као што су механизми интервенција Европске уније.

Откуп пољопривредних вишкова за потребе робних резерви представља економску меру аграрне политике, откуп се реализује у случају да тржишна цена буде испод оне на коју се држава обавезала и обично се остварује у условима родних година, да би исте резерве служиле за стабилизацију тржишта у годинама подбачаја услед елементарних непогода.

Због сушног периода Влада Републике Србије је донела одлуку о забрани извоза рода 2007. године, која је трајала до јуна 2008. године, а што је утицало на формирање прелазних залиха. Мере које је министарство пољопривреде Републике Србије донело за подршку пролећној сетви (регрес дела камате на кредите, исплата премије по 10.000 динара по хектару, повраћај акциза за набављених 60 литара по хектару дизел горива) почеле су да се примењују тек на крају сетве тако да нису имале утицаја на ниво технологије примењен у пролећној сетви.¹⁶¹

Тржишни поремећаји настали услед неповољних временских прилика, закаснела подршка државе, односно одсуство благовремених стратешких смерница за стабилизацију тржишта, могу негативно да делују на доходак пољопривредних произвођача. У оваквим случајевима систем робних резерви омогућава пољопривредницима да не продају нужно своје производе, него да их ускладиште и чекају повољнију цену.

Како би опција одложене продаје била атрактивна, мора постојати раст цена после сезоне производње, која би омогућила покривање додатних трошкова складиштења и евентуални зајам. Ово обично није случај ако је тржиште заштићено кроз владине интервенције у циљу стабилизације цена. Владе које прихвате имплементацију система робних резерви морају бити доследне и да не интервенишу на начин који ће угрозити трговину пољопривредних производа.

Робне резерве као економска мера аграрне политике имају велики значај за пољопривреду Републике Србије, јер спречавају малверзације које могу настати услед неусклађености понуде и тражње. Због непредвидивости рода одређених врста пољопривредних производа, и сталних промена временских прилика, робне резерве

¹⁶¹ Докторска дисертација аутора Далиборке Јовичић (2016) Анализа ризика осигурања од губитка вредности робних записа и компензациони фонд, Универзитет Сингидунум, Београд.

обезбеђују сигурност за пољопривредне произвођаче, да ће њихови производи наћи пут до крајњих потрошача.

1.8. Политика осигурања пољопривредне производње у Републици Србији

Пољопривреда је важан сектор за сваку земљу, без обзира на ниво развоја. Неколико је разлога за то, пре свега развијен и ефикасан сектор пољопривреде пружа сигурност када је снабдевеност храном у питању, посебно у земљама у развоју где велики број сиромашних преживљава бавећи се пољопривредом, тако да правилно развијање овог сектора може значајно допринети смањењу нивоа сиромаштва.

Упркос великом напретку науке и технике у свим областима људске активности, запажа се да је утицај човека на опасности, које угрожавају биљну производњу, много мањи него што је у другим делатностима. Како истраживачи климатских промена прогнозирају, и у будућности се мора рачунати на појаву снажних временских непогода, које би у огромној мери могле да оштете пољопривредне културе. Због тога је сваком пољопривредном произвођачу важно како да се заштити од могућих губитака приноса усева и плодова. За смањење и отклањање последица од штета користе се разни инструменти за управљање ризиком, а у оквиру њих осигурање заузима значајно место за решавање овог економског проблема. Осигурање представља важан фактор стабилности сваке производње, па и биљне, јер надокнађује губитке у производњи и омогућава њен континуирани процес.

У Републици Србији пољопривреда је сектор привреде од виталног значаја за њен укупан друштвени и економски развој. Положај аграрног сектора је специфичан, јер поред економског има и посебан социјални и еколошки значај, а пољопривреда доприноси националном богатству значајним учешћем у стварању БДП-а. Њен значај посебно се огледа у извозном потенцијалу. Пољопривреда представља делатност која се у развијеном делу света последњих неколико деценија изузетно много изменила, посебно у смислу концентрације на мањи број произвођача и специјализације производње. Након 90-их година тренд је усмерен ка расту производње радно и технолошки интензивних усева, као што су поврће, воће, уљариве, винова лоза и сл.

Наведене околности утицале су и на промене у сфери осигурања. Будући да су културе на којима се заснива модерна пољопривредна производња подложније штетама од града, мраза или олује, неопходна је примена увећаних премијских стопа. Поред тога вредности по јединици пољопривредне површине такође су порасле. У поређењу са Републиком Србијом, врсте ризика које се осигуравају и облици осигуравајуће заштите су многи шири у развијеним земљама. На овим тржиштима се у растућој мери срећу разни облици покрића према начелу осигурања од свих ризика и сједињеног осигурања, уз мање или веће присуство и уплива државе као и њених извршних органа.¹⁶²

Два су основна облика осигурања у пољопривреди који су затупљени на тржишту осигурања у Републици Србији:

- осигурање усева и плодова, где је покривен губитак рода (приноса) као последица уништења пољопривредне културе од осигураног ризика;
- осигурање животиња, где постоје основна покрића од ризика несрећног случаја и болести којима се животиње могу осигурати појединачно или на флотатној основи (у посебним случајевима када се вредност осигураног предмета током године виšekратно мења, истовремено се мења и премија осигурања, у том случају се склапа флотатно осигурање).¹⁶³

Поред наведених постоји и осигурање од ризика суше за поједине ратарске културе, као и осигурање усева од прекомерних падавина. Иако су ове врсте осигурања тек у развоју, може се рећи да се на тржишту осигуравајућих кућа Републике Србије константно унапређују. Република Србија је 2012. године одобрила субвенције за премије осигурања, Уредбом о регресирању осигурања животиња, усева, плодова, расадника и младих вишегодишњих засада, што је значајан подстицај, посебно у условима буџетског ограничења. По овој уредби, регистровани пољопривредници имају право на регресирање осигурања у износу од 40% од висине премије осигурања, без пореза на премију неживотног осигурања уколико су осигурали животиње, расаднике, младе вишегодишње засаде, усеве и

¹⁶² Милорадић, Ј., (2003) Осигурање у функцији конкурентности аграрног предузећа, Агроекономика, Нови Сад.

¹⁶³ Манић, В., (2012) Осигурање у пољопривреди, искуства развијених земаља, модели тржишта, анализа и предлог могућег решења, Београд.

плодове од ризика.¹⁶⁴ Право на коришћење средстава за регресирање осигурања животиња и површина под биљним културама има физичко лице које је носилац пољопривредног газдинства, које је уписано у Регистар и које је у активном статусу.

Осигурањем од свих ризика, за разлику од свих других осигурања ствари, не обухватају се појединачни ризици. Осигурани догађај представља остварење сваке опасности која изазива оштећење или уништење. Ради се о најширем обиму покрића у имовинским осигурањима, који је своју примену нашао и у осигурању у пољопривреди. Укључењем свих опасности обезбеђује се осигурање очекиваног приноса што пољопривредном произвођачу даје пуну економску заштиту од било које врсте стихије или других поремећаја.

Сједињено осигурање подразумева обухватање две или више различитих грана осигурања једним уговором и на основу истих услова осигурања. Код њега се издаје само једна полиса осигурања, уз смањење остале пратеће документације, што омогућава снижавање трошкова спровођења осигурања. Своју пуну примену нашло је код економске заштите пољопривредних газдинстава.

Осигурање од прекида рада, или како се још назива осигурање од губитка зараде надокнађује осигураницима, обично предузећима изгубљени губитак који није могао бити остварен због настанка штетног догађаја претходно обухваћеног неким другим осигурањем (обично осигурањем од пожара, или осигурањем од лома машина). Надокнађују се стални трошкови и пословне обавезе према радницима, добављачима, купцима, банкама и социјалном осигурању који терете осигураника по настанку штете као да му се делатност несметано одвија. Ово осигурање закључује се само као допунско, што значи да је неопходан предуслов да осигураник код исте осигуравајуће организације склопи и основно осигурање.¹⁶⁵

¹⁶⁴ Правилник за регресирање осигурања усева, плодова и животиња, Службени гласник Републике Србије 48/12.

¹⁶⁵ Мркшић, Д., (1999) Осигурање у теорији и пракси, Алеф, Нови Сад.

Табела бр. 19: Осигурање усева и плодова у земљама Европе

Држава	Систем осигурања	Осигуране површине (%)	Учешће премије осигурања у осигураној суми (%)	Техички резултат (%)	Државне субвенције (%)
Аустрија	С,К,П	78	2,6	72	46
Бугарска	С, К	52	4,8	65	0
В. Британија	С	7	0,8	н.п.	0
Луксембург	С, К, П	45	2,3	29	50
Мађарска	С,К	52	н.п.	74	0
Румунија	С, К	12	н.п.	32	50
Словенија	С,К	17	7,6	148	45
Србија	С,К	10	н.п.	н.п.	30

Извор: Agricultural Insurance Schemes (2006); European Comission (2001); Bielza et al (2007)

Легенда:

С – осигурање од једне врсте ризика (single)

К – комбиновано осигурање

П – осигурање приноса

н.п. – нема података

Технички резултат представља однос исплаћених штета и техничке премије и веома је важан показатељ успешности пословања у осигурању. Табеларни приказ показује да најповољнији однос имају Луксембург (29%) и Румунија (32%). Најнеповољнија ситуација је у Словенији, где је технички резултат чак 148%. Посматрајући удео државних субвенција у премијама осигурања, запажа се да у многим земљама пољопривредници плаћају само половину премије осигурања, док

другу половину надоканађује држава. У Републици Србији пољопривредници плаћају две трећине премије осигурања, док једну трећину покрива држава.

Најчешћи облици контроле ризика у пољопривреди су:

- примена савремених агротехничких мера – на овај начин управља се ризиком од смањења приноса/квалитета пољопривредних производа. Примена савремених агротехничких мера у Републици Србији недовољно је заступљена, тако да је ризик од смањења приноса/квалитета изражен у високом степену;
- одржавање робних и финансијских резерви и леверица на оптималном нивоу. Уколико тржиште пољопривредних производа има већи раст, а производња је на бази савремених агротехничких мера, онда је износ потребних финансијских и робних резерви нижи;
- производни уговори („уговори на зелено“) често се користе у Републици Србији за контролу ризика у пољопривреди;
- хеџинг, подразумева трансфер ризика са пољопривредних произвођача (хеџера) на шпекуланте, који прихватањем ризика очекују остварење профита;
- лизинг пољопривредних инпута и ангажовање сезонске радне снаге у пољопривреди повећава флексибилност у производњи;
- осигурање пољопривредне производње куповином полисе, које је све више заступљено у Републици Србији.¹⁶⁶

¹⁶⁶ Жарковић, Н., (2016) Осигурање пољопривреде у Србији-недовољно развијено, а још мање коришћено, Дневник пољопривредник, Нови Сад.

Графикон бр. 13: Инструменти које користе пољопривредни произвођачи у Републици Србији у циљу управљања ризиком

Извор: Досторска дисертација „Развој робних резерви у функцији управљања ризиком пословања пољопривредних предузећа у Србији“

https://www.google.rs/url?url=https://fedorabg.bg.ac.rs/fedora/get/o:10301/bdef:Content/download&rct=j&frm=1&q=&esrc=s&sa=U&ved=0ahUKEwie99Ks173VAhXBwBQKHa wTBGUQFggTMAA&usg=AFQjCNFd21QTG-Xw_K5xoO8JOoBvTN7FiA

Графички приказ показује да 84% пољопривредних произвођача не користи никакав инструмент у управљању ризицима са пољопривредном производњом и осигурање цене пољопривредних производа, а да је осигурањем куповином полисе осигурања највише заступљено. У Републици Србији, као и у земљама у иностранству, опште правило је да се уговор о осигурању не може склопити, без осигураниковог учешћа у штети. Осигураник је дужан да по настанку осигураног случаја обавести осигуравјуће друштво, као и да омогући увид у пословне књиге.

Из свега наведеног изводи се закључак да је за развој пољопривредног осигурања у Републици Србији преко потребна нова платформа на бази које би се пољопривредници адекватније стимулисали у правцу осигурања сопствене производње. Неопходно је креирање дугорочног решења које би обезбедило стабилан портфељ уз диверзификацију ризика, одговарајући систем субвенција,

развијање превентивних фондова, производе који су прилагођени потребама осигураника и програме који ће повећати свест о ризицима у аграру и унапредити доступност свих врста осигурања.

По узору на развијена светска тржишта, други део посла у осигурању требало би да преузме држава путем одговарајућих система субвенционисања, модела јавно приватног партнерства и доношење одговарајућих законских и подзаконских регулатива у овај области.

2.ЗНАЧАЈ АГРОЕКОНОМСКИХ МЕРА ЗА РАЗВОЈ ПОЉОПРИВРЕДЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Због специфичности пољопривреде као привредне делатности, све развијене западноевропске земље су развијале своју пољопривреду последње три деценије путем директних и индиректних субвенција. Потреба за ангажовањем државе у пољопривреди, је резултат заостајања пољопривреде за укупним привредним развојем, због депресираних цена пољопривредних производа и нижег дохотка запослених у аграрном сектору. Поред тога, потреба за интервенцијом државе у пољопривреди условљена је и чињеницом, да је један од модела развоја пољопривреде фармерски са ослонцем на породична пољопривредна газдинства.

Мерама аграрне политике у тржишним економијама остварују се различити циљеви, и то:

1. обезбеђивање одређеног нивоа производње, који ће обезбедити сигурност, безбедност и одређене могућности извоза;
2. ниска и приступачна цене хране ;
3. заштита дохотка пољопривредника (пораств дохотка пољопривредника);
4. повећање ефикасности пољопривредне производње;
5. одрживо коришћење ресурса и очување животне средине.¹⁶⁷

Током последњих неколико година учињени су значајни помаци на плану унапређења институционалног амбијента у пољопривредном сектору. Усвојен је

¹⁶⁷ Максимовић, Г., Пејановић, Р., Његован, З., (2013) Економика пољопривреде, Пољопривредни факултет, Лешак, Врњачка бања.

велики број стратешких докумената и интензивирane су активности на прилагођавању законодавног оквира. Законски оквир за креирање и имплементацију аграрне политике дефинисан је Законом о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју¹⁶⁸ којим су уређени услови за остваривање права на подстицаје и типови подршке пољопривреди и руралном развоју. Усвајањем овог Закона створени су услови за креирање конзистентне и предвидиве аграрне политике.

Увајањем Стратегије пољопривреде и руралног развоја за период 2014-2024, као и Националног програма развоја пољопривреде и руралних подручја за период 2011-2013. године обезбеђена је реална институционална подршка у решавању кључних проблема у пољопривреди, дефинисањем средњорочних праваца развоја и установљењем механизма за спровођење аграрне и политике руралног развоја.

Током последњих година аграрна политика Републике Србије је била предмет многобројних притисака, од политичке и економске нестабилности, преко екстремних временских прилика са снажним последицама на приносе и дохотке пољопривредних произвођача до глобалних тржишних поремећаја. У погледу реформских процеса у аграрној политици Републике Србије од 2000-их, издвајају се следеће три фазе:

1. у раним 2000-им, реформе су биле фокусиране на изградњу институција и законодавног оквира, у циљу успостављања ефикасних структура у оним деловима сектора који су били највише погођени сивом економијом. Значајни напори су учињени да ревитализују конкурентне подсекторе који су девастирали током економских санкција (производња меса, шећера, воћа и поврћа). Подстицајна политика је била оријентисана ка мерама подршке тржишту, са снажним нагласком на секторе који доприносе ревитализацији прерађивачке индустрије и раст извоза. Отварање спољних тржишта и аутономни трговински преференцијали Европске уније, заједно са приватизацијом прехранбене индустрије повољно су утицали на раст извозних могућности;
2. између 2004. и 2007. године снажан помак је направљен у стратешким циљевима и механизмима за имплементацију аграрне политике кроз усвајање

¹⁶⁸ Закон о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју, Службени гласник Републике Србије, бр. 10/2013, 142/2014, 103/2015,101/2016.

Стратегије развоја пољопривреде. Стратегија из 2005. године није од самог почетака била подржана одговарајућим мерама и буџетским средствима, па су и мере за њену имплементацију недоследно пратиле зацртане циљеве. У мерама подршке које су примењиване у том периоду, циљ је био да се одговори на суштинске развојне проблеме, али је концепт политике био недовољно систематичан и хармонизован;

3. од 2008. године спровођење аграрне политике се мења, долази до смањења подршке руралном развоју у односу на раније.¹⁶⁹

Циљ коме тежи Република Србија је обликовање и прилагођавање пољопривреде критеријумима развијених европских земаља, пре свега Европске уније. То није могуће остварити у кратком временском периоду, јер је за изградњу адекватне аграрне политике неопходан дуги временски период. Негативне ефекте мера аграрне политике Републике Србије, које је истакла ЗАП Европске уније, у процесу изградње и реализације би требало искористити као драгоцену искуства. Брза промена аграрне структуре није могућа, већ је неопходно постепено је прилагодити породичном газдинству које ће бити тржишно оријентисано и економски ефикасно. Аграрна структура ће одредити будућност тржишне оријентације пољопривреде Републике Србије.

Први задатак мера аграрне политике Републике Србије је да се обезбеде услови за успостављање нове структуре комерцијалних породичних газдинстава, која ће моћи да одговоре изазовима савременог тржишног привређивања. Да би се то постигло неопходно је да се изврше структурне промене у пољопривредној производњи. Искуства развијених земаља Европске уније показују да је породично пољопривредно комерцијално газдинство најбољи вид организације производње, што не значи да такво газдинство мора да поседује оволике или онолике површине земљишта, већ да производи оно што тржиште захтева.

Проблем пољопривреде Републике Србије је идентичан проблемима у индустрији, а то је запошљавање. Зато је неопходно да аграрна политика својим мерама пружи подршку онима који се осим пољопривреде баве још неким послом,

¹⁶⁹ Богданов, Н., Волк, Т., Реднак, М., Ерјавец, Е., (2008) Анализа директне подршке пољопривреди и руралном развоју Србије, Тим подпреседника Владе Србије за имплементацију стратегије за смањење сиромаштва, Београд.

или би се поред пољопривреде бавили још нечим. Поред свих мера и подстицаја које им као пољопривредницима стоје на располагању, они могу рачунати и на помоћ кроз мере за унапређење села, да се на пример, додатно баве туризмом или неком другом делатношћу која је повезана са пољопривредом.

Финансијски карактер економских мера је веома значајан за пољопривредне произвођаче, јер преко смањења пореског оптерећења, повољних кредита, стабилних цена, прилива инвестиција, субвенција и подстицаја аграрна политика стимулише пољопривредне произвођаче. Адекватном спољнотрговинском и царинском политиком, шири се тржиште пољопривредних производа и омогућава стицање компаративних предности помоћу конкурентних пољопривредних производа.

Улога државе у побољшању положаја пољопривреде је вишеструка, кроз вођење ефикасне политике заштите конкуренције, охрабривање конкуренције (смањење препрека за улазак на тржиште кад год је то могуће, охрабривање малих предузећа, јака инострана конкуренција), регулацијом тржишта кроз контролу цена и опорезивање монопола.¹⁷⁰

Због значаја који пољопривреда има за Републику Србију, значај аграрне политике и њених мера је велики. Зато је овом питању неопходно посветити већу пажњу, најпре од стране државе у правцу усаглашавања домаћих мера са захтевим европског тржишта, чиме ће се обезбедити сигурнији пласман домаћих производа на инострана тржишта, повећати конкурентност домаће привреде, а самим тим и стандард читавог друштва.

¹⁷⁰ Samuelson, P., Nordhaus, W., (2000) Economics, Mate, Загреб.

**IV. МЕРЕ ПОДРШКЕ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ РАЗВОЈУ
ПОЉОПРИВРЕДЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ**

1. РЕФОРМЕ АГРАРНОГ СЕКТОРА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ У ПРОЦЕСУ ЕВРОПСКИХ ИНТЕГРАЦИЈА

За земљу закаснеле транзиције, каква је Република Србија, чланство у Европској унији је од вишеструког значаја. Европска унија представља јединствено интерно тржиште са слободним кретањем робе, услуге, људи и капитала и то без физичких, царинских, пореских и административних препрека. Републици Србији би чланство омогућило повећање производње и извоза, уз ослобођење од царинских и других мера. На путу евроинтеграција, Републици Србији предстоји дуг пут, пун изазова и захтева које треба испунити, да би постала део заједничког тржишта.

Република Србије је 2006. године постојеће билатералне споразуме о слободној трговини са суседним земљама заменила једним у оквиру СЕФТА споразума (Central European Free Trade Agreement – Споразум о слободној трговини у Централној Европи).¹⁷¹ Потписивањем СЕФТА споразума Република Србија није постала само део тржишта од око 27.000.000 становника, већ је и прихватила одговорност, као земља са највећим извозом пољопривредних производа, да га спроводи на начин који ће промовисати слободну трговину у региону. Отварањем тржишта Европске уније за пољопривредно-прехранбене производе из Републике Србије и стварањем мреже билатералних трговинских споразума створени су услови за трансформацију Републике Србије у земљу нето извозника хране.

С обзиром да је Републици Србији 2012. године одобрен статус кандидата за чланство у Европској унији, неопходно је спровести свеобухватне реформе у сектору пољопривреде и руралног развоја. Ради успешног наступа на захтевном тржишту и прилагођавања аграрној политици Европске уније, намећу се редефинисани циљеви развоја пољопривреде, и то повећање конкурентности, безбедност хране и рурални развој. Читав корпус прописа Европске уније у области пољопривреде, руралног развоја, ветеринарске, фитосанитарне политике и политике безбедности хране чини преко 27.000 прописа различитог степена обавезности (уредбе, директиве, одлуке, препоруке и мишљења).¹⁷²

¹⁷¹ Закон о потврђивању споразума о измени и приступању Споразуму о слободној трговини у Централној Европи – СЕФТА 2006, Службени гласник РС – Међународни уговори, бр. 88/2007.

¹⁷² Томић Петровић, Н., (2012) Општа питања пољопривреде и руралног развоја – Пољопривреда и рурални развој, Институт за упоредно право, Београд.

Прописи који се односе на пољопривреду у ширем смислу (обухватају и политику безбедности хране, ветеринарску и фитосанитарну политику) подељени су у неколико поглавља. Због систематичности и лакше организације преговора са кандидатима за чланство, сви прописи Европске уније у области пољопривреде подељени су на три посебне целине (преговарачка поглавља) и то:

- Поглавље 11 – пољопривреда и рурални развој;
- Поглавље 12 – безбедност, ветеринарска и фитосанитарна политика;
- Поглавље 13 – рибарство.¹⁷³

Поглавље 11 односи се на прописе који као целина чине Заједничку аграрну политику Европске уније (ЗАП). Сви прописи у овом поглављу могу се поделити на прописе који се односе на хоризонтална питања, прописе који регулишу заједничку организацију тржишта пољопривредних производа и прописе који се односе на рурални развој. Групу хоризанталних прописа чине уредбе које се односе на директна плаћања, успостављање система интегрисане администрације и контролног система, прописе који се односе на регулацију тржишта (извозна подршка, увозне и извозне дозволе, интервенције на тржишту), систем рачуноводства на фармама, прописе у вези са промоцијом пољопривредних производа, политике квалитета, органске производње, државне помоћи и прописе који се односе на инструмент за предприступну помоћ у пољопривреди (IPARDA).

Прописи који регулишу заједничко тржиште чине посебну групу прописа којима је уређено функционисање заједничког тржишта за велику групу производа, између осталог житарице, уљарице, млеко, месо, памук, дуван, шећер, вино, воће, поврће итд. Прописе који регулишу рурални развој чини неколико прописа који се односе на успостављање система руралног развоја у Европској унији, од оснивања Европског фонда за рурални развој (European Agricultural fund for Rural Development – EAFRD) до успостављања стратешких смерница у овој области.¹⁷⁴

У мишљењу Европске комисије о захтеву Републике Србије за чланство у Европској унији, истиче се да је неопходно да Република Србија уложи знатне и

¹⁷³ Међак, В., Будимир, Б., (2013) Водич кроз приступање Србије Европској унији, ISAC фонд, Београд.

¹⁷⁴ Европски покрет (2010) Водич кроз ЕУ политике: Пољопривреда, Европски покрет, Београд.

континуиране напоре, како би ускладила прописе са правним тековинама Европске уније и делотворно их применила у области пољопривреде и руралног развоја. У овој области неопходно је знатно прилагођавање правног и институционалног оквира, као и јачање административних капацитета за спровођење прописа.

Аграрна политика и политика руралног развоја Републике Србије спроводе се на основу Стратегије пољопривреде и руралног развоја Републике Србије, коју доноси Влада за период од најмање десет година, Националног програма за пољопривреду, који доноси Влада, за период који не може бити дужи од седам година и Националног програма за рурални развој. Стратегију развоја пољопривреде Републике Србије, доноси Влада, да би се омогућио несметани развој пољопривреде Републике Србије и интеграција у Европској унији. Циљ ове стратегије, идентичан је циљу Стратегије Европске уније, а то је прогресивна реформа система царинске заштите и домаћих субвенција у Републици Србији, тако да оне имају све мање утицаја на одлуку произвођача шта да производе, остављајући им слободу да прате тржиште и да изаберу начин прилагођавања том тржишту.

У првој фази реформе, постојеће субвенције ће се смањивати и средства ће се преусмеравати ка инвестицијама које ће пољопривреду у Републици Србији учинити профитабилнијом (бесповратна средства, кредити, субвенције улазних ресурса и др.). У следећој фази смањиће се и субвенције за улазне ресурсе (инпуте), програми доделе бесповратних средстава биће повећани и усмерени на развој села, како је то тренд и у Европској унији. У трећој фази, која би се завршила придруживањем Европској унији, у Републици Србији би требало да буду створени услови за прихватање система подршке Заједничке аграрне политике Европске уније, која ће се тада примењивати.

„Законом о пољопривреди и руралном развоју уређују се, циљеви аграрне политике и начин њеног остваривања, врсте подстицаја у пољопривреди, услови за остваривање права на подстицаје, корисници подстицаја, Регистар пољопривредних газдинстава, евидентирање и извештавање у пољопривреди, интегрисан пољопривредни информациони систем, надзор над спровођењем овог закона“.¹⁷⁵

„Законом о пољопривредном земљишту уређује се планирање, заштита, уређење и

¹⁷⁵ Закон о пољопривреди и руралном развоју, Службени гласник Републике Србије, бр. 41/2009, 10/2013- др. закон и 101/2016.

коришћење пољопривредног земљишта, надзор над спровођењем овог закона и друга питања значајна за заштиту, уређење и коришћење пољопривредног земљишта као добра од општег интереса. Према овом Закону власник пољопривредног земљишта у Републици Србији не може да буде страном физичко, односно правно лице. Законом о пољопривредном земљишту прописано је да приватизација државног земљишта сачека реституцију, а да се у међувремену државно земљиште путем лицитације издаје најбољем понуђачу, који овог пута може да буде и пољопривредник, за разлику од претходног периода, када је државним земљиштем могло да управља само предузеће. Пољопривредно земљиште у државној својини не може да се отуђи“.¹⁷⁶

Када је у питању заштита биља, односно примена пестицида у Републици Србији у примени је Међународна конвенција о заштити биља, настала као резултат деловања страна уговорница, свесних значаја међународне сарадње у жељи да се обезбеди тесна координација мера усмерених на сузбијање и спречавање ширења а посебно преношења преко националних граница штеточина које нападају биљке и биљне производе. Контрола квалитета семена пољопривредног биља, фитосанитарна контрола и питање стабилности и признавања биљне сорте пољопривредног биља у Републици Србији регулисани су Законом о признавању сорти пољопривредног биља¹⁷⁷ и бројним подзаконским актима.

„Саветодавни послови у пољопривреди обављају се ради постизања општег нивоа знања пољопривредних произвођача и њихове информисаности, повећања конкурентности и модернизације пољопривредне производње, повећања профитабилности производње и квалитета производа, увођење производње здравствено безбедне хране, подстицања интересног удруживања пољопривредних произвођача, очувања природних ресурса, заштите животне средине и побољшања услова живота и културе живљења на селу“.¹⁷⁸ Законом о обављању саветодавних и стручних послова у области пољопривреде уређују се услови и начин обављања саветодавних и стручних послова у области пољопривреде, обука и усавршавање

¹⁷⁶ Закон о пољопривредном земљишту, Службени гласник Републике Србије, бр. 62/2006, 65/2008, - др. закон, 41/2009 и 112/2015.

¹⁷⁷ Закон о признавању сорти пољопривредног биља, Службени гласник Републике Србије, бр. 30/2010.

¹⁷⁸ Закон о обављању саветодавних и стручних послова у области пољопривреде, Службени гласник Републике Србије, бр. 30/2010.

пољопривредних саветодаваца и пољопривредних произвођача, планирање развоја саветодавних послова у пољопривреди, као и друга питања од значаја за саветодавне послове у пољопривреди.

„Законом о органској производњи уређује се производња пољопривредних и других производа методама органске производње, циљеви, начела и методе органске производње, контрола и сертификација у органској производњи, прерада, обележавање, складиштење, превоз, промет, увоз и извоз органских производа, као и друга питања значајна за органску производњу. Средства за подстицајне мере за развој и унапређење органске производње обезбеђују се из буџета Републике Србије, донација и других извора у складу са Законом“.¹⁷⁹ Оно што Републици Србији на путу интеграције у Европској унији предстоји, када је реч о органској храни је укидање извоза ГМО производа на то тржиште, које је рестриктивно по овом питању“.

У циљу што успешније интеграције и прикључивања Европској унији, оно што се намеће као захтев пред Републиком Србијом је потпуно усклађивање наведених закона, стратегија и подзаконских аката са законодавством Европске уније. Захтевно европско тржиште подразумева строго праћење свих правила, што се пре свега манифестује кроз квалитет производа који је на првом месту. Да не би подбацила, Република Србија би требало прво да спроведе хармонизацију законодавства, а затим да га примени у производњи и извозу квалитетних производа, који ће подмирити потребе захтевног тржишта Европске уније.

„С обзиром на дугорочни циљ Републике Србије да постане чланица Европске уније, да извози храну на европско тржиште користећи повољне трговинске повластице које су јој дате од Европске уније, циљ политике је потпуна хармонизација са ветеринарским, фитосанитарним и санитарним стандардима Европске уније“.¹⁸⁰ Да би се остварили ови захтевни циљеви потребно је утврдити и стратегију о безбедности хране. Ради успешног наступа на захтевном тржишту Европске уније и прилагођавања аграрној политици Европске уније пред Републиком Србијом се намећу циљеви развоја пољопривреде и то повећање конкурентности,

¹⁷⁹ Закон о органској производњи, Службени гласник Републике Србије, бр. 30/2010.

¹⁸⁰ Богданов, Н., Родић, В., Vittuari, М., (2012) Structural change in transitional agriculture: Evidence from Serbia, 132 EAAE seminar “Is transition in European agriculture really over?”, Скопље.

безбедност хране и рурални развој. Трговински споразум СЕФТА само је први степен либерализације до прикључивања у Европској унији, а у будућем периоду Република Србија мора да заузме што бољу позицију у извозу пољопривредних производа.

Као један од најбитнијих приоритета развој пољопривреде истиче се повећање конкурентности производње. Мере унапређења конкурентности се односе на повећање продуктивности, квалитет производње и слично. Што се тиче повећања конкурентности неопходно је унапредити квалитет производа, усмеравати произвођаче на производњу квалитетнијих сорти, спровођење маркетиншких активности у циљу стварања робних марки и брендова како би се стекло поверење иностраних потрошача, повећање продуктивности у циљу смањивања трошкова производње како би се остварила ценовна конкуренција. Конкурентске предности треба остварити коришћењем природних потенцијала (клима, земљиште, водени ресурси и слично) које Република Србија поседује, и чијом се правилном употребом и обрадом може освојити захтевно европско тржиште.

Применом SWOT анализе може се оценити конкурентност агропривреде Републике Србије.

Табела бр. 20: SWOT анализа агропривреде Републике Србије

Снаге	Могућности
<ul style="list-style-type: none"> • природни потенцијал (земљиште, клима, вода) • радна снага • незагађени ресурси пољопривреде • инсталирани прерађивачки капацитети • постојање образовних институција 	<ul style="list-style-type: none"> • укрупњавање пољопривредних поседа • унапређење производње • развој мултифункционалне производње • развој задругарства • већа еколошка производња • боље коришћење земљишта
Слабости	Претње
<ul style="list-style-type: none"> • ситни поседи • проблем старачких домаћинства • лоше коришћење водених потенцијала за наводњавање 	<ul style="list-style-type: none"> • ограничење извоза • недовољан утицај институција на развој • подршка државе развоју пољопривреде

<http://www.vps.ns.ac.rs/SB/2011/7.1.pdf>

На основу SWOT анализе може се закључити да се применом одговарајућих мера поједине слабости могу трансформисати у снаге, док претње могу отклонити или ублажити њихов утицај. Будућност пољопривреде треба усмеравати на мултифункционални развој који подразумева коришћење ресурса пољопривреде, не само за производњу примарних пољопривредних производа и хране, већ и за друге намене, производњу енергије, услуге у туризму, лов, риболов, све што заједно води бржем привредном развоју.¹⁸¹

Мере за унапређење конкурентности пољопривреде на основу SWOT анализе о конкурентности су:

- изградња система за наводњавање;
- едукација руралног становништва;
- стимулација инвестирања у рурална подручја;
- смањење броја фарми, повећање њихове просечне величине, што је чинилац повећања конкурентности и продуктивности;
- развој малог агробизниса и предузетништва;
- бржа имплементација стандарда у производњи хране.¹⁸²

Република Србија је у великој мери усагласила своје правне прописе о животињама на пољопривредним газдинствима са правом Европске уније, али је потребно побољшати њихово спровођење и примену. Према налазима из извештаја комисије потребно је да Република Србија усвоји национални програм за мониторинг и контролу безбедности хране, као и програм за унапређење пољопривредно-прехрамбених објеката.

Република Србија је увела примене и измене за класификацију нуспроизвода животињског порекла и њиховог руковања како би се отклонио недостатак неопходне инфраструктуре. Област која је означена као посебно забрињавајућа је управљање нуспроизводима животињског порекла. Република Србија би требала да ојача примену прописа о раздвајању и третману животињског отпада и усвоји и

¹⁸¹ Томић, Р., Томић, Д., (2011) Производни потенцијал агропривреде Србије – фактор унапређења конкурентности, Школа бизниса.

¹⁸² Томић, Д., (2008) Пољопривреда и село – идеје и иницијативе, Институт за економику пољопривреде и Друштво аграрних економиста Србије.

спроведе стратегију ради усклађивања са правним тековинама Европске уније. Такође је неопходно именовање савета за безбедност хране.¹⁸³

Европска унија примењује интегрисан приступ како би обезбедила висок ниво јавног здравља, здравља животиња, добробити животиња и здравља биља. Ово се постиже применом повезаних мера од фарме до трпезе, односно у целом ланцу производње, прераде и дистрибуције хране, све до потрошача као и одговарајућим надзором које спроводе надлежни органи. Тиме се обезбеђује висок ниво заштите живота и здравља људи. Да би постала усклађена са стандардима из Европске уније из ове области, Република Србија треба да усвоји прописе Европске уније и обезбеди њихову потпуну примену, што подразумева да надлежни органи обављају инспекцију и надзор, као и да постоје потребне лабораторије.

Систем безбедности хране у Европској унији заснован је на неколико начела, одговорност произвођача (хране, али и хране за животиње), штедљивости хране (способност да се храна, храна за животиње, све компоненте хране и животиња прате кроз све фазе), примена система анализе ризика (како би мере које се примењују ради заштите здравља биле ефикасне, пропорционалне и јасно усмерене), као и примена начела предострожности када је то неопходно (како би се обезбедио висок ниво заштите потрошача).¹⁸⁴

Република Србија има обавезу да прихвати и у потпуности примењује прописе из области безбедности хране, у тренутку приступања Европској унији. Међутим, због значаја трговинске размене са Европском унијом, односно како би могла храну да извози на тржиште Европске уније, Република Србија своје стандарде прилагођава са европским. Република Србија неће морати да се одрекне својих традиционалних производа као што су сир и кајмак, ако се производе за потрошњу у сопственом домаћинству, и даље ће се производити као и до сада, али ће ако се пласирају на европско тржиште морати да задовоље одређене хигијенске стандарде ради заштите потрошача.

¹⁸³ Извештај радне групе за поглавља 11, 12, 13 (2015/2016) Пољопривреда и рурални развој.

¹⁸⁴ Правилник о начину успостављања и организације система брзог обавештавања и узбуњивања о безбедности хране и хране за животиње, Службени гласник Републике Србије бр. 62/13, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде.

Резултат усклађивања закона и прописа Републике Србије са прописима Европске уније у области пољопривреде и руралног развоја омогућиће приступ тржишту са преко 500 милиона потрошача, уређеност производње, прераде и продаје пољопривредних производа на заједничком тржишту, као и са трећим државама. Чланство у Европској унији омогућиће пољопривредницима коришћење средстава из фондова за пољопривреду и рурални развој, побољшати квалитет производа и самим тим знатно повећати њихову конкурентност на тржишту Европске уније.

2. КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА ПОЛИТИЧКОГ ОКВИРА И ПРИМЕЊЕНИХ СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА ПОЉОПРИВРЕДЕ У ЗЕМЉАМА ЗАПАДНОГ БАЛКАНА

Балкан је историјски и географски термин створен према старом отоманском моделу који данас описује Југоисточну Европу.¹⁸⁵ Западни Балкан је политичка категорија који означава земље Југоисточне Европе, које нису чланице Европске уније, а од почетка XXI века, овај израз се у Европској унији користи како би се означиле територије балканских земаља. Данас Западни Балкан чине Република Србија, Босна и Херцеговина, Црна Гора, Македонија и Албанија, које се разликују међусобно по величини, полулацији и нивоу развијености.

Земље Западног Балкана имају дугу и врло испреплетану историју. Током 90-их година на овом подручју су се догодиле драстичне географске промене, сукоби и политичка превирања која су довела до распада Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (СФРЈ), а коју су чиниле земље Западног Балкана (Босна и Херцеговина, Црна Гора, Македонија, Хрватска и Република Србија) без Албаније. Деценијским оружаним сукобима, сам термин Балкан добио је негативан смисао, па је употреба термина Југоистична Европа постала популарнија, док Европска банка за обнову и развој (EBRD) користи термин Западни Балкан за наведене земље без Хрватске.¹⁸⁶

¹⁸⁵ Bideleux, R., Jeffries, I., (2007) A history of eastern Europe, Taylor & Francis.

¹⁸⁶ Marjola, X., (2006) Western Balkans Initiative launched, European Bank for reconstruction and Development, London.

Регион Балкана више је политичка него географска дефиниција за регион Југоисточне Европе (ЈИЕ) која још увек није у Европској унији. Земље Југисточне Европе претходне две деценије прошле су кроз велике систематско-привредне реформе, односно неолибералну трансформацију, ка тржишној привреди. На основу спроведених реформи и изградњи институција учињени су велики кораци (политички и национални консензус) ка европским интеграцијама за чланство у Европској унији. Од 2003. године, када је одржан Самит о стабилизацији и придруживању у Солуну, свака земља креће корак по корак ка чланству у Европској унији и испуњавању својих обавеза у процесу стабилизације и придруживања. На основу тога, у процесу европских интеграција статус кандидата су стекле Македонија (2005), Црна Гора (2010) и Република Србија (2012), док су Албанија и Босна и Херцеговина и даље потенцијални кандидати.

Табела бр. 21: Напредак у европском интеграционом процесу

	Албанија	БиХ	Македонија	Црна Гора	Србија
Споразум о стабилизацији и придруживању	Јун 2006	Јун 2008	Април 2001	Октобар 2007	Април 2008
Прелазни споразум о трговини ступио на снагу	Децембар 2006	Јул 2008	Јун 2001	Јануар 2008	Децембар 2009
Виса споразум ступио на снагу	Децембар 2010	Децембар 2010	Јануар 2008	Децембар 2009	Децембар 2009
Статус кандидата	/	/	2005	Децембар 2010	Март 2012
Статус за почетак преговора	/	/	/	/	Јун 2013

Извор: Извештаји Европске комисије

У априлу 2009. године Албанија је поднела захтев за чланство у Европској унији, али је у новембру 2010. године Европска комисија објавила мишљење у којем јој је статус кандидата одбијен. Основ је био неиспуњавање критеријума за чланство, и неспровођење критеријума за чланство као и неспровођење политичких критеријума из Копенхагена, у вези са управљањем и владавином права. Босна и Херцеговина је једина земља Западног Балкана која није поднела захтев за чланство у Европској унији. Европска комисија је у најновијим извештајима за напредак истакла ограничен напредак који је БиХ постигла у погледу структурне и економске реформе, али нагласила да се од БиХ захтева стабилизација политичке ситуације и договор о уставним реформама. Споразум о стабилизацији и придруживању између Европске уније и БиХ који је био потписан јуна 2008. године, а који се односи на имплементацију правних, економских, институционалних и административних реформи ступио је на снагу јуна 2015. године.

За БЈР (бивша југословенска република) Македонију постизање датума за почетак преговора о приступању Европској унији је приоритет. Једно од нерешених питања Македоније за приступање је и питање имена јер Грчка и Европска унија признају Македонију једино под именом БЈР Македонија. То је између осталог и један од разлога због којих Македонија још увек није започела приступне преговоре са Европском унијом. Црна Гора је постала кандидат за чланство у Европској унији у децембру 2010. године, док је у октобру 2011. године Европска комисија дала препоруку да треба да отвори преговоре о приступању, јер је Црна Гора успешно спровела кључне приоритетне активности које су биле постављене у Извештају о напретку за 2010. годину.

„За Републику Србију је у фебруару 2010. године ступио на снагу Прелазни споразум о трговини и трговинским питањима, а у јуну је одлучено да се одмрзне Споразум о стабилизацији и придруживању, што је вратило Републику Србију на пут ка чланству.“¹⁸⁷ Марта 2012. године Република Србија је добила званични статус кандидата за чланство, иако је имала неразрешену ситуацију по питању Косова и Метохије, која је свакако утицала на статус кандидата. Процеси европских интеграција су допринели институционалном уређивању Републике Србије и

¹⁸⁷ Закон о потврђивању прелазног споразума о трговини и трговинским питањима између европске заједнице са једне стране, и Републике Србије са друге стране.

увођењу стандарда, као и економских правила који су засновани на тржишно оријентисаним институцијама.

У земљама Западног Балкана, неће бити примењивана актуелна ЗАП-а. Након 2013. године, када је Хрватска постала чланица Европске уније, ЗАП-а полако доживљава бројне промене, које ће служити пружању што ефикаснијих одговора што се тиче производње хране, очувању природних ресурса и простора. Расправе о новој ЗАП-и започете су 2010. године са циљем да се започне дискусија са свим актерима који су укључени, земље чланице, Европска комисија, Европски парламент, стручне организације, индустријски сектор, цивилно друштво и руралне заједнице. Главни мотив реформе ЗАП-е нису само нови изазови са којима се суочава пољопривредни сектор и сектор руралног развоја, већ и потреба да се врати поверење цивилног друштва и пореских обвезника.

Табела бр. 22: Главни изазови на путу ка Европској унију

<p>Албанија</p>	<p>Постоји напредак у законским и институционалним оквирима, али остају структурни недостаци и проблеми. Подаци у катастру нису компјутеризовани ни комплетни. Непоуздан и непотпун извор података требао би бити делимично саниран пољопривредним пописом. Не постоји систем организације заједничког тржишта, чије је актуелно стање прилично нестабилно, а организације из сектора су и даље лоше. Ветеринарска и фитосанитарна политика што се тиче сигурности хране још увек нису у складу са стандардима Европске уније и због тога је успорен процес извоза.</p>
	<p>Усклађивање институционалних оквира и поједностављење односа између државе и</p>

<p>Босна и Херцеговина</p>	<p>ентитета остаје и даље кључно питање. Стратегија и програм за усклађивање и развој пољопривреде и руралних подручја постоје, али имплементација није још започета пуним капацитетом. Забележен је напредак у оквиру сигурности хране, у оквиру ветеринарске и фитосанитарне политике. Мањак људских и финансијских ресурса и неадекватна сарадња између државе и ентитета и даље је заступљена.</p>
<p>Македонија</p>	<p>Ојачане су административне способности агенције за плаћање као и оперативност сектора одговорног за фондове у предприступној фази. Консолидоване су агенције за плаћање у пољопривредном сектору. Напредак је остварен у успостављању пољопривредног информационог система FADN (Farm Accountancy Data Network) и дефинисању националног управног одбора, нове FADN активности су започете, а усклађивање <i>acquis-ja</i> је завршено. Започето је усклађивање система организације заједничког тржишта – тржишних редова (СМО) укључујући и посебне стандарде у одређеним културама (житарице, пиринач, свеже воће, производи од поврћа, производи животињског порекла). Добри резултати су постигнути у имплементацији програма IPARD, почетком у децембру 2009. Постигнут је напредак у</p>

	ветеринарском сектору, док је напредак у фитосанитарном подручју и сигурности хране још увек ограничен.
Црна Гора	Напредак у законодавству и усвајање националног плана и програма, али су неопходна унапређења у њиховом спровођењу. Директна плаћања нису у складу са прописима Европске уније. Потребно је успоставити пољопривредни информативни систем, како би се започело стварање FADN-а. Статистички извори су још увек лоши. Законодавство које се односи на ветеринарство, фитосанитарно подручје и сигурност хране је побољшано, али је неопходно успоставити интегрални систем за сигурност хране. Административни капацитети Министарства за пољопривреду, шумарство и водопривреду су се побољшали у одређеној мери. Неопходно је потенцирати њихове капацитете због припрема за IPARD.
Република Србија	У сектору пољопривреде и руралног развоја, усаглашавање са acquis-јем се наставља усвајањем важних закона. Оформљена је Агенција за плаћања у пољопривреди, која служи као агенција за програм IPARD. Унутар руралне националне мреже створена су два нова регионална центра. Мали напредак у области сигурности хране. Остварен је напредак у ветеринарском и

	фитосанитарном сектору, као и на нивоу јачања лабораторија за контролу прехранбених ланаца.
--	---

Извор: ЕС, Country Progress Reports.

Свака земља чланица Европске уније мора понаособ да прође пут реформског процеса у оквиру примене Заједничке аграрне политике, иако се јављају на почетку нежељене последице, које касније утичу на производњу, цене, ефикасност и ренте обрадивог земљишта. Европска унија пружа значајну подршку земљама чланицама, при формирању цена пољопривредних производа, али последица оваквог деловања је да су оне скоро увек више од светских, често у значајној мери. Просечан потрошач у Европској унији из оваквог разлога мора да плаћа успех пољопривредног сектора не само кроз више цене, већ и кроз повећане порезе, што доводи до тога да је буџет Европске уније првенствено усмерен на помоћ пољопривреди.

Република Србија, као земља Западног Балкана има пред собом искуства земаља у транзицији, које су у окружењу, а истовремено су чланице Европске уније (Мађарска, Бугарска, Румунија, Хрватска), које је веома значајно за даљи развој, јер најнепосредније приказује промене које су неопходне у даљем развоју. Транзиција у земљама Западног Балкана је истовремено и економски и политички процес и значи радикални раскид са прошлосту. Процес придруживања Европској унији подразумева достизање следећих резултата:

- усклађивање правних норми и нормативног система за достизање неопходног система компатибилности са привредама на јединственом европском тржишту, при томе приоритет имају закони о приватизацији и инвестирању;
- успостављање и очување својинских права, спровођење структурних реформи неопходних за несметано функционисање тржишта;
- економска стабилизација.¹⁸⁸

У последњих неколико година све земље Западног Балкана су усвојиле дугорочна или средњерочна стратешка документа која дефинишу циљеве и приоритете пољопривреде и руралног развоја, програмска документа су мање или

¹⁸⁸ Савин, Д., (2002) Карактеристике транзиције – земље Централне Европе и СЦГ, Србија и Црна Гора на путу ка ЕУ, Београд.

више усаглашена са принципима Европске уније. У већини ових земаља буџетска средства за пољопривреду се значајно разликују из године у годину, али генерално показују тенденцију раста. Укупни нивои буџетске подршке мерени по хектару коришћене пољопривредне површине су различити по земљама (од око 25 евра по хектару у Албанији до 150 евра по хектару у Македонији и 380 евра у Хрватској).¹⁸⁹

Усклађивање аграрне политике БиХ са ЗАП-ом Европске уније, још увек је на ниском и незадовољавајућем нивоу. Директна плаћања по аутпуту чине најважнији део директне подршке пољопривредним произвођачима БиХ, док у земљама Европске уније скоро и да не постоје. Скромна издвајања за рурални развој су оно што карактерише аграрну политику БиХ, а што представља окосницу ЗАП-а, јер Европска унија управо инсистира на руралном развоју као окоснице развоја пољопривредне производње.

Главни недостатак аграрне политике Македоније су честа одступања у буџетским трансферима, који се исплаћују из дугорочног и годишњег програмирања, као и из годишњих програма. Проблем лежи у недостатку стратешког приступа и понашању интересних група (удружења пољопривредника и других учесника) укључених у процес, што показује политички оквир у таргетирању реалних проблема и предлагању решења. Још један озбиљан проблем аграрне политике Македоније је и велики број мера са комплексним процедурама. Велики број мера, и у облику директне подршке произвођачима и у облику структурних мера, компликују административне процедуре, увећавају трошкове имплементације и збуњују кориснике.¹⁹⁰

Макроекономски оквир за развој пољопривреде у Црној Гори је прилично променљив (економска криза, финансијске потешкоће) што отежава развој пољопривредног и прехрамбеног сектора. Укупна подршка пољопривреди Црне Горе је ниска, чак и у поређењу са земљама Западног Балкана које су у окружењу, постоји велики јаз између аграрног буџета као оперативног документа на годишњем нивоу и националног програма као стратешког документа.

¹⁸⁹ Будимир, Б., Међак, В., (2014) Водич кроз приступање Србије Европској унији, Центар за међународне и безбедносне послове, Београд.

¹⁹⁰ Димитријевски, Д., Котевска, А., Стаменковска, Јанеска, И., Туна, Е., Нацка, М., (2015) Пољопривреда и пољопривредна политика у Републици Македонији, Пољопривредна политика и европске интеграције у Југоисточној Европи, FAO, Будимпешта.

Усклађивање аграрне политике Хрватске са ЗАП-ом још увек траје, учињени су велики кораци у успостављању нових институција у пољопривреди и припреми адекватног законског оквира. Иако је Хрватска сада чланица Европске уније, имплементација ЗАП-а ствара много изазова. Што се тиче пољопривреде и искоришћености претприступних фондова од стране Хрватске на путу европске интеграције, исти могу послужити као пример земљама Западног Балкана а то је да се поучени искуством Хрватске припреме да спроведу адекватну припрему пројекта уз коју обавезно иде и правилно попуњена документација. Због компликоване процедуре, Хрватска није у потпуности искористила све претприступне фондове. Негативно на искоришћавање средстава из фондова Европске уније у Хрватској, утицала је и државна подршка пољопривредним произвођачима, која је негативно конкурисала европским фондовима.

У свим земљама Западног Балкана, осим Хрватске која је чланица Европске уније, процес унапређења и усклађивања пољопривредне статистике са захтевима Европске уније још увек је у току. За Хрватску хармонизација пољопривредне статистике је била мерило за почетак преговора о приступању Европској унији у сектору пољопривреде. Иако је током протеклих година остварен изванредан напредак у свим земљама Западног Балкана, има још много тога да се уради пре него што пољопривредна статистика буде у потпуности усклађена са Европском унијом. Република Македонија је највише напредовала у овој области.

Статистички подаци о коришћењу земљишта су међу најпроблематичнијим областима статистике у свим земљама Западног Балкана. Подаци о стварном коришћењу земљишта су нејасни чак и у земљама у којима је спроведено истраживање структуре у складу са европским прописима (Македонија, Република Србија и Црна Гора). Постоји велика разлика у подацима из редовне годишње статистике коришћења земљишта, која је и даље основа за процену биљне производње, и коришћене пољопривредне површине евидентиране у истраживању структуре пољопривреде. Ова разлика указује да тренутни подаци о биљној производњи и просечним приносима вероватно нису у потпуности поуздани ни у једној земљи Западног Балкана.

Неке земље још увек немају поуздане и упоредиве податке, а неке их немају уопште чак и у неким важним областима пољопривредне статистике (структура

пољопривреде у Албанији, Босни и Херцеговини, сточарска производња у Босни и Херцеговини, статистички подаци о ценама у Црној Гори и Албанији). Потпуна и поуздана примарна пољопривредна статистика (производња, цене) су такође предуслов за састављање економског прорачуна за пољопривреду, а то још увек недостаје већини земаља Западног Балкана (Албанија, Република Србија, Црна Гора, Босна и Херцеговина).

У погледу буџетске подршке пољопривреди главни проблем лежи у чињеници да се подаци о стварно извршеним плаћањима не сакупљају и не приказују редовно и систематски ни у једној земљи. Јавно доступне информације су углавном ограничене на програме финансијске подршке пољопривреди, као правни документ за спровођење аграрне политике у одређеној години. Подаци о исплаћеним средствима углавном нису доступни јавности и зато је потребно уложити велике напоре да се добију потпуни подаци како би се омогућила поуздана поређења међу државама. У овом контексту, у свим земљама Западног Балкана једно од основних питања на које треба да се усмери пажња је унапређење пољопривредне статистике и базе података о спровођењу политике. Поуздани и усклађени подаци су предуслов за јаку пољопривреду и анализу, и мониторинг аграрне политике, као и за програмирање и спровођење политике.

Процес стабилизације и придруживања има позитивне ефекте на земље Западног Балкана. Чињеница да постоји статус потенцијалног чланства даје велики подстрек у наставку спровођења реформи. Акцент је стављен на регионалној сарадњи, што предствља предуслов за будуће чланство у Европској унији и значајно би допринело стабилности региона. Корените реформе које се спроводе у земљама Западног Балкана, имају за циљ да продубе међусобне односе који ће се заснивати на основим принципима тржишне привреде. Ово значи да је потребно припремити друштво за постепено прихватање већег степена либерализације које се заснива на слободном кретању људи, робе, услуга и капитала.

Придруживање Европској унији, требало би усмерити тако да се евентуалне штете сведу на минимум, које би настале у случају неприпремљености за прихватање прогресивне либерализације. Отварање друштва према јакој конкуренцији могло би угрозити економске интересе домаће привреде. За превазилажење проблема у транзиционом периоду, користи се помоћ Европске уније, укључујући и финансијску

која је условљена остваривањем предвиђених обавеза у појединим фазама процеса приближавања.

3. ПОЛИТИКА РУРАЛНОГ РАЗВОЈА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ ПРЕМА ЗЕМЉАМА КАНДИДАТИМА

Политика руралног развоја Европске уније, као део развоја Заједничке аграрне политике (ЗАП), еволуирала је од политике која се бави структурним проблемима пољопривредног сектора, ка политици која се бави вишеструком улогом пољопривреде у друштву. Првобитан фокус политике руралног развоја Европске уније је био усмерен на подршци физичком капиталу (инвестицијама) на фармама и у секторима који из ње произилазе.

Европска унија дефинише рурални развој као мултифункционални концепт у коме рурални развој, у односу на општедруштвени има четвороструку улогу:

- економску (рурална подручја обезбеђују храну и друге сировине пољопривредног порекла за нарастајуће потребе становништва уз остваривање конкурентног дохотка);
- еколошку (рурална подручја су погодна за одрживо управљање природним ресурсима, односно очување природе и животног амбијента чија је основна карактеристика одрживост);
- културолошку (руралну заједницу обележава специфичност културног оквира, културно наслеђе руралних средина веома је богато и има шири, национални и међународни значај);
- социолошку (рурална подручја су посебан тип друштвеног система у коме људи осећају дубљу блискост и везе са другим члановима и подручје препознају као место заједничког деловања).¹⁹¹

До средине 90-их година XX века Европска унија је поседовала низ инструмената за остваривање циљева реструктурирања пољопривреде, територијалног и локалног развоја. Са увођењем договора о реформи Агенда 2000, ове мере су груписане у јединствен сет мера за рурални развој. Агенда 2000 је увела

¹⁹¹ EU (2005) Rural Development, The Implementation Structure, DG AGRI.

политику руралног развоја као други стуб ЗАП-а, како би пратила даљу реформу тржишне политике (први стуб ЗАП-а). Окосницу аграрне политике Европске уније чини подела на два стуба. Први стуб чине директна плаћања и тржишне интервенције, док се други стуб односи на политику руралног развоја.

Рурални развој обухвата мере које су неопходне за развој активности у руралним областима, а које доприносе јачању конкурентности пољопривреде, побољшању биодиверзитета руралних подручја, унапређењу квалитета живота, као и мере за подстицање диверзификације руралне економије. Средства за ове мере обезбеђују се из Европског фонда за рурални развој (EAFRD European Agricultural Fund for Rural Development).¹⁹²

Европски пољопривредни фонд за рурални развој (EAFRD European Agricultural Fund for Rural Development) обезбеђује средства за суфинансирање скоро 40 различитих мера за спровођење програма руралног развоја сваке земље чланице Европске уније. Мере за реализацију програма руралног развоја су груписане око четири приоритетна циља, познатија као осе. Разликују се три тематске осе и једна методолошка која их допуњује.¹⁹³ Под осом 1 се налази низ мера за унапређење конкурентности пољопривреде и шумарства, које су усмерене на људски и физички капитал, стандарде у производњи и квалитет производа. Оса 2 подразумева мере за заштиту и управљање природним ресурсима као и очување природне вредности пољопривредне производње и шумарства и очување пејзажа руралних области Европе. Оса 3 помаже развоју локалне инфраструктуре и људског капитала руралних подручја, како би се обезбедили услови за развој, креирање радних места у свим секторима и диверзификацију економске активности. Оса 4 не представља скуп мера, већ начин како да се дође до специфичних програма које спроводе локалне акционе групе.

Приоритетни циљеви Осе 1 су:

- формирање снажног и динамичног сектора пољопривреде и шумарства Европске уније;

¹⁹² https://ec.europa.eu/agriculture/cap-funding_en

¹⁹³ Васиљевић, З., Субић, Ј., (2008) Значај bottom up приступа у планирању и реализацији локалних и регионалних програма руралног и пољопривредног развоја у Србији, тематски зборник Аграрна и рурална политика у Србији 2, ДАЕС, Београд.

- модерна, иновирани производња и ланци продаје пољопривредних производа и производа шумарства;
- одабир кључних сектора за инвестирање у физички и људски капитал;
- активни процеси трансфера знања.

Приоритетни циљеви Осе 2 су:

- промоција одрживих начина употребе земљишта;
- смањење узрока климатских промена и прилагођавање њиховим утицајима;
- очување природних ресурса као што су вода, земљиште, обрадиве површине и шуме;
- очување и ширење пољопривреде са високом природном вредношћу.

Приоритетни циљеви Осе 3 су:

- стварање нових могућности запошљавања;
- побољшање животног стандарда и квалитета живота у руралним областима;
- једнаке шансе за све чланове руралних заједница;
- већа доступност адекватних услуга.

Приоритетни циљеви Осе 4 су:

- снажан рурални развој и развој управљачких капацитета локалних заједница;
- активне, комплетне и поуздане руралне заједнице;
- мобилизација ендогених потенцијала руралних подручја.¹⁹⁴

Регулативе у погледу руралне развојне политике условљавају постојање равнотеже у расподели средстава Европске уније пољопривредног фонда по осама, а у складу са дефинисаним циљевима у Стратегији руралног развоја. Према уредбама о руралном развоју од укупно расположивих средстава Европске уније пољопривредног фонда за први и за трећу осу мора се издвојити најмање по 10%, за другу најмање 25%, док најмање 5% финансијских средстава је резервисано за осу 4. Ова правила се не односе на најновије чланице Европске уније, које нису примениле мере налик оним из програма Leader пре приступања Европској унији.¹⁹⁵

¹⁹⁴ EU (2005) Rural Development, The Implementation Structure, DG AGRI.

¹⁹⁵ Политика руралног развоја ЕУ за период 2007-2013, Европска комисија, <http://europa.eu>

„Све земље кандидати за чланство у Европској унији имају право на финансијску помоћ, како би се што боље припремиле за пуноправно чланство. Европска комисија почела је са реализацијом првог програма помоћи намењеног земљама средње и источне Европе 1989. године. Европска унија је тада оснивала три предприступна програма у склопу припреме земаља средње и источне Европе за чланство у Европску унију, PHARE, ISPA и SAPARD“.¹⁹⁶

Табела бр. 23: Предприступни програм за земље средње и источне Европе

Опис предприступног програма	
PHARE (Регулатива 3906/89)	Програм намењен изградњи и успостављању институција, реформисању јавне администрације. У оквиру овог програма предвиђена је израда Националних развојних програма са акцентом на приоритетне делатности, промовисање економске и социјалне кохезије земаља кандидата и сл.
ISPA (Регулатива 1267/99)	Програм помоћи намењен великим инфраструктурним захватима у области транспорта и заштите околине.
SAPARD (Регулатива 1268/99)	Програм помоћи пољопривреди и руралном развоју.

Извор: Фондови и програми Европске уније са освртом на Црну Гору, Централна банка Црне Горе.

Програм SAPARD почео је да се прмењује од 1. јануара 2000. године. Овај програм имао је преваходно за циљ пружање помоћи за десет земаља корисница из централне и источне Европе, сада већ чланица уније, а тада новопримљене чланице (Пољска, Румунија, Бугарска, Мађарска, Литванија, Чешка, Летонија, Словачка, Естонија и Словенија), да решавају проблеме структурног прилагођавања у својим пољопривредним секторима и руралним подручјима, као и у имплементацији комунитарног права Европске уније које се односи на Заједничку аграрну политику (ЗАП) и сродно законодавство.

¹⁹⁶Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development, Програм помоћи Европске уније за пољопривреду и рурални развој.

Сличности између SAPARD-а и IPARD-а, имају исте циљеве, за спровођење оба програма потребна је правна сагласност и неопходно је формирање националних регулаторних тела којима се доказује капацитет земље кандидата за чланство. Европска унија је распоред финансирања по појединим земљама у оквиру SAPARD-а одредила на основу броја пољопривредног становништва, површине пољопривредног земљишта, бруто друштвеног производа и специфичних територијалних проблема.¹⁹⁷

Земље кандидати су предприступним механизмом SAPARD добиле прилику да реше неке од својих кључних институционалних проблема. Специфичне мере за земље кандидате, дефинисане SAPARD-ом односиле су се на:

- унапређење контроле квалитета, ветеринску заштиту, фитосанитарну заштиту, заштиту потрошача;
- успостављање производних удружења;
- успостављање и унапређење катастра;
- техничку помоћ за мере садржане у плановима руралног развоја.

Земље кандидати су саме бирале како ће средства бити усмеравана у развој пољопривредних газдинстава, прераду и маркетинг, руралну инфраструктуру и диверзификацију. Имајући у виду да су нека од наслеђених решења бившег система земаља у транзицији неефикасна, специфичне мере за земље кандидате биле су усмерене на решавање таквих институционалних и организационих проблема. Осим тога, захтеви Европске уније везани за област руралног развоја земаља кандидата, били су много мање експлицитни и ригорозни у односу на друге области и дефинисани су као три приоритета за пружање подршке у оквиру SAPARD-а:

- повећање тржишне ефикасности;
- прихватање стандарда квалитета и здравствене безбедности у Европској унији, како би се новим чланицама омогућило равноправно учешће на јединственом тржишту и успостављање адекватне граничне контроле;

¹⁹⁷Лазовић, М., Кнежевић, И., Мирић, О., Пејовић, А., (2007) Водич кроз Инструмент за предприступну помоћ ЕУ 2007-2013, Европски покрет у Србији, Београд.

- подршка отварању нових радних места у руралним подручјима.¹⁹⁸

Циљеви SAPARD програма били су:

- прилагођавање европским прописима у подручју пољопривреде;
- припрема за заједничку аграрну политику (ЗАП);
- улагање у пољопривредне поседе;
- побољшање квалитета земљишта;
- пошумљавање површина;
- подршка произвођачима шумских производа;
- побољшање обрадивих површина;
- структурно образовање и оспособљавање;
- јачање прераде и маркетинга пољопривредних и рибарских производа.¹⁹⁹

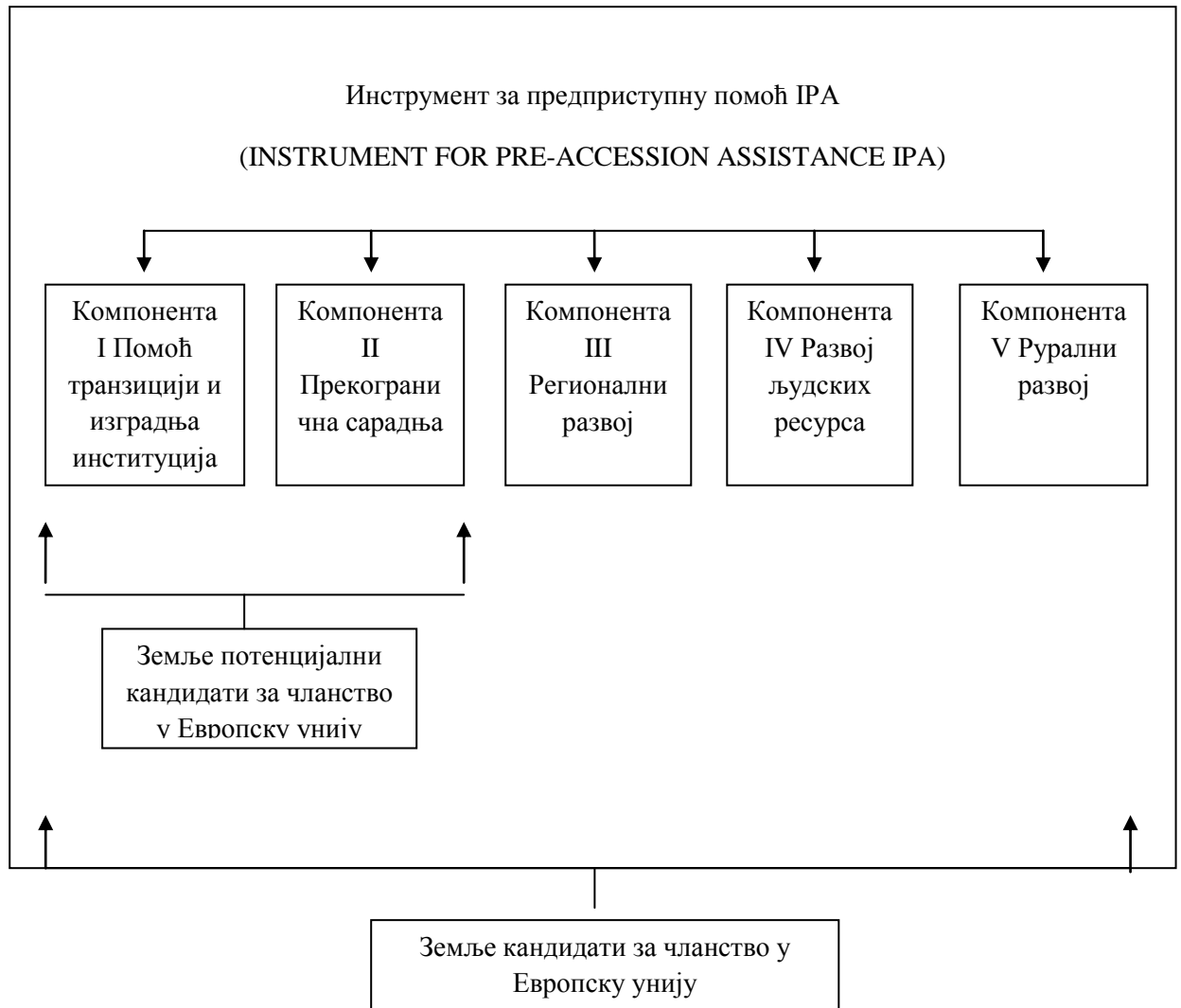
У циљу поједностављивања система помоћи, постизања максималних ефеката уложених средстава кроз поједностављивање администрације, контроле, извештавања и евалуације остварених резултата, Европска унија је донела одлуку да све предприступне фондове (Phare, ISPA, SAPARD и CARDS), замени новим механизмом, Инструментом претприступне помоћи IPA. IPA (Instrument for Pre – Accession Assistance), регулатива је регулисала обим и тип подршке намењене земљама Западног Балкана за период од 2007-2013. године.²⁰⁰ Ово је јединствен инструмент за предприступну помоћ који је био доступан за буџетско раздобље од 2007. до 2013. године. У процесу припреме земаља централне и источне Европе за прикључење Европској унији формулисана су три механизма трансфера помоћи, која су се директно или индиректно дотицала проблематике руралног развоја.

¹⁹⁸ SAPARD, водич за кориснике, Министарство пољопривреде, шумарства и водног gospodarства Републике Хрватске.

¹⁹⁹ Wilkinson, A., (2008) The SAPARD instrument on the eve of accession.

²⁰⁰ Уредба о управљању програмима претприступне помоћи Европске уније у оквиру компоненте и инструмената претприступне помоћи (IPA) – Помоћ у транзицији и изградња институција за период 2007-2013. године.

Графикон бр. 14: Компоненте Инструмента предприступне помоћи

Извор: European Commission – Instrument for pre accession assistance IPA

Регулатива (уредба) о оснивању IPA прави разлику између држава корисница. Према уредби, државама кандидатима, уколико имају акредитован децентрализован систем управљања фондовима (DIS)²⁰¹, помоћ је омогућена кроз свих пет компоненти. Државама потенцијалним кандидатима, које немају акредитован DIS, помоћ се упућује само кроз прве две компоненте.

²⁰¹ DIS подразумева преношење права од стране Европске комисије на управљање одрђеним радњама и поступцима у имплементацији програма, (спровођење тендерских процедура, закључивање уговора, плаћање и контрола трошења средстава), при чему Европска комисије задржава одговорност за опште извршење буџета.

Основни предуслови за коришћење свих пет IPA компоненти су стицање статуса кандидата за чланство у Европској унији и акредитација DIS од стране Европске комисије. Земље потенцијални кандидати, као и земље кандидати које нису добиле акредитацију за децентрализовано управљање, могу у претприступном периоду да финансирају мере и активности које су сличне III, IV и V компоненти из прве компоненте (Помоћ и транзицији и изградња институција). Ове мере се првенствено односе на изградњу институција и структура које су неопходне за успешну имплементацију III, IV и V компоненте.

Мере за рурални развој се операционализују помоћу националног програма за пољопривреду и интегрални развој села.²⁰² „Национални програм руралног развоја IPA програма припремају службе, које је одредила земља корисница и доставља се Европској комисији, која ако је програм економски оправдан у року од 6 месеци усваја програм. Када Европска комисија усвоји IPA програм следи реализација програма које земље врше путем оперативних тела у систему децентрализованог управљања. Децентрализовано управљање фондовима је модел по коме Европска комисија преноси управљање одређеним активностима земљама корисницима, а задржава одговорност за извршење буџета Европске уније“.

Приступање Републике Србије Европској унији захтева да се у пољопривреди изврше динамичне промене, нарочито у структури производње и прераде, организацији фарме, рационалном коришћењу ресурса, систему контроле производње и производа, приступу тржишту, свестраном руралном развоју, заштити животне средине и усвајању и примени европских стандарда.

Руралном развоју се све више посвећује пажња, како у земљама Европске уније, тако и у Републици Србији. Веза између пољопривреде и руралног развоја, може да пружи основу за решење многих проблема који карактеришу руралне области. Будући да локалне заједнице у Републици Србији немају довољне буџете ни изворе средстава за финансирање развојних пројеката, између Републике Србије и Европске уније успостављени су програми подршке за подстицање локалног и руралног развоја. Након приступања Европској унији, Републици Србији ће бити на располагању многобројни фондови ЗАП-а.

²⁰² Национални програм руралног развоја од 2011. до 2013. године, Службени гласник Републике Србије.

4. МЕРЕ И ИНСТРУМЕНТИ ПРЕДПРИСТУПНЕ ПОМОЋИ ЗА РУРАЛНИ РАЗВОЈ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Европска унија представља заједницу демократских европских земаља које су одлучиле да се удруже да би лакше оствариле циљеве везано за економски, политички и друштвени развој целог региона. То је међународна организација националног карактера у којој су државе чланице повезане заједничким интересима и политикама које покривају подручје економије, индустрије, социјалних питања, грађанских права, спољне политике, пољопривреде и сл.

Основни циљеви Европске уније су:

- промовисање мира у Европској унији и свету;
- промовисање вредности уније;
- подстицање привредног и друштвеног развоја оснивањем јединственог унутрашњег тржишта где је конкуренција скоро слободна и скоро неограничена;
- промовисање економске кохезије и солидарности између држава чланица;
- заштита животне средине;
- потврђивање властитог идентитета на међународној сцени вођењем заједничке спољне и безбедоносне политике;
- очување и даљи развој уније као простора слободе, безбедности, и правде на коме је омогућено слободно кретање људи.²⁰³

Уговор о оснивању Европске економске заједнице Римски споразумом, дао је пољопривреди једно од централних места у новоформираној западноевропској интеграцији. Овим уговором дефинисани су циљеви ЗАП (Заједничке аграрне политике):

- раст продуктивности пољопривреде;
- подизање задовољавајућег животног стандарда руралног становништва;
- стабилизација тржишта пољопривредних производа;
- осигурати стабилно снабдевање храном и
- снабдевање потрошача по прихватљивим ценама.²⁰⁴

²⁰³ Јанковић, С., (2009) Европска унија и рурални развој Србије, Институт за примену науке у пољопривреди, Београд.

²⁰⁴ Богданов, Н., (2009) Ефекти интеграције Србије у ЕУ у области пољопривреде, ФЕФА, Београд.

Створена идејом да заштити пољопривреду земаља чланица од конкуренције других земаља и успостави подједнако прихватљиве механизме трговине и подстицања пољопривреде на јединственом тржишту, ЗАП има од самог почетка снажну протекционистичку ноту. Управо висок ниво заштите домаћег тржишта омогућио је раст цена, што је у првим годинама примене довело до високог раста производње и подизања самодовољности у храни на заједничком тржишту. Прехрамбена стабилност и сигурност су обезбеђене и успостављено је заједничко тржиште пољопривредних производа. Доходак фармера је достигао конкурентски ниво у односу на остале привредне секторе. Са друге стране, гарантоване цене условиле су прекомерну производњу и стварање тржишних вишкова. Трошкови финансирања извозних подстицаја су нарастали и ЗАП чинили све скупљом. Већа газдинства производила су више и отуда више зарађивала, док је мањим фармерима подршка служила само за опстајање.

Настојање да се увећају приноси условило је раст потрошње минералних ђубрива и пестицида, чиме су створени и еколошки проблеми. Квоте, порези и царине у трговини пољопривредним производима представљале су проблем за извознике на ово тржиште и биле противне принципима отвореног тржишта и све гласнијих заговарања либерализације. Губитак се јављао и код домаћих потрошача који су плаћали високе цене хране. Отуда је до првог покушаја реформе ЗАП дошло само десет година након њеног успостављања.

Данашња ЗАП је реформисана у скаладу са потражњом. Узима у обзир примедбе потрошача и пореских обвезника, а у исто време даје пољопривредницима слободу да производе у складу са потражњом на тржишту. У прошлости што је пољопривредник више производио, утолико је у већој мери био субвенционисан. Сада, огроман део исплате пољопривредницима не зависи од произведене количине. Према новом систему, пољопривредници и даље добијају директну финансијску помоћ која им омогућава стабилност прихода, међутим повезаност са количином производа је прекинута. Пољопривредни произвођачи су обавезни да се придржавају еколошких стандарда при производњи хране, стандарда за сигурну храну, фитосанитарних и стандарда за очување домаћих животиња. Они који се не придржавају стандарда, суочиће се са редукцијом директних исплата. Прекид везе

између субвенције и производње омогућиће пољопривредницима Европске уније да се оријентишу на производњу у складу са захтевима тржишта.

Република Србија ће ка чланству у Европској унији морати да се прилагоди прописима и стандардима Европске уније, што ће у знатној мери изменити ситуацију у српској пољопривреди. Економски циљеви зацртани Копенхашким критеријумима (који дефинише услове уласка једне земље у Европску унију) подразумевају стварање и функционисање тржишне економије која ће бити способна да се интегрише у тржишне економије осталих држава чланица, способност да се издржи конкуренција, тако да економија државе издржи улазак на јединствено тржиште Европске уније и прилагођавање целом сету правила Европске уније и пракси по којима Европска унија функционише.

Пољопривреда има важну улогу у економском и друштвеном животу Републике Србије. Према подацима Министарства пољопривреде, овом делатношћу се бави више од два милиона људи или 700.000 породица. Пољопривреда Републике Србије могла би да се сусретне са врло тешким изазовима на путу европских интеграција, али ће тај сектор истовремено имати много користи од чланства у Европској унији. Да је Република Србија чланица Европске уније, добијала би око 1,6 милиона евра годишње из пољопривредних и руралних фондова.²⁰⁵

Главни извори финансирања пројеката у пољопривреди Републике Србије од стране Европске уније су IPA фондови и CARDS програм. Република Србија је добила помоћ у оквиру IPA фондова из прве две од укупно пет компонената од 2007. године, а први уговори су потписани 2010. године.²⁰⁶

²⁰⁵ Обрадовић, С., (2008) European Integration and Balkan Countries, *Revista Economica*.

²⁰⁶ Република Србија ИПАРД програм за 2014-2020, Министарство пољопривреде и заштите животне средине Републике Србије.

Табела бр. 24: Пројекти у оквиру IPA програма 2007-2012.

Назив пројекта	Вредност (ЕУР)	Буџетска година	Статус	Развојни партнер
Јачање капацитета Републике Србије за прихватање фондова ЕУ у области руралног развоја у предприступном периоду	4.000.000	IPA 2007	Завршен	Комплетно финансирано од стране Европске уније
Помоћ управи за аграрна плаћања		IPA 2009	Завршен	ОУ
IPA Припрема стратешких програмских докумената 5 (PPF5)	Није доступно	IPA 2012	Завршен	PPF
Јачање капацитета и техничка подршка за обнову рејонизације виноградарства и систем ознака географског порекла вина	1.200.000	IPA 2008	Завршен	Комплетно финансирано од стране ЕУ
Подршка за контролу/искорењивање класичне куге свиња и беснила у Републици Србији	8.300.000	IPA 2008	Завршен	Финансира ЕУ 6.300.000 Финансира држава 2.000.000
Усаглашавање националних прописа у области регистрације и контроле средстава	1.300.000	IPA 2008	Завршен	Комплетно финансирано

за заштиту биља (СЗБ) са прописима Европске уније и примена нових законских прописа				од стране ЕУ
Подршка за контролу/искорењивање класичне куге свиња и беснила у Републици Србији	6.000.000	IPA 2009	Завршен	Комплетно финансирано од стране ЕУ
Опремање Дирекције за националне референтне лабораторије Србије у ланцу исхране	6.500.000	IPA 2010	Завршена твининг компонента	Комплетно финансирано од стране ЕУ
Оснивање Система рачуноводствених података на српским пољопривредним газдинствима (FADN)	3.545.400	IPA 2010	У току	Комплетно финансирано од стране ЕУ
Подршка за безбедност хране, добробит животиња и контролу/искорењивање класичне куге свиња и беснила	6.000.000	IPA 2011	У току	Комплетно финансирано од стране ЕУ
Спровођење ефикасних мера за управљање земљиштем и административне процедуре за подршку побољшању аграрне структуре у складу са захтевима ЕУ	3.880.000	IPA 2011	У току	Финансира ЕУ 2.780.000 ЕУР Донација Савезне Републике Немачке 1.000.000 ЕУР Финансира

				држава 100.000 ЕУР
Помоћ управним органима Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије у изради ИПАРД програма 2014-2020, подршка за акредитацију и обуку	250.000	ИРА 2011	Завршен	Комплетно финансирано од стране ЕУ
Развој информационог система одрживих услуга за Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде	1.500.000	ИРА 2012	У току	Комплетно финансирано од стране ЕУ
Јачање капацитета за унапређење објеката за производњу хране и управљање споредним производима животињског порекла	2.000.000	ИРА 2012	У току	Комплетно финансирано од стране ЕУ
Наставак подршке за контролу/искорењивање класичне куге свиња и беснила у Републици Србији	7.100.000	ИРА 2012	У току	Комплетно финансирано од стране ЕУ
Изградња институционалних				

капацитета и подршка пољопривреди и руралном развоју Србије у вођењу ИПАРД програма / СЕРВИСНЕ КОМПОНЕНТЕ	1.000.000	ИРА 2012	У току	Комплетно финансирано од стране ЕУ
Имплементација одрживе примене средстава за заштиту биља и успостављање система редовне техничке инспекције уређаја за примену пестицида	1.300.000	ИРА 2012	У току	Комплетно финансирано од стране ЕУ
Помоћ Европске уније поплављеним подручјима у Србији	8.000.000	ИРА 2012	У току	Комплетно финансирано од стране ЕУ
Наставак подршке за контролу/искорењивање класичне куге свиња и беснила, као и контрола зооноза и болести које се преносе путем хране у Републици Србији	4.800.000	ИРА 2013	Треба расписати тендер	Финансира ЕУ 3.230.000 ЕУР Финансира држава 1.570.000 ЕУР

Извор: *ISDACON*; ОУ Евалуациони извештај

Инструмент за предприступну помоћ ИРА II (Instrument for Pre-Accession Assistance – ИРА II 2014–2020) успостављен је уредбом Европског парламента и Европског савета број 231/2014 од 11. марта 2014. године а који се примењује ретроактивно од 1. јануара 2014. године. Уредбом ИРА II дефинисано је да Европска комисија и кориснице ИРА II закључе оквирне споразуме о спровођењу помоћи. Укупан буџет ИРА II за период 2014-2020 износи 11,7 милијарди евра. Према усвојеној уредби о успостављању ИРА II, од укупно наведеног износа, 4% биће

усмерено на програме прекограничне сарадње између земаља корисница IPA I и држава чланица у складу са њиховим потребама и приоритетима.²⁰⁷

Поред финансирања националних програма кроз IPA II помоћ у кључним областима за подршку земљама кандидатима и потенцијалним кандидатима за испуњавање критеријума за приступање Европској унији биће усмерена и кроз Вишекорисничку IPA II. Оквирна алокација средстава за период 2014-2020. износи 2,959 милијарди евра, што је двоструко више средстава него што је било издвојено за Вишекорисничку IPA за период 2007-2013. године. Кориснице помоћи кроз инструмент IPA II у периоду од 2014-2020. године су Албанија, БЈР Македонија, Црна Гора, Република Србија и Турска.²⁰⁸

Табела бр. 25: Индикативна алокација IPA II корисницима помоћи 2014-2020. (у милионима евра)

Корисник помоћи	2014	2015	2016	2017	2018-2020.	Укупно
Србија	195,1	201,4	207,9	215,4	688,2	1.508,0
Албанија	83,7	86,9	89,7	92,9	296,3	649,4
Македонија	85,7	88,9	91,6	94,9	303,1	664,2
Црна Гора	39,5	35,6	37,5	39,6	118,5	270,5
Турска	620,4	626,4	630,8	636,4	1.940,0	4.453,9

Извор: IPA II инструмент за предприступну помоћ 2014-2020. Европски покрет Србија.

Европска комисија је креирала нови инструмент за предприступну помоћ IPA II за период 2014-2020. године, који ће бити ближе повезан са приоритетима проширења Европске уније и усмерен на достизање резултата и стратешки приступ кључним реформама у земљама кандидатима и потенцијалним кандидатима за чланство у Европској унији. Овај приступ Европске комисије је наметнуо и одређене промене у програмирању и имплементацији IPA II инструмената у односу на IPA у периоду 2007-2013. Једна од битнијих промена односи се на структуру програма IPA II у којој су сада уместо постојећих пет компоненти које су биле карактеристичне за

²⁰⁷ https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/instruments/overview_en

²⁰⁸ IPA II инструмент за предприступну помоћ 2014-2020. Европски покрет Србија, Београд.

IPA у периоду 2007-2013., уведене области политике (policy areas). Области политике у оквиру IPA II су:

- реформе као део припрема за чланство у Европској унији и изградња институција и капацитета;
- друштвено економски и регионални развој;
- запошљавање, социјална политика, образовање, унапређење, равноправност полова и развој људских ресурса;
- пољопривреда и рурални развој и
- регионална територијална сарадња.²⁰⁹

Помоћ у свих пет области политике спроводиће се кроз подршку реформама, усклађивање закона, изградњу капацитета и инвестиције, док ће посебна пажња бити посвећена доброј управи, владавини права и борби против корупције и организованог криминала. Наведене обласне политике су по садржају веома сличне компонентама IPA 2007-2013 и сада су доступне свим земљама корисницама без обзира на њихов статус у процесу европских интеграција (кандидати или потенцијални кандидати за чланство у Европској унији).

Промене до којих је дошло у IPA II 2014-2020. године су следеће:

1. секторски приступ у планирању – представља практичан приступ планирању и управљању, који јача везе између секторских политика, буџета, вредности и резултата. Ова промена омогућава да се кроз појединачне пројекте, средства финансирања усмеравају на достизање циљева у одређеним областима политике;
2. обезбеђење веће комплементарности са зајмовима међународних финансијских институција. Ово промена омогућава да се оствари боља комплементарност између Европске уније и активности осталих донатора, што за крајњи резултат има ефективније и ефикасније коришћење доступних финансијских средстава;
3. преузимање одговорности за имплементацију и управљање средствима од стране земље кориснице претприступне помоћи. У оквиру IPA II финансијска

²⁰⁹ Исто.

помоћ Европске уније је на располагању земљама кандидатима, али и земљама потенцијалним кандидатима без обзира на њихов статус у процесу европских интеграција уз обавезу постојања адекватних институција и структуре за имплементацију средстава;

4. увођење секторске буџетске помоћи, где пројекти неће бити једини начин спровођења помоћи кроз IPA II, већ је за нови буџетски период предвиђена могућност да помоћ буде усмерена и кроз тзв. секторску буџетску помоћ;
5. уводе се награде за успешне кориснике средстава, уколико се утврди да земља корисница остварује посебан напредак у испуњавању критеријума за чланство или за ефикасно спровођење претприступне помоћи.²¹⁰

Значај IPA II за Републику Србију је у томе што ће Европска унија подржати усклађивање аграрне политике у Републици Србији са ЗАП-ом, а све у циљу остварења конкурентног, одрживог, и ефикасног сектора пољопривреде. Помоћ ће се пружити, с једне стране, кроз изградњу институција и капацитета, и с друге стране седмогодишњи програм руралног развоја IPARD ће пружити инвестициону подршку намењену јачању конкурентности сектора пољопривреде, која ће помоћи постепеном прилагођавању стандардима Европске уније у области хигијене, безбедности хране, ветерине и заштите животне средине као и диверсификације руралне економије и руралног развоја.

²¹⁰ Нацрт IPA програма Републике Србије за 2014-2020, верзија 2, Октобар 2014.

**V. ПРЕПОРУКЕ ЗА ПРИМЕНУ АГРОЕКОНОМСКИХ МЕРА У
ЦИЉУ РАЗВОЈА ПОЉОПРИВРЕДЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ**

1. ИЗАЗОВИ РЕШАВАЊА РАЗВОЈНИХ ПРОБЛЕМА У СЕКТОРУ ПОЉОПРИВРЕДЕ У НАРЕДНОМ ПЕРИОДУ

Пољопривредна производња се суочава са великим бројем глобалних изазова који захтевају реevaluацију текуће праксе у производњи и продаји, кооперацију између предузећа, постојање неопходне инфраструктуре, рационално коришћење природних ресурса и сл. Пољопривредни сектор доживљава велике промене у последњих неколико година. Економски и тржишни утицаји делују на остваривање различитих резултата у овој привредној грани. Истовремено, пољопривредни произвођачи испољавају различите способности да се прилагоде актуелним променама.

Република Србија поседује веома повољне природне услове за разноврсну пољопривредну производњу, искусне произвођаче, повољне природне услове, врхунске стручњаке и научне раднике, и у свету признате селекције биљних производа. Изазов који се намеће пољопривреди Републике Србије је преокрет са традиционалног и уситњеног односа пољопривредне производње на производњу органске хране, добијање производа високог степена додатне вредности и коришћење природних енергената. Досадашња политика управљања пољопривредном производњом довела је до тога да:

- данас у Републици Србији има око 4.800 села, а за више од 10 година ће нестати свако четврто, односно око 1.200 њих;
- у Републици Србији сваке године 40.000 људи више умре, него што се роди. Република Србија ће у будућности бити аграрна земља, али без села и сељака;
- један од највећих структурних проблема је брзо смањивање сеоског становништва (депопулација села) која превазилази темпо смањивања пољопривредног становништва (деаграризација).²¹¹

Савремени услови и начин живота, намеће следеће изазове за пољопривреду:

1. Социо-економски изазови

- постоји добро развијена неформална економија, која се бави употребом земљишта, као и производњом и продајом. Овакав начин прераде је

²¹¹ Павићевић, Ж., (2013) Пољопривреда Србије, шансе и изазови, преузето са интернета.

базиран на традиционалним мрежама, изван система. Фарме овог типа су изван кључних административних, књиговодствених, фискалних и инспекцијских система. Ове фарме не добијају никакве субвенције, нису тржишно оријентисане, већ производе углавном за своју употребу;

- спољна миграција и старење популације. Ово је значајни изазов не само за Републику Србију, већ и за земље у окружењу;
- они који живе у руралним срединама су изузети не само у смислу материјалне добробити, већ и због њихове изолације, нарочито у планинским регионима, они често немају адекватан приступ одговарајућем образовању, здравству и културним услугама;
- рурална инфраструктура и услуге су неразвијене, постоји ограничен приступ адекватним инфраструктурним објектима (путеви, снабдевање водом, струја итд.) што ствара значајну препреку за модернизацију пољопривреде.

2. Изазови за политике подршке

- усклађивање политике подршке за мале произвођаче у процесу придруживања Европској унији. Постоји веома озбиљан ризик да у овом процесу, подршка пољопривреди буде усмерена само на мање, еколошки фокусиране делове програма руралног развоја (тип мера Оса 2), које су веома позитивне, али ограничене у обиму који обухватају;
- хармонизација националног законодавног оквира са правним тековинама Европске уније је обиман задатак. Један од изазовних примера је хармонизација ветеринарских и хигијенских захтева за произвођаче хране, и одговарање на карактеристике и усклађивање са потенцијалима малих фарми.²¹²

Информационе технологије (ИТ) имају потенцијал да подрже сектор пољопривредне производње у савладавању изазова. Данашња глобализација се заснива на модерној технологији, али је такође убрзана информационом способношћу технологије. Из ове двоструке перспективе, прилагођавање

²¹² Пољопривредна производња високе природне вредности на Западном Балкану: Тренутни статус и кључни изазови – Оквирни документ, European Forum on Nature Conservation and Pastoralism.

информационих технологија од стране сектора пољопривредне производње, није више питање избора већ опстанка. Пољопривредна производња би требало да се постепено суочи са изазовима од стране различитих извора. Глобализација повећава конкуренцију, али такође укључује већи ризик сигурности и квалитета пољопривредних производа. Одговоре на ове изазове пољопривредна производња обезбеђује интензивирањем контролних процеса коришћењем савремених технологија, побољшањем квалитета и оријентацијом на органску производњу уз рационално коришћење ограничених ресурса.

1.1. Подизање нивоа технолошког развоја и ефикасније суочавање сектора пољопривреде са проблемима климатских промена

Суштина пољопривредне производње је у што бољој сарадњи природе и човека. Вековима је човек усавршавао средства за рад (проналазио срп, косу, плуг, трактор, комбајн) да би повећао своју продуктивност рада. Стварао је и усавршавао сорте биља, расе животиња, производио хемијска средства, ђубрива и пестициде, а све с циљем повећања производње хране. У економској теорији преовладава став да технолошке промене имају значајну улогу у развоју пољопривреде, не само у прошлости, већ и данас, а и у будућности.

Сведоци смо све брже производње и примене компјутера, компјутерске технологије, развоја биотехнологије и примене биотехнолошких поступака и производа у пољопривреди развијених земаља света. Суштина нових технолошких промена је у бољем коришћењу расположивих природних, људских, обновљивих и необновљивих ресурса. Основни циљеви развоја и примене нових технологија у пољопривреди су:

1. повећање производње;
2. смањење улагања;
3. рационално коришћење ресурса;

4. производња природне биолошки чисте хране.²¹³

Нова биотехнологија омогућава преуређење структуре ДНК, пренос и рекомбинацију гена, трансплатацију ембриона, клонирање, култивисање итд.²¹⁴ Захваљујући томе, знатно су повећане могућности за стварање нових сорти биља отпорних на болести, штеточине, хладноћу, сушу. Тиме би се смањили трошкови заштите биља, поправке и коришћење земљишта, наводњавања, односно смањила би се улагања у производњу. У сточарској производњи могућности су много веће, него у биљној. Посебну пажњу научне и стручне јавности привлачи производња хормона раста, који ће довести до повећања производње млека уз смањење броја крава. Производња исте количине квалитетнијих сточарских производа могућа је уз скраћивање времена узгоја и исхране стоке. Тиме се знатно смањују трошкови исхране и повећава економичност производње.

Нови технолошки процеси треба да омогуће јефтинију производњу енергије од биомасе и других нуспроизвода. Ове поступке треба усавршавати због тога што су биомаса и други нуспроизводи, обновљиви ресурси и обновљиви потенцијални извори енергије. Развој и примена ових поступака, уколико су засновани на економским критеријумима, могли би наћи ширу примену и у нашој пракси, с обзиром на високо учешће трошкова енергије у цени коштања пољопривредних производа.

Поред биотехнологије, све ширу примену у светској пољопривреди, пре свега у пољопривреди индустријализованих земаља, имају компјутерска техника и технологија. Број компјутера на фармама ових земаља расте и они све више постају свакодневница у раду и животу фармера, посебно у побољшању система управљања. Њихова примена штеди људски рад, ресурсе, ослобађа човека рутинских заморних послова.

Потреба за коришћењем софтвера на фармама је у сталном порасту. Производња хардвера је знатно динамичнија од производње софтвера. Савремена кретања у компјутерској технологији стварају могућности развоја експертног

²¹³ Adrian A.M., Dillard Ch., Mask P. (2005), "GIS in Agriculture", књига Pick B.J. Geographic Information Systems in Business, Idea Group Publishing, Hershey.

²¹⁴ Малешевић, М., Црнобарац, Ј., Кастори, Р., (2005) Принос ђибрива и њихов утицај на пољопривредну производњу, монографија, Нови Сад.

система. То је специфичан софтвер чијом се применом анализирају одређени проблеми на стручном нивоу, приближном нивоу размишљања човеку, експерта из те области. Предност овог система је што може подићи рад просечног радника на ниво експерта. Ови системи су специјализовани за решавање уско дефинисаних задатака и проблема. Експертни систем је идеалан канал за преноснове технологије од научно-истраживачке лабораторије до практичне примене, односно до фарме и фармера. С обзиром на то да је трансфер тог знања један од највећих проблема, у овој области, тим више улога експертног система постаје значајнија. Ови системи су веома флексибилни, а могућност за њихов развој, усавршавање, односно имплементацију нових знања у основно знање су изузетно велике.²¹⁵

Савремени човек угрожава биосферу и животну средину у мери која прети да угрози и његов сопствени опстанак. Загађивање воде, земљишта и ваздуха, а самим тим и хране, данас има драматичне последице не само на локалном, већ и на глобалном нивоу. Најизраженији облици угрожавања природе су загађивање атмосфере, што доводи до промене климе, копнених вода и мора, уништавање екосистема и појединих врста. Промене узроковане човековим деловањем дешавају се толико брзо да природа не може сама да се обнови и опорави. Човек је изменио изглед читавих предела. Због тога су последње деценије XX и прва деценија XXI века у великој мери биле обележене различитим програмима и акцијама у области заштите, обнове и унапређења животне средине.

Полазећи од принципа да је најбоља политика заштите животне средине она која се заснива на превентиви, активности стручњака свих профила пољопривредне производње требало би да буду усмерене ка проналажењу рационалних решења у циљу очувања способности плодног земљишта за производњу потребних количина хране високе здравствене вредности, уз истовремени повољни утицај на људе, фауну, флору, земљиште и воду.

У атмосфери се испуштају и огромне количине вештачких синтетичких загађујућих материја (тешки метали) као последица све већег развоја индустрије и саобраћаја. Појачавање ефекта стаклене баште, које као последицу има промену климе у смислу глобалног загревања, директна је последица наглих промена

²¹⁵ Карацић, Б., (2003) Информационе технологије и интелигентно управљање у пољопривреди, Пољопривредни факултет, Нови Сад.

физичких и хемијских карактеристика атмосфере на глобалном плану. Технологије развоја пољопривреде протеклих деценија прошлог века подржале су интензивни развој по сваку цену, уз претерано коришћење природних ресурса, запостављајући великим делом основне еколошке последице. Управо такво управљање ресурсима је довело до многих проблема у загађењу животне средине.²¹⁶

Климатске промене утичу на многе економске секторе, а пољопривреда је једна од најизложенијих, зато што пољопривредни производи директно зависе од климатских фактора. Приступ природним ресурсима је пресудан за опстанак пољопривреде. Климатска варијабилност из године у годину је један од главних разлога, који доводе до промене у годишњим приносима и представља неизбежан ризик пољопривредне производње. Стога, је пољопривреда у првим борбеним редовима у борби против последица климатских промена. Прилагођавање је критичан изазов за пољопривреду и руралне средине.

Протеклих година, подручје Балкана било је изложено сушама које су довеле до губитака у пољопривреди, као и до озбиљних опасности по јавно здравље. Екстремне временске непогоде као што су олује, бујичне поплаве, град и мраз довели су до уништавања инфраструктуре и имовине, и проузроковали велике губитке у пољопривреди, посебно воћарству. Да ли су поплаве које су погодили Републику Србију 2014. године биле последица климатских промена или догађај који се дешава једном у 100 година је питање које заокупира стручњаке. Шта год да је био узрок, власти нису биле спремне да реагују на последице поплава које су довеле до огромних губитака, посебно у пољопривреди, а штете се мере у стотинама милиона евра.

²¹⁶ Коваћевић, Д., (2004) Органска пољопривреда, концепт у функцији заштите животне средине, Савремена пољопривреда, Нови Сад.

Табела бр. 26: Највеће природне катастрофе у Републици Србији у периоду 2000-2015. године

	Датум	Људске жртве	Људи погођени непогодом	Штета (000 USD)
Поплаве	16.04.2014.	/	3.000	
	13.05.2014.	51	1.600.000	2.172.355
	15.09. 2014.	4	7.000	/
	14.03.2013.	/	2.670	/
	01.03.2010.	/	3.150	/
	17.05.2010.	2	/	/
	03.12.2010.	/	1.750	
Екстремне температуре	28.01.2014.	/	3.000	/
	06.01.2012.	9	18.234	/
	28.01.2012.	10	70.000	/
	07.12.2012.	6	/	/
	28.01.2010.	3	/	/
	19.12.2010.	2	27.030	132.260
Земљотрес	03.11.2010.	2		

Извор: http://www.edmat.be/country_profile/index.html

Подаци ЕМ-DAT базе показују да је највећи број природних катастрофа у Републици Србији за период 2010-2015. године био због екстремних температура, поплава и земљотреса. Према подацима Привредне коморе Републике Србије и Института за економику пољопривреде у Београду, штета од суше у 2012. години износила је преко 2 милијарде USD.²¹⁷ Република Србија је претежно рурална област, која економски зависи од пољопривреде. То показује да суша највише утиче на пољопривреду (приносе ратарских култура), саобраћај (пловне путеве), коришћење водних ресурса и друге привредне активности.

Пољопривреда у земљама у развоју је најизложенија ризику, с обзиром да је у овим земљама углавном тешко применити политичке и финансијске мере којима би се сектор пољопривреде прилагодио у смислу последица климатских промена. У

²¹⁷ Целатовић, М., (2013) Економске импликације природних катастрофа са посебним освртом на стање у Србији, Екологица.

таквим условима, најважније је стицање знања у вези са климатским променама, на свим нивоима, и прихватање неоспорне чињенице да је предузимање неких мера неопходно. Последице непреузимања никаквих мера у смислу људских живота, укупног прихода и штете по БДП у пољопривреди, сувише су високе да би се ово питање и даље игнорисало.²¹⁸

Повећане температуре у комбинацији са екстремним високим падавинама, као што су бујичне поплаве, олује, град, касни пролећни мраз могу имати катастрофалне последице на пољопривреду Републике Србије. Највећа опасност пољопривреди од климатских промена прети од суша, топлотних таласа, поплава, екстремних временских прилика као што су бујичне поплаве и олује, град и касни пролећни мраз. Ове временске појаве могу довести до тога да изостане берба, да дође до деградације и ерозије земљишта, да се наруши биодиверзитет и плодност земљишта, да се изгуби обрадиво земљиште и да дође до смањења броја сточних грла. Битан фактор изложености пољопривреде временским непогодама је недовољна примена агротехничких мера.

Врло је важно да пољопривредници имају могућност избора у производњи и да им се пружи подршка кроз помоћ институција и политике земље. Чврсте политичке одлуке, као и подршка државних институција су веома важни да би борба против климатских промена успела, као и да би се заштитили животи руралног становништва, посебно оног у земљама у развоју. Потребна је чврста улога Владе да би се развиле и прилагодиле пољопривредне одлуке на начин који узима у обзир и климатске промене, њихове могуће последице и начине да се исте превазиђу и минимализују.

Мере ублажавања и прилагођавања могу да се спроведу како кроз политичке одлуке, тако и кроз индивидуалне активности пољопривредника, а све у циљу опстанка под околностима изазваним климатским променама. Неке мере су лаке и ефикасне за имплементацију на индивидуалним пољопривредним газдинствима са мало улагања, док би друге захтевале знатну техничку и финансијску подршку од стране Владе или донорских организација. Ове мере углавном подразумевају

²¹⁸ Вуковић, А., (2015) Последице климатских промена у Србији, Пољопривредни факултет, Београд.

другачији начин размишљања и одустајање од старог начина рада. Не треба мењати само начин производње, већ и начин размишљања пољопривредника.

Постоје мере које сами пољопривредници могу да предузму, да би умањили последице климатских промена, те мере подразумевају смањену употребу фосилних горива, побољшање ефикасности горива, убризгавање стајњака у земљиште уместо да се само набаца на површину њиве и убацивање нитрогена у земљиште. Ове мере захтевају алтернативе у облику био горива. Тржиште мора да обезбеди довољне количине тог горива.²¹⁹ Највећи део емисије гасова стаклене баште који долазе од пољопривредне производње је директна последица коришћења природних ресурса, крчење шума или претварање природних пашњака у њиве, коришћење вештачких ђубрива итд. Стога је повећана ефикасност у коришћењу природних ресурса (производња веће количине хране уз мању употребу ресурса) од изузетне важности за смањење емисије гасова стаклене баште, али и за обезбеђивање безбедности хране, посебно у областима сиромашним у природним ресурсима.

Основне мере адаптације које држава треба да размотри што се тиче пољопривреде, односе се на стратешки ниво, односно на доношење стратешких докумената и укупно вођење аграрне политике. Финансијски ефекти климатских промена, могу бити и позитивни и негативни, у зависности од спремности да се на њих реагује и прилагоди. Тако да би национална издвајања за пољопривреду требало да буду већа, како би се пољопривредна производња прилагодила променама услова средине, односно да се искористе потенцијалне користи климатских промена.

Пољопривреда се суочава са пуно изазова проузрокованих климатским променама. Иако је Република Србија у последњих неколико година постигла значајан напредак у доношењу законске регулативе у вези климатских промена, стиче се утисак да ово питање и даље није приоритет. То се нарочито односи на недовољну примену адекватних пољопривредних мера у циљу ублажавања и превазилажења штетних ефеката проузрокованих климатским променама.

Изазови које намећу климатске промене, превазилазе границе расположивости капацитета Републике Србије, како на нивоу појединачних фарми, тако и на нивоу великих производних система. Неопходне су нове стратегије, које ће омогућити

²¹⁹ Климатске промене: Изазови за пољопривреду, Европска комисија пољопривреда и рурални развој.

пољопривредницима да се носе са тежим, новонасталим променама у системима пољопривредне производње, које ће имати међународни значај.

1.2. Повећање ефикасности прехранбеног ланца и подизање конкурентности пољопривреде Републике Србије

Пољопривредно-прехранбени сектор од 60-их година XX века па до данас бележи повећање концентрације у свим фазама прехранбеног ланца, што представља најизраженију последицу процеса глобализације. Ефекти глобализације су различити у појединим фазама прехранбеног ланца, док се најважније карактеристике огледају у сфери понуде инпута, где постоји растућа концентрација у индустрији производње семенског материјала, појачано је повезивање са фармским и пост фармским сектором, као и комерцијалне везе са хемијским компанијама.

Политика повећања обима пољопривредне производње и раст продуктивности (ефикасност) могу се постићи кроз, промену начина пословања на фармама и кроз динамичнији развој комерцијалне и јавне инфраструктуре које тржишна економија захтева. Промене начина пословања на фармама, треба да подстакну раст продуктивности и то помоћу, редуковања непродуктивних инпута, подизањем нивоа техничке ефикасности и применом нових технологија производње.²²⁰

Смањење непродуктивних инпута у пољопривредној производњи углавном се односи на радну снагу. Радна снага је у земљама у транзицији непродуктивна и многобројна, о чему говори податак да је учешће броја запослених у пољопривреди у укупном броју запослених веће од учешћа пољопривреде у стварању БДП-а. Повећање ефикасности у пољопривреди сељењем вишка радне снаге у друге делатности, доприноси расту аутпута у гранама у које је та радна снага пристигла.

Тржишни ланац пољопривредних производа у Републици Србији још увек има карактеристике транзиционог ланца. Промене које се постепено јављају су нова места продаје и дистрибуције (отварање ланца супермаркета и организованих добављача за њихове потребе), успостављање више регулативе и захтева за

²²⁰ Пејановић, Р., Косановић, Н., (2009) Конкурентност и квалитет хране, Институт за примену науке у пољопривреди, Београд.

успостављање легалних токова који укључују и повећање и плаћање пореза, гашење великих производних и прерадних капацитета у државном власништву и охрабривање приватних иницијатива, проналажење нових тржишта и сл. Ови процеси се јављају више спонтано, него што су управљани од стране креатора аграрне политике.

Табела бр. 27: Учесници у тржишном ланцу воћа и поврћа и њихове основне карактеристике

Учесници	Главне карактеристике
<p>Велики увозници и трговци воћем и повћем</p>	<p>Бизнис се заснива на увозу, али имају намеру, или већ откупљују, складиште и продају воће и поврће из домаће производње.</p> <p>Поседују значајне складишне капацитете.</p> <p>Неки од њих имају организован дистрибутивни ланац.</p> <p>Робу дистрибуирају у продавнице и трговцима који робу пласирају на кванташкој пијаци.</p> <p>Већина трговине је у легалним каналима.</p>
<p>Супермаркети и њихова дистрибутивна мрежа</p>	<p>У сврху снабдевања сопствених ланаца, супермаркети развијају мреже.</p> <p>Поред Београда, организовани су дистрибутивни центар и у другим регионима, са тенденцијом ширења мрежа. Имају сопствени увоз воћа и поврћа.</p> <p>Проблеми са којима се сусрећу су неорганизована и неконтинуирана понуда воћа и поврћа, тако да се у последње време одлучују на улагања у сопствену производњу.</p> <p>Главни проблем им је нелојална</p>

	<p>конкуренција из нелегалних канала.</p> <p>Главни конкуренти су им велики увозници и трговци воћем и поврћем, које не доживљавају као партнере, него као конкуренцију.</p>
<p>Компанија за паковање и њихова мрежа добављача</p>	<p>Мали број.</p> <p>Везане за неколико великих произвођача.</p> <p>Веома заинтересоване за квалитет, разноврсност, стандарде и безбедност хране и зато имају принцип рада преко уговора и спремни су да плате вишу цену.</p> <p>Продаја преко супермаркета.</p>
<p>Трговци који раде на кванташкој пијаци и снабдевају мање трговце изван Београда</p>	<p>Континуирано изнајмљују продајно место на кванташкој пијаци, поседују неколико камиона и мањих возила, неки од њих имају мање хладњаче и инвестирају у опрему за паковање.</p> <p>Због сталног путовања по целој земљи и везе са произвођачима и продавцима, добре информисаности имају велики утицај на формирање цена.</p> <p>Углавном сарађују са великим произвођачима и имају континуирану набавку робе и континуирану испоруку продавницама, ресторанима, зеленим пијацама.</p> <p>Заинтересовани за унапређење квалитета и паковање, као и за рад кроз легалне канале.</p> <p>Главни проблем им је нелојална конкуренција у сезони од стране малих препродаваца који продају изван</p>

	официјалних места продаје умањујуће цене, и са друге стране, од стране великих супермаркета који ретко купују од њих.
Препродавци с камионом	<p>Такозвани „Трговци са 1000 евра у цепу“ који дневно одлазе у произвођачке регионе и села и довозе робу у веће градове комбијима или камионима.</p> <p>Продају на кванташима или зеленим пијацама и директно потрошачима и то с камионима.</p> <p>Углавном раде у време пуне сезоне одређеног производа (цвеће, парадајз, лубенице, кромпир, купус и др.).</p> <p>Представљају највећу конкуренцију трговцима који раде на кванташима, јер у пуној сезони одређеног производа знатно умањују цену.</p> <p>Продају без паковања. Не плаћају порезе.</p>
Продавци на зеленој пијаци	<p>Локални трговци или локални произвођач.</p> <p>Набавља производе од локалних газдинстава или набавку врши на кванташу.</p> <p>Не плаћају порезе.</p>

Извор: Ефекти либерализације царина на пољопривреду Србије, УСАИД 2011.

године

Свака национална економија има одговорност да дефинише оквир политичких и институционалних промена које доприносе ефикаснијем развоју пољопривредног сектора и благостању становника из руралних подручја. Да би ову своју улогу остварила, обавеза државе је да стабилном, дугорочном и ефикасном политиком реагује на актуелне изазове. Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике

Србије има за циљ да новим концептом пољопривредне политике реагује на унутрашње и спољне изазове, као што су:

1. потреба да се смањи изостајање у технолошком развоју за конкурентским земљама и омогући ефикасније суочавање пољопривредног сектора са ефектима климатских промена;
2. неопходност повећања ефикасности прехранбеног ланца и конкурентности пољопривредно прехранбеног сектора;
3. обезбеђење стабилног дохотка и пословног окружења за пољопривреднике и друге предузетнике;
4. остваривање економских, еколошких и социјалних циљева одрживог развоја, у чему мултифункционална пољопривреда и рурални развој имају посебно место;
5. спремност да се одговори на захтеве произашле из прикључивања Светској трговинској организацији и Европској унији.²²¹

Поједностављивање пољопривредних метода и примена јефтенијих произведених средстава је ефикасан начин да се смање производни трошкови, у односу на увођење информационих технологија. Међутим, све већа транспарентност и јефтенија набавка рачунара, развој нових софтверских решења, техника и метода, омогућили су да информационе технологије нађу своје место у пољопривреди и на тај начин омогуће већи степен ефикасности у производњи. Нове технологије које имају за циљ ефикаснију пољопривредну производњу, подразумевају софтверску опрему која се уграђује у пољопривредне машине, а GPS системом навигације тачно се одређује место, где се тренутно налази пољопривредна машина. Прикупљене информације служе за одређивање потребног репроматеријала за производњу.²²²

Као земља која располаже релативно повољним природним условима за развој пољопривреде, Република Србија би основне разлоге за незадовољавајућу конкурентску способност пољопривредних производа требало да тражи у неадекватним економским и политичким мерама. У складу са тим, примарну улогу у креирању и спровођењу стратегије повећања конкурентности аграрног сектора

²²¹ Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике Србије за период 2014-2024, Службени гласник Републике Србије, број 85/2014.

²²² Милошевић, Д., Ђаловић, И., (2005) Информационе технологије и управљање информационим системима у пољопривреди, Београд.

требало би да има држава, односно све релевантне институције. Задатак државе је изградња институција које ће стимулисати развој конкурентности.

Без адекватних законских оквира, којима се уређују области релевантне за функционисање и развој пољопривреде, не могу се створити услови за успостављање макроекономске стабилности и јачање конкурентности аграра. Укидање монопола, јачање ефикасности јавних институција, као и развој јасних процедура и стандарда усаглашених са прописима Европске уније, ствара услове за успешно интегрисање пољопривреде Републике Србије у јединствено европско тржиште.

Поред адекватних законских и институционалних решења, постоје и низ других фактора који такође могу позитивно деловати на конкурентност домаћих пољопривредних производа. Функционално повезивање примарних пољопривредних произвођача, прехранбене индустрије, трговинских фирми, као и субјеката из сектора услуга у домену пољопривреде, односно формирање кластера један је од начина за унапређење конкурентности пољопривредне производње. Повезивање ових субјеката у групације значило би интензивирање комуникације, размену идеја, покретљивост радне снаге, као и повећање домаће производње и унапређење квалитета производа који би били конкурентнији у извозу.²²³ Такође, формирање кластера довело би до унапређења пратећих делатности, као што су дистрибуција, трговина на велико и мало, превоз, складиштење, као и припрема и достава финалних производа.

Примери других земаља, понекад чак и земаља из окружења, указују да куповина пољопривредних производа на основу уговорних аранжмана између пољопривредника и прерађивача/трговца на велико, који садрже услове за испуњење стандарда квалитета и квантитета, делује као важан подстицај развоја пољопривреде. Само неколицина актера у региону испуњава стандарде модерног пољопривредно-прехранбеног ланца. У економски мање развијеним земљама тек се сада одвија процес успостављања агробизниса, примарне и секундарне индустрије и специфичних руралних финансијских институција.

Слаба организација производње у пољопривредно-прехранбеном ланцу представља забрињавајући аспект пољопривреде Републике Србије и бивших

²²³ Гулан, Б., Томић, Д., (2003) Конкурентност пољопривреде у условима тржишног привређивања, Економист, Конкурентност и транзициј, Београд.

југословенских република, које су имале дугу традицију пољопривредних задруга. Иако постоје случајеви добре сарадње кроз задруге и хоризонталну интеграцију (хоризонтална интеграција је основа пољопривреде у развијеном свету), ова пракса не успева да се успостави у ширим размерама. Органозовање произвођача у произвођачке групе или задруге је веома ограничено због снажног отпора произвођача, а задруге су у највећој мери економски без значаја или су ограничене на куповину сировина и снабдевање инпутима.

Успешни произвођачи су у могућности да обезбеде сопствене путеве до потрошача и прерађивача и самим тим немају интересовање за укључивање у задруге или произвођачке групе. Међутим, иако изгледа да велики произвођачи немају користи од удруживања са економски слабијим произвођачима, слабији произвођачи и даље чине велики део на тржишту снабдевања и опстају у условима који би могли да буду штетни по развијеније произвођаче. Зато је главни изазов, промовисање предности боље организације снабдевања, и за успешне произвођаче, кроз сарадњу и планирање производње у циљу управљања квалитетом и квантитетом, као и кроз концентрацију снабдевања ради јачања преговарачке позиције.

Вертикална интеграција је веома ограничена услед недостатка поверења између добављача и купаца и нетранспарентности тржишта. Индивидуалистички став пољопривредних произвођача видљив је и у успостављању сталних пословних односа са прерађивачком индустријом. Такви односи постоје само у одређеним секторима (на пример у живинарству, делимично и у млекарском сектору), али не и тамо где се то највише очекује, у производњи воћа и поврћа.

Позитивна искуства земаља тржишне привреде указују да се као основни предуслов остваривања динамичног развоја аграрног сектора, а самим тим и његове конкурентности издваја едукација носилаца пољопривредне производње, као и стална подршка научно-истраживачком раду. Значајнији напредак не може се замислити без ефикасног научно-истраживачког рада, тако да је континуирано улагање у опремљеност и побољшање материјалног положаја научно-истраживачких институција, незаобилазна мера за повећање конкурентности.

Обезбеђење реалних извора финансирања у области пољопривреде кроз привлачење страних директних инвестиција представља један од предуслова за

унапређење конкурентности. Посебан значај у домену унапређења конкурентности стране директне инвестиције имају за земље у развоју и земље у транзицији. Са укључивањем у систем међународно интегрисане производње, земља домаћин преко страних директних инвестиција остварује приступ власничко специфичним предностима мултинационалних корпорација, чија експлоатација може допринети побољшању производних и технолошких способности и унапређењу националне конкурентности.²²⁴

Незадовољавајући економски положај пољопривредних произвођача, који се огледа и у хроничном недостатку финансијских средстава за обнављање механизације и примену савремених технологија, требало би да буде превазиђен обезбеђивањем лакшег приступа комерцијалним кредитима. Приступ фармерима наведеним изворима финансирања биће могућ једино у случају стварања повољне климе за стране инвеститоре у стабилном политичком и макроекономском окружењу.

Као и у другим сферама економије, тако и у сегменту пољопривреде, управљање односно менаџмент представља битан фактор успеха. Као једна од кључних мера која се односи на унапређење конкурентности пољопривреде Републике Србије је промена у стилу руковођења. Подстицање континуиране едукације, као и афирмисање креативних и иновативних кадрова у великој мери ће допринети повећању ефикасности у одлучивању и усавршавању пољопривредних производа.

Применом релевантних стратегија конкурентности обезбеђује се компаративна предност пољопривредних производа. Стратегијом конкурентности пољопривреде треба да буду обухваћени грански нивои, корпорацијски ниво и ниво појединачних производа како би се постигла ценовна и неценовна конкурентност. При формулисању успешне стратегије конкурентности неопходно је комбиновати текуће и оперативне мере. Развој конкурентног амбијента захтева усаглашавање квалитета пољопривредних производа са захтевима међународних стандарда.

²²⁴ Петровић-Ранђеловић, М., Милетић, Д., (2014) Национална конкурентност и привредни раст: Каква је улога страних директних инвестиција? Институционалне промене као детерминанте привредног развоја Србије, Економски факултет, Крагујевац.

1.3. Обезбеђење стабилног дохотка и стварање подстицајног пословног окружења за пољопривредне произвођаче

Пословно окружење је значајан фактор подстицања иновација и повећања продуктивности. Висока продуктивност позитивно утиче на повећање конкурентности привреде, а самим тим и пољопривреде, док нестабилно пословно окружење ограничава пословне активности. За стицање правог увида у пословно окружење, према критеријумима Светске банке, неопходно је спровести анализу инфраструктуре, трговине, финансија, прописа, пореза, корупције, криминала, иновација, рада и перцепције о препрекама у пословању.

Инфраструктура утиче на конкурентност привреде и ствара пословно окружење погодно за развој свих грана. Слободан спољнотрговински промет омогућава ширење тржишта, и позитивно делује на унапређење ефикасности извозника. Управљање јавним приходима и поштовање прописа су основа стабилности пословног окружења. Корупција ствара неповољан амбијент, умањује оперативну ефикасност и повећава трошкове и ризик пословања. Развијено финансијско тржиште омогућава несметан платни промет, мобилизацију депозита и финансирање инвестиција.²²⁵

„Успостављање институција које су неопходне за тржишни начин привређивања је најкомплекснији задатак са којим се суочавају транзиционе привреде. Процес транзиције започетн је брзим укидањем институција које су подржавале социјалистички привредни систем. Са друге стране, изградња система тржишно оријентисаних институција је била веома спора, и разликује се од земље до земље“.²²⁶ Овакво стање се негативно одразило на функционисање транзиционих привреда, с обзиром да су требале да спроведу радикалне реформе.

Један од најзначајнијих аспеката пословног окружења у земљама транзиције је ефикасност тржишта добара. Насупрот централно-планском привредном систему који је егзистирао, а који карактерише искривљен ценовни однос и неефикасно

²²⁵ Игњатијевић, С., Матијашевић, Ј., Царић, М., (2011) Услови пословања и пословног окружења у Републици Србији са акцентом на употребу информационо-комуникационе технологије, INFOTEN, Јахорина.

²²⁶ Beck, T., Laeven, L., (2005) Institution Building and Growth in Transition Economies. Policy Research Working Paper Series, No.3657, The World Bank, p. 22.

тржиште добара, тржишна привреда заснива се на ценама формираним на основу деловања понуде и тражње приватном власништву и конкуренцији.

Анализа пословног окружења у земљама у транзицији подразумева анализу деловања тржишта и институционалне инфраструктуре на раст и развој националне економије и њене привредне гране. Континуирани раст омогућава овим земљама генерисање ресурса неопходних за пољопривредну производњу, смањење сиромаштва и неједнакости и пораст стандарда становништва.

Како су пољопривредници суочени са великим изазовима у комерцијализованој пољопривреди, неопходна им је подршка од стране креатора привредног развоја, што представља важно средство за рурални развој. Међутим, вршење ових услуга подршке које пружају различити учесници (услуге које се финансирају из јавних извора, услуге које се финансирају из пројеката и услуге које се финансирају из јавних извора) суочавају се са различитим изазовима. Глобализација, економска либерализација и развој диктиран тржиштем имају директан утицај на развој и начин обављања пољопривредне производње, тржишне активности савремене пољопривреде и пружање пољопривредних услуга. Пољопривредници су приморани да прилагоде своје привредне системе комерцијализацији и диверзификацији пољопривредних и непољопривредних предузећа.

Тржиште рада у Републици Србији карактерише висока незапосленост, велика прикривена незапосленост, ниско учешће запослености у приватном сектору и веома ниска мобилност радне снаге. Структура запослености и основне одлике радне снаге у руралним подручјима Републике Србије сличне су као и у другим транзиционим земљама: старосна и образовна структура су неповољније у односу на укупно становништво, већа је незапосленост радно активног становништва, запосленост у примарном сектору је висока а у терцијарном сектору ниска. Оно што одликује пољопривредну производњу у Републици Србији су честе и значајне осцилације приноса и прихода које су последица деловања изразитих природних и тржишних поремећаја. У таквим ситуацијама мере подршке које су осмишљене за нормалне услове пословања нису довољне да произвођачима који су погођени ванредним ситуацијама обезбеде стабилан доходак.

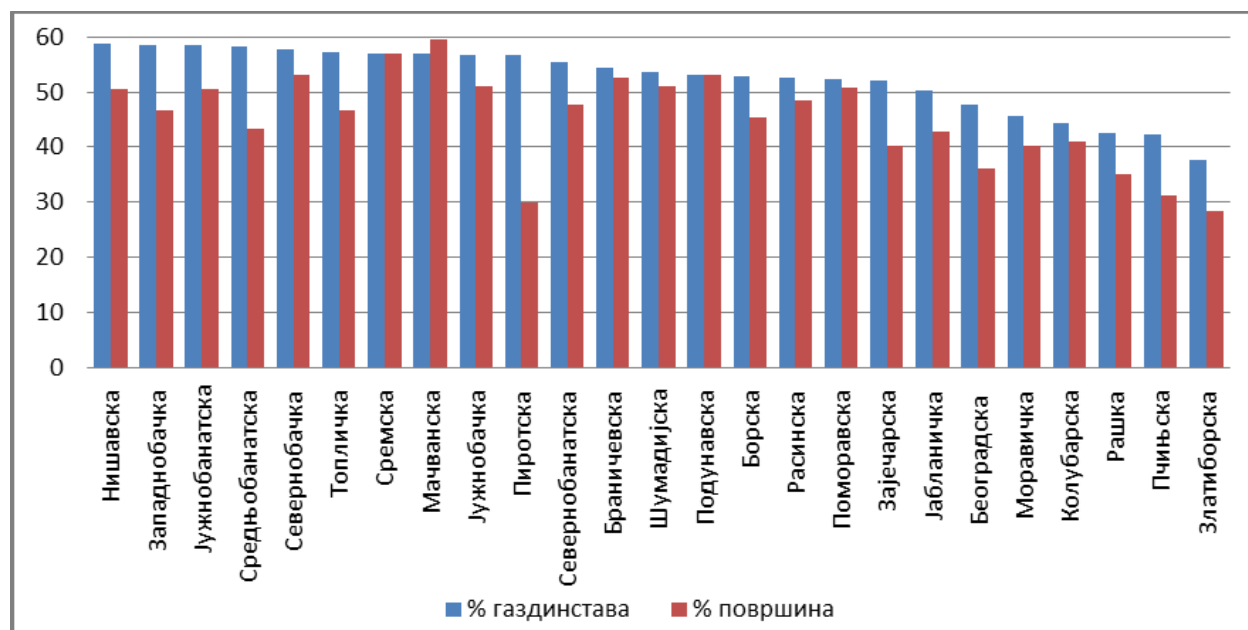
Највећи број пољопривредних домаћинстава остварује приходе од запослења ван пољопривреде, од продаје пољопривредних производа и од пензије. Приходи од запослења ван пољопривреде су убедљиво најважнији приход пољопривредних домаћинства у Републици Србији. Ови приходи карактеристични су за домаћинства у којима је доносиоц одлуке млађе лице (25-50 година) и образованије лице (има бар средњу школу). Овај приход потиче из различитих извора и укључује поред сталног запослења, рад ван радног односа и друге делатности по основу којих чланови газдинства остварују сталне или повремене приходе.²²⁷

Деаграризација је у Републици Србији бржа од урбанизације, тако да је све више оних који се запошљавају изван пољопривреде, али остају да живе на селу и раде на свом пољопривредном газдинству, допуњујући своје приходе радом у непољопривредним пословима. То значи да мешовитост и диверзификација привредних активности сеоског становништва, уз мултифункционалност пољопривреде, представљају реалну подлогу за интегрални рурални развој сеоских средина и одрживи регионални развој неразвијених сеоских подручја. Иста тенденција постоји не само у Републици Србији, него и у другим земљама у окружењу.²²⁸

²²⁷ Богданов, Н., (2007) Мала рурална домаћинства у Србији и рурална непољопривредна економија, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, Република Србија, Београд.

²²⁸ Миторивћ, М., (2015) Села у Србији промене структуре и проблеми одрживог развоја, Београд.

Графикон бр. 15 : Заступљеност породичних пољопривредних газдинстава без прихода ван пољопривреде у укупном броју и коришћеним површинама (%)

Извор: Републички завод за статистику, Попис пољопривреде 2012. године.

Графикон број 15 показује социо-економски профил породичних пољопривредних газдинстава. У Мачви, Подунављу, Поморављу и Браничеву пољопривредна газдинства располажу значајним земљишним потенцијалом, што поред недостатка радних места и могућности запошљавања ван газдинстава утиче да део радне снаге буде ангажован у пољопривреди на својим газдинствима. Виока заступљеност чисто пољопривредних газдинстава указује на могућност да један део ових газдинстава прилагођавањем производне структуре достигне економску величину која ће им омогућити поред пораста просечне величине газдинства, пораст производње, а и зараде.

Табела бр. 28: Просечне зараде и индекси номиналних и реалних просечних зарада у пољопривреди Републике Србије 2011. године

Република Србија	Просечне бруто зараде	Просечне нето зараде
Пољопривреда, шумарство и рибарство	43.857	31.545
Пољопривредна производња, лов и услужне делатности	42.703	30.733
Шумарство и сеча дрвећа	50.969	36.558
Рибарство и аквакултуре	34.506	24.944

Извор: Статистички годишњак Републике Србије 2012, Републички завод за статистику

Пољопривреда је значајни амортизер, који условљава социјално-економску стабилност малих домаћинстава и смањује ризик коме су изложени. Извори прихода у пољопривреди значајно варирају према типу домаћинства:

1. Наднице и примања из социјалних програма као главни извори прихода чешће су заступљене у домаћинствима где је доносиоц одлуке жена и обично се ради о социјално угроженим домаћинствима;
2. Зараде од пружене услуге пољопривредном механизацијом и изнајмљивање опреме, као извори прихода, више су присутни у равничарским, него у другим регионима. Разлог већем проценту домаћинства којима је надница приход је дефицит радне снаге у сезонским радовима, тако да због радно интензивне производне структуре постоји потреба за радном снагом;
3. Продајом пољопривредних производа највише се баве она газдинства којима је пољопривреда главни или једини извор прихода и која у пољопривреди и додатном бизнису око пољопривреде виде своју перспективу;
4. Домаћинства у којима је жена доносиоц одлуке и где су то млађи чланови домаћинства, баве се у већем проценту продајом прерађевина и дорађених производа (колачи, тестенине, месне прерађевине, зимница и сл.).

Домаћинства у околини великих привредних центара много више продају прерађене производе, него домаћинства у другим подручјима.²²⁹

Приходи од пољопривреде малих руралних домаћинстава су диверсификовани и првенствено зависе од расположиве радне снаге. Домаћинства која имају газдинство, млађу радну снагу и којима је пољопривреда значајан извор прихода, диверсификују своје активности на газдинству у правцу радно интензивнијих производа. На тај начин њихов доходак је делимично заштићен од ризика. Са друге стране, изостаје специјализација производње и значајнија усмереност на тржиште, као модел диверсификације дохотка.

Да би се остварили позитивни резултати од пољопривреде, Републици Србији као земљи која ће у будућности бити аграрна привреда без сељака предстоји борба пре свега за опстанак становништва на селу, а затим и смањење стопе морталитета, јер је сеоско становништво претежно старачко. Држава као носилац свих привредних активности мерама аграрне политике треба да спречи таква дешавања, која ће бити неминовност уколико се нешто озбиљније не предузме по питању опстанка на селу и бављења пољопривредом, на нивоу како то чине земље које остварују позитивне резултате.

1.4. Заштита и унапређење животне средине и одрживо управљање природним ресурсима у циљу развоја мултифункционалне пољопривреде

Неконтролисана експлоатација природних ресурса, може довести до нарушавања равнотеже између природе и човека. Сходно томе, намеће се потреба да пољопривредни произвођачи изграде посебан однос према тешко обновљивим, односно необновљивим природним ресурсима (земљиште, вода и ваздух) који су на жалост стављени у функцију искоришћавања, а не коришћења у пољопривредне сврхе.

Тренутно стање у пољопривреди указује да потражња за квалитетном храном стално расте, посебно у индустријски развијеним земљама, док се производна

²²⁹ Исто.

могућност многих подручја драстично смањује. Узрок томе је испошћеност земљишта, услед многих процеса, пре свега употребе тешке механизације у пољопривреди, ерозивних процеса који континуирано односе плодни део земљишта, деценијске примене великих количина пестицида и других вештачких, хемијских материја опасних по здравље људи и околине, као и примене вештачких ђубрива.

Конвенционална (индустријска) пољопривреда има за циљ остварење максималне продуктивности и максималног профита, користећи агротехничке мере које поред очекиваних позитивних имају и низ негативних ефеката. Основне агротехничке мере на којима је заснована конвенционална пољопривреда су промена природног окружења уклањањем дрвећа и освајањем нових површина, интензивна обрада земљишта, смањење биодиверзитета, примена минералних ђубрива, пестицида и сл. Конвенционална пољопривреда је постала технолошка производња у контролисаним условима, независна од неких основних биолошких процеса што се најбоље види у повртарству. Проблем климатских услова решава се производњом у заштићеним просторијама, стакленицима и пластеницима са регулисаном температуром и осветљењем.²³⁰

Мере примењиване у конвенционалној пољопривредној производњи довеле су до деградације ресурса без којих је опстанак човека немогућ, а који имају ограничену могућност самообнављања. Досада примењиване методе у пољопривреди мораће у великој мери да се измене, како би се постигла одрживост постојећих пољопривредних система и омогућила производња довољних количина хране у будућности. Мултифункционална (органичка) производња је грана која тежи очувању природних ресурса и производњи здраве еколошки безбедне хране, тако да њен развој представља перспективу којој теже многе земље.

Мултифункционална пољопривреда је повезана са нетржишним функцијама, она тежи остварењу одрживог привредног, социјалног и еколошког развоја средине у којој се одвија пољопривредна производња. То значи да би пољопривреда требало да поред производње за тржиште, партиципира и у развоју руралних подручја,

²³⁰ Ковачевић, Д., Момировић, Н., (2008) Улога агротехничких мера у сузбијању корова у савременим концептима развоја пољопривреде.

унапређењу животног стандарда и заштити и унапређењу животне средине.²³¹ Идеја о мултифункционалности пољопривреде је карактеристична за најразвијеније државе чланице Европске уније, које располажу са технологијама, инфраструктуром, знањима и капиталом у обиму који омогућава да воде рачуна и о њеним нетржишним функцијама. Супротно томе, пољопривреда земаља у развоју у које спада и Република Србија је оријентисана на производњу хране по сваку цену, неводећи рачуна о нетржишним функцијама, такав начин пољопривредне производње је познат као монофункционална пољопривреда.

Кроз историју бављења пољопривредом људи нису обраћали пажњу на значај рационалног управљања природним ресурсима. Размишљање о томе почиње тек сада када се свет суочава са великим еколошким проблемима и проблемима оскудних и неравномерно распоређених природних ресурса за стално растуће становништво. Размишљања о смањивању штетног утицаја на животну средину, али посебност и важност развоја мултифункционалног модела пољопривреде огледа се у томе што модел нуди не само решења за еколошке проблеме, него и за бројна друга социјална и економска питања на начин који је одржив на дуги рок.

Одговарајући ниво запослености и квалитет живота у руралним срединама су основни циљеви одрживости са социолошког аспекта, док се са економског аспекта тежи диверзификацији руралне економије, која подразумева ефикасно коришћење ресурса, конкурентност и виталност сеоске пољопривреде. Еколошки циљеви одрживости односе се на очување и рационалну употребу свих ресурса, како би их могле примењивати и употребљавати будуће генерације. Бројни циљеви везани за социјалне и еколошке проблеме могу се решавати променама у пољопривреди, јер ова делатност претставља интензиван однос човека и природе, са широким спектром утицаја на њене разне аспекте.

Мултифункционална пољопривреда је супротност индустријализованој пољопривредној производњи, јер заговара очување традиционалних вредности, начина производње и стила живота људи. Позитивни ефекти који по дефиницији чине пољопривреду мултифункционалном су:

²³¹ Ковачевић, Д., (2004) Органска пољопривреде, Концепт у функцији заштите животне средине, Савремена пољопривреда, Нови Сад.

- безбедност хране;
- једнака доступност хране за све социјалне категорије;
- одговарајући рурални услови живота и
- заштита околине.²³²

Добробити које доноси мултифункционална пољопривреда најбоље се могу сагледати уколико се упореди са остала два вида привређивања у пољопривреди. У светској пољопривредној производњи разликују се три типа пољопривреде:

- а. Монофункционална пољопривреда, заступљена је у економски мање развијеним земљама, са неповољним условима производње, неразвијеном инфраструктуром и великом популацијом. Основни циљ овог вида производње је да обезбеди храну за становништво по сваку цену;
- б. Профитно оријентисана пољопривреда, заступљена је у земљама са повољним условима производње одређених производа за светско тржиште на бази критеријума економије обима и високе ефикасности, а са циљем задржавања одређеног тржишног сегмента;
- с. Мултифункционална пољопривреда, карактеристична је за земље Европске уније. Поред примарне функције обезбеђења хране, обезбеђује и нетржишне функције.²³³

Проблеми мултифункционалног модела европске пољопривреде долазе до изражаја након прикључења нових држава чланица у Европској унији. Разлике у продуктивности, развијености па и мултифункционалним карактеристикама пољопривреда између држава чланица, све су израженије. Последња глобална финансијска и привредна криза довела је до стварања великих разлика у финансијској моћи између региона и држава чланица, а на ситуацију у пољопривреди највише се одражава сиромашење домаћинства у мање развијеним државама чланицама и њихово гашење због немогућности обављања делатности.

У мултифункционалном развоју пољопривреде кључну улогу има развијеност руралних подручја. Што су земље развијеније, села су мање заступљена у свом традиционалном облику, индустријализованој пољопривреди развијених земаља села

²³² Шомођи, Ш., (2006) Неке карактеристике мултифункционалне пољопривреде, Агроекономика.

²³³ Ковачевић, Д., (2010) Органска пољопривреда, Концепт у функцији заштите животне средине, Савремена пољопривреда, Нови Сад.

само служе да се на тим просторима обавља пољопривредна производња, а обављају је фармери који често не живе на тим просторима јер традиционална рурална поручја нестају. Производња у развијеним земљама је високо индустријанилозана и захтева велике количине оскудних ресурса, а отпад и загађења која проузрокују све су израженија. Приоритет даљег развоја пољопривреде треба да буде здравље људи, заштита животне средине, безбедност хране, очување природних извора енергије, земљишта, воде итд.

Економски значај мултифункционалности огледа се у могућности остваривања профита из пољопривреде на дуги рок. Несумњиво је да модерна пољопривреда обезбеђује све већи и већи профит како се технологија и друштво развијају, али продуктивност на овај начин не може расти у недоглед. Инвестиције у пољопривредну делатност треба да поштују карактеристике и могућности које пружају конкретни региони и подручја, а не да буду засноване на што већем исцрпљивању ресурса које неки региони чак немају ни довољно. Мултифункционална пољопривреда даје могућност да се природни ресурси користе на начин који обезбеђује чист ваздух, већу запосленост, смањење деградације земљишта итд.

Мере заштите земљишта и воде у пољопривреди подразумевају предузимање комплексних и унапред испланираних мера. Третманом отпадних вода од наводњавања и осталих отпадних вода из пољопривреде врши се спречавање оштећења водених акумулација и језера. У циљу рационалне примене воде у пољопривреди треба вршити избор усева и сорти толерантних на сушу, а агротехнику прилагодити тако да се губици воде сведу на минимум. Треба спречити уништавање зеленог приобалног појаса око језера и река ради одрживе равнотеже биљног и животињског света, смањити употребу необновљивих ресурса до економске исплативости и профитабилности. У циљу заштите ваздуха, пољопривреда треба да води рачуна како да смањи сагоревање органских остатака, покретање честица прашине са голог земљишта, испуштање пестицида у атмосферу и емисију азотних оксида.

Здраво и квалитетно земљиште је кључна компонента одрживе пољопривреде. Да би оно то и било, мора се заштитити од свих облика ерозије, смањити стални притисак на земљиште у смислу физичког губљења из сфере пољопривреде или

намене за животну средину. Посебно је важно ограничити примену синтетичких пестицида кад год је то могуће, а све у циљу заштите од заслањивања земљишта. Да би земљиште било одрживо у пољопривреди и за друге намене потребно је, редуковати обраду земљишта, настојати да се земљиште држи под вегетацијом, одржавати ниво органске материје и хумуса са циљем очувања његове структуре и смањити непотребно гажење по земљишту.²³⁴

Примена агрохемикалија у пољопривреди (минералних ђубрива, пестицида и других хемијских средстава) створила је нове проблеме са којима се човечанство, а нарочито развијене земље, суочавају. Прекомерна примена агрохемикалија може да проузрокује најразличитије поремећаје у биолошкој равнотежи агросистема и шире. Ово може довести и до угрожавања здравља људи и животиња, било посредним или непосредним путем, што утиче да велики број земаља нарочито оних развијених овом питању посвећују велику пажњу, јер будућност нових генерација зависи од опхођења садашњих према природи.

2. ПРАВЦИ БУДУЋИХ РЕФОРМИ АГРАРНЕ ПОЛИТИКЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Сектор пољопривреде као произвођач хране и кључни фактор развоја села има велики утицаја на укупан друштвено-економски развој Републике Србије. У протеклих двадесетак година десиле су се крупне промене које су се одразиле на укупан живот и принципе привређивања у Републици Србији. Увођење тржишних принципа, отварање према међународној заједници, а посебно јасно опредељење за европске интеграционе процесе захтева реформе, којима ће се прецизирати место, значај и будући правци развоја пољопривреде Републике Србије.

Пре почетка процеса транзиције Републике Србије, аграрна политика и њене мере примарно су биле усмерене на развој тадашњег друштвеног сектора. Таква политика имала је за резултат функционисање одређеног броја комбината од којих су многи опстајали захваљујући подршци државе. Пољопривреда на породичним газдинствима остала је неразвијена, тржишно неусмерена и са традиционалним

²³⁴ Јовановић, Ж., (1997) Савремени системи земљорадње, коришћење и могућности за очување земљишта у концепту одрживе пољопривреде, Нови Сад.

технологијама. Са увођењем тржишних принципа и смањењем државне подршке, многи комбинати су се угасили, јер нису успели да се изборе са новим тржишним условима пословања.

Један од првих транзицијских корака је процес приватизације, којим су били обухваћени и пољопривредни комбинати, али жељени резултати нису остварени. На путу даљег развоја, Република Србија је донела Стратегију развоја пољопривреде за период 2014-2020. године у циљу либерализације и прилагођавања учесника тржишном начину привређивања. Оно што је неопходно за даљи развој пољопривреде Републике Србије је реформа институција, обука и стручно оспособљавање како би се искористила позитивна искуства других земаља које су успешно превазишле све потешкоће транзиције.

Веома важно питање за Републику Србију је и чланство у Светској трговинској организацији (СТО) које је предуслов за евроинтеграције. Ово питање већ неко време тапка у месту због Закона о генетски модификованим производима који је неопходно изменити и прилагодити захтевима европског тржишта, кроз увођење рестриктивних мера и то регистрацију и обавезно обележавање ГМО производа.

На путу евроинтеграција и освајања већег тржишта, најпре је неопходно да Република Србија спроведе реформе на домаћем тржишту и то кроз:

- обезбеђење стабилности цена и фер конкуренције;
- стабилност у снабдевању тржишта по прихватљивим ценама;
- стабилну подршку произвођачима, која ће подразумевати исплату субвенција по приносу, не по хектару;
- стабилну подршку произвођачима, која ће обезбедити стабилну подршку произвођачима, кроз увођење система плаћања по грлу за гајење животиња, а у складу са принципима ЗАП-а;
- креирање политике, која ће спречити миграцију активне радне снаге и осигурати развој руралних подручја;
- стварање система јавних услуга који ће моћи да одговори захтевима пољопривредне производње базиране на европском моделу развоја;

- реформу пореске политике, која ће подићи ниво конкурентности пољопривреде;
- спровођење социјалне политике, која ће бити у функцији подизања животног стандарда сеоског становништва;
- наставак и убрзање реформе пољопривредног законодавства и реформу институција, важних за пољопривреду.²³⁵

По узору на земље у окружењу за Републику Србију је важно да усвоји јединствен документ, којим ће бити јасно прецизирана Владина политика према пољопривреди, а да то није Страрегија која ће представљати само слово на папиру, већ документ којим ће се јасно дефинисати и имплементирати мере које ће омогућити спровођење неопходних реформи.

2.1. Значај прилагођавања аграрне политике Републике Србије принципима и захтевима ЗАП Европске уније

На путу међународних интеграција агропривреда Републике Србије се налази пред вишеструким изазовом. С једне стране, постоји потреба што бржег усаглашавања аграрне подршке са захтевима СТО (Светска трговинска организација), а с друге стране захтеви Европске уније у погледу подршке пољопривреди који су стриктни. Претприступни програми су дизајнирани на начин да омогуће потпуну хармонизацију домаће аграрне политике са ЗАП-ом Европске уније. Изградња стратешке позиције Републике Србије у контексту међународних интеграционих процеса мора поћи од сагледавања захтевних прилагођавања у оба случаја.

Приступање Европској унији представља велики изазов за пољопривреду Републике Србије, јер глобални развој привреде условљен је и зависи добрим делом од развоја пољопривреде. Република Србија је на самом почетку реформских промена и хармонизације аграрне политике са Европском унијом, започела процес либерализације тржишта, институционалне реформе, и приватизацију прерађивачких

²³⁵ Црногорска пољопривреда и европска унија, Стратегија развоја производње хране и руралних подручја, Документ 2 Платформа, стубови и циљеви реформе (2005) Европска агенција за реконструкцију, Подгорица.

капацитета. Остварење захтева за брже прилагођавање аграрне политике Републике Србије са Европском унијом углавном зависи од најављених реформских промена од стране Европске уније. Оне се крећу ка смањењу подршке произвођачима и трансфера средстава ка пројектима одрживог развоја, заштити животне средине и подршке органској (мултифункционалној) производњи.

Поред основних циљева аграрне политике Европске уније који се заснивају на подршци руралном развоју и одрживој пољопривредној производњи, веома важна област ЗАП-а је безбедност хране. Стога је потребно законодавство Републике Србије у потпуности хармонизовати са стандардима Европске уније посебно у домену ветерине, фитосанитарних потреба, максимизирању робне пољопривредне производње, доношење целог сета социјалних прописа и олакшати реформске проблеме у процесу прилагођавања.

Успешно интегрисање аграрног сектора Републике Србије у мултилатерални трговински споразум подразумева ревизију подршке пољопривреди у три домена. Први се односи на промену увозног приступа и обухвата процес тарификације и тарифне редукције. Заговорници либерализације токова светске трговине посебну пажњу придају другом сегменту хармонизације, редукцији извозне подршке аграру. Како домаћа подршка аграру значајно утиче на међународну трговину, то су ове мере трећи елемент из области промене подложног интернационализацији.²³⁶

Пољопривреда је једини сектор коме су од стране СТО наметнута стриктна ограничења, али и одређене привилегије у погледу могућности постепене редукције различитих видова субвенционисања. Поступком либерализације мора бити обухваћен значај број пољопривредних производа. Изабрани модел либерализације, треба да буде дефинисан у складу са принципом оптималног протекционизма.

За аграрну политику Републике Србије је веома битно свеобухватно сагледавање комплексности и широког утицаја који ЗАП има на све области друштва, међу којима је најзначајнији утицај на пољопривреду. Неопходно је разумевање суштине ЗАП-а, механизма њене имплементације, али и успешан начин

²³⁶ Коцић, Б., (2011) Задаци и препоруке у процесу интеграције Србије у ЕУ <http://doisrpska.nub.rs/index.php/economyandmarket/article/view/317>

²³⁶ Живадиновић, Б., Миловановић, М., (2011) Водич кроз ЕУ политике – Пољопривреда, Београд, Европски покрет у Србији.

инкорпорирања ЗАП-а у домаћи економски, правни и социјални систем. Мере аграрне политике Републике Србије треба усагласити са мерама које се примењују у Европској унији, уз истовремено антипицирање мера ЗАП-а. Најбољи пример имплементације аграрне политике у Републици Србији, која је усмерена ка достизању европских стандарда, огледа се у припремама за коришћење ИРА фондова.

Усаглашавањем аграрне политике Републике Србије и ЗАП-е Европске уније обезбеђује се низ предности за аграрни сектор. Прво, приближавање националне аграрне политике ЗАП-и довешће до повећања продуктивности у сектору пољопривреде. Друго, доћи ће до побољшања стандарда пољопривредника. Треће, обезбедиће се пољопривредни производи који су конкурентнији, како на домаћем тако и на иностраном тржишту. Четврто, усаглашавањем аграрне политике Републике Србије са ЗАП-ом већа пажња ће се посветити еколошкој компоненти аграрне политике.²³⁷

Пољопривреда Републике Србије на путу европских интеграција сусреће се са тешким изазовима, али ће тај сектор истовремено имати много користи од чланства у Европској унији. Да је Република Србија чланица Европске уније добијала би око 1,6 милијарди евра годишње из пољопривредних и руралних развојних фондова.²³⁸ Изазове на које Република Србија треба да одговори односе се на увођење промена у структури производње, управљању ресурсима, систему контроле производње, приступу тржишту уз очување животне средине, руралном развоју и усвајању европских стандарда. Значај пољопривреде за приступање Европској унији, проистиче из чињенице да прописи који регулишу област пољопривреде чине скоро једну трећину свих прописа Европске уније.

У циљу повећања продуктивности и интензивирања развоја аграрног сектора, Република Србија би требала да усагласи циљеве своје аграрне политике са ЗАП-ом Европске уније. Првенствено неопходно је усагласити домаће законодавство са законодавством Европске уније. С обзиром на то да није довољно само имати адекватне законе, следећи корак је формирање ефикасних институција и обезбеђење финансијских средстава за мера и програма ЗАП-е. Кључни проблем поседовних

²³⁷ www.euinfo.rs

²³⁸ Обрадовић, С., (2008) European Integration and Balkan Countries, Revista Economica.

структура газдинства у Републици Србији су мала површина земљишта и уситњеност парцела. Неопходно је спровести поступке комасације и арондације у циљу укрупњавања поседа, што би резултирало повећањем квалитета и квантитета пољопривредне производње.

Како би се побољшао стандард у пољопривреди, поред усвајања закона и примене истих, неопходно је успостављање организација пољопривредних произвођача и унапређење менаџмента у постојећим земљорадничким задругама. Пољопривредне организације и службе ће пружити информације својим члановима и обезбедити неопходну едукацију. На тај начин пољопривредници ће се упознати са могућностима модернизације пољопривредних активности, повећаће се приходи од обављања пољопривредних делатности, што ће довести до побољшања животног стандарда запослених у аграрном сектору. Такође, неопходно је повећање плата запосленима у аграрном сектору, како би они били мотивисани да се баве пољопривредном производњом уз примену савремене механизације.

На путу европских интеграција Република Србија, може имати користи од искустава других земаља, које су успешно приступиле Европској унији. Конкретно, Хрватска и Турска су успешно примениле нови приступ усвојен након источног проширења Европске уније. Ови кораци су уведени са намером да обезбеде да нове државе чланице заиста испуне уговорне обавезе по приступању или одмах по окончању прелазног периода. Приступ испробан на Турској и Хрватској већ је остварио значајне ефекте на развој пољопривреде у Хрватској, пошто производња житарица бележи стални раст током последњих неколико година. Производња житарица у Хрватској је порасла са неких 412,5 милиона евра у 2009. години на 573,1 милиона евра у 2011.²³⁹

Република Србија субвенционише производњу млека, меса и житарица, али је неопходно политику субвенција постепено ускладити са регулативом Европске уније тако да се смањи притисак директних субвенција на производњу. Осим субвенција за производњу и мера за подстицање руралног развоја, Република Србија користи низ мера које се морају ускладити са Европском унијом. Производња воћа и поврћа је значајна пољопривредна активност у Републици Србији, а најважније културе су

²³⁹ Микуш, О., (2015) Пољопривреда и пољопривредна политика у Хрватској, FAO, Будимпешта.

кромпир, купус, парадајз, јабуке, бобичасто воће и шљиве. Са укупном годишњом производњом већом од 80.000 тона Република Србија је један од највећих произвођача малина у свету. Индустрија за прераду воћа и поврћа има велике развојне потенцијале, који се требају искористити за освајање захтевног европског тржишта.²⁴⁰

Да би помогла пољопривредницима у Републици Србији да одговоре на нове захтеве у вези безбедности хране и стандарда квалитета, Европска унија је покренула низ пројеката који се баве заједничким проблемима сектора производње воћа и поврћа, цвећарском и пчеларском производњом у погледу унапређења квалитета производње, додатне вредности, маркетинга и укупних организационих капацитета. Европска унија такође финансира и програме за сузбијање беснила код животиња у Републици Србији и другим земљама у региону, што ће унапредити здравље становништва и отворити могућност ширења српског тржишта и извоза хране у Европској унији.

Релативно ниска понуда пољопривредних производа на иностраном тржишту, с обзиром на потенцијале може се посматрати као резултат недостатака конкурентних производа, што је проузроковано спорим темпом увођења европских стандарда. Због тога је важно посебну пажњу посветити повећању конкурентности пољопривредних производа. С обзиром на велики број малих газдинстава која своју егзистенцију не могу да обезбеде из постојеће пољопривредне производње, треба пружити могућност стицања додатних прихода путем проширења економских активности на газдинствима. Резултат модернизације процеса производње и проширења асортимана пољопривредних производа је већа конкурентност производа на тржишту.

Примена ЗАП-а подразумева примену и агроеколошких мера. Од посебног значаја су едукација и стручна обука пољопривредних произвођача у области заштите и унапређења животне средине. С обзиром на велики значај природних фактора за развој аграрног сектора у целини, неопходно је ставити акценат на еколошку компоненту аграрне политике. Врло је битно формирати свест код

²⁴⁰ <http://ec.europa.eu/agriculture/>

запослених у аграрном сектору о потреби усклађивања аграрне политике Републике Србије са захтевима ЗАП-а, првенствено у области заштите здравља људи, здравља и добробити животиња и заштите животне средине.

Најважнији елементи реформе аграрне политике Републике Србије су тржишна либерализација, подршка развоју пољопривреде подстицањем породичних газдинстава, побољшање услова живота у руралним подручјима, прилагођавање спољнотрговинске политике развојним потребама пољопривреде, хармонизација у складу са правилима и принципима Светске трговинске организације, увођење технолошких иновација у процес производње, јачање производних капацитета, јачање институционалне подршке. Реформа аграрне политике представља корак ка усклађивању исте са ЗАП-ом Европске уније.

Усаглашавање аграрне политике Републике Србије са ЗАП-ом и прихватање њених механизма несумњиво ће довести до одређених импликација на аграрни сектор Републике Србије. Према искуствима осталих земаља у транзицији које су сада пуноправне чланице Европске уније, ефекти преузимања ЗАП-а имају како позитиван, тако и негативан предзнак. Позитивни и негативни ефекти након приступања, али и у току преговора за чланство, остварују утицај и на произвођаче и на потрошаче пољопривредно-прехрамбених производа.²⁴¹

Тежња Републике Србије да постане чланица Европске уније не би била оправдана да се ипак, посматрано дугорочно, не очекују позитивни ефекти интеграције. Након почетних негативних импликација, које су карактеристичне за фазу адаптације новим условима, требао би да уследи период динамичнијег привредног раста и експанзије производње. Оно што након тога следи, је унапређење животног стандарда, како произвођача тако и потрошача пољопривредних производа.

Република Србија је као примарни циљ, поставила чланство у Европској унији, а самим тим обавезала себе да уводи европске законе, да успостави институције које ће бити компатибилне са европским регулативама и да аграрну политику усклади са ЗАП-ом. Све реформе у пољопривреди Републике Србије у

²⁴¹ Заједничка аграрна политика ЕУ (ЗАП) –Хармонизација аграрне политике Србије са ЗАП-ом, Регионална привредна комора, Панчево.

правцу прилагођавања Европској унији уводе се постепено, сразмерно политичкој зрелости друштва и степену спровођења осталих реформи у друштву.

2.2. Стратешка подручја деловања аграрне политике и будући правци примене агроекономских мера за развој пољопривреде Републике Србије

Неповољне економске перформансе пољопривреде Републике Србије последица су бројних ограничења и препрека које овај сектор прате деценијама. Кочница ефикасног развоја пољопривредне производње је концепт привредног развоја који је након Другог светског рата усвојен на подручју бивше СФРЈ, односно концепт индустријализације. Неуспех овог модела огледа се у запостављању пољопривреде, при чему је фаворизовањем индустрије пољопривредна производња потиснута у други план. Овај концепт је подразумевао изградњу дуалне развојне стратегије у аграру, чиме је створен друштвени и приватни сектор у пољопривреди који у старту нису били равноправни када је у питању подршка државе кроз мере аграрне политике.

Заповстављање приватног сектора, у чијем се поседу налази већина производних капацитета, оставило је последице које и данас аграрни сектор Републике Србије чини неефикасним и нискоконкурентним. Макроекономска политика је такође својим инструментима и мерама, пре свега ценама фактора производње, капитала и девизним курсом ставила пољопривреду у позицију снабдевача тржишта храном, не водећи при том рачуна о чињеници да и пољопривреда заслужује да буде економски ефикасна привредна делатност уместо што јој је додељена улога социјалног амортизера.²⁴²

Друштвено-економска транзиција започета 1989. године довела је до трансформације и унутар пољопривреде Републике Србије. Стратешко опредељење за интегрисање Републике Србије у међународне економске токове, представља почетак новог раздобља у вођењу аграрне политике. Хармонизацијом институција, прописа и стратегија са правилима и легислативом Европске уније ствара се могућности за почетак вођења макроекономске и аграрне политике која је усмерана

²⁴² Николић, Н., (2015) Фактори конкурентности пољопривреде, Агроэкономика бр.75, Пољопривредни факултет, Нови Сад.

на унапређење конкурентности аграрног сектора и унапређење свих њених економских перформанси.

За укупан друштвено-економски развој веома је важно подручје деловања аграрне политике, како и на који начин управљати пољопривредом и селом на свим нивоима, као и реализација утврђених праваца развоја. Због комплексности проблематике, постоје бројне дилеме на који начин управљати пољопривредном производњом и имплементирати мере аграрне политике, иако су у пракси и теорији, познати бројни успешни примери, модели, политике и стратегије.²⁴³

Циљ стратегије развоја пољопривреде Републике Србије је оптимално искористити расположиве производне ресурсе, повећати продуктивност и обим пољопривредне производње, извршити промену производне структуре у складу са тражњом у корист интензивније производње и производа високог квалитета и високог степена обраде, а све у циљу помирења домаће тражње и повећања извоза пољопривредних производа.

На основу расположивих ресурса и капацитета, тражње на тржишту, профитабилности производа и циљева пољопривредног и руралног развоја, стратешка подручја деловања аграрне политике Републике Србије требало би да буду усмерена на:

- извоз конкурентних производа;
- бржи развој сточарства са акцентом на развој говедарства, овчарства, живинарства, свињарства и пчеларства;
- улагања у интегралну и органску производњу поврћа на отвореном и затвореном простору;
- развој интегралне и органске производње воћа и грожђа за производњу квалитетних сертификованих производа и прерађевина;
- гајење усева за производњу биомасе и биогорива са већим учешћем у пољопривредним површинама;
- производњу конвенционалног и органског семенског и садног материјала за извоз;

²⁴³ Вујичић, М., Росић, И., (2000) Интеракција агара и стратегије руралног развоја Југославије, Економски хоризонти, Економски факултет, Крагујевац.

- производњу и прераду органског лековитог и ароматичног биља и шумских плодова;
- бржи развој еколошких система органске биљне и сточарске производње, квалитетне здравствено безбедне и сертификоване хране;
- снажну подршку развоју и примени система за наводњавање чиме ће се остварити већи приноси, интензивирати производња, рационално користити ресурси у руралним подручјима, остварити већи приходи, квалитетнији живот и опстанак на селу;
- модернизацију прерађивачке индустрије и динамичнију производњу висококвалитетног асортимана на бази жита, поврћа, воћа, грожђа, соје, улане репице, шећерне репе, лековитог биља, шумских производа и других органских пољопривредних производа;
- свестрани мултифункционални развој руралних подручја, унапређење квалитета рада и живота уз смањење сиромаштва у руралним срединама, оживљавање и свестрани развој села и заштита животне средине;
- развој агробизниса и предузетништва у руралним подручјима уз подршку инвестиционе политике;
- примену микробиолошких ђубрива и развој заштитних биолошких средстава у производњи еколошких система и органске производње хране;
- организацију произвођача и организовано и ефикасно управљање стручним и саветодавним службама, примену научних знања са института и факултета у производњи и примена знања и иновација на пољопривредним газдинствима уз унапређење институционалног оквира развоја пољопривреде и руралних средина;
- снажнију финансијску подршку од стране државе, кроз већа издвајања за аграрни буџет и субвенције као подршке пољопривредном и руралном развоју Републике Србије.

Методe које се користе за ефикасно спровођење Стратегије пољопривредног и руралног развоја су стални макропрограми или развојна политика, аграрна и пореска политика, координација и усмеравање развоја науке, образовања и саветодавне стручне службе. У макропрограме спадају управљање земљиштем, управљање водама, наводњавање, повећање пољопривредног газдинства, оживљавање и

свестрани развој села, образовање, наука и стручне службе, трансформација и организација пољопривреде.²⁴⁴

Чувањем земљишта за интензивну и органску пољопривредну производњу, обезбеђује се оспособљавањем пољопривредног земљишта и то помоћу мелиорације, уношењем органских ђубрива и спречавање уношења хемијских средстава и загађења земљишта. За остварење већих приноса и интензивирање производње, потребно је стимулисати изградњу система за наводњавање поседа пољопривредника, кроз усмеравање инвестиција у акумулације за воду. Развој система за наводњавање је важно питање, јер је производња под отвореним небом изложена временским непогодама.

За опстанак и привлачење младих на селу треба подстицати опремање газдинства механизацијом, што ће тежак физички рад у пољопривредној производњи учинити лакшим. Села се демографски празне при чему нестају читава домаћинства, креирањем концепта оживљавања и свестраног развоја села, помоћу економских мера аграрне политике поред пољопривредне производње могуће је развити и непољопривредне делатности. Програм оживљавања села треба да допринесе стварању већег и јачег газдинства, увођењем савремене технологије, улагањем у инфраструктуру, агротуризам и друге делатности чиме ће се створити квалитетнији услови за живот на селу.

Имплементација економских мера аграрне политике има за циљ оснивање нових фарми, и њихово удруживање у кооперативе ради повећања продаје и извоза на инострана тржишта. Велики значај за остваривање конкурентне производње има рационално органозовано школство, које треба повезати са стручним саветодавним службама. Међутим, генерално посматрано велики проблем пољопривреде Републике Србије је лоша и нефункционална организација произвођача, стручних служби, института и факултета. Стратегије за развој постају само слово на папиру и не постоје конкретне мере и одговорност за реализацију истих.

Аграрна политика је најзначајнији инструмент реализације Стратегије пољопривреде и руралног развоја, и она мора бити усаглашена са приоритетним

²⁴⁴ Тасић, С., (2015) Имплементација агроекономске политике ЕУ на пољопривредни и рурални развој Србије – докторска дисертација, Привредна академија, Факултет за економију и инжењерски менаџмент, Нови Сад.

развојним циљевима и са ЗАП-ом у процесу придруживања Европској унији. То подразумева јачање конкурентне производње и прераде, рационално управљање природним ресурсима уз заштиту животне средине и пружање подршке руралном мултифункционалном развоју и диверзификацији пословних делатности у руралним подручјима. С обзиром на извозну оријентацију потребно је подстицати извозне програме и разноврсне прехранбене производе. При чему треба подржавати тржишну производњу и изменити производну структуру, уз заустављање депопулације села, развој стручне службе и примене знања на имањима пољопривредника и образовање произвођача.

Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике Србије 2014-2024 предвиђа раст производње до 2024. године²⁴⁵, што је веома тешко остварљиво, јер је већ у 2015. години забележен физички пад производње од 8%. Републици Србији је потребна нова, реална и спроводљива аграрна политика, која ће дати резултате. Као земља која почива на аграру са 5,2 милиона хектара пољопривредних површина (користи се 3,35 милиона хектара), Републици Србији је потребна нова реиндустријализација. Стратегија коју је донела Влада Републике Србије 21. јула 2014. године није дала очекиване резултате, јер је већ у првој години примене у пракси имала само пад обима производње.

Подаци Републичког завода за статистику приказују да Република Србија располаже са 5,2 милиона хектара пољопривредних површина, а да обрадиве површине чине 4,2 милиона хектара, што значи по глави становника 0,56 хектара, што је много више него у Немачкој и Холандији. Ове бројке остају слово на папиру, док реалност све то демантује. Због градње путева, због дивље и бесправне градње, подизања различитих објеката на најбољим обрадивим површинама, сваке године се фонд обрадивих површина смањује у Републици Србији. Анализа Економског института показује да је непредузимањем адекватних мера у пољопривреди у последњих пет година изгубљено око 25 милијарди евра. Резултат лоше аграрне политике је да су цене прехранбених производа у Републици Србији веће него у региону, док су цене примарних пољопривредних производа ниже.

²⁴⁵ Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике Србије 2014-2024, Службени гласник Републике Србије, бр.85/2014.

Постојећа Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике Србије тежи што већем прилагођавању са ЗАП-ом, у том смислу предвиђа се даља редуција субвенција (осим у млекарској индустрији, где је и даље заступљено плаћање по аутпуту), које су укинуте и сада се врше директна плаћања. Међутим у млекарској индустрији због осетљивости тржишта то још увек није могуће спровести, али оно чему се тежи је да се плаћања по аутпуту у млекарској индустрији замени плаћањима по грлу. Будући правци деловања аграрне политике Републике Србије, су смањење свих плаћања по грлу и инпуту у пољопривредној производњи, уз напоре да се увећају средства улагања у рурални развој на коме потенцира и ЗАП. Циљ већег улагања у рурални развој Републике Србије је и чињеница да већи део територије Републике Србије чине подручја која по својим природним предиспозицијама нису погодна за интензивну производњу, па су као таква подложна деградацији природних ресурса, депопулацији и високом ризику сиромаштва.

Остварени резултати у пољопривреди Републике Србије демантују циљеве које је Стратегија пољопривреде и руралног развоја пројектовала, на шта указује и рецензија Проф.др Ковиљка Ловре: *„Аутори Стратегије користили су нетачне податке, па је отуда и пројекција и визија развоја пољопривреде била потпуно нелогична и бесмислена. Изведене пројекције у Стратегији показале су да ће се пољопривреда развијати сасвим супротно од развојних законитости. Оно што су аутори стратегије пројектовали, још ни једна држава није успела да оствари. Шта више, било би поразно за нашу привреду да смо је и ми остварили“!*²⁴⁶

За повратак пољопривреде на пут постепеног развоја неопходно је кренути ка израдни нових акционих програма, који ће бити реални и оствариви. Постојећа Стратегија не даје резултате, већ генерише само бројне проблеме пољопривреде који се наслеђују из године у годину. Уплитање политике у креирању Стратегије за развој пољопривреде, годинама уназад показује само промашаје од којих највеће последице трпи привреда и грађани Републике Србије.

Пред Владом Републике Србије, и ресорним министром пољопривреде, стоји нови задатак, изградити нову аграрну политику, идентификовати све ограничавајуће

²⁴⁶ <https://www.makroekonomija.org/0-branislav-gulan/buducnost-agrara-srbije-2016-i-deo/>

факторе, од неповољног економског положаја, до проблема неуређеног тржишта и неодговарајуће улоге државе, и недовољног удруживања пољопривредника. Проблеми постоје и у спољнотрговинској размени, јер у структури извоза доминирају примарни пољопривредни производи, а не прерађени који имају и већу додатну вредност. Конципирање нове аграрне политике, је спас за пољопривреду и села Републике Србије.

ЗАКЉУЧАК

Пољопривреда се одувек сматрала примарном граном Републике Србије. Као таква она је од великог значаја како за садашње, тако и за будуће генерације. Република Србија је аграрна земља са компаративним предностима за развој пољопривреде и села, располаже значајним земљишним потенцијалом за развој, како биљне, тако и сточарске производње. Многе компаративне предности Републике Србије нису претворене у конкурентске предности.

Транзиционе реформе, које треба наставити нису дале очекиване резултате. У пољопривреди као стратешкој грани привреде Републике Србије, се и даље недовољно улаже, о чему говори и не уважавање чињенице од стране државе да је пољопривреди, због специфичности њене производње, перманентно потребно допунско, спољно финансирање. Оно што је неопходно су радикалне промене у Стратегији пољопривреде и руралног развоја, ка већој оријентацији руралном развоју на коме се заснива и ЗАП Европске уније.

Опредељење Републике Србије да постане део европске интеграције, значи да пољопривреда треба да се припреми за конкуренцију на јединственом развијеном тржишту, на коме неће постојати трговинске баријере. У циљу успешног наступа на захтевном тржишту и прилагођавања ЗАП-и Европске уније, намеће се редефинисање циљева развоја пољопривреде и то у правцу повећања конкурентности, безбедности хране и веће залагање за рурални развој. На путу ка Европској унији Република Србија треба да се прилагоди низу политика прописа и стандарда, које прописује унија, што подразумева усклађивање законодавства, изградњу нових институција, кадровску реорганизацију, сталну обуку запослених и сл.

Оно што је приоритет у пољопривреди Републике Србије је нова аграрна политика која ће:

- убрзати процес доношења и примене новог модерног аграрног законодавства, заснованог на стандардима и принципима Европске уније;
- ребалансом буџета издвојити већи износ средстава за пољопривреду, како би се зауставили негативни трендови посебно у сточарству и оживело село и пољопривреда. Оно што је неопходно за планско трошење издвојених

средстава, је селективан приступ у трошењу са јасно утврђеним критеријумима инвестирања у добро осмишљене и профитабилне пројекте, пре свега у наводњавање, нову технику и технологију, образовање, истраживање и развој и сл.;

- превентивно деловати против климатских промена и последица глобалног загревања, већим издвајањем за осигурање пољопривредне производње;
- редефинисати и оживети улогу робних резерви као инструмента аграрне политике, којим се регулише нормално функционисање аграрне репродукције и обезбеђује стално одржавање равнотежног нивоа производње и потрошње, што је веома значајно за стабилност тржишта и цена аграрних производа;
- водити адекватну и доследну земљишну политику, као скуп мера путем којих се може утицати на рационално и одрживо коришћење и укрупњавање пољопривредног земљишта, као ретког и вредног ресурса којим располаже Република Србија;
- подстицати и организовати модерно повезивање учесника у агробизнису, кроз удружења, задруге, кластере, аграрне коморе, асоцијације и невладине организације;
- усмерити мере аграрне политике на сеоска подручја, којима ће се побољшати живот и привређивање на селу, кроз инвестиције у средства за пољопривредну производњу и прераду, изградњу и обнову сеоске инфраструктуре, едукацију и стручно усавршавање сеоског становништва, унапређење сеоског туризма и културних вредности;
- подстицати развој мултифункционалне пољопривреде, која предствала будућност светске пољопривреде.

Развој пољопривреде у великој мери зависи од развоја друштва у целини. Аграрна политика је један сегмент економске политике на националном нивоу. Унапређење пољопривреде и одрживи развој није могућ без темељне промене системског и правног оквира у областима које су од значаја за пољопривреду.

Оваква каква је данас, пољопривреда Републике Србије неће моћи дуго саму себе да одржава, а нарочито није у стању да буде фактор развоја. Без развијене пољопривреде Република Србија неће моћи даље да настави путем развоја у посткризном периоду. Посматрано краткорочно, а поготово средњерочно и

дугорочно, у развојном погледу Република Србија нема ништа перспективније од пољопривреде. Оно што је неопходно пољопривреди Републике Србије, је аграрна реформа којом ће најпре бити обухваћена аграрна политика и њене мере.

Хипотеза која указује да агроекономске мере имају одлучујућу улогу у остваривању развоја пољопривреде Републике Србије потврђена је чињеницом да аграрна политика помоћу својих мера одређује услове привређивања и финансијску позицију аграрних субјеката у примарној расподели. Политика цена се ставља у функцију остваривања установљених циљева опште економске политике. Помоћу цена се може остварити проста репродукција, обезбедити потребна акумулативност и њено преливање из пољопривреде у друге области привреде, као и одредити развојна оријентација. Цене пољопривредних производа представљају епицентар аграрне политике сваке националне економије. У привреди Републике Србије, цене су основни елемент преко кога се врши примарна расподела националног дохотка. Утицај спољнотрговинске политике као мере аграрне политике за пољопривреду Републике Србије је велики, јер у највећем делу извоза и увоза доминирају пољопривредни производи.

Значај пореза и пореске политике као инструмента аграрне политике огледа се у томе што представља облик прихода, без кога држава не би могла да остварује своје финансијске, економске, политичке и социјалне циљеве, док са друге стране значај пореза за пољопривредну производњу огледа се у томе што они представљају ефикасан инструмент усклађивања понуде и тражње. Уколико је понуда на тржишту већа од тражње, пореска политика је усмерена на повећање куповне моћи пореских обвезника и посредно на повећање укупне потражње. Овакав циљ пореска политика остварује смањењем пореског оптерећења, укидањем неког пореза, смањењем пореских стопа, и увођењем пореских ослобођења и олакшица.

Адекватном кредитном политиком могу да се остваре значајни позитивни резултати у пољопривредној производњи. Могуће је селективном кредитном политиком (нижим каматним стопама, дужим роковима отплате кредита уз постојање грејс периода) утицати на бржи развој појединих врста пољопривредне производње, као и увођење савремених средстава за производњу, односно динамизирање процеса модернизације пољопривреде. Неадекватна кредитна политика, која не уважа специфичности пољопривредне производње, може довести

до презадужености пољопривредних субјеката и немогућности развоја ове привредне делатности.

Сезонски карактер пољопривредне производње захтева стална улагања, које пољопривредни произвођачи често не могу сами да обезбеде, тако да је у таквој ситуацији значај кредитне и инвестиционе политике као агроекономске политике веома значајан. Стране директне инвестиције су значајни извор средстава за пољопривреду Републику Србију, јер представљају комплетан инвестициони пакет, који поред капитала садржи технологију, маркетиншка и менаџерска знања и искуства, везе и приступе тржиштима и финансијским институцијама.

Једна од основних системских препрека повећања обима производње у пољопривредном сектору Републике Србије је неповољна структура поседа, и то мала просечна величина и уситњеност парцела. У циљу повећања просечне величине земљишног поседа и укрупњавања појединачних парцела потребно је применити мере пореске политике које могу довести до укрупњавања поседа, регулисати евиденцију земљишта, што би створило могућност подизања кредита за куповину земљишта, применити све мере комасације, тј. замене земљишта у циљу укрупњавања земљишних парцела, и регулисати задружне имовине које немају власнике. Поред наведених мера, које имају за последицу увећање просечних површина у власништву једног физичког лица или привредног субјекта, потребно је подстицати удруживање пољопривредника у циљу постизања економије обима у производњи и пласману производа, што има велики утицај на развој пољопривреде Републике Србије.

Хипотезу да у процесу проширења Европске уније и перспективе која из тога произилази за Републику Србију развој домаће пољопривреде заузима важно место потврђује чињеница да је главни спољнотрговински партнер Републике Србије управо Европска унија која издваја значајна средства за пољопривреду кроз претпиступне фондове којима и сада Република Србија има приступа иако није чланица, а веће финансијске подстицаје добијаће као пуноправни члан Европске уније. На важност пољопривреде Републике Србије у процесу придруживања Европској унији указује и захтев у погледу реформе Стратегије развоја пољопривреде и њеног усклађивања са ЗАП-ом, јер највећи проценат извоза Републике Србије чине управо пољопривредни производи који да би доспели на

захтевно тржиште, морају да испуне одређене услове у погледу квалитета и поштовања стандарда.

Усаглашавањем аграрне политике Републике Србије и ЗАП-а Европске уније обезбеђује се низ предности за аграрни сектор. Прво, приближавање националне аграрне политике ЗАП-и довешће до повећања продуктивности у сектору пољопривреде. Друго, доћи ће до побољшања стандарда пољопривредника. Треће, обезбедиће се пољопривредни производи који су конкурентнији, како на домаћем, тако и на иностраном тржишту. Четврто, усаглашавањем аграрне политике Републике Србије са ЗАП-ом већа пажња ће се посветити еколошкој компоненти аграрне политике, која је важна како за рурални развој, тако и за развој мултифункционалне пољопривреде.

Услед одсуства системских и континуираних мера аграрне политике, пољопривреду Републике Србије прате хронични проблеми, који се пре свега манифестују кроз неефикасно коришћење природних потенцијала и ресурса у пољопривредној производњи, затим у ниском доходу пољопривредних произвођача, девастацији и пражњењу села. Ако се наставе оваква кретања Република Србија ће у будућности бити аграрна привреда без сељака. Држава, као носилац свих привредних активности, мерама аграрне политике требало би да спречи таква дешавања која за резултат имају пад обима и конкурентности пољопривредне производње, а која ће бити неминовност уколико се нешто озбиљније не предузме по питању опстанка на селу и бављења пољопривредом, на нивоу како то чине земље које остварују позитивне резултате. Чини се да се држава сети своје највеће компаративне и конкурентске предности, а то је пољопривреда, тек када треба да обезбеди себи власт, а до тада је сељак препуштен сам себи.

Аграрна политика Републике Србије не би требало да буде усмерена само на функцију преживљавања у садашњим условима. Држава би требало трајно да определи економску и развојну политику засновану на децентрализацији и уједначеном привредном развоју. Таквом политиком би се вратио живот у српско село, јер данас у градовима Републике Србије нема шта да се ради, док на селу нема ко да ради. За успешан развој пољопривреде Републике Србије и опстанак села неопходно је да аграр буде стратешка делатност и да држава вођењем адекватне политике усмери њен даљи ток развоја, ширењем тржишта и пласирањем

квалитетних производа на тржиште Европске уније. Да би се остварили што бољи резултати у пољопривреди Републике Србије потребна је нова офанзивна аграрна политика, и коришћење искуства земаља из окружења, као смернице за даљи развој и прилагођавање пољопривреде Републике Србије.

ЛИТЕРАТУРА

1. Арсновић, Ђ., Крстић, Б., (2002) Конкурентност пољопривредних газдинстава, Пољопривредни факултет, Београд.
2. Аранђеловић, З., (2008) Национална економија, Економски факултет, Ниш.
3. Аранђеловић, З., Петровић-Ранђеловић, М., (2011) Утицај државе на прилив и ефикасност страних директних инвестиција, Економика предузећа.
4. Adrian, A.M., Dillard, Ch., Mask, P., (2005), "GIS in Agriculture", књига Pick B.J. Geographic Information Systems in Business, Idea Group Publishing, Hershey.
5. Асоцијација лизинг компанија (2014) Истраживање о значају лизинга за финансирање пољопривреде у Републици Србији, Београд.
6. Бошњак, Д., (1997) Примена операционих истраживања у ратарској производњи, ПКБ центар за информисање и издавачку делатност, Београд.
7. Божић, С., Тошић, М., Доленшек, М., Средојебић, З., (2003) Техничко-економска оправданост машинских прстенова, Пољопривреда и рурални развој у Европским интеграцијама, Симпозијум агроекономиста, Београд.
8. Beck, T., Laeven, L., (2005) Institution Building and Growth in Transition Economies. Policy Research Working Paper Series, No.3657, The World Bank.
9. Богданов, Н., Бабовић, М., (2014) Радна снага и диверзификација прихода на пољопривредним газдинствима у Србији – стање и изазови за политику руралног развоја, Примена података пописа пољопривреде 2012. у анализи стања пољопривреде и у планирању аграрне политике у Републици Србији, Републички завод за статистику, Суботица.
10. Богданов, Н., (2007) Мала рурална домаћинства у Србији и рурална непољопривредна економија, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, Београд.
11. Богданов, Н., Волк, Т., Реднак, М., Ерјавец, Е., (2008) Анализа директне подршке пољопривреди и руралном развоју Србије, Тим подпреседника Владе Србије за имплементацију стратегије за смањење сиромаштва, Београд.
12. Богданов, Н., Родић, В., Vittuari, M., (2012) Structural change in transitional agriculture: Evidence from Serbia, 132 EAAE seminar "Is transition in European agriculture really over?", Скопље.
13. Богданов, Н., (2009) Ефекти интеграције Србије у ЕУ у области пољопривреде, ФЕФА, Београд.

14. Богавац Цветковић, Н., Илић, Б., Милићевић, Б., (2010), Глобализација и конкурентност аграрног сектора Србије, Економске теме, Ниш.
15. Бировљев, Ј., Гламочанин, Б., (2011) Пољопривреда Србије и материјално финансијски подстицаји у односу на кретања у Европској унији, ДАЕС, Београд.
16. Божић, Д., Богданов, Н., Шеварлић, М., (2011) Економика пољопривреде, Пољопривредни факултет, Београд.
17. Бјелић, П., (2004) Нецаринске баријере у међународној трговини, Прометеј, Београд.
18. Бјелић, П., (2016) Утицај придружења Србије Европској унији на њену спољнотрговинску политику, Национални конвент о Европској унији, Фондација за отворено друштво, Србија, Београд.
19. Videleux, R., Jeffries, I., (2007) A history of eastern Europe, Taylor & Francis.
20. Будимир, Б., Међак, В., (2014) Водич кроз приступање Србије Европској унији, Центар за међународне и безбедносне послове, Београд.
21. Бубњевић, Д., (2010) Ефекти страних директних инвестиција по земљу домаћина, Научни часопис, Школа бизниса, Нови Сад.
22. Chang, C., (2010) Asymmetric Adjustments in the Ethanol and Grains Markets.
23. Council Directive 77/388/EEC of May 1977 on the Harmonization of Laws of the Member States Relating to the Turnover Taxes – Common System of Value Added Tax: Uniform Basis Assessment, Official Journal L 145 of 13 June 1977.
24. Цвијановић, Д., Субић, Ј., Параушић, Б., (2014) Пољопривредна газдинства према економској величини и типу производње у Републици Србији, Републички завод за статистику, Београд.
25. Црнобрња, Трбовић, (2009), Ефекти интеграције Србије у ЕУ, ФЕФА, Београд.
26. Црногорска пољопривреда и европска унија, Стратегија развоја производње хране и руралних подручја, Документ 2 Платформа, стубови и циљеви реформе (2005) Европска агенција за реконструкцију, Подгорица.
27. Димитриевски, Д., Котевска, А., Стаменковска, Јанеска, И., Туна, Е., Нацка, М., (2015) Пољопривреда и пољопривредна политика у Републици Македонији, Пољопривредна политика и европске интеграције у Југоисточној Европи, ФАО, Будимпешта.

28. Ђекић, С., (2006) Економика пољопривреде, Свен, Ниш.
29. Ђурић, К., (2015), Економика пољопривреде- практикум, Пољопривредни факултет, Нови Сад.
30. Ђурић, К., Миловић, С., Продановић, Р., Бошковић, Ј., (2016) Компаративна анализа поседовне структуре пољопривредних газдинстава у Републици Србији и ЕУ, Економија теорија и пракса, Нови Сад.
31. Ђурковић, В., (2013) Финансијска подршка државе производњи органске хране – велика развојна шанса Србије, Универзитет Сингидунум, Београд.
32. Економски рачуни пољопривреде у Републици Србији, 2007-2013, Републички завод за статистику, Београд.
33. Економски рачуни пољопривреде у Републици Србији 2007-2014., Републички завод за статистику.
34. Европски покрет (2010) Водич кроз ЕУ политике: Пољопривреда, Европски покрет, Београд.
35. ЕУ (2005) Rural Development, The Implementation Structure, DG AGRI.
36. Франић, Р., Кумрић, О., (2009) Аграрна и рурална политика 1, Агрономски факултет, Загреб.
37. Гулан, Б., Томић, Д., (2003) Конкурентност пољопривреде у условима тржишног привређивања, Економист, Конкурентност и транзициј, Београд.
38. IPA II инструмент за предприступну помоћ 2014-2020. Европски покрет Србија, Београд.
39. Извештај радне групе за поглавља 11, 12, 13 (2015/2016) Пољопривреда и рурални развој.
40. Игњатијевић, С., Матијашевић, Ј., Царић, М., (2011) Услови пословања и пословног окружења у Републици Србији са акцентом на употребу информационо-комуникационе технологије, INFOTEN, Јахорина.
41. Јанковић, С., (2009) Европска унија и рурални развој Србије, Институт за примену науке у пољопривреди, Београд.
42. Јовановић, М., (2016) Програм економских реформи за период од 2016. године до 2018. године, Влада Републике Србије, Београд.
43. Јовичић, Д., (2016) Анализа ризика осигурања од губитка вредности робних записа и компензациони фонд, Универзитет Сингидунум, Београд.

44. Јовановић, Ж., (1997) Савремени системи земљорадње, коришћење и могућности за очување земљишта у концепту одрживе пољопривреде, Нови Сад.
45. Јелинчић, Ј., Ђуровић, С., (2009), Пољопривредна политика – сектор млекарске индустрије, Центар за примењене Европске студије, Београд.
46. Карацић, Б., (2003) Информационе технологије и интелигентно управљање у пољопривреди, Пољопривредни факултет, Нови Сад.
47. Крстић, Г., (2012) Савремени трендови примене информационих технологија у области пољопривреде, Висока пољопривредно-прехранбена школа, Прокупље.
48. Кљајић, Н., Арсић, С., Михалковић, Н., (2012) Земљиште као еколошки фактор пољопривредне производње, Часопис за економију и политику транзиције.
49. Ковачевић, И., (2014) Развој робних резерви у функцији управљања ризиком пољопривредних предузећа у Србији, Докторска дисертација, Пољопривредни факултет, Београд.
50. Ковачевић, Д., (2004) Органска пољопривреда, концепт у функцији заштите животне средине, Савремена пољопривреда, Нови Сад.
51. Ковачевић, Д., Момировић, Н., (2008) Улога агротехничких мера у сузбијању корова у савременим концептима развоја пољопривреде.
52. Коцић, Б., (2011) Задаци и препоруке у процесу интеграције Србије у ЕУ <http://doisrpska.nub.rs/index.php/economyandmarket/article/view/317>
53. Климатске промене: Изазови за пољопривреду, Европска комисија пољопривреда и рурални развој.
54. Лакушић, Б., Природни ресурси Србије, преузето са интернета.
55. Лазовић, М., Кнежевић, И., Мирић, О., Пејовић, А., (2007) Водич кроз Инструмент за предпоставну помоћ ЕУ 2007-2013, Европски покрет у Србији, Београд.
56. Марковић, К., (2005) Место и улога земљишне политике у оквиру интегралне политике руралног развоја Србије, Економски факултет Београд.
57. Максимовић, Г., Пејановић, Р., Његован, З., (2013) Економика пољопривреде, Пољопривредни факултет, Лешак.

58. Манић, В., (2012) Осигурање у пољопривреди, искуства развијених земаља, модели тржишта, анализа и предлог могућег решења, Београд.
59. Марјановић, М., (2014) Светска трговинска организација и карактеристике трговине пољопривредним производима, Фимек, Нови Сад.
60. Маленица, И., (2015) Ново уређење комасације пољопривредног земљишта у пољопривреди Републике Хрватске, стручни рад.
61. Малешевић, К., (1999) О могућем новом приступу популационој политици, САНУ, Београд.
62. Малешевић, М., Црнобарац, Ј., Кастори, Р., (2005) Принос ђибрива и њихов утицај на пољопривредну производњу, монографија, Нови Сад.
63. Marjola, X., (2006) Western Balkans Initiative launched, European Bank for reconstruction and Development, London.
64. Међак, В., Будимир, Б., (2013) Водич кроз приступање Србије Европској унији, ISAC фонд, Београд.
65. Милорадић, Ј., (2003) Осигурање у функцији конкурентности аграрног предузећа, Агроекономика, Нови Сад.
66. Министарство животне средине и просторног планирања (2009) Извештај о стању земљишта у Републици Србији, Агенција за заштиту животне средине.
67. Митровић, М., (2015) Села у Србији, промене структуре и проблеми одрживог развоја, Републички завод за статистику, Република Србија, Београд.
68. Милановић, М., (1996) Политика цена пољопривредних производа, Београд.
69. Милановић, М., Стевановић, С., Вићентијевић, Д., (2013) Конкурентност и потенцијали аграрне спољне трговине Србије, Теме – часопис за друштвене науке.
70. Микшић, М., Мургић, Н., Борбаш, Б., Чреп, Б., Кантоци, Н., Антонина, Д., Хрговић, С., (2001) Инвестиције у пољопривреди, Агроекономика, Хрватски завод за пољопривредну саветодавну службу.
71. Микуш, О., (2015) Пољопривреда и пољопривредна политика у Хрватској, FAO, Будимпешта.
72. Милошевић, Д., Ђаловић, И., (2005) Информационе технологије и управљање информационим системима у пољопривреди, Београд.
73. Милошевић, Д., Ђаловић, И., (2005) Информационе технологије и управљање информационим системима у пољопривреди, Београд.

74. Миторивћ, М., (2015) Села у Србији промене структуре и проблеми одрживог развоја, Београд.
75. Миторивћ, М., (2015) Села у Србији промене структуре и проблеми одрживог развоја, Београд.
76. Мркшић, Д., (1999) Осигурање у теорији и пракси, Алеф, Нови Сад.
77. Мутавцић, Б., Новковић, Н., Иванишевић, Д., (2010) Предвиђање паритета основних ратарских производа, Пољопривредни факултет, Нови Сад.
78. Национални конвент о Европској унији (2016) Утицај придруживања Србије Европској унији на њену спољнотрговинску политику, Фондација за отворено друштво, Београд, Србија.
79. Национални Савет за конкурентност, Службени гласник бр. 55/05, 71/05, 101/07 и 65/08, Влада Републике Србије.
80. Национални програм руралног развоја од 2011. до 2013. године, Службени гласник Републике Србије.
81. Нацрт IPA програма Републике Србије за 2014-2020, верзија 2, Октобар 2014.
82. Нешић, Љ., Белић, М., Манојловић, М, Васин, Ј., (2008) Земљиште – онова одрживе пољопривреде, Пољопривредни факултет, Нови Сад.
83. Новковић, Н., Јанковић, Н., Мутавцић, Б., (2006) Анализа и предвиђање кретања паритета цена пшеница/минерално ђубриво, Агроекономика, Пољопривредни факултет, Нови Сад.
84. Николић, Ђ., (2016) Усклађивање царинске политике Републике Србије у области пољопривреде као услов приступања Европској унији, Мегатренд ревија.
85. Николић, Н., (2015) Фактори конкурентности пољопривреде, Агроекономика бр.75, Пољопривредни факултет, Нови Сад.
86. Новковић, Н., Шомођи, Ш., (2001) Организација у пољопривреди, Пољопривредни факултет, Нови Сад.
87. Обрадовић, С., (2008) European Integration and Balkan Countries, Revista Economica.
88. Одбор за образовање (2009) образовање сеоског становништва у Србији и развој села, Београд.

89. Параушић, В., Цвијановић, Д., (2007) Пољопривреда Србије – програми кредитне подршке државе и комерцијалних банака у периоду од 2004-2007, Институт за економику пољопривреде, Београд.
90. Параушић, В., Цвијановић, Д., (2008) Пољопривреда Србије – програми кредитне подршке државе и комерцијалних банака у периоду од 2004-2007.
91. Параушић, В., Цвијановић, Д., (2014) Економска величина пољопривредних газдинстава у Србији и препорука мера за њихово оснаживање, Рад је део истраживања и пројекта III 46006, Министарство науке и технолошког развоја Републике Србије.
92. Павићевић, Ж., (2013) Пољопривреда Србије, шансе и изазови, преузето са интернета.
93. Пејановић, Р., (2005) Политика руралног развоја у Европској унији, Савремени фармер, Пољопривредни факултет, Нови Сад.
94. Пејановић, Р., (2011) О аграрним кризама, Летопис научних радова, Пољопривредни факултет, Нови Сад.
95. Пејановић, Р., (2010) Ефекти аграрне глобалне финансијске кризе на (агро)привреду Републике Србије, Пољопривредни факултет, Нови Сад.
96. Пејановић, Р., (2007) Дилеме око концепта нашег аграрног развоја, Агроекономика бр.36, Пољопривредни факултет, Нови Сад.
97. Пејановић, Р., (2007), Транзиција, рурални развој и аграрна политика, монографија, Економски институт, Београд, Пољопривредни факултет, Нови Сад.
98. Пејановић, Р., Косановић, Н., (2009) Конкурентност и квалитет хране, Институт за примену науке у пољопривреди, Београд.
99. Пејановић, Р., (2000) Нужност нове аграрне политике, Летопис научних радова.
100. Пејановић, Р., Радовић, Г., (2011) Аграрна политика у Републици Србији у периоду транзиције, Економија, теорија и пракса, Универзитет привредна економија, Факултет за економију и инжењерски менаџмент, Нови Сад.
101. Пејановић, П., (2013) Корупција и (агро)привреда у Републици Србији, Летопис научних радова, Пољопривредни факултет, Нови Сад.
102. Петровић-Ранђеловић, М., Милетић, Д., (2014) Национална конкурентност и привредни раст: Каква је улога страних директних инвестиција?

- Институционалне промене као детерминанте привредног развоја Србије, Економски факултет, Крагујевац.
103. Петровић, Ж., Јанковић, Д., (2010) Пољопривредно саветодавство Србије – стање, проблеми и могућности реформе, Пољопривредни факултет, Нови Сад.
 104. Петровић, Ј., Јовановић, Д., Петровић, Д., и Берјан, С., (2014) The impact of Serbian agriculture exports on its trade deficit, Fourth International Scientific Agricultural Symposium “Agrosym” Источно Сарајево.
 105. Пољопривредна производња високе природне вредности на Западном Балкану: Тренутни статус и кључни изазови – Оквирни документ, European Forum on Nature Conservation and Pastoralism.
 106. Поповић, Д., (2005) Привредна активност и макроекономска политика у транзицији.
 107. Попис пољопривреде 2012., Републички завод за статистику, Република Србија.
 108. Попис становништва 2011., Републички завод за статистику, Република Србија.
 109. Покрајинска скупштинска одлука о дирекцији за робне резерве АП Војводине, Службени лист АП Војводине, бр. 54/2014.
 110. Политика руралног развоја ЕУ за период 2007-2013, Европска комисија, <http://europa.eu>
 111. Пројекат Шумарког факултета, Београд (2016) Организација и активности саветодавне службе у Србији, подржано од стране Министарства пољопривреде и заштите животне средине, Београд.
 112. Програм фонда за развој Републике Србије, Фонд за развој Републике Србије.
 113. Правилник о коришћењу подстицаја за спровођење научноистраживачких развојних и иновативних пројеката у пољопривреди кроз унапређење стручног знања и усавршавања људских капацитета, Министарство пољопривреде и заштите животне средине, Службени гласник РС, број 49/15, 2015.
 114. Правилник о начину успостављања и организације система брзог обавештавања и узбуњивања о обезбедности хране и хране за животиње, Службени гласник Републике Србије бр. 62/13, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде.

115. Правилници, Управа за аграрна плаћања, Министарство пољопривреде и заштите животне средине Републике Србије.
116. Правилник о условима, начину за остваривање права на регрес за гориво, Службени гласник бр. 55/05, исправка 71/05, 101/07, 65/08, 16/11, 68/12, 72/12 и 7/14. Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије.
117. Правилник за регресирање осигурања усева, плодова и животиња, Службени гласник Републике Србије 48/12.
118. Пројекат Еуроean union, Управљање економијом руралног газдинства, Водич за пољопривредна газдинства.
119. Предузетнички информатор (2014) Војвођанска фондација за развој, Суботица.
120. Прекајац, З., (2005) Пољопривреда и земље у развоју у новој рунди преговора у оквиру СТО, Привредна изградња.
121. Радовић, Г., (2009) Подшка државе у функцији финансирања пољопривреде, Агроекономика бр. 41-42, Нови Сад.
122. Радовић, Г., (2011) Финансирање пољопривреде у Републици Србији, Задужбина Андрејевић, Београд.
123. Радовић, Г., (2015) Финансирање пољопривреде у Републици Србији: искуста и могућности, Економија теорија и пракса, Нови Сад.
124. Радивојевић, Д., (2014) Пољопривредна механизација, опрема и објекти, Београд.
125. Рапаић, С., (2011) Утицај светске финансијске кризе на међународну робну трговину и стране директне инвестиције, Међународна политика.
126. Рапаић, С., (2011) Спољна трговина Републике Србије после приступања Светској трговинској организацији, зборник радова Србија и међународне организације, Институт за међународну политику и привреду, Београд.
127. Рапаић, С., (2013) Светска трговинска организација и предузећа у спољној трговини, Центар за издавачку делатност, Економски факултет, Београд.
128. Регионални потенцијали у функцији развоја Србије (2014), Министарство пољопривреде и заштите животне средине, Београд.
129. Република Србија ИПАРД програм за 2014-2020, Министарство пољопривреде и заштите животне средине Републике Србије.

130. Рољевић, С., Хамовић, В., Сарић, Р., (2009) Органска пољопривреда у функцији одрживог развоја, Економске теме.
131. Родић, Д.П., Павловић, М.А., (1994) Географија Југославије I, Савремена администрација, Београд.
132. Ruttan, V., Nayami., Y., (1972) Strategies for agricultural development, Food research institute studies in agricultural economics, trade and development, volume XI.
133. Савић, С., (2014) Утицај пореских подстицаја и промена пореских стопа ПДВ-а на привредни развој и социјалну стабилност, АСТА ECONOMICA.
134. Савет страних инвеститора, Бела књига (2010) Београд.
135. Савин, Д., (2002) Карактеристике транзиције – земље Централне Европе и СЦГ, Србија и Црна Гора на путу ка ЕУ, Београд.
136. Samuelson, P., Nordhaus, W., (2000) Economics, Mate, Загреб.
137. SAPARD, водич за кориснике, Министарство пољопривреде, шумарства и водног gospodarства Републике Хрватске.
138. Службене новине КСХС, бр.2, 28 јануар 1919.
139. Стевановић, С., (2009), Развој тржишне производње у пољопривреди Републике Србије, Нови Сад.
140. Стевановић, Т., Петровић Ранђеловић, М., (2011) Развојне импликације инволвирања мултинационалних корпорација у пољопривреди Србије, Аграрна и рурална политика у Србији нужност убрзања реформи, Тематски зборник, ДАЕС, Београд.
141. Симић, Ј., Ђурић, Д., Михајловић, М., (2011) СЕФТА и извозна оријентација земаља Западног Балкана, Школа бизниса, Висока пословна школа струковних студија, Нови Сад.
142. Српска акамедија наука у уметности, одбор за село, Закључци са научног скупа Перспективе развоја села у Србији, 2013, Београд.
143. Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development, Програм помоћи Европске уније за пољопривреду и рурални развој.
144. Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике Србије за период 2014-2024. године, Службени гласник Републике Србије, бр.85/2014.
145. Stiglic, E.J., (2004) Економија јавног сектора, Економски факултет, Загреб.

146. Субић, Ј., (2010) Специфичности процеса инвестирања у пољопривреди, Институт за економику пољопривреде, Београд.
147. Тасић, С., (2015) Имплементација агроекономске политике ЕУ на пољопривредни и рурални развој Србије – докторска дисертација, Привредна академија, Факултет за економију и инжењерски менаџмент, Нови Сад.
148. Томић, Р., (1992) Нормална цена и њен утицај на пољопривредну производњу, Виша економска школа, Нови Сад.
149. Томић, Р., (1994) Репродукција индивидуалних пољопривредних газдинстава, Нови Сад.
150. Томић, Д., (2008) Пољопривреда и село – идеје и иницијативе, Институт за економику пољопривреде и Друштво аграрних економиста Србије.
151. Томић, Д., Влаховић, В., Максимовић, Б., (2010), Паритет цена одабраних инпута – кукуруза и пшенице – значајнији ратарских производа у Србији, научни часопис, Школа бизниса.
152. Томић, Д., Шеварлић, М., (2009), Стање и перспективе пољопривреде Србије у условима кризе, Пословно окружење у Србији и светска економска криза, Висока пословна школа струковних студија, Нови Сад.
153. Томић, Р., Томић, Д., (2011) Производни потенцијал агропривреде Србије – фактор унапређења конкурентности, Школа бизниса.
154. Томић Петровић, Н., (2012) Општа питања пољопривреде и руралног развоја – Пољопривреда и рурални развој, Институт за упоредно право, Београд.
155. Тошић, Р., (2006) Природни ресурси Србије, Истраживачко-издавачки центар, Београд.
156. Тошић, М., Божић, С., Доленшек, М., Радић, П., (2003) Удруживање пољопривредника ради техничко-социјалне помоћи, Симпозијум агроекономистата, Београд.
157. Тица, Н., Зекић, В., Милић, Д., (2008) Порез на додату вредност у пољопривреди, Агроэкономика, 39-40, Пољопривредни факултет, Нови Сад.
158. Управљање економијом руралног газдинства – Водич за пољопривредна газдинства, Делегација Европске уније у Републици Србији, Програм финансиран од стране Европске уније, Општински пројекат, Партнерство за рурални развој општине Деспотовац.

159. Уредба о управљању програмима преприступне помоћи Европске уније у оквиру компоненте и инструмената претприступне помоћи (ИРА) – Помоћ у транзицији и изградња институција за период 2007-2013. године.
160. Вапа, Б., (2015) Значај унапређења извозних перформанси и конкурентности економије Републике Србије, Факултет за економију и инжењерски менаџмент, Нови Сад.
161. Васиљевић, З., Субић, Ј., (2008) Значај bottom up приступа у планирању и реализацији локалних и регионалних програма руралног и пољопривредног развоја у Србији, тематски зборник Аграрна и рурална политика у Србији 2, ДАЕС, Београд.
162. Васиљевић, В., Субић, Ј., (2005) Економски аспекти коришћења пољопривредне механизације у Србији, Институт за пољопривредну технику, Пољопривредни факултет, Београд.
163. Водич кроз право Европске уније (2005) Институт за међународну политику и привреду, Београд.
164. Волк, Т., Ерјавец, Е., Мортенсен, К., (2015) Пољопривредна политика и европске интеграције у Југоисточној Европи, ФАО.
165. Влада Републике Србије, Републичка дирекција за робне резерве.
166. Вуковић, А., (2015) Последице климатских промена у Србији, Пољопривредни факултет, Београд.
167. Вујичић, М., Росић, И., (2000) Интеракција аграра и стратегије руралног развоја Југославије, Економски хоризонти, Економски факултет, Крагујевац.
168. Wilkinson, A., (2008) The SAPARD instrument on the eve of accession.
169. Заједничка аграрна политика ЕУ (ЗАП) –Хармонизација аграрне политике Србије са ЗАП-ом, Регионална привредна комора, Панчево.
170. Закона о порезу на доходак грађана, Службени гласник Републике Србије, бр. 24/2001, 80/2002, 135/2004, 62/2006, 65/2006, 31/2009, 44/2009, 18/2010, 50/2011, 91/2011, 7/2012, 93/2012, 114/2012, 8/2013, 47/2013, 108/2013, 6/2014, 57/2014, 68/2014, 5/2015, 112/2015, 5/2016, 7/2017.
171. Закон о пољопривредном земљишту, Службени гласник Републике Србије, бр. 62/2006, 65/2008, други закон 41/2009 и 112/2015.

172. Закон о потврђивању споразума о измени и приступању Споразуму о слободној трговини у Централној Европи – СЕФТА 2006, Службени гласник РС – Међународни уговори, бр. 88/2007.
173. Закон о пољопривреди и руралном развоју, Службени гласник Републике Србије, бр. 41/2009, 10/2013- др. закон и 101/2016.
174. Закон о признавању сорти пољопривредног биља, Службени гласник Републике Србије, , бр. 30/2010.
175. Закон о обављању саветодавних и стручних послова у области пољопривреде, Службени гласник Републике Србије, бр. 30/2010.
176. Закон о органској производњи, Службени гласник Републике Србије, бр. 30/2010.
177. Закон о потврђивању прелазног споразума о трговини и трговинским питањима између европске заједнице са једне стране, и Републике Србије са друге стране.
178. Закон о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју, Службени гласник Републике Србије, бр. 10/2013, 142/2014, 103/2015,101/2016.
179. Закон о аграрној реформи и колонизацији из 1945. године, члан 3.
180. Закон о начину и условима признавања права и враћању земљишта које је прешло у друштвену својину по основу пољопривредног земљишног фонда и конфискацијом због неизвршених обавеза из обавезног откупа пољопривредних производа, Службени гласник Републике Србије, бр. 18/91, 20/92 и 42/98.
181. Закон о порезу на додату вредност Републике Србије, Службени Гласник РС, 84/2004, 86/2004, 61/2005, 61/2007, 93/2012, 108/2013, 6/2014.
182. Закон о средствима за заштиту биља, Службени гласник РС, бр. 41/09.
183. Закон о порезу на имовину, члан 12, Службени гласник РС.
184. Закон о порезу на додату вредност, члан 23, Службени гласник.
185. Закон о шумама, Службени гласник РС, бр. 30/10.
186. Закић, З., (2001) Аграрна економија, Економски факултет, Београд.
187. Закић, З., (2001) Аграрна економија, Економски факултет, Београд.
188. Зарић, В., Филиповић, Н., Пантић, К., (2009) Машински прстенови у српској пољопривреди – искуства, изазови и даљи развој, Пољопривредни факултет, Институт за пољопривредну технику, Београд Земун.

189. Жарковић, Н., (2016) Осигурање пољопривреде у Србији-недовољно развијено, а још мање коришћено, Дневник пољопривредник, Нови Сад.
190. Живадиновић, Б., Миловановић, М., (2011) Водич кроз ЕУ политике – Пољопривреда, Београд, Европски покрет у Србији.
191. Целатовић, М., (2013) Економске импликације природних катастрофа са посебним освртом на стање у Србији, Екологика.
192. Шеварлић, М., (2001) Донације и ревитализација пољопривреде Србије, Агроекономика, Нови Сад.
193. Шомођи, Ш., (2006) Неке карактеристике мултифункционалне пољопривреде, Агроекономика.

ИНТЕРНЕТ СТРАНИЦЕ:

1. <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/zbornici/PRMAIV/2013/PRMAIV2013029P.pdf>
2. <http://danica.popovic.ekof.bg.ac.rs/My%20Staff/Prvih40strana.pdf>
3. <http://www.imf.org/external/np/sec/pr/2015/pr1567.htm>
4. <http://www.foes.de/pdf/norwaystudy.pdf>
5. http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_porezu_na_dohodak_gradjana.html
6. http://www.praksa.rs/aktuelni_podaci.php?open=45
7. <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.300.html:498122-Agrokor-kupio-Merkator-za-544-miliona-evra>
8. www.nbs.rs
9. www.mfin.gov.rs
10. http://fren.org.rs/sites/default/files/qm/T-4_1.pdf
11. https://ec.europa.eu/agriculture/cap-funding_en
12. <http://europa.eu>
13. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/instruments/overview_en
14. www.euinfo.rs
15. <http://ec.europa.eu/agriculture/>
16. <https://www.makroekonomija.org/0-branislav-gulan/buducnost-agrara-srbije-2016-i-deo/>
17. <http://www.minpolj.gov.rs/>
18. <http://uap.gov.rs/wp-content/uploads/2016/05/STRATEGIJA-2014-2020-.pdf>
19. http://www.zzps.rs/novo/kontent/stranicy/propisi_zakoni/poljopr%20razvoj.pdf
20. <http://www.kombeg.org.rs/Slike/UdrPoljoprivreda/2014/jul/zakon-o-podsticajima-u-poljoprivredi-i-ruralnom-razvoju.pdf>
21. <http://www.vps.ns.ac.rs/SB/2011/7.1.pdf>

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Милица Цветковић, рођена 20.01.1985. године у Врању. Основну и средњу школу завршила је у Бујановцу, и била носилац Вукових диплома. Економски факултет у Нишу уписује 2004/2005, а завршава 2009/2010 са просечном оценом 8,57. Након тога уписује мастер академске студије на Економском факултету у Нишу, модул Општа економија, које завршава 2010. године са просечном оценом 9,60 бранећи мастер рад на тему *Конкурентност на тржишту пољопривредних производа*, који је успешно одбранила са највишом оценом, пред комисијом у саставу: проф. др Бобан Стојановић, проф. др Снежана Ђекић и проф. др Душан Здравковић и тиме стекла назив мастер економиста.

Докторске студије уписује школске 2011/2012 смер Макроекономија.

Прво радно искуство стекла је радећи у средњој стручној школи „Раде Металац“ у Лесковцу као приправник, професор економске групе предмета. Након тога почиње да ради као сарадник у настави на Високој пословној школи у Лесковцу. Своје радно искуство даље надограђује радећи у Дунав осигурању.

Универзитет у Нишу
Економски факултет

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Изјављујем да је докторска дисертација, под насловом *Утицај агроекономских мера на развој пољопривреде Републике Србије* која је одбрањена на Економском факултету Универзитета у Нишу:

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да ову дисертацију, ни у целини, нити у деловима, нисам пријављивала на другим факултетима, нити универзитетима;
- да нисам повредила ауторска права, нити злоупотребила интелектуалну својину других лица.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци, који су у вези са ауторством и добијањем академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада, и то у каталогу Библиотеке, Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Нишу, као и у публикацијама Универзитета у Нишу.

У Нишу,

10.10.2017

Аутор дисертације: Милица Цветковић

Потпис аутора дисертације

M. Цветковић

**ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ШТАМПАНОГ И ЕЛЕКТРОНСКОГ ОБЛИКА
ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ**

Име и презиме аутора: Милица Цветковић

Наслов дисертације: *Утицај агроекономских мера на развој пољопривреде Републике
Србије*

Ментор: проф. др Марија Петровић Рацћеловић

Изјављујем да је штампани облик моје докторске дисертације истоветан електронском
облику, који сам предала за уношење у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу.

У Нишу,

10.10.2017.

Потпис аутора дисертације

M. Цветковић

Универзитет у Нишу
Економски факултет

ИЗЈАВА О КОРИШЋЕЊУ

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Никола Тесла“ да, у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу, унесе моју докторску дисертацију, под насловом:

Утицај агроекономских мера на развој пољопривреде Републике Србије

Дисертацију са свим прилозима предала сам у електронском облику, погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију, унету у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу, могу користити сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons), за коју сам се одлучила.

1. Ауторство (CC BY)
2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде (CC BY-NC-ND)
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)
5. Ауторство – без прераде (CC BY-ND)
6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

У Нишу,

10. 10. 2017.

Аутор дисертације: Милица Цветковић

Потпис аутора дисертације

M. Цветковић